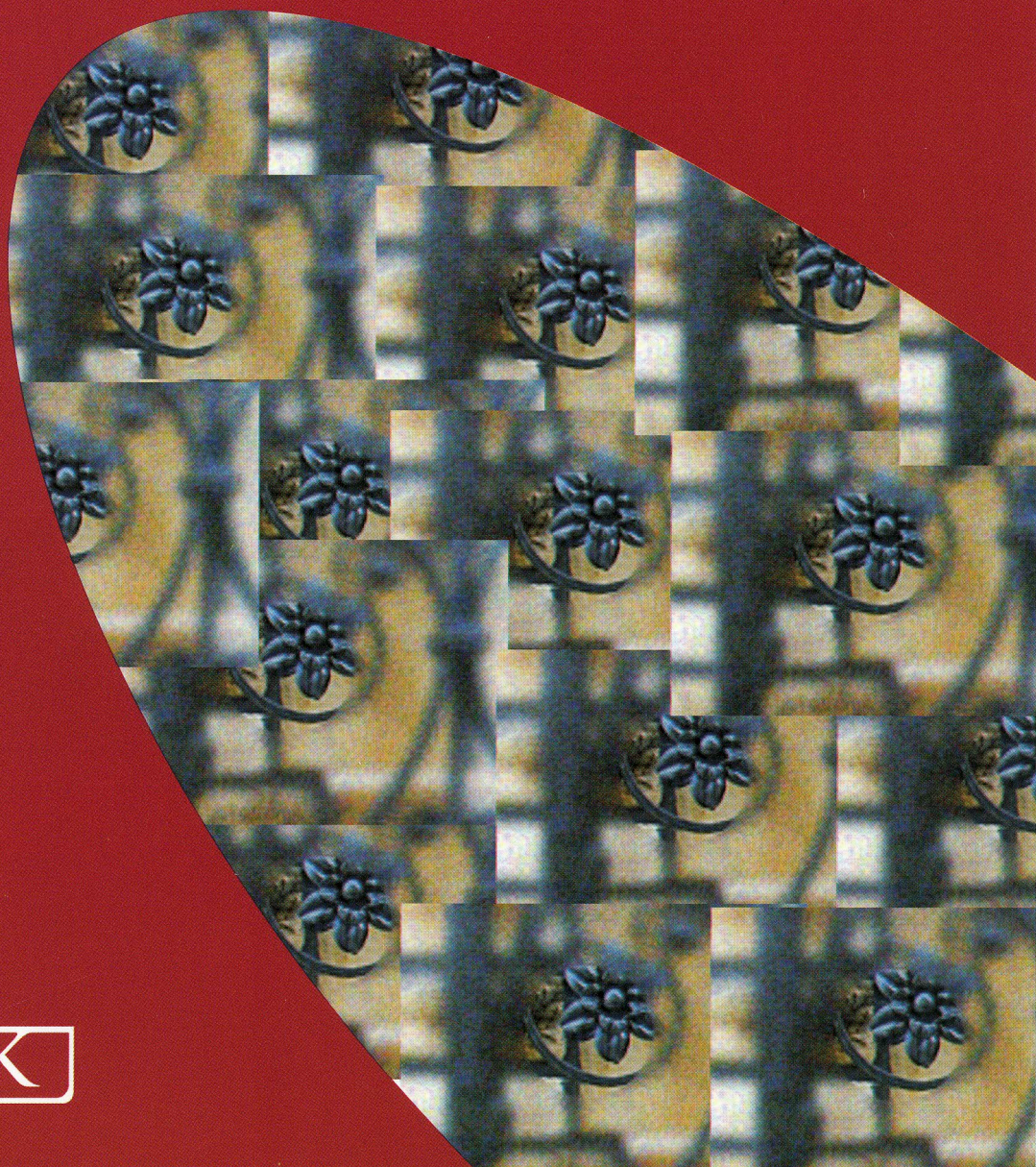

INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO
pri Pravni fakulteti v Ljubljani

Katja Filipčič, urednica

UVAJANJE VZGOJNIH UKREPOV DELA V KORIST SKUPNOSTI IN SOCIALNIH TRENINGOV

Inštitut za kriminologijo
pri Pravni fakulteti

**UVAJANJE VZGOJNIH UKREPOV
DELA V KORIST SKUPNOSTI IN SOCIALNIH
TRENINGOV**

Urednica
Katja Filipčič

Ljubljana 2006

Urednica:
Katja Filipčič

Recenzenta:
Prof.dr. Bojan Dekleva in prof.dr. Mirjana Ule

Izdajatelj:
Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani,

Sofinancer:
Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Tisk:
Tiskarna Pleško

Naklada:
150 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

343.83-055.2(082)

UVAJANJE vzgojnih ukrepov dela v korist skupnosti in socialnih
treningov / [avtorji Katja Filipčič ... et al.] ; urednica Katja
Filipčič. - Ljubljana : Inštitut za kriminologijo pri Pravni
fakulteti, 2006

ISBN-10 961-6503-06-5
ISBN-13 978-961-6503-06-8

1. Filipčič, Katja
230273280

KAZALO

DELO V KORIST SKUPNOSTI - ALTERNATIVNI UKREP ZA MLADOLETNE PRESTOPNIKE.....	11
1. RAZVOJ OBRAVNAVANJA MLADOLETNIH PRESTOPNIKOV	11
2. RAZLIKE MED KONTINENTALNO EVROPO IN ANGLOSAKSONSKIMI DRŽAVAMI.....	13
3. RAZŠIRJENOST DELA V KORIST SKUPNOSTI V EVROPSKIH PRAVNIH SISTEMIH.....	14
4. UČINKOVITOST DELA V KORIST SKUPNOSTI KOT ALTERNATIVNE SANKCIJE	16
TEORETIČNA IZHODIŠČA DELA V KORIST SKUPNOSTI	21
1. UVODNO	21
2. O »FILOZOFIJI« DELA V KORIST SKUPNOSTI.....	22
3. TEORETIČNE PREDPOSTAVKE, SMISEL, NAMEN, CILJI UKREPA.....	27
4. NEKATERE PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI UKREPA.....	31
DELO V KORIST LOKALNE SKUPNOSTI V ANGLEŠKEM SISTEMU SODSTVA ZA MLADOLETNIKE	37
1. UVOD	37
2. URADNI PODATKI O ANGLEŠKEM KAZNOVALNEM SISTEMU ZA MLADOLETNIKE IN SKUPNOSTNIH SANKCIJAH	40
3. ANALIZA DELA V KORIST SKUPNOSTI.....	45
4. ZAKLJUČEK	51
ANALIZA IN OCENA ZAKONSKE UREDITVE DELA V KORIST SKUPNOSTI V SLOVENIJI.....	55
1. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT NAČIN IZVRŠITVE ZAPORNE KAZNI	55
2. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT NADOMESTILO ZA UKLONILNI ZAPOR OZ. GLOBO V PRAVU O PREKRŠKIH.....	56
3. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT VZGOJNI UKREP.....	58
4. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT ALTERNATIVA KAZENSKEMU POSTOPKU	61
5. UGOTOVITVE IN PREDLOGI.....	65
IZVAJANJE DELA V KORIST SKUPNOSTI V SLOVENIJI	71
1. DELO V KORIST SKUPNOSTI V OKVIRU ODLOŽENEGA PREGONA (ANALIZA SPISOV OKROŽNEGA DRŽAVNEGA TOŽILSTVA CELJE, NOVO MESTO IN KRŠKO)	71
2. ANALIZA DELA V KORIST SKUPNOSTI KOT VZGOJNI UKREP NA OKROŽNEM SODIŠČU V LJUBLJANI.....	76
3. EVALVACIJA EKSPERIMENTALNO IZVEDENIH PRIMEROV	87
4. SKLEPNO: PRIMERNI IZVAJALCI DELA V KORIST SKUPNOSTI V SLOVENIJI – CENTRI ZA SOCIALNO DELO ALI POSEBNE SLUŽBE?	95
IZVAJANJE DELA V KORIST SKUPNOSTI - PRIMER DOBRE PRAKSE.....	97
1. PRIPRAVA IN IZVAJANJE UKREPA NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO LJUBLJANA ŠIŠKA	97
METODIKA IZVAJANJA DELA V KORIST SKUPNOSTI.....	103

1. ZNAČILNOSTI PRIMERNIH DEL.....	103
2. IZBOR MLADOLETNIKOV ZA UKREP	106
3. PREDLAGANI KORAKI IZVAJANJA UKREPA	109
5. ZAKLJUČEK.....	119
SOCIALNI TRENINGI KOT SODOBNA OBLIKA VZGOJNEGA UKREPA.....	125
1. UVOD.....	125
2. SOCIALNI TRENINGI KOT ENA IZMED OBLIK VZGOJNIH UKREPOV	128
3. POGOJI, POTREBNI ZA IZVAJANJE SOCIALNIH TRENINGOV V SLOVENIJI	137
IZVAJANJE SOCIALNIH TRENINGOV V SLOVENIJI – IZKUŠNJE, DILEME IN ODPRTA VPRAŠANJA	141
1. UVODNA POJASNILA	141
2. REZULTATI RAZISKAVE.....	142
3. POVZETKI.....	162
4. PREDLOGI	165
5. ZAKLJUČEK.....	169
TRENING SOCIALNIH VEŠČIN - PRIMERI DOBRE PRAKSE	175
1. ŠKRLOVEC - DNEVNI CENTER ZA MLADE IN DRUŽINE, CSD KRANJ - SKUPINSKO DELO Z MLADIMI PO PRINCIPIH TRENINGA SOCIALNIH VEŠČIN	175
2. TRENINGI SOCIALNIH VEŠČIN NA DRUŠTVU CENTER ZA POMOČ MLADIM.....	177
IMENSKO KAZALO	185
STVARNO KAZALO	187

UVODNO

V monografiji so predstavljene za objavo prirejene razprave in prikazi, ki so nastali v okviru ciljnega raziskovalnega projekta »Uvajanje socialnih treningov in dela v korist lokalne skupnosti kot vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike“ (šifra projekta V5-0676-0504-02). Raziskavo je v obdobju 2003 – 2005 opravil Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, sofinancirala pa sta jo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Člani raziskovalne skupine (avtorji prispevkov v monografiji) smo analizirali dva vzgojna ukrepa, ki sta zapisana v slovenski kazenski zakonodaji že od leta 1995, vendar se ju praksa poslužuje zelo obotavljivo. To sta delo v korist skupnosti in napotitev na socialni trening. Njun pomen je v monografiji prikazan v okviru teoretičnih konceptov sodobnega načina obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Avtorji smo posebej poudarili drugačna konceptualna izhodišča, ki jih prinaša restorativna pravičnost in ki jo v Sloveniji pravosodni organi sprejemajo počasi in skrajno previdno. Kot ilustracija pravnih sistemov, v katerih sta bila navedena vzgojna ukrepa dobro sprejeta, sta predstavljena dva: angleški in nemški. Pri primerjanju različnih pravnih sistemov je vedno potrebna previdnost, saj gre pogosto za kulturne in ekonomske razlike, ki pogojujejo določene pravne rešitve. Na to opozarjamo tudi avtorji pri analiziranju obeh sistemov, vendar poudarjamo, da se razlike nanašajo predvsem na organizacijske vidike, ne pa na temeljne konceptualne.

Težišče monografije je analiza dosedanjega izvajanja vzgojnega ukrepa napotitve na programu socialni trening in dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalnih skupnosti ter izdelava metodologije izvajanja. Analizo smo gradili na osnovi različnih metodoloških pristopov; študija sodnih in tožilskih spisov, izvedba ankete strokovnih delavcev na Centrih za socialno delo, strukturirani intervjuji z izvajalci ukrepov, izvedba fokusne skupine. V okviru raziskave Inštituta za kriminologijo pa smo se raziskovalci (avtorji razprav v monografiji) aktivno vključili v izvajanje 13 ukrepov dela v korist skupnosti na Centrih za socialno delo (izdelava pogodb, svetovanje strokovnim delavkam, plačilo nezgodnega zavarovanja). Na osnovi tako pridobljenih podatkov, stališč, lastnih izkušenj z izvajanjem ukrepov in analizo zakonske ureditve je v monografiji nazorno prikazano stanje v Sloveniji glede pripravljenosti strokovnih delavcev za sprejem novih vzgojnih ukrepov in glede zakonskih in organizacijskih ovir za njuno dejansko izvajanje. Prepičani smo, da bo strokovni javnosti še posebej v pomoč izdelana metodika izvajanja obeh vzgojnih ukrepov

Katja Filpčič, urednica

Prvi del:
DELO V KORIST SKUPNOSTI

DELO V KORIST SKUPNOSTI - ALTERNATIVNI UKREP ZA MLADOLETNE PRESTOPNIKE

Katja Filipčič¹

1. RAZVOJ OBRAVNAVANJA MLADOLETNIH PRESTOPNIKOV

Idejo o potrebi posebnega obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj prepoznamo že v najstarejših poznanih pravnih sistemih.² Konec 19.stoletja je doživela razcvet in splošno podporo tako med pravniki kot ostalimi strokovnjaki, ki so si prizadevali doseči boljše pogoje za življenje otrok in njihove pravice. Z ustanovitvijo posebnega sodišča za mladoletnike v ZDA leta 1899 se je začelo obdobje ustanavljanja posebnih organov, ki so mladoletnike obravnavali v drugačnih postopkih in z drugačnim namenom kot polnoletne storilce kaznivih dejanj. Osnovno izhodišče posebnega obravnavanja in izrekanja posebnih sankcij je bilo spoznanje, da odgovornost mladoletnikov zaradi njihove nedozorelosti ne more biti izenačena s polnoletnimi storilci in da je nanje mogoče uspešneje pozitivno vplivati. Približno sedem desetletij so bili zagovorniki ideje ločevanja uspešni, od takrat pa lahko opazamo ponovno približevanje obravnavanju polnoletnih storilcev kaznivih dejanj.³ To približevanje se kaže predvsem na naslednjih področjih:

- postopkovne garancije: Vloga sodnika za mladoletnike je bila v okviru *parens patriae* doktrine, ki je bila dosledneje razvita v ZDA, zamišljena kot vloga roditelja, ki deluje v korist otroka v manj formaliziranem in zato otroku prijaznejšem postopku. To pa je pomenilo tudi manj procesnih garancij v primerjavi s postopkom, v katerem so bili obravnavani polnoletni storilci kaznivih dejanj. Kljub tako zamišljeni vlogi sodnika pa so izrečeni ukrepi predstavljali posege države v življenje in pravice mladoletnika. Zato so bile utemeljene zahteve, da morajo biti

¹ Prispevek je del članka *Delo v korist skupnosti - nov način prevzgoje mladoletnih prestopnikov v Sloveniji*, ki je bil objavljen v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo*, jan.-mar. 2006, letn. 57, št.1, str. 28-41

² Idejo o kazenski neodgovornosti otrok, ki storijo kaznivo dejanje, zasledimo že v rimskem pravu (in tudi v nekaterih starejših pravnih virih). Izhajala je iz ugotovitve, da otrok pod določeno starostjo zaradi stopnje kognitivnega in moralnega razvoja ne more razumeti pomena svojega dejanja v kontekstu razlikovanja med dobrim in zlim, med pravno dovoljenim, zapovedanim in prepovedanim ravnanjem. Če je takšen otrok storil kaznivo dejanje, je država njegovo obravnavanje in kaznovanje prepuščala družini, saj ni mogel biti subjekt kaznivega dejanja. V Justinjanovem kodeksu iz leta 529 n.št. je tako določena starost 7 let. Storilci, starejši od 7 let, pa so bili kategorizirani v več skupin glede na njihovo sposobnost za krivdo. (Matić 1973, Carić 1971)

³ Prelomnico je predstavljal v zgodovini mlaodletniškega kazenskega prava dobro poznana odločitev ameriškega Vrhovnega sodišča v zadevi *Gault*.

mladoletnikom v sodnih postopkih zagotovljene vse temeljne procesne garancije. Razlike med postopkom za mladoeltne in polnoletne storilce so se zato zmanjšale.

- sistem sankcij: Mladoletniki so predvsem v zadnjih dveh desetletjih v večini držav obravnavani strožje in v tem smislu se njihovo obravnavanje približuje obravnavanju polnoletnih storilcev kaznivih dejanj. Represivnejše obravnavanje mladoletnikov se odraža predvsem v zniževanju starosti za nastop kazenske odgovornosti,⁴ uvajanju novih vzgojnih ukrepov ali kazni s strogim nadzorstvom ali celo novih oblik odvzema prostosti⁵ in pa razširitev možnosti, da mladoletnika obravnava sodišče za polnoletne storilce kaznivih dejanj in mu tudi izreče kazni za polnoletne.⁶

Med navedenimi trendi je še posebej zanimivo nižanje starosti za doseg kazenske odgovornosti, ko družba predpostavlja, da mladoletniki dozoriyo prej in zato so prej polno odgovorni za svoja dejanja. Hkrati namreč opažamo nasproten trend, ki se kaže v trditvah, da mladostniki dozoriyo pozneje in jih mora država varovati pred različnimi zlorabami, predvsem spolnimi. Zato se starost, ko lahko mladostnik samostojno odloča o vstopu v aktivno spolno življenje, viša.⁷ Na eni strani torej očitno krajšanje dobe otroštva, na drugi strani pa njeno podaljševanje.

V krepitvi represivnosti v obravnavanju mladoletnih prestopnikov se skriva še eno protislovje; večina evropskih držav ob uvajanju ostrejših kazni in pogostejšem

⁴ Anglija je znižala starost za nastop kazenske odgovornosti iz 14 na 10 let s sprejetjem Crime and Disorder Act leta 1998 (Graham, 2004). V devetdesetih letih so znižale starost tudi Poljska (Stando Kawecka, 2004), Francija, Grčija in Nizozemska (Junger Tas, 2002). Razprave o znižanju starostne meje pa potekajo v večini vzhodnoevropskih držav, kot npr. v Estoniji, Latviji, Ukrajini, Moldaviji, Makedoniji, na Češkem in Slovaškem (Muncie, 2005).

⁵ Francija je leta 2002 zvišala kazni, odprla nove ustanove in zapore za mladoletnike (www.ladocumentationfrancaise.fr). Belgija, s tradicionalno zaščitniškim modelom obravnavanja, je leta 2002 odprla poseben tip ustanove zaprtega tipa za mladoletne storilce hujših kaznivih dejanj; pred tem Belgija ni poznala zaprtih ustanov za mladoletnike (www.ecolo.be). Poljska je leta 2000 uvedla strožje kaznovanje mladoletnikov (Stando Kawecka, 2004). V obdobju 1995-2000 je bistveno naraslo število mladoletnikov v zaporih v Angliji, Grčiji, Nemčiji, na Nizozemskem in Portugalskem (Muncie, 2005).

⁶ Najbolj ekstremni primer t.i. transferja mladoletnikov v sistem za polnoletne storilce kaznivih dejanj so ZDA. V obdobju 1992-1997 so vse zvezne ameriške države razen treh, z zakonskimi spremembami povečale možnost za obravnavanje mladoletnikov v postopku za polnoletne. Za nekatera kazniva dejanja je predpisan celo obvezen prenos pristojnosti (Schaffner, 2002). V Evropi poznajo možnost prenosa obravnavanja mladoletnikov v sistem za polnoletne storilce v Angliji, na Nizozemskem (Junger Tas 2002), na Škotskem (Scottish Law Commission), v Belgiji (van Dijk, 2004), na Poljskem (Stando Kawecka).

⁷ Starost za privolitveno sposobnost za spolne odnose je po Evropi različna; od 12 let za deklice na Nizozemskem do v povprečju najpogosteje določene starosti 15 let (www.ageofconsent.com). In navedena starost se je v nekaterih zakonodajah dvignila (npr. v Sloveniji leta 1999 iz 14 na 15 let), še bolj pa je ta dvig očiten v Evropi v daljšem časovnem obdobju zadnjih 50 let.

izrekanju institucionalnih vzgojnih ukrepov z vsemi poznanimi negativnimi učinki prepoveduje staršem, da bi pri vzgoji v družini uporabljali katerekoli oblike nehumanega kaznovanja (mednje sodijo tudi najblažje oblike telesnega kaznovanja in psihično trpinčenje)⁸. Država se torej postavlja v vlogo najboljšega skrbnika otrokovih pravic nasproti staršem v primeru disciplinskega kaznovanja v družini. Ko pa sama kaznuje, otrokove koristi potisne v ozadje in da prednost zagotavljanju varnosti družbe (čeprav je vprašljiva učinkovitost doseganja varnosti družbe s kaznovanjem). Država dosledno skrbi za zagotavljanje koristi otroka v družini nasproti staršem, manj pa je zainteresirana za njihovo skrb, ko bi jih morala zagotavljati sama. Ob tem le opozarjam na spornost trditve, da je poseganje države v družino s pravnimi – prisilnimi mehanizmi že ob najlažjih oblikah fizičnega nasilja (kot je npr. »ena za ušesa«) v korist otroka.

2. RAZLIKE MED KONTINENTALNO EVROPO IN ANGLOSAKSONSKIMI DRŽAVAMI

Še posebej izrazit kontrast med represivnejšim obravnavanjem mladoletnikov in hkratnim velikim poudarjanjem države kot najboljšega skrbnika otrokovih pravic (predvsem pred možnimi zlorabami) je prisoten v ZDA. Upravičeno se zato sprašujemo, ali je to tudi prihodnost razvoja obravnavanja mladoletnih storilcev v Evropi. Čeprav je val večje represije že pljusnil v Evropo, je bistveno močnejše zajel Anglijo kot pa kontinentalno Evropo. In razlike med državami, ki pripadajo anglosaksonskemu pravnemu sistemu in kontinentalnemu evropskemu sistemu, bodo kljub zmanjšanju obstajale tudi v bodoče iz večih razlogov.⁹

Med pomembnejšimi je prav gotovo različna pravna tradicija; evropski pravni sistemi so se razvili iz inkvizicijskega, ameriški pa iz adversarnega. Posledice različnega zgodovinskega razvoja se kažejo v drugačni vlogi sodnika in v cilju postopka. Še pomembnejša pa je razlika v pojmovanju vloge posameznika v

⁸ Švedska je prva (leta 1979) izrecno z zakonodajo prepovedala vse oblike fizičnega kaznovanja otrok; nobena oblika fizičnega kaznovanja več ni dopustna, tudi t.i. razumna mera kaznovanja. Vsebinsko enako prepoved so poleg Švedske do danes sprejele naslednje države: Finska (1983), Norveška (1987), Avstrija (1989), Ciper (1994), Danska (1997), Latvija (1998), Hrvaška (1999), Nemčija (2000), Izrael (2000), Bolgarija (2000), Islandija (2003), Romunija (2004), Ukrajina (2004) in Madžarska (2005). ([Http://endcorporalpunishment.org](http://endcorporalpunishment.org)). Za vse navedene države, razen za Ciper, velja, da je bila prepoved zajeta v civilno zakonodajo (praviloma v družinsko zakonodajo) in torej ni predstavljala nove inkriminacije neposredno. To številni pisci tudi poudarjajo, hkrati pa priznavajo posreden vpliv takšne prepovedi na kazensko pravo. Vsaka klofuta ali druge oblike nasilja namreč tako postanejo protipravne in s tem vplivajo na interpretacijo zakonskih znakov ustreznih kaznivih dejanj. Država bi torej lahko s svojim najrepresivnejšim mehanizmom (kazenskim pravom) v primeru klofute posegla v družino in po formaliziranem postopku kaznovala starše. Tudi pri nas so se v letu 2004 pričela prizadevanja za prepoved vseh oblik fizičnega kaznovanja otrok v družini v okviru Zveze prijateljev mladine Slovenije.

⁹ Podrobneje v Junger Tas, 2002, str. 40-41

družbi. Ameriška družba poudarja odgovornost posameznika za svoje odločitve, za svoj način življenja in za posamična ravnanja. Družba ni odgovorna za posameznikovo življenje in zato tudi ni potrebno, da bi spreminjali institucije, ampak je treba spremeniti posameznika. V kontekstu kazenskega prava to pomeni, da se na posameznika skuša vplivati preko tretmanov ali drugih oblik svetovanja, v zadnjem času pa predvsem s kaznovanjem. V kontinentalni Evropi pa je bila za usodo posameznika bolj podarjena tudi vloga družbe in skupin, ki jim posamezniki pripadajo. Evropa je tudi razvila državo blaginje (welfare state), ki je skrbela za reševanje problemov kot so brezposelnost, revščina, zdravje. Vse to torej odseva v odgovornosti skupnosti do posameznika in ne zgolj v poudarjanju posameznikove lastne odgovornosti pri izbiri življenjskega stila. Val neoliberalizma je sicer načel nekatere od navedenih značilnosti odnosa med posameznikom in družbo tudi v kontinentalni Evropi, vendar temeljne ostajajo. V kontekstu obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj se to odraža na pojmovanju omejene mladoletnikove individualne odgovornosti za svoje ravnanje, medtem ko je poudarjena njihova zaščita, vzgoja in državne intervencije z namenom rehabilitacije. Vsaj za večino mladoletnikov, t.j. storilcev lažjih kaznivih dejanj.

V Evropi se v zadnjih letih krepi še en izrazit trend, ki bi lahko zaustavil punitivni val iz ZDA. To je intenzivno iskanje različnih alternativnih načinov obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj izven sodišča. Sicer je ta razvoj opazen tudi v ZDA, vendar ne v takšni meri kot v Evropi, predvsem pa so cilji alternativnega obravnavanja različni (alternativno obravnavanje je v ZDA pogosto punitivnejše od tradicionalnega). V Evropi prevladujeta dve obliki izvensodnega obravnavanja¹⁰:

Ena opcija je odvrčanje od sodnega obravnavanja. Policija ali tožilstvo odstopi zadevo v obravnavanje nerepresivnim službam. Tipičen primer je poravnavanje med storilcem in žrtvijo, ki se najpogosteje zaključijo z opravičilom ali delom v korist žrtve.

Druga oblika pa so »skupnostne sankcije« - sankcije, ki se izvršujejo v skupnosti in ki jih mladoletniku naloži tožilec ali sodnik. Ideja izhaja iz restorativne pravičnosti; storilec mora odpraviti škodo, povzročeno s kaznivim dejanjem z restitucijo ali kompenzacijo, z neplačanim delom za žrtev ali skupnost. V to kategorijo sodijo tudi treningi socialnih veščin, različne terapevtske intervencije, delo v korist skupnosti.

3. RAZŠIRJENOST DELA V KORIST SKUPNOSTI V EVROPSKIH PRAVNIH SISTEMIH

Restorativna pravičnost predstavlja v zadnjih letih vedno bolj uveljavljeno alternativo tako retributivnemu kot tudi rehabilitativnemu modelu obravnavanja

¹⁰ Junger Tas, 2002, str. 41

storilcev kaznivih dejanj. Delo v korist skupnosti je ukrep, ki neposredno izpolnjuje izhodišča te usmeritve; predstavlja poravnavo škode skupnosti, ki jo je le-ta utrpela s kaznivim dejanjem (seveda predvsem v simbolnem smislu). Številni avtorji poudarjajo, da pri delu v korist skupnosti ne gre za kaznovanje storilca (kaznovanje je etično sporno in preko različnih mehanizmov izključuje storilca iz družbe) in poudarjajo, da tudi rehabilitacija ni osnovni cilj tega ukrepa. Bistvena je odprava škode. Dejstvo pa, da soočanje z dejanjem preko odprave škode deluje prevzgojno, predstavlja pozitiven stranski učinek (dodatno boniteto) tega ukrepa.¹¹

Anglija je že leta 1973 eksperimentalno uvedla delo v korist skupnosti in iz Anglije se je zanimanje za ta ukrep hitro razširilo najprej po zahodni Evropi, nato pa tudi v druge evropske države.¹² Bivše socialistične države so bile še najbolj zadržane do te sankcije. Eden izmed razlogov je, da je imelo delo v času socializma prevzgojni namen in je bilo kot tako uporabljeno za sankcioniranje političnih nasprotnikov.¹³ Ta »zgodovinska izkušnja« je predstavljala oviro za razmišljanje o delu v korist skupnosti na drugačnih izhodiščih. Vendar se v zadnjih desetih letih tudi v kazenske zakonodaje bivših socialističnih držav uvršča delo v korist skupnosti v sezname kazenskih sankcij ali kot način njihove izvršitve (npr. Češka¹⁴ in Slovenija 1995 leta).

Kljub prej opisanemu konceptu restorativne pravičnosti, kamor se delo v korist skupnosti dobro umešča, pa je bil ta ukrep pogosto uveden kot dobra alternativa kratkotrajnim kaznim zaporu ob hkratnem naraščanju kriminalitete, kar je povzročalo prenapolnjenost zaporov. V ospredju je bil torej predvsem pragmatičen vidik dela v korist skupnosti, saj je bil ta ukrep cenejši kot zaporna kazen, četudi kratkotrajna. Na naraščajoče zanimanje za delo v korist skupnosti so se odzvale tudi mednarodne organizacije; Svet Evrope je že leta 1976 sprejel priporočilo¹⁵ in svetoval državam, naj uporabljajo alternative zaporni kazni, med katerimi je navedel tudi delo v korist skupnosti. Podoben poziv je oblikoval tudi šesti kongres OZN o kriminaliteti leta 1984.¹⁶ V kasnejših letih so mednarodne organizacije

¹¹ Walgrave, 1996

¹² Švica 1974 (tega leta samo za mladoeltnike, leta 1990 tudi za polnoletne), Zahodna Nemčija 1975, Luksemburg 1976, Italija in Nizozemska 1981, Belgija, Danska in Portugalska 1982, Francija 1983, Irska in Norveška 1984, Nizozemska 1989, Švedska 1990, Finska 1991 (Harris, Wing Lo 2002, str.427, Muiluvuori 2001, str. 72, Jacobs, Dantine 2002)

¹³ Temeljni zakon o prekrških (Ur.l. FLRJ, št. 107/47), ki se je uporabljal na področju celotne bivše Jugoslavije, je med upravnimi kaznimi za prekrške navajal tudi »poboljševalno delo do treh mesecev« (6.čl. zakona). Nekateri posebni zakoni pa so določali kot kazensko sankcijo za prekršek tudi »družbeno koristno delo« celo do dveh let (npr. Zakon o prekrških zoper javni red in mir iz leta 1949). V prvih letih po vojni so obravnavale storilce prekrškov posebne komisije za prekrške, ki so jim predsedovali načelniki organov za notranje zadeve. Te komisije so bile odvisne od svojih nadrejenih tako, da ne moremo govoriti o njihovem samostojnem in neodvisnem odločanju. In zato je bil politični vpliv na njihovo delovanje velik. (več o razvoju obravnavanja prekrškov v Sloveniji v: Pavlina 1992)

¹⁴ Harris, Wing Lo, 2002, str. 427

¹⁵ Committee of Ministers of the Council of Europe: Resolution (76)10.

¹⁶ Sixth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of

posvetile posebno pozornost sankcijam, ki se izvršujejo v skupnosti (tudi delo v korist skupnosti) kot novi obliki reagiranja na kriminaliteto in jih zajela v nekaj pravnih aktih.¹⁷

Delo v korist skupnosti pa ima v različnih pravnih sistemih različno pravno naravo.¹⁸ V nekaterih predstavlja procesni institut v pristojnosti tožilca, ki osumljencu naloži določen obseg dela in z izpolnitvijo naloge se storilec izogne formalnemu kazenskemu postopku. Na tak način storilec ni deležen stigmatizacije in zmanjša stroške vodenja kazenskega postopka. V nekaterih državah je opredeljeno kot samostojna sankcija. V drugih se uporablja kot pogoj za izrek pogojne obsodbe ali pogojnega odpusta iz zapora. V skladu z nekaterimi kazenskimi zakonodajami se lahko izreče skupaj z dugimi kaznimi, kot npr. z nadzorstvenimi ukrepi, denarno kaznijo, opomini, odvzemom vozniškega dovoljenja ali javljanja na policijski postaji in podobno. Zelo pogosta pa je že omenjena opredelitev dela v korist skupnosti kot načina izvršitve krajših zapornih kazni ali kot njena alternativa.¹⁹

4. UČINKOVITOST DELA V KORIST SKUPNOSTI KOT ALTERNATIVNE SANKCIJE

Empiričnih raziskav o učinkovitosti posamičnih kazenskih sankcij je malo, in še tiste redke, ki so bile opravljene, so deležne številnih kritik. Najprej se srečamo že z osnovnim problemom opredelitve učinkovitosti oz. uspešnosti neke sankcije. Preveč poenostavljena je razširjena domneva, da je stopnja povratništva najzanesljivejši ali celo edini pokazatelj učinkovitosti neke sankcije. Veliko raziskav z merjenjem povratništva obsojencev zaključuje, katere kazni so najučinkovitejše. Pri tem pozabljajo, koliko različnih dejavnikov vpliva na storitev kaznivega dejanja in da je storilčeva predhodna izkušnja s sodnim sistemom le eden izmed mnogih dejavnikov in tudi ne najpomembnejši.

Tako pridemo do metodoloških problemov, kako v meritve zajeti različne dejavnike. Med metodološkimi problemi pa je še posebej izrazita težavnost oblikovanja kontrolne skupine, ki bi rezultatom dala pečat znanstvene zanesljivosti. Kljub vsemu najdemo v literaturi nekaj manjših raziskav, ki so si prizadevale odpraviti večino metodoloških ovir, vendar jim to ni uspelo v polni

Offenders, 1984.

¹⁷ Svet Evrope je na tem področju sprejel dve pomembnejši priporočili: Recommendation R (92)16 on the European Rules on Community sanctions and measures, Recommendation Rec (2000)22 on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures

¹⁸ predstavitev nekaterih evropskih in neevropskih sistemov v Harris, Wing Lo, 2002, str. 439

¹⁹ Nekatero državo so oblikovale posebno formulo za preračunavanje dolžine izrečene zaporne kazni v ustrezno število ur dela v korist skupnosti (pogosto je en mesec zapora izenačen s 30 do 40 urami dela v korist skupnosti).

meri. V skandinavskih deželah so tako večkrat merili uspešnost dela v korist skupnosti. Pri tem so upoštevali, koliko storilcev je opravilo naloženo delo (v teh primerih so ukrep označili kot uspešno izveden) in koliko storilcev je v določenem času po opravljenem delu ponovno storilo kaznivo dejanje in to stopnjo povratništva primerjalo s povratništvom tistih, ki jim je bila izrečena druga sankcija. Večje raziskave iz osemdesetih in devetdesetih let, opravljene na Danskem, Norveškem in Finskem, so pokazale, da med 70 in 80% obsojencev opravi delo. Glede stopnje povratništva pa so ugotovitve različne; od trditve, da je povratništvo bistveno manjše kot pri kazni zapora, do trditve, da ni bistvenih razlik glede povratništva.²⁰

Med zanimivejšimi in metodološko skrbno izvedenimi raziskavami je švicarski eksperiment iz sredine devetdesetih let. Njena posebnost je skrbno oblikovana kontrolna skupina.²¹ Avtorji so primerjali povratništvo tistih storilcev, ki jim je bila izrečena kazen zapora do 14 dni (kar je pogosto izrečena sankcija v Švici za najlažja kazniva dejanja) s tistimi, ki jim je bila izrečena sankcija delo v korist skupnosti v primerljivem obsegu (en dan zapora so enačili z 8 urami dela). Osnovna ugotovitev raziskave je bila, da delo v korist skupnosti zmanjšuje povratništvo v primerjavi s kratko zaporno kaznijo. Ta učinek raziskovalci niso v veliki meri pripisali življenski ali delovni izkušnji storilca kot posledici dela, ampak predvsem temu, da je storilec delo v korist skupnosti bolj dojel kot posledica njegovega dejanja in ne kot posledico sodnikove »napačne, slabe ali krivične presoje«.²²

Ne glede na pomanjkanje eksperimentalnih rezultatov, ki bi dokazovali večjo učinkovitost dela v korist skupnosti v primerjavi z drugimi sankcijami menim, da je uvajanje te in drugih alternativnih sankcij smiselno in potrebno. Ni dokazano, da bi bile alternativne sankcije manj učinkovite od represivnejših – če torej lahko država doseže enake (če ne celo boljše) učinke z manjšimi posegi v temeljne pravice ljudi, je dolžna izbrati manj agresivne ukrepe.

²⁰ Muiluvuori, 2001

²¹ V kantonu Vaud so leta 1993 začeli izvajati projekt, v katerem so namesto kazni zapora do 14 dni sodniki lahko izrekli delo v korist skupnosti. Vsi obsojeni na takšno kratko zaporno kazen so bili obveščeni o možnosti nadomestitve te kazni z delom v korist skupnosti. Z zainteresiranimi obsojenci se je opravil razgovor. Če je bilo ugotovljeno, da izpolnjujejo določene kriterije za delo v korist skupnosti, so jih obvestili, da bodo med njimi naključno izbrali tiste, ki jim bo kazen zapora nadomeščena z delom v korist skupnosti. Na ta način sta bili naključno izbrani eksperimentalna in kontrolna skupina. V eksperiment je bilo naključno izbranih 123 obsojencev; 84 je bilo izrečeno delo v korist skupnosti, 39 pa so prestajali zaporno kazen do 14 dni. (Killias, Aebi, Ribeaud, 2000, str. 42-43)

²² Killias, Aebi, Ribeaud, 2000

LITERATURA

1. Carić A. (1971): Problemi maloljetničkog sudstva, Split.
2. Dekleva B. (ur.) (1996): Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike, Univerza v Ljubljani, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana.
3. Graham J., Moore C. (2004): Trend report on Juvenile Justice in England and Wales, Paper presented at the Conference of the European Society of Criminology, Amsterdam, august 25.-28.2004, URL: www.esc-eurocrim.org
4. Harris R., Wing Lo T. (2002): Community Service: Its Use in Criminal Justice, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 4, str. 427-444.
5. Junger Tas J. (2002): The Juvenile Justice System: Past and Present Trends in Western Society, v: Punishing Juveniles, Principles and Critique, (ed. Weijers I., Duff A.), Hart Publishing, str. 23-44.
6. Killias M., Aebi M., Ribeaud D. (2000): Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment?: Results of a Controlled Experiment, The Howard Journal of Criminal Justice, 1, str. 40 -57.
7. Matić O. (1973):Istorijski prikaz krivičnopravnog položaja maloletnih učinilaca krivičnih dela, Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, št. 2.
8. Muiluvuori M.L. (2001): Recidivism Among People Sentenced to Community Service in Finland, Criminology and Crime Prevention, št.1, str. 72-82.
9. Muncie, J. (2005): The globalization of crime control – the case of youth and juvenile justice: Neo-liberalism, policy convergence and international convention, Theoretical Criminology, 9, 1, str. 35-64.
10. Pavlina Z. (1992): Oris razvoja prava o prekrških in organov za postopek o prekrških v Republiki Sloveniji po 1945. letu, Pravnik št. 11-12, str. 511-523.
11. Stando Kawecka, B. (2004): Trend report on Juvenile Justice in Poland, Paper presented at the Conference of the European Society of Criminology, Amsterdam, august 25.-28.2004 www.esc-eurocrim.org
12. Van Dijk, K. (2004): Trend report on Juvenile Justice in Belgium, Paper presented at the Conference of the European Society of Criminology, Amsterdam,

august 25.-28. 2004, URL: www.esc-eurocrim.org

13. Walgrave L., Geudens H. (1996): The restorative proportionality of community service for juveniles, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Deventer.

TEORETIČNA IZHODIŠČA DELA V KORIST SKUPNOSTI

Mitja Muršič

1. UVODNO

Ukrep »delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti«¹, ki je kot opcija v okviru »navodil in prepovedi« za mladoletne storilce kaznivih dejanj in kot možnost odvrčanja od kazenskega postopka v naši zakonodaji urejen (oz. dopuščen) že od leta 1995, se v praksi doslej žal ni uveljavil.² Sredi 90-ih praktiki na novo, pravzaprav revolucionarno, zakonsko možnost odzivanja na mladoletniško prestopništvo niso bili pripravljani. Ni bilo organiziranega predhodnega posvetovanja s širšim krogom strokovnjakov iz prakse niti usposabljanja za predvidene izvajalce.³ Hkrati ni bilo dovolj časa, energije, kadrov in drugih virov ter pogojev za spremljajoče uvajalne in razvojne dejavnosti.⁴ V zvezi z novim ukrepom ni bilo na voljo nikakršnih navodil, standardov, usposabljanja, supervizije, veliko nejasnosti pa je bilo tudi glede institucionalnih okvirjev, infrastrukture in financiranja. Filipčičeva⁵ kritično ugotavlja, da smo – namesto da bi uzakonili novosti na podlagi eksperimentalnega preverjanja v praksi – nove sankcije uvedli zgolj na podlagi izkušenj tujih zakonodaj, šele nato pa začeli z eksperimentalnim izvajanjem in izdelavo metodike dela. Pobudniki so se takšnega na glavo postavljenega vrstnega reda gotovo zavedali, vendar verjetno niso želeli odlašati z zakonskim uvajanjem alternativnih ukrepov, saj bi se napredne zakonske spremembe utegnile odmakniti v nedoločeno prihodnost.

Z namenom pomagati pri uvajanju novih vzgojnih ukrepov v prakso, je Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani v letih od 1995 do 1996 izpeljal raziskavo, katere rezultat je bila okvirna metodika izvajanja ukrepa in vrsta organizacijskih ter vsebinskih usmeritev. Raziskovalci so se med drugim zavzeli, da način razvijanja ukrepa »ne bi pomenil samo vlaganja mladoletnikovega dela v skupnost, temveč tudi mladoletnikovo usposabljanje, integracijo, učenje in pridobivanje pozitivnih izkušenj o življenju in svojem mestu v njem«.⁶ Raziskava je bila zelo smiselna in potrebna, ponudila je koristna izhodišča, ki pa v praksi žal niso bila izpeljana do te mere, da bi lahko rekli, da je ukrep v polni meri zaživel. Nasprotno, razmeroma zelo redko se je uporabljal, pa še takrat na nedodelan, nestandardiziran oz. sistemsko neusklajen način. Uporaba ukrepa je v zadnjem

¹ V nadaljevanju bom uporabljal skrajšano sintagmo: »delo v korist skupnosti«.

² Vse do danes se še nimamo razvitih programov za izvajanje tega ukrepa (glej Lisec in Metelko-Lisec, 2004, str. 225).

³ Dekleva, 1996, str. 5

⁴ prav tam, str. 6

⁵ Filipčič, 1998, str. 120

⁶ Dekleva, 1996, str. 89

času zaradi vrste pomanjkljivosti in nedorečenosti celo pod neformalnim moratorijem, kar pomeni, da se – v skladu s stališči ministrstva – do nadaljnjega praktično ne izreka. Situacijo ponazarja z dinamiko začaranega kroga: ukrep se ne izreka, ker ni izdelanega programa za njegovo izvajanje, program pa se ne more razvijati, ker se ukrep ne izreka.⁷

Inštitut za kriminologijo je v letu 2004 ponovno prevzel pobudo. Namenil se je evalvirati dosedanje uporabo ukrepa »delo v korist skupnosti« in spodbuditi njegovo pogostejše izrekanje in izvajanje v praksi. Raziskovanje je tokrat usmerjeno v prepoznavanje oz. opredeljevanje nujnih pogojev za premišljeno in postopno krepitev tega alternativnega načina tožilskega odvrčanja mladoletnikov iz sistema kazenskega pravosodja oz. načina sodniškega sankcioniranja, ko gre za izrekanje vzgojnih ukrepov. Inštitut za kriminologijo se je v letu 2004 v proces uresničevanja ukrepa »delo v korist skupnosti« vključil tudi kot pogodbeni stranka, ki v sodelovanju s Centri za socialno delo in delovnimi organizacijami, v katerih se delo izvaja, zagotavlja potrebne pogoje⁸ za načrtno izvajanje in sistematično spremljanje eksperimentalnega uvajanja ukrepa.

Izkušnje številnih zahodnih držav potrjujejo, da je odločanje za »delo v korist skupnosti« eden bolj smiselnih in konstruktivnih načinov soočanja s prestopki mladoletnikov. V Sloveniji je bilo pravosodno obravnavanje mladoletnikov vselej nosilec naprednih, manj represivnih načinov obravnavanja storilcev kaznivih dejanj, zato si kaže prizadevati, da nove možnosti za mladoletne storilce – med katere spada tudi »delo v korist skupnosti« – v praksi dobijo zasluženost mesto. Za dosego zelenega je nepogrešljiva tudi dobro zasnovana in razčlenjena metodika ukrepa.

2. O »FILOZOFIJI« DELA V KORIST SKUPNOSTI

Brez jasne utemeljenosti smisla, smotrnosti oz. namenskosti »dela v korist skupnosti« ta način odzivanja na prestopništvo ne more dobiti ustreznega mesta v sistemu obravnavanja mladoletnih storilcev. Bazemore in Maloney⁹ vidita največji problem »dela v korist skupnosti« prav v tem, da se izreka in izvaja v vakuumu glede namena, ciljev oz. teorije za delo s prestopniki. Ni ustreznega konceptualnega okvira za intervencije niti vrednotno utemeljenih navodil, ki bi bila izpeljana iz jasnega poslanstva, dodajata.

Carter se je že v razmeroma zgodnji fazi razvoja te oblike zavzemal za usklajenost programskih orientacij, ciljev in namenov »dela v korist skupnosti« s celotno filozofsko usmeritvijo kazensko-pravnega sistema.¹⁰ S tem se kajpak strinjam,

⁷ Lisec in Metelko-Lisec, 2004, str. 226

⁸ Inštitut za kriminologijo v okviru tega »eksperimentalnega projekta« zagotavlja sredstva za nezgodno zavarovanje mladoletnikov za primer poškodbe.

⁹ Bazemore in Maloney, 1994, str. 24

¹⁰ Carter et al., 1987, str. 4

dokler je filozofija tega sistema takšna, da »delo v korist skupnosti« opredeljuje kot dobrodošlo manj represivno, manj stigmativno in škodljivo, bolj humano in razvojnemu obdobju mladosti bolj prilagojeno alternativo tradicionalnim oblikam sankcioniranja kaznivih dejanj mladoletnikov oz. kot participativni, integrativni in restorativni način odvratanja od kazensko-pravnega sistema, ki lahko pomembno prispeva k spreminjanju tradicionalnega razumevanja in družbenega odzivanja na »škodljiva dejanja« mladih. Če pa je (trdovratno) prevladujoča filozofija kazensko-pravnega sistema npr. povračilna kaznovalnost, pa je pomembno, da se »delo v korist skupnosti« vzpostavi kot močna in prepričljiva alternativa, ki afirmira strpnejše in strokovno bolj utemeljene vrednote, katere v najboljšem primeru sčasoma prevzamejo dominantno vlogo znotraj filozofije celotnega kazenskopravnega sistema.

Drevniak¹¹ iz socialno-pedagoškega gledišča vidi »delo v korist skupnosti« predvsem v vlogi širjenja veščin in zmožnosti za socialno ustrezno vedenje oz. v vlogi vzpodbujanja celostnega razvoja mladostnika v smeri odgovornosti, avtonomnosti in socialne vključenosti. Sam menim, da mora socialno pedagoško utemeljevanje drugačnih načinov obravnave mladih prestopnikov bolj upoštevati spremenjene življenjske položaje mladih v času velikih družbenih sprememb, ki jih prinašajo procesi globalizacije oz. predvsem vse večja deregulacija ekonomskih procesov, ki vedno bolj obvladujejo družbeno življenje. Danes je – znotraj glavnega toka socialno-pedagoškega diskurza – ena ključnih razsežnosti paradigme socialne-integracije t.i. »obvladovanje življenja«. Bojim se, da se prepogosto pozabi (ali pa umanjka volje, da bi se spomnili), da ne zadošča zgolj pomoč v smislu neposrednega vzpodbujanja osebnega razvoja v smeri prilagojenega vedenja oz. razvijanja osebnih veščin »obvladovanja življenja«. Socialna vključenost in obvladovanje življenja namreč predpostavljata ne le zadostne osebne, temveč tudi socialne, ekonomske, kulturne in politične vire, ki jih lahko mladostnik uporablja pri soočanju z izzivi oz. težavami negotovega in tvegane sodobnega vsakdana. Žal je veliko mladih v razvojno tako rizičnih položajih znotraj družbene strukture, da lahko govorimo o posebej ranljivih skupinah v populaciji mladih, ki jim življenjsko realnost v pomembni meri določa družbena prikrajšanost in marginaliziranost. Kaže pa opozoriti, da danes pravzaprav velika večina ljudi živi v strukturno determiniranih viktimogenih okoliščinah. Vsakdanje življenje je za večino (posebej mladih) negotovo in tvegano, nasilno ter nespoštljivo do človekovih pravic in svoboščin, prav tako pa nenaklonjeno razvoju osebne, medosebne in družbene odgovornosti za odločitve in dejanja.

Mladi so zaradi predvsem družbeno (pa tudi biološko oz. hormonsko) posredovanih specifičnosti razvojnega obdobja mladosti v posebej težkem, ranljivem položaju. Sodobno življenje jim postavlja velike zahteve, od njih se terja nenehno miselno, čustveno in vedenjsko prilagojenost oz. prilagodljivost, skratka »obvladovanje življenja«, kar je v zgolj tržno regulirani in bliskovito spreminjajoči se družbi praktično nemogoča naloga. Vsakodnevni neuspehi, frustracije, vrsta

¹¹ Drevniak, 1996, str. 19

potencialno destruktivnih reaktivnih čustev, identitetna zmedenost, karikirana samopodoba v smeri samopodcenjevanja ali samoprecenjevanja, ter podobno, niso značilni le za mlade iz prikrajšanih družbenih slojev, ki spričo pomanjkanja resursov za uresničitev svojih vrednot ječijo pod težo anomičnih pritiskov, temveč za celotno populacijo mladih (in starejših!).

Obdobje mladosti je – v kontekstu vselej dramatičnega in turbolentnega izvijanja iz razmerij odvisnosti oz. razvijanja avtonomije – tako ali tako čas iskanja identitete, mesta v družbi, čas eksperimentiranja in preizkušanja mej dovoljenega.¹² Že zato je od mladih nerealistično pričakovati konstantno prilagojeno vedenje. Prestopniško (kot antiteza prilagojenemu) vedenje pa se pogosto le v kvantitativnem smislu razlikuje od nedolžnejših vedenjskih transgresij, ki niso kaznive – praviloma gre za enake motive, vedno pa za poskus mladostnikove adaptacije na subjektivno doživeto življenjsko realnost po najboljših močeh¹³. Menim, da kaže prestopništvo mladih razumeti kot »subjektivno smiselni« (a žal neprilagojeni) poskus uresničiti oz. zaščititi določene vrednote.¹⁴

Že objektivne strukturne določilnice življenjskih okoliščin mladih so v sodobnem času tako kriminogene, da pravzaprav preseneča razmeroma nizka prevalenca kriminalnega vedenja mladih. Očitno najrazličnejši mehanizmi nadzora (in samonadzora) preprečujejo večje razraščanje mladoletniškega prestopništva, ki ga nikakor ne kaže simbolizirati kot eno največjih nevarnosti za javni oz. družbeni red, kot slišimo »paničariti« najrazličnejše »varuhe« in »moralne podjetneže«.¹⁵ Prestopki mladih še zdaleč niso najhujši problem sodobnega globaliziranega sveta. Kriminaliteta mladoletnih zato ne sme pomeniti predvsem legitimacije za pristop »trde roke« v razmerju do kršilcev, pač pa nas mora predvsem usmeriti k razmisleku o družbi, v kateri živimo, in o čim ustreznejši pomoči mladim v smeri izboljševanja strukturnih možnosti za (razvojno) kvalitetnejše življenje, manj nasilne medosebne odnose in manj kriminogeni vsakdan.

Kriminalitetno politiko mora snovati stroka: kriminološka, socialno-pedagoška, pravna, in druge, ne pa preračunljiva dnevna politika in ogorčena javnost. Še posebej pri mladih »kršilcih« si družba sme (in mora!) privoščiti strpnejše odzivanje. Mladoletniki so bitja v razvoju, ki jih smemo, moremo in moramo obravnavati vzgojno, z več prizanesljivosti, bolj individualizirano, z namenom pomoči, usmerjanja, vzpodbujanja razvoja¹⁶, krepiteve različnih varovalnih

¹² Pri mladostniški kriminaliteti gre v večjem delu za starostno tipično eksperimentalno vedenje, ki ga praviloma ne kaže razumeti kot »odraz pomanjkljive vzgoje« in »razlog za aktivacijo posebnih mehanizmov prevzgoje« (Drevniak, 1996, str. 19).

¹³ Prim. Milivojević, 1999, str. 28,29

¹⁴ Muršič, 2004, str. 391

¹⁵ Podatki slovenske policije kažejo, da so vsa najhujša dejanja zoper življenje in telo – ki jih nekateri želijo predstaviti kot paradigmatične primere domnevno vedno nasilnejšega mladoletniškega kriminala – v zadnjih nekaj letih pri populaciji mladoletnih v upadanju (www.policija.si/si).

¹⁶ Dekleva, 1996, str. 10

dejavnikov, odpravljanja dejavnikov tveganja in s skrbjo za njihove človekove in razvojne pravice. Družba mora več staviti na proaktivno preprečevanje (predvsem z ekonomsko, socialno, družinsko, šolsko, zaposlovalno politiko) neželenih vedenjskih vzorcev mladih, na področju reaktivnega nadzorovanja pa mora mlade obravnavati na čimmanj poseben, razločevalen in negativno označujoč način.¹⁷ Številni mednarodni dokumenti, ki se nanašajo na mladoletnike, priporočajo čimmanj zatekanja k sodnim postopkom, seveda ob ustreznem jamstvu človekovih in procesnih pravic. Odzivanje na prestopke, ki ostane bolj v sferi civil(istič)nega, pušča mladim bolj odprto prihodnost in več maneverskega prostora za oblikovanje neodklonskih identitet in produktivnih ter konstruktivnih življenjskih slogov. Hkrati pa takšne bolj civil(izira)ne reakcije (primer je »delo v korist skupnosti«!) odpirajo vrata najrazličnejšim programom dela z mladimi, ki so obenem s strani mladoletnika v takem sobesedilu manj verjetno dojeti kot kazen in so tako sprejeti z manj odporov. Lahko rečemo, da »delo v korist skupnosti« predpostavlja (oz. zahteva) bolj družbeno kot pa državno reakcijo na prestopke.

Kazensko pravo je torej treba približati civilnemu pravu, k čemur vzpodbuja tudi Del Vecchio,¹⁸ ki zastopa manj agresivna stališča do prestopnikov, saj meni, da zločin ni le individualno dejanje in da je treba upoštevati socialne oz. družbene korenine zla. V razpravo o »delu v korist skupnosti« ga lahko povabimo tudi zato, ker se zavzema, da bi imeli storilci možnost kompenzirati posledice dejanja z delom v humanih razmerah.

Blizu mi je »minimalistično« stališče, da naj do kazensko-pravnega obravnavanja mladoletnikov pride res samo v skrajnih in redkih primerih, vedno pa naj ga spremljajo tudi nerepresivni in reintegrativni ukrepi (ne samo socialno-pedagoške in druge neposredne strokovne intervencije, temveč tudi družbeno-preventivni ukrepi in spreminjanje življenjskih pogojev mladih na boljše). Obravnavanje kriminalitete je vse prepogosto nedopustno redukcionistično in zadnje časa povsem amoralno (da ne rečem nemoralno). Primer takšne kriminalitetne politike so trendovska prizadevanja za »varnost v lokalni skupnosti«, ki se problema kriminalitete mladih lotevajo predvsem s situacijskim manipuliranjem fizičnega okolja in strogo kaznovalnim obravnavanjem »najbolj nevarnih mladih« (npr. v Angliji). Ob tem se vse manj problematizira krivične objektivne ujetosti mladih v strukturne omejitve, prisile in pritiske, ter se zanemari vidik potrebnih družbenih sprememb.

»Delo v korist skupnosti« je (oz. mora biti) nosilec drugačne filozofije. Biti mora v službi strpnejših, bolj kultiviranih, humanih, bolj človekovim pravicam naklonjenih vrednot, v službi kritične refleksije sodobne družbe in celovitega strokovnega razumevanja razvojnega obdobja mladosti ter življenjskih položajev

¹⁷ Mladoletne storilce kaznivih dejanj je predvsem treba obravnavati kot resurs in ne kot problem (Bazemor in Maloney, 1994, str. 32). Osredotočiti se moramo na njihove močne strani, jih vzpodbujati k prevzemanju smiselnih vlog v skupnosti ter tako prispevati h krepitvi emocionalnih in normativnih vezi s konvencionalnim svetom.

¹⁸ po Petrovec, 2000, str. 57-58

mladih v današnjem času. Ne sme služiti maščevalnim reaktivnim čustvom in stopnjevani represivnosti, temveč mora na prvo mesto postaviti potrebe ranljivih posameznikov in poskušati vplivati na vzroke prestopniškega vedenja. Alternativne sankcije (oz. načini odvračanja od kazenskega postopka) so samo del širše strategije preprečevanja mladoletniške kriminalitete, ki nikoli ne sme zanemariti socialnih in ekonomskih pogojev¹⁹ življenja mladih.²⁰

Zlahka si je mogoče predstavljati instrumentaliziranje oz. zlorabo tega ukrepa v smeri povsem drugačnih vrednostnih orientacij, zato je toliko bolj pomembno strokovno opredeliti njegovo vsebino.

Instrumentalizacijo »dela v korist skupnosti« v smeri poudarjanja kaznovalne vloge lahko morda prepoznamo tudi v spremembah znotraj sicer zelo razvitega sistema v Angliji, kjer so »Community Service« preimenovali v »Community Punishment Order«. Ukrep utemeljujejo in opredeljujejo predvsem z besedami, kot so: omejitev svobode, (samo)disciplina, zahtevnost, jasna struktura.²¹ Kaznovalnost sicer nekoliko uravnotežijo, ker jo povežejo z rehabilitacijsko in reparacijsko funkcijo v okviru t.i. »Enhanced Community Punishment« programov, namenjenih nadgradnji obstoječih ukrepov »dela v korist skupnosti«, predvsem maksimiziranju priložnosti za učenje in rehabilitacijo, ki jih ta oblika omogoča.²² Vendar pa dosledno opozarjajo, da mora ukrep predvsem ostati učinkovit in strog način povračilnega kaznovanja.²³

Naj to poglavje zaključim z izbranimi priporočili in opozorili.²⁴ Obravnavanje mladoletnih prestopnikov mora upoštevati: da je adolescenca obdobje burnih telesnih in emocionalnih sprememb, obdobje negotovosti in vedenjskega eksperimentiranja; da je prestopništvo v adolescenci običajen pojav; da je praviloma prehodnega značaja, saj izgine v procesu mladostnikovega dozorevanja; da so kazniva dejanja mladoletnikov po večini manj resna in predstavljajo bolj sitnost kot pa nevarnost za javnost; da obravnavanje znotraj pravosodnega sistema prispeva k utrjevanju prestopništva; da le manjše število mladostnikov potrebuje intenzivnejše nadzorovanje in intenzivnejšo podporo socialnih služb; da je ožja in širša skupnost tesno povezana s procesom mladostnikovega dozorevanja; da se različne službe morajo povezovati v interdisciplinarne mreže.

¹⁹ V povezavi s tem Bazemore in Maloney (1994, str. 28) trdita, da je (oz. naj bo) preprečevanje kriminala primarno v domeni socialno-ekonomskega sistema, ter da je odgovornost za zločin tako individualna kot socialna.

²⁰ Glej Howard League's Good Practice Guide on Working With Young Offenders, 1994, str. 202.

²¹ glej www.youth-justice-board.gov.uk

²² Glej www.crimereduction.gov.uk.

²³ glej Woodgate, 2003, str. 14 Angleški nacionalni standardi določajo, da mora biti kaznovanje mladoletnika sorazmerna resnosti in pogostosti prestopniškega vedenja (National Standards for Youth Justice Services: 3).

²⁴ Howard League's Good Practice Guide on Working With Young Offenders, 1994, str. 17

3. TEORETIČNE PREDPOSTAVKE, SMISEL, NAMEN, CILJI UKREPA

»Delo v korist skupnosti« – kot alternativna družbena reakcija na kriminaliteto mladih – se je v zahodnem svetu razvilo kot posledica prizadevanj za humanizacijo (zmanjševanje kaznovalnosti, nasilnosti in represivnosti) sodstva za mladoletne, skupaj s sorodnimi oblikami pa tudi kot reakcija na razočaranost nad reedukacijskimi in rehabilitativnimi modeli.²⁵ Poudarjen je pomen skupnosti in človeške smiselnosti ukrepanja, ki naj v večji meri ustreza potrebam udeleženih in prizadetih ljudi, ter hkrati socialno-integrativno vpliva na storilce in tudi oškodovance.²⁶ Primarni cilj pa ni prevzgoja in rehabilitacija niti kaznovanje storilcev. Gre za »ukrep z izraženimi sestavinami participativnosti, (socialne) integrativnosti, pogodbenosti in prostovoljnosti, ki presegajo razsežnosti tako zgolj kaznovalnosti ali »vzgojnosti«, kakor tudi njihovih možnih zmesi.«²⁷ Osnova je postmoderni koncept poravnave oz. obnovitve,²⁸ ki ga kaže razumeti kot alternativo klasični, povračilni, pa tudi moderni, tretmanski pravičnosti.²⁹³⁰ V skladu s t.i. obnovitveno (restorativno) paradigmo se mora kršitev javnega reda oz. ogrožanje javnih vrednot vsaj simbolno nadomestiti.³¹ Kazniva dejanja viktimizirajo tudi skupnost, zato je storilčevo »delo v korist skupnosti« eden smiselnih načinov kompenzacije (vsaj simbolne) škode.

Do razmaha represivnosti,³² ko se je »delo v korist skupnosti« začelo obravnavati predvsem kot »dober način kaznovanja«,³³ so zagovorniki ukrepa želeli (prestopnikom) posredovati sporočilo, da ima kriminaliteta javne posledice oz. da pomeni škodo za skupnost, ki naj jo prestopnik z delom nadomesti. Takšna motivacija ukrepa je bila v ospredju še posebej na področju obravnave mladoletnih prestopnikov. Hkrati so javnosti želeli sporočiti, da so prestopniki sposobni pozitivnega prispevka v korist skupnosti in da jih je potrebno, ko »odslužijo dolg«, ponovno sprejeti v življenje skupnosti. Izpostavljali so tudi rehabilitativni potencial

²⁵ Šelih, 1994

²⁶ Dekleva, 1996, str. 5

²⁷ prav tam, str. 61

²⁸ prav tam, str. 16

²⁹ Filipčič, 1998

³⁰ Slovensko mladoletniško sodstvo, ki je – kot že rečeno – vselej bilo (pro)motor uvajanja naprednih rešitev znotraj kazensko-pravnega sistema, se je že v zgodnjih 80-ih začelo približevati restorativnemu modelu (Mežnar, 2000, str. 484).

³¹ Walgrave, Geudens, 1996, str. 364

³² »Delo v korist skupnosti« se je v razvitejših državah razširilo v 70-ih letih 20. stoletja (prvi tovrstni uradni program je začel delovati leta 1966 v ZDA), v 80-ih pa je dotlej prevladujočo rehabilitativno usmeritev izrinila kaznovalna naravnost (Bazemore, Maloney, 1994, str. 25).

³³ To, da se je »delo v korist skupnosti« začelo simbolizirati predvsem kot »dober način kaznovanja«, je bila ironična posledica (med drugim) dobronamernega poudarjanja, da je ta ukrep nadomestilo za kazen zapora (Bazemore, Maloney, 1994, str. 25). Interes oz. koristi prestopnika snovalcem in izvrševalcem kriminalitetne politike kmalu niso bile več pomembne.

v smislu razvoja kompetenc in usposabljanja za boljši položaj na trgu delovne sile.³⁴

Danes se restorativna in rehabilitativna usmeritev borita za življenjski prostor proti neoklasicističnim in retributivističnim idejam. Največji problem v razvoju koncepta restorativne pravičnosti je morda v tem, da se restorativni pristopi večinoma uporabljajo v retributivnih sistemih, kar kliče po oblikovanju koherentne paradigme restorativne pravičnosti, ki bo referenčni okvir za zagotovitev ustrezne aplikacije t.i. obnavljalnih pristopov.³⁵

Nevarno širjenje teženj po pretežno punitivnem obravnavanju mladoletnih prestopnikov (predvsem tistih najbolj »rizičnih« oz. »najbolj nevarnih« po tej retoriki) , ki smo mu priča v »razvitejšem svetu«, utemeljuje potrebnost našega zavzemanja za oblikovanje jasno opredeljenega in – v razmerju do zastraševalnega in povračilnega kaznovanja – razločnega filozofskega okvira obnavljalne pravičnosti.

Če za primer vzamemo Anglijo, vidimo, da t.i. »Community Punishment Order« združuje kaznovalne, rehabilitacijske in restorativne funkcije, samo poimenovanje ukrepa (gre, kot rečeno, za preimenovanje prejšnje sintagme »Community service«) pa kaže na poudarjeno kaznovalno oz. represivno vlogo. Tudi v »nacionalnih standardih«³⁶ je med nameni ukrepa na prvem mestu navedeno zagotavljanje nepopustljivega (rigorous) in učinkovitega kaznovanja. Sledijo: zmanjšanje verjetnosti ponavljanja kaznivih dejanj, rehabilitacija storilca (s pripisom: »ko je mogoče«)³⁷, omogočanje odškodovanja skupnosti in povečanje javne varnosti. Ob tem je »delo v korist skupnosti« namenjeno tudi soočanju mladoletnika s posledicami njegovega dejanja in razvijanju novih veščin. Novejši programi nadgradnje »Community Punishment« ukrepov si prizadevajo mladim na delovnem mestu zagotoviti sistematične in konsistentne zglede oz. modele socialno zaželenega vedenja, spodbujati spreminjanje antisocialnemu vedenju naklonjenih stališč in tveganih načinov razmišljanja, razvijati veščine reševanja težav, delovne veščine oz. usposabljanje za delo v kontekstu zelo realnih, konkretnih in praktičnih delovnih zahtev, kar naj izboljša tudi posameznikov položaj na trgu delovne sile.³⁸ Ti programi torej naslavlajo medsebojno povezane dejavnike tveganja za prestopniško vedenje, kot so: antisocialna stališča in doživljanja, istovetenje s socialno nezaželenimi modeli, slabo razvite delovne veščine in usposobljenost, nizka sposobnost vživljanja v sočloveka, nezadostne

³⁴ Bazemore, Maloney, 1994, str. 25

³⁵ prim. Walgrave, Geudens, 1996, str. 377

³⁶ Glej National standards for the supervision of offenders in the community. C7: The purpose of a community sentence. Home Office, Revised 2002.

³⁷ Če ta dodatek razumemo konsistentno s prevladujočo punitivno usmeritvijo ukrepa, lahko utemeljeno posumimo, da pripis »ko je mogoče« širi prostor tistim, ki želijo krčiti tretmanske intervencije, saj jim omogoča izgovarjanje na to, da v konkretnih primerih rehabilitacija pač ni »indicirana« oz. mogoča.

³⁸ Več o tem na strani www.crimereduction.gov.uk.

veščine reševanja problemov, slabo upravljanje s sabo (self management), negativna samopodoba in nerazvite medosebne veščine.³⁹ Z ozko zazrtostjo na prevzgojo mladostnika v smislu naslavljanja opisanih faktorjev se lahko hitro spregleda neugodne socialne in ekonomske pogoje življenja mladostnika, ki bi morali biti upoštevani pri vsakršnih rehabilitacijskih prizadevanjih. »Enhanced Community Punishment« programi teh vidikov ne izpostavljajo, hkrati pa žal poudarjajo povračilno kaznovalnost ukrepa. Kljub temu je treba reči, da rehabilitaciji (v ožjem smislu) vendarle dajejo pomembno vlogo, kar lahko samo pozdravimo in priporočimo tudi našim načrtovalcem in izvajalcem na tem mestu obravnavane oblike soočanja s kriminaliteto mladoletnih.

Menim, da strokovno ne sme biti sporno, da naj ima »delo v korist skupnosti« tudi pomen kazni oz. vzgojne sankcije v smislu sporočila o nesprejemljivosti storjenega dejanja, o tem, da nesprejemljivemu vedenju sledijo neprijetne realne posledice, in o nujnosti kompenziranja povzročene škode.⁴⁰ Kaznovanje (simbolno in dejansko) neželenih vedenj je, tako kot spodbujanje zelenega vedenja z nagrajevanjem, pedagoška nuja.⁴¹ ⁴² Glede na to, da slovenska kazenska zakonodaja za mladoletnike vse ukrepe utemeljuje prvenstveno z vzgojno funkcijo, »delo v korist skupnosti« – skladno s priporočili naše pedagoške stroke – celo mora imeti tudi pomen kazni, vendar le v kombinaciji z drugimi vlogami in sporočili storilcu, ki naj bodo v ospredju.

Namesto, da se v »kvazihumanistični« drži borimo za izbris kaznovanja iz sfere legitimnega odzivanja na prestopništvo, si moramo prizadevati, da kaznovanje dobi ustrezno vsebino. Ob tem pa mora izhodišče vsekakor biti zavedanje, da je kaznovalna usmeritev danes prevladujoča in da je zagovarjanje kaznovanja (pa četudi ga opredelimo alternativno) dandanes zelo tvegano početje, saj številni »subjekti moči« (snovalci in izvrševalci kriminalitetne politike) kazen razglašajo kot vrednoto samo po sebi, kot temeljno človekovo pravico⁴³ ali celo kot nenadomestljiv element kulture v pozitivnem smislu.⁴⁴ Skrbno je torej treba paziti, da s svojimi tezami o potrebnosti kaznovanja ne afirmiramo zaskrbljujoče emocionalno preobremenjenih represivnih teženj, ki povečujejo kaznovanje in se

³⁹ glej Woodgate, 2003

⁴⁰ Glede sporočilosti kazni Kanduč (1999, str. 269) sicer opozarja, da ni teoretičnega soglasja o tem, kaj je »najvažnejša« vsebina sporočila, ki (naj) ga posreduje kazen. Kljub temu (ali pa ravno zato!) je zelo pomembno, kakšna eksplicitna in implicitna sporočila posreduje »delo v korist skupnosti« vsem vpletenim. Važno je, da so ta sporočila dosledno usklajena z vrednostnim sistemom, ki ga v tem prispevku s pomočjo izbranih avtorjev zagovarjam.

⁴¹ glej npr. Milivojević s sod., 2004

⁴² Način kaznovanja je lahko tudi omejevanje mladostnikovega prostega časa, ki ga mora žrtvovati na račun naloženega dela, kot je to npr. pri »delu v korist skupnosti«.

⁴³ Petrovec (2000, str. 218) meni, da je pravico do kaznovanja treba soočiti s pravico do osebne rasti, do razumevanja, empatije in čustvene topline. Ta pravica je bila (in ostaja) mnogim mladoletnim storilcem kaznivih dejanj kršena. Lisec in Metelko-Lisec (2004, str. 229) take mladostnike opredelita kot psiho-socialno ranjene osebe, ki potrebujejo predvsem ljubezen, vživljanje vanje in sprejemanje.

⁴⁴ kritiko takih povzdigovanj kaznovanja podaja Petrovec, 2000, str. 71

bohotijo v »razvitem svetu«, katerega del vse bolj postajamo. Enako nevarna pa je lahko tudi drža zanikanja kaznovalnih dimenzij »dela v korist skupnosti«. Nepriznavanje kaznovalnega vidika ukrepa lahko prispeva tudi k temu, da sodniki, tožilci in drugi ukrepu ne priznavajo samozadostnosti in ga želijo reducirati na vlogu zgolj dodatka obstoječim kaznim.⁴⁵

Kaznovanje je potrebno in smiselno le, če je izpeljano na ustrezen način ter z ustrezno vsebino (in sporočilnostjo). Kaznovati kaže po principu reintegrativnega etiketiranja,⁴⁶ kar predvsem pomeni, da se negativno označi vedenje (in ne osebe!), storilcu pa se omogoči nadomestitev škode in pomaga vzpostaviti socialno vključenost ter pripadnost želenemu vrednotno-normativnemu sistemu. Smiselno je – v abolicionistični maniri – zastopati stališče, da je tovrstno »kaznovanje« najprimernejše v manj formaliziranih, bolj civilističnih in individualiziranih kontekstih. Dokler se bo mladoletne storilce kaznivih dejanj obravnavalo tudi v okviru formalnega kazensko-pravnega procesiranja, pa mora biti bolje uresničen namen take obravnave, ki je po zakonu predvsem vzgoja (in ne sankcioniranje, ki je v praksi trenutno v ospredju!).⁴⁷

Naš pravni sistem ima, tako kot angleški, modalitete vseh treh modelov: retributivnega, rehabilitativnega in restorativnega.⁴⁸ »Delo v korist skupnosti«, kot že rečeno, kaže umestiti predvsem v slednjega, ki v ospredje postavlja potrebo po odpravi nastale škode. Upoštevanja vredni so tako interes skupnosti, kot interes žrtve ter storilca.⁴⁹ Zdi se, da se te interese najlažje uravnoteži prav v okviru paradigme restorativne pravičnosti.

Interesu skupnosti je zadoščeno z dejansko in simbolno koristnostjo mladoletnikovega dela; neposredna žrtev pri tej obliki obnavljalne pravičnosti običajno ni neposredno odškodovana ali neposredno spravljena oz. pomirjena s storilcem (slednje omogoča sorodna oblika, ki se imenuje »poravnava z oškodovancem«), saj gre predvsem za kompenzacijo širši skupnosti, katere del pa so seveda tudi aktualne in potencialne žrtve;⁵⁰ kar pa se tiče interesa storilca, bo možnost »dela v korist skupnosti« dobrodošla predvsem tistim mladoletnikom, ki se zavedajo svoje odgovornosti za dejanje in se želijo oddolžiti ter pokazati, da so vendarle zavezani normam, ki ne dopuščajo storjenega dejanja.

»Delo v korist skupnosti« vsekakor ima nastavke, da tudi (ali vsaj) pri nas postane fleksibilna, personalizirana in humana reakcija, ki je tudi praktična in racionalna, koristna⁵¹ tako za storilca, skupnost, kot tudi za žrtve. Njene koristnosti pa ne kaže

⁴⁵ Schiff po Bazemor in Maloney, 1994, str. 32

⁴⁶ Braithwaite po Kanduč 1999, str. 278-280

⁴⁷ Lisec in Metelko-Lisec, 2004, str. 226

⁴⁸ Mežnar, 2000, str. 479

⁴⁹ glej Walgrave in Geudens, 1996

⁵⁰ Entiteta, katere dobrina je z dejanjem oškodovana, je z delom mladoletnika v okviru »dela v korist skupnosti« praviloma vsaj posredno (npr. vsaj moralno) »odškodovana«.

⁵¹ Na tem mestu implicitno privzemam utilitaristično predpostavko, da lahko ima odziv na

precejavati, svarita Morris in Tonry,⁵² ki ugotavljata, da se od te oblike odzivanja na prestopništvo pogosto pričakuje preveč (glede na to, da zgodovina kaže generalno pomanjkanje vpliva formalnega sankcioniranja na kriminalno vedenje). Od »dela v korist skupnosti« se pogosto zahteva, da naj bo v funkciji kaznovanja, retributivnosti, specialnega in generalnega zastraševanja, reparativnosti, restorativnosti in rehabilitacije, zmanjševanja števila zapornikov – vse to in še več hkrati.

Bazemore in Maloney⁵³ pozivata, naj se »delo v korist skupnosti razvija znotraj dveh konceptualnih okvirjev: restorativne pravičnosti na eni in razvoja kompetentnosti (kognitivne, socialne in delovne) na drugi strani.⁵⁴ Zavzemata se za uravnotežen pristop v smeri bolj »civilističnih« načinov obravnave prestopniškega vedenja. Soglašam z avtorjema, da ima »delo v korist skupnosti« veliko potencialov, ki jih je treba razviti znotraj širše vizije ter izoblikovati standarde, ki bodo skladni z rehabilitativnimi, reintegrativnimi in reparativnimi cilji.⁵⁵ Nova paradigma mora zagotoviti konceptualno in vrednotno podlago za vse spremembe, ki so potrebne, da bi »delo v korist skupnosti« dobilo zeleno vlogo.

4. NEKATERE PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI UKREPA

Senčna plat vsesplošne atraktivnosti »dela v korist skupnosti« je precejšnja filozofska zmeda, saj konceptualni okvir, vloga oz. namen uporabe tega ukrepa še zmeraj niso dovolj jasni.⁵⁶ Zadnja desetletja je v zahodnih državah prevladovala kaznovalna naravnost v razmišljanju o »delu v korist skupnosti«, reintegrativni in rehabilitativni vidiki ukrepa pa so imeli drugotno vlogo. Zagovorniki rehabilitativnih ciljev pa so vendarle dosegli pomembne spremembe, tako da je danes ponekod že mogoče govoriti o delni politični rehabilitaciji teh ciljev.

Mrvić in Đorđević⁵⁷ na teoretski ravni opažata – kljub naprednosti in sprejemljivosti ukrepa – nekatera protislovja, ki otežujejo njegovo praktično uporabo. Muči ju npr. vprašanje, ali je sploh upravičeno kaznovati nekoga z obvezo delati (v korist celotne družbe) in v zvezi s tem se jima zastavlja etična dilema, v kakšnem položaju je potem navaden delavec, ki opravlja delo iste vrste za denar ali iz altruističnih pobud. Soglašam z njuno ugotovitvijo, da se ta etična protislovnost deloma presega, ker ukrep predpostavlja, da ima delo pomen

neželeno vedenje zaželene posledice. Na tej podmeni temelji tudi tretmanska oz. rehabilitacijska ideologija.

⁵² Morris in Tonry, 1990, str. 166

⁵³ Bazemore in Maloney, 1994, str. 24

⁵⁴ Glede razmerja med rehabilitativnim in restorativnim vidikom sta avtorja na stališču, da restorativni model nudi osnovo za prestopnikovo spremembo in reintegracijo, reparativna dejanja pa razumeta kot prvi korak v procesu rehabilitacije (prav tam, str. 29).

⁵⁵ prav tam, str. 27

⁵⁶ glej Rex in Gelsthorpe, 2002, str. 312

⁵⁷ Mrvić in Đorđević, 1993, str. 25

simbolične kompenzacije povzročene škode in posebno (pre)vzgojnore vlogo.⁵⁸ Pomembno pa je, da delo, ki ga izvajajo mladoletniki, ne gre na račun odpuščanja plačanih delavcev in da vsebuje predvsem dela oz. naloge, ki brez prostovoljnih delavcev ne bi bile opravljene⁵⁹. Še vedno obstaja nevarnost, da bi javnost »delo v korist skupnosti« dojela (in se mu uprla!) kot »način, kako se poštenim državljanom jemljejo delovna mesta«.⁶⁰

Med potencialnimi nevarnostmi »dela v korist skupnosti« se pogosto omenja (npr. s strani zagovornikov t.i. »neintervencionizma« ali »minimalizma«) samovoljnost tistih, ki odločajo o izbiri ukrepa in pretirano širjenje mreže družbenega nadzorstva v smislu zajemanja tudi tistih, ki sicer ne bi bili deležni formalnega družbenega reagiranja oz. bi bili obravnavani milejše. Morris in Tonry⁶¹ v zvezi z zadnjim ugotavljata, da se je v praksi pokazalo, da »delo v korist skupnosti« (kot oblika sankcioniranja) nadomešča hujše kazni le pri 50% sankcioniranih, ostala polovica pa bi – če »delo v korist skupnosti« kot zakonska možnost ne bi obstajalo – dobila milejše sankcije. Avtorja opozarjata, da tega ne kaže avtomatsko razumeti kot kritiko »dela v korist skupnosti«. Če si predstavljamo, da je z uvedbo »dela v korist skupnosti« spekter možnih odzivov na prestopke bolj razčlenjen, je lahko povsem ustrezno, da se zdaj izreka tako manj hujših, kot tudi manj milejših sankcij, razmišljata avtorja.

Dejstvo, da je »delo v korist skupnosti« pri nas lahko tudi oblika odvracanja od kazenskega postopka, lahko razumemo kot svojevrsten korektiv glede nevarnosti strožjega sankcioniranja. Vendar tudi ta različica prispeva k širjenju mreže formalnega družbenega odzivanja na prestopke mladih, česar pa ne kaže obravnavati kot nekaj apriori nespornega.

»Delo v korist skupnosti« predstavlja vrsto prehodne oblike od kazenske sankcije k disciplinskemu ukrepu,⁶² ki se približuje neformalnemu reagiranju na prestopništvo. Avtorja med najvažnejšimi prednostmi ukrepa izpostavita: zmanjševanje represivnosti, izogibanje stigmatizaciji, novost, alternativnost, ekonomičnost ukrepa, možnost kombiniranja z drugimi ukrepi, resocializacijsko

⁵⁸ Mogoče si je zamisliti pomisleke, ki bi jih glede dela kot instrumenta za resocializacijo imeli zagovorniki krčenja heteronomnega dela (v družbi nasploh) na minimum. Prepričljivo opozarjajo, da v »od-zunaj-dodeljenem-delu« kaže videti vsakodnevno strukturno nasilje nad večino ljudi, posebej zato, ker je heteronomno delo iracionalno organizirano in pretežno nehumano (npr. Kanduč, 2004). Delo kot sredstvo za (pre)vzgojo, usposabljanje in razvoj torej ni nekaj neproblematičnega, zato smo iz take perspektive dolžni skrbeti vsaj za to, da je delo, ki se opravlja v korist skupnosti, kar najbolj smiselno (predvsem za mladoletnika) in počlovečeno. O ustreznih vrstah del in delovnih pogojih bom spregovoril v enem naslednjih poglavij. Naj na tem mestu iz radikalnega gledišča napišem le še to, da lahko uporabo dela za namene sankcioniranja razumemo kot eno doslej najodkritejših priznavanj, da je delo za večino ljudi v sodobnem svetu (»prostovoljna«) kazen.

⁵⁹ Glej *Implementing Community Service*, 1989, str. 3

⁶⁰ glej Carter et. al, 1987, str. 8

⁶¹ Morris in Tonry, 1990, str. 158

⁶² Skinns po Mrvić in Đorđević, 1993, str. 25

vlogo, specialno-preventivno vlogo, uresničevanje simboličnega »popravljanja škode« družbi. Med prednostmi lahko nadalje izpostavimo, da »delo v korist skupnosti« omogoča mladostniku soočenje s posledicami svojega dejanja in z zahtevo po kompenzaciji povzročene škode, kar vzpodbuja njegovo osebno oz. socialno odgovornost. Z delom lahko razvija tudi samozaupanje, samospoštovanje, samodisciplino, najrazličnejše socialne in praktične veščine ter socialno zaželeno stališča v okoliščinah realnega življenja oz. stvarnega delovnega konteksta. Zelo pomembno je, da se posamezniku omogoči pozitivna izkušnja oz. vloga, v kateri bo lahko izkusil in pokazal, da zmore storiti nekaj pozitivnega in z odobravanjem sprejetega s strani (pomembnih) drugih. Na tak način se poleg samospoštovanja krepi tudi doživljanje povezanosti s skupnostjo in verjetnost, da ga bo skupnost sprejela. Ukrep naj omogoči doživljanje smiselnosti in potrebnosti dela, pridobivanje koristnih poznanstev v svetu dela in doživljanje pozitivnega vzdušja dela za humanitarne cilje.^{63 64}

S svojimi značilnostmi ta alternativna oblika preprečuje oz. odpravlja številne nezaželene in škodljive posledice različnih tradicionalnejših formalnih odzivov, ki se povrh vsega izrekajo in izvršujejo praviloma v precej dolgotrajnejših postopkih. Hudson in Galaway⁶⁵ trdita, da večje sodelovanje skupnosti pri obravnavi prestopnikov, ki je značilno za »delo v korist skupnosti«, krepi tudi podporo celotnemu kazenskemu pravu s strani skupnosti. Obenem skupnost vidi, da se prestopnike obravnava na konstruktiven način, kar naj bi, kot pravita, prav tako ugodno vplivalo na javno podporo, ki jo uživa kazensko-pravni sistem. Naj pa opozorim, da javna podpora s strani skupnosti še ne pomeni, da je njegova filozofija oz. vrednotna usmeritev nujno ustrezna. Čustveno angažirana (npr. ogorčena ali prestrašena) skupnost se pogosto zavzema za poudarjeno kaznovalnost, zato njen suport lahko pomeni tudi odobravanje filozofije takšnega kazensko-pravnega sistema, ki »delo v korist skupnosti« dojema kot predvsem »dobrodošel način kaznovanja«. Taki vrednotni naravnosti se je treba strokovno in politično zoperstaviti ter se zavzeti za zgoraj predstavljeni restorativni okvir »dela v korist skupnosti«, ki predpostavlja tudi nastavke za vzgojo in posameznikov razvoj.

⁶³ Dekleva, 1996, str. 91

⁶⁴ Hudson in Galaway (1990, str. 7) glede »valence izkušenj« omenja dva možna načina, ki izhajata iz različnih filozofij: prestopnika lahko namestimo bodisi na delovno mesto, na katerem bo verjetno doživel pozitivne, pretežno prijetne izkušnje, ki bodo prispevale h krepitvi njegovega samospoštovanja in krepitvi vezi s skupnostjo, bodisi ga – prav nasprotno – namestimo v zahtevno, strogo, neprijetno delovno okolje, s predpostavko, da ga bo to bolj odvrnilo od bodočega kriminalnega vedenja (poudarjena represivnost). Avtorja vidita problem v tem, da programi »dela v korist skupnosti« pogosto ne eksplicirajo filozofije, ki jih implicitno prežema.

⁶⁵ Hudson in Galaway, 1990, str. 8

LITERATURA

1. Bazemore, G., Maloney, D. (1994). Rehabilitating Community Service: Toward Restorative Service Sanctions in a Balanced Justice System. *Federal probation*, No 1, March 1994: 24-35.
2. Carter Robert M. et al.: *Community service (1987). A review of the basic issues.* Federal Probation
3. Dekleva B. (ur.) (1996). *Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike.* Univerza v Ljubljani, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana
4. Drevniak, R. (1996). *Neue Ambulante Maßnahmen.* Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen, Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges
5. Filipčič, K. (1998). *Obravnavanje mladoletnih delinkventov.* Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Ljubljana
6. Hudson Joe, Galaway Burt (1990). *Community service: toward program definition.* Federal Probation, Washington
7. Kanduč, Z. (1999). *(Stran)poti vede o (stran)poteh.* Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana
8. Lisec, M., Metelko-Lisec, T. (2004). *Vzpostavljanje programa socialnega treninga: vsebina, načrti in dileme.* V: Meško, G. (ur.) (2004). *Preprečevanje kriminalitete - teorija, praksa in dileme.* Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti, Ljubljana, str. 223-234.
9. Mežnar A. (2000). *Poravnavanje med storilcem in žrtvijo kaznivega dejanja - nov institut v naši procesni kazenski zakonodaji.* *Pravnik* 2000/6-8, str. 475-501
10. Milivojević, Z. (1999). *Emocije: psihoterapija i razumevanje emocija.* Prometej, Novi Sad.
11. Milivojević, Z. (2004). *Kakšen je vaš delovni libido?* *Manager+*, pomlad 2004. št. 3, str. 16-19.
12. Morris, N; Tonry, M (1990). *Between Prison and Probation.* Oxford, Oxford University Press
13. Mrvić, N., Đorđević, Đ. (1993). *Društveno koristan rad.* Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. 1993/1, str. 23-32.
14. Muršič, M. (2004). *Opredelitev nasilja v sodobnih medosebnih odnosih.* *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, št. 4, 2004, str. 388-394.

15. Owen, P. (1994). The Howard League's good practice guide on working with young offenders. Bellew Publishing, London.
16. Petrovec, D. (2000). Delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti. V: Bavcon, L. (ur.): Uveljavljanje novih institutov kazenskega materialnega in procesnega prava. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, 2000, str. 84-94.
17. Rex, S., Gelsthorpe L. (2002). The role of community service in reducing offending: evaluating pathfinder projects in the UK. Oxford. The Howard Journal Criminal Justice 41/2002/4, s. 311-325.
18. Šelih, A. (1994). Alternatives to Judicial Responses. V: Young Offenders and their Families - The Human Rights Issue. Forum Verlag Godesberg, 1994: 187-192.
19. Walgrave L., Geudens H. (1996). The restorative proportionality of community service for juveniles. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Deventer,
20. Woodgate, S. (2003). A Brief Introduction to Enhanced Community Punishment. Home Office, National Probation directorate. <http://www.probation.homeoffice.gov.uk>

DELO V KORIST LOKALNE SKUPNOSTI V ANGLEŠKEM SISTEMU SODSTVA ZA MLADOLETNIKE

Katja Volčanšek¹

1. UVOD

V razvoju anglo-ameriškega sistema sodstva za mladoletnike je bil sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja posebej poudarjen rehabilitacijski potencial kazenske sankcije dela v korist lokalne skupnosti, saj naj bi ta v pravem sorazmerju s povzročeno škodo omogočala, da storilec natančno ve, kdaj je njegova obveznost izpolnjena, zahtevala od storilca aktivno udejstvovanje, spodbujala, da na družbeno primeren način in dejansko izrazi krivdo ter ustvarila socialne situacije, v katerih lahko storilec izvabi tudi pozitivne reakcije od soudeleženih.

Poleg tega je bila kriminaliteta pojmovana kot razdiralni element družbe, ki ruši mir in javno življenje; družba je postala žrtev (»community as victim«), oblikoval se je pojem simbolične restitucije, ker je povračilo za škodo v obliki »dobrega dela« za celotno skupnost, ne za tistega, ki mu je bila škoda dejansko povzročena.

Navedeni koncepti so počasi vodili k napačnemu izrekanju te sankcije, največkrat na škodo direktnega povračila žrtvi, vendar se je ravno pri uporabi v mladoletniškem sodstvu izkazalo, da je razširjena raba prenesla mladoletnim delinkventom jasno sporočilo, da ima njihovo ravnanje javne posledice ter motivirala sodstvo, da je povračilna dolžnost celotni družbi temelj za sprejem mladoletnika nazaj v družbo (oblikovanje delovnih sposobnosti in zaposlitvenih znanj – torej elementi resocializacije).

Širše gledano pa je sankcija v tem času doživela ideološki obrat – od začetne miselnosti, da delo koristi storilcu, do poudarka na kaznovalni vidik. Kazensko sankcijo dela v korist lokalne skupnosti so dojemali kot najbolj zeleno alternativo kratkotrajnim zapornim kaznim in kot odgovor naraščajoči stopnji kriminalitete (»get tough« ukrepi).²

Po teoriji socialne kontrole je kriminalno vedenje posledica šibkih oz. pretrganih vezi med posameznikom in družbo, ki več ne priznava drugih pravil ravnanja kot tistih, ki so v njegovem interesu. Regulacija primernega vedenja posameznika pa mora izhajati preko integracije v družbeni red in ne preko socialne izolacije in

¹ Slušateljica podiplomskega študija Kazensko pravo na Pravni fakulteti v Ljubljani. Prispevek je seminarska naloga, ki je bila napisana pod mentorstvom prof. dr. Alenke Šelih.

² Zaradi te sankcije se število zaporne populacije ni zmanjšalo, razširila se pa le mreža »socialne kontrole« (Cohen)

kaznovanja. Iz tega tudi izhaja možnost uspeha sankcije dela v korist skupnosti, saj se lahko vezi posameznika z družbo okrepijo (lokalno okolje, ki ga sprejme, delo v skupini mladih »nekriminalcev«).³

Danes pa je glavna paradigma (poleg čisto pragmatičnega dojetja »cost-benefit« učinka sankcije ter merila stopnje recidivizma) postala »obnovitvena pravičnost«, ki je nadomestila tako retributivni kot rehabilitativni model reakcij na mladoletniško prestopništvo. Zagotavljala naj bi višje pravne standarde, hkrati pa ne manj vzgojnih in izobraževalnih rezultatov kot rehabilitativni model mladoletniškega sodstva.

Motnja družbenega reda in nevarnost za družbene vrednote, ki jih povzroči kaznivo dejanje so kompenzirani z delom v skupnosti. Narava in teža te sankcije naj bi bila sorazmerna naravi in teži posledice oz. škode, ki je z dejanjem nastala, saj je celotna družba postala viktimizirana in zahteva simbolno poravnavo - delo v korist lokalne skupnosti. To pa je vsiljena sankcija (ne dogovorjena, kot pri poravnavi), zato so postopkovna pravila za izrek in izvajanje te sankcije bolj specifična in zapletena kot npr. pri dogovoru iz mediacije (poravnave) ali če se zasledujejo rehabilitativni cilji.⁴

Obnovitvena pravičnost (»restorative justice«) zahteva torej predanost, da se zagotovi sorazmernost količine škode storjene družbi s kaznivim dejanjem s kazensko sankcijo dela v korist lokalne skupnosti ter doseganje določenih standardov glede na vrsto kaznivega dejanja. Kar pomeni, da naj bi se dejavnost izvajala v samem družbenem okolju storilca in da naj bi bilo delo povezano s samo škodo, vsaj simbolično. Vezana mora biti na dejansko žrtev oz. na nadomestno. Mladostnik mora razumeti, zakaj je bil kaznovan, kako je s svojim dejanjem kršil družbene in etične norme ter oškodoval ne le žrtev, temveč celotno družbo. Sankcija dela v korist skupnosti naj bi okrepila to razumevanje in povezavo

³ Haines Kevin: *Young people and youth justice*, Macmillan, London, 1998, str.194-198

⁴ Omenjena proporcionalnost je družbeno-pravni konstrukt, ki mora biti tudi v obnovitvenem modelu (ne le povračilnem) jasno določena. Možno je določiti tako proporcionalnost, ki se nanaša na škodo, storjeno v historičnem dogodku, vendar ne na osnovi »just desert« med moralno-pravno težo prestopka in stopnjo sankcioniranja, ki bo obnovila moralno ravnovesje v družbi. Ovrednotenje družbenega manjka, ki je nastalo s kaznivim dejanjem je težko opredeljivo, predvsem posrednega in splošnega (kot so solidarnost, medsebojno spoštovanje, strah pred kriminalom); ocena temelji na družbeni morali v določeni družbi, v določenem času, ne na absolutni kategoriji, kaj je prav in kaj narobe. Verjetno pa v praksi to teoretično razlikovanje ne ustvarja večjih razlik (ugotovitve raziskav iz Walgrave L., Geudens H.: *The restorative proportionality of community service for juveniles*, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Deventer, 1996). Teža sankcije - omejitev svobode pri delu v korist skupnosti je tudi odvisna od večih spremenljivk: števila ur, v kolikšni meri lahko prestopnik sam vpliva na izbiro dela, kdaj (če sploh) se bo začelo izvajati delo ali celo kolikšna je denarno ovrednotena vrednost določene delovne naloge. Stroga merila kaznovanja seveda niso primerna, a popolna individualizacija prinaša arbitrarno neenakost pred zakonom.

posameznika s širšo družbo na različne načine, npr. čimboljša povezava dela s storjenim kaznivim dejanjem, zbližanje sodišč in lokalnih skupnosti oz. sodišč in samih izvajalcev sankcije za zagotovitev primerne (potrebne) dela, vključitev staršev, da se tudi družinske vezi okrepijo.

Problem je v tem, da mladi težko vidijo to širšo sliko njim izrečene sankcije. Zato je nujno, da se vključijo v izvajanje dela v korist skupnosti načela »obnovitvene pravičnosti« ter da obstajajo posebna sodišča za mladoletnike (»Youth Courts«). Delo v korist lokalne skupnosti se izvaja v skladu z »obnovitveno pravičnostjo«, če omogoči mlademu prestopniku, da razume delo kot osebno obveznost, ne kot kazen, da ima možnost, da slabo popravi z nečim dobrim in da opravi tako delo, ki je v korist tako žrtvam kot družbi, ter šele na koncu, da mladostnik razume odgovornost za svoje dejanje.

Izvajalci se morajo potruditi, da delo umestijo v širšo perspektivo, da je v ospredju pridobivanje novih znanj in veščin, ne kazen, ter prosocialni vzgled⁵, da je delo v skupini (z drugimi mladimi »nekriminalci«), da mladostnik razume, zakaj je kaznovan, da tudi delno sodeluje pri izbiri dela, ki mora biti kakovostno izvedeno in nadzorovano. Zaradi ocene učinkovitosti sankcije pa je potrebno slediti mladoletnikovemu življenju po izvršitvi sankcije, vsaj za krajše obdobje.

Posebej pri mladoletnem sodstvu pa se poudarja »uravnotežen pristop« (»Balanced Approach«), kar pomeni, da naj bi bili uravnoteženi trije cilji izrekanja te sankcije:

- odgovornost (»Accountability«) - da se storilec oddolži za povzročeno zlo⁶
- razvoj sposobnosti (»Competency development«) - mladoletnik, ki vstopi v mladoletniški kazenskoopravni sistem, mora iz njega priti kot odgovoren, sposobnejši in produktiven član družbe
- varstvo skupnosti (»Community protection«) - zagotoviti varno družbo ob najnižjih stroških in z najmanj restriktivnimi ukrepi.

Skupnost, žrtev in mladoletnik so obravnavani kot enakovredne stranke v mladoletniškem kazenskoopravnem sistemu. Ravnotežje se dosega z individualizacijo kazenske sankcije. Razvoj različnih sposobnosti naj bi dajal osnovo za oblikovanje tradicionalnih vezi z družbenimi institucijami. Po teoriji kontrole in iz vidika preprečitve delinkventnosti se zahteva, da je storilec umeščen v spodbudno okolje, kjer prevzame produktivne vloge (ne kot pasivni opazovalec svojega terapevtskega obravnavanja), in zaradi svojih uspehov, ki se cenijo, postaja bolj povezan s svojo skupnostjo. Tako ga tudi ta lažje sprejme in reintegrira. Bistveno pa je, da je samo delo v očeh mladoletnika in celotne družbe sprejeto kot častno, koristno in vredno truda ter da se ob njem naučijo primernih socialnih veščin tako z vrstniki kot z avtoriteto/odraslimi vzorniki.

⁵ Rex Sue, Gelsthorpe Loraine: The role of community service in reducing offending: evaluating pathfinder projects in the UK, The Howard Journal of Criminal Justice, Oxford, 2002

⁶ »When an offense occurs, an obligation by the offender incurs«

Cilj novega vala miselnosti (s poudarkom na aktivistični drži sodstva) torej ni več v kaznovanju in poniževanju storilca, četudi je tudi ta sankcija omejevalna in zaradi tega kaznovalna (kar je seveda nujno, če želi ostati kot samostojna sankcija in ne le privesek vsaki drugi). Vse je v izbiri dejavnosti ter organizaciji/nadzorovanju le te. Le tako si lahko mladoletnik širi obzorja in vedenja, si gradi samozavest in samospoštovanje; lahko izrazi, sprejme in razreši osebne konflikte, vezane na dejanje, ki ga storil ter njegovo krivdo. Priznanje Odgovornosti je namreč nujno pri »prevzgoji« mladoletnika.⁷

2. URADNI PODATKI O ANGLEŠKEM KAZNOVALNEM SISTEMU ZA MLADOLETNIKE IN SKUPNOSTNIH SANKCIJAH

2.1. Temeljne značilnosti sistema in sankcij

Mlade med 10 in 17 let obravnavajo (z izjemami⁸) specializirani sodniki (»magistrates«)⁹ pri sodiščih za mladoletnike (»Youth Court«)¹⁰. Za te mladoletne prestopnike¹¹ je predviden širok izbor sankcij - če storijo lažja kazniva dejanja

⁷ Oz. »do-vzgoji«, ker vzgoja je spontan proces oblikovanja razvoja osebnosti, ki poteka skozi vse človekovo življenje, v različnih obdobjih različno intenzivno. Pojem »prevzgoja« ima močan negativni učinek, da nekoga hočemo narediti drugačnega. (Iz razgovora s prof.dr. Kranjc Ano v »Ne prevzgajati, ampak »do-vzgajati«, Po zaporu – kako naprej, ČKZ, ŠOU, Ljubljana, 1993). Pri mladoletniku so še posebej škodljive stalne negativne, omejevalne izkušnje, ki le še poglobljajo negativno identifikacijo osebnosti; nujna je identifikacija s pozitivnimi vrednotami, s pozitivnimi ljudmi in pozitivnim okoljem!

⁸ A child or young person is generally tried in the youth court unless any of the below apply:

- a) he or she is charged with homicide (e.g. murder or manslaughter), when they must be sent to the Crown Court for trial
- b) he or she is aged 14 or over and is charged with a 'grave crime' (an offence for which an adult could be imprisoned for at least 14 years), indecent assault or dangerous driving. These cases may be sent to the Crown Court if magistrates decide that if convicted, the appropriate sentence would be more than they have the power to give
- c) he or she is charged jointly with another person aged 18 or more, when both should be dealt with in the Crown Court.

⁹ <http://www.youth-justice-board.gov.uk/YouthJusticeBoard/> (»The [youth justice system](#) comprises [Youth Offending Teams](#) (Yots), the police, youth [courts](#) and the institutions in which young people are held in [custody](#)«)

Yot (»Youth Offending Team«) je poseben organ v vsaki lokalni skupnosti, sestavljen iz predstavnikov policije, služb za pogojna obsodba, centrov za socialno delo, zdravstva, šolstva, strokovnjakov, ki se ukvarjajo z zdravljenjem odvisnosti; mladoletnika preučijo, ocenijo njegov rizik za družbo in mu poiščejo primerni program. Te skupine so bistven element mladoletniškega pravosodnega sistema v Angliji, sodišču posredujejo različna poročila in izbirajo najprimernejše ukrepe za mladoletnika.

¹⁰ Od 1.oktobra 1992; prej »Juvenile Courts«, ki so bila ustanovljena že leta 1908 in so obravnavale mlade od 16 let naprej.

¹¹ http://www.cjsonline.gov.uk/offender/community_sentencing/

(»Minor Offence«) ali se nesocialno vedejo, se jim lahko izreče sankcija še pred uvedbo kazenskega sojenja¹²; pri težjih pa odpustitev kazni, denarna kazen, raparacijska odredba (»Reparation Order«) (popravilo škode na premoženju, čiščenje grafitov,...), delo v korist skupnosti (»Community Rehabilitation«) (za 16 in 17 letnike), rehabilitacija v skupnosti (»Community Rehabilitation«) za vpliv na vedenje prestopnika (za 16 in 17 letnike), »Refferal Order«, za 10 - 17 letnike, ki prvič storijo kaznivo dejanje in priznajo krivdo, katere napotijo na »Youth Offender Panel«, ki jim izreče primerno sankcijo¹³. Sodišče za mladoletnike izreka naslednje »skupnostne« sankcije (»Communiy Sentences«), ki so samostojne in ne več le alternativa zaporni kazni:

a. »Community punishment order« (pred letom 2001 »Community service order«)

Če je mladoletni storilec star 16 ali več in obsojen za kaznivo dejanje, za katerega bi se lahko izrekla zaporna kazen odraslemu, mu lahko sodišče izreče obveznost, da izvrši neplačano delo v korist skupnosti v obsegu od 40 do 240 ur v obdobju do 12 mesecev; delo se izvaja pod nadzorom organizatorja in znotraj Službe za pogojno obsodbo (npr. urejevanje okolice, skrb za starejše in bolne)¹⁴.

young_offenders/index.html

¹² »Anti-Social Behaviour Orders«, »Child Safety Orders«, »Reprimands«, »Final Warnings«,...

¹³ »The referral order - The Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 introduced a new disposal for young offenders based on restorative justice principles - the referral order. Following a conviction, a first time offender who has pleaded guilty will be referred to a youth offender panel, unless the court decides that a discharge or custody is appropriate. This panel will be made up of people recruited from the local community, who have an interest or expertise in dealing with young people. The panel will also include a member of the local YOT. The panel will agree a contract with the offender and their family aimed at tackling the young person's offending behaviour and its causes. The contract will set out clear requirements that they will have to fulfil. These might include an apology and some form of reparation to their victim, carrying out community work, taking part in family counselling or drug rehabilitation. If they fail to agree or breach the terms of a contract the young person will be returned to the court for sentencing for the original offence.«

¹⁴Torej obstaja okvirna omejitev 40-240 ur v 12 mesecih! (16 in več let), celotno izvajanje zopet okvirno določajo Nacionalni standardi (» the way in wich the CS order should be managed, prompt ommencement, the rate of work to be expected, the standards of performance and behaviour to be expected, the need to accurate and timely record keeping, enforcement«) (npr. kršitev, če trikrat neupravičeno manjka); mladostnik obsojen za kaznivo dejanje je intervjuvan s strani uslužbenca za pogojno obsodbo, ki pripravi »pre-sentence report« (se pogaja o potrebnih urah za kazensko sankcijo); delo v korist lokalne skupnosti je lahko priporočeno vsakomur, katerega teža in vrsta kaznivega dejanja in prejšnja kaznovalnost to zagotavljajo; »community service worker« (različnih profilov iz različnih okolij; lahko je kot del Službe za pogojna obsodba ali pa v posebnih centrih za to) je pozvan, da opravi razgovor s obsojencem, razloži mu obveznosti in potek dela, ki se vežejo na sankcijo, mladostnik na drugem razgovoru podpiše informacijski dokument, če se strinja z vsem. Te informacije so npr.: javljanje tem delavcem, dobro opravljanje dela, javiti spremembo stalnega prebivališča; npr. v okorožju Kent mladostnika sprva umestijo v skupino z največ 7 odraslimi za delo za največ 21 dni, sledi individualno delo. (The

b. »Community rehabilitation orders« (prej »Probation Orders«)

Če je mladoletni storilec star 16 ali več se mu lahko ta sankcija izreče v razponu od 6 mesecev do treh let; mladoletnik je strožje nadzorovan s strani delavca za pogojno obsodbo in ima lahko še druge zadolžitve (različne dejavnosti, bivanje na določenem naslovu, različni treningi v prostorih službe za pogojna obsodba, programi odvajanja od drog).

c. »Community punishment and rehabilitation orders« (prej »Combination Orders«)

Združuje prvi dve obliki sankcij za enako stare mladoletnike, s trajanjem od enega do treh let. Delo v korist skupnosti se lahko izreče v obsegu od 40 do 100 ur, nadzor delavca za pogojno obsodbo pa mora potekati ves čas med opravljanjem tega dela in še enkrat toliko, ko je delo izvršeno.¹⁵

2.2. Pravna ureditev in razvoj dela v korist skupnosti

Kazensko sankcijo dela v korist lokalne skupnosti (»community service«) so prvič uporabili leta 1966 za odrasle ženske, ki so izvršile prometne prekrške.¹⁶ Zaradi premoženjskega stanja obsojenke ne bi zmogle plačati denarne kazni, sledila bi zaporna kazen, ki pa bi prizadela tudi njihove družine. Zato so se sodniki kalifornijskega okrajnega sodišča v Alamedi odločili, da je »community service order«, torej sodni nalog za izvršitev dela v korist lokalne skupnosti, primernejši. S tem so razširili sklop možnih kazenskih sankcij; oblikovali so odvrčanje iz kaznovalnega sistema, ublažili trpljenje nedolžnih družin, se izognili javnim stroškom zaporne kazni ter prispevali nekaj koristnega in uporabnega za celotno skupnost.

Po nekajletnih izkušnjah se je nova oblika sankcioniranja razširila na moške prestopnike, mladoletne delinkvente ter storilce hujših kaznivih dejanj, kot so prometni prekrški.

Howard league's good practice guide on working with young offenders, Bellew Publishing, London, 1994, str.114)

(Youth Offending: the Delivery of Community and Custodial Sentences ([National Audit Office](#), 2004), Youth Justice 2004: a Review of the Reformed Youth Justice System (Audit Commission, 2004), [Criminal Justice Act](#) (2003)

¹⁵ »This sentence is only available to courts for young people aged 16-17. It is equivalent to a Supervision Order, but for this specific age range. It is supervised by a Yot and can include activities such as repairing the harm caused by their offence, programmes to address offending behaviour or an Intensive Supervision and Surveillance Programme (ISSP).«

¹⁶ McIvor, 1992; Junger Tas, 1994

V letu 1966 je britanska vlada ustanovila Sosvet za kaznovalni sistem («Advisory Council on the Penal System»), ki je čez štiri leta priporočil ravno to kazensko sankcijo dela v korist lokalne skupnosti v svojem poročilu »Non-Custodial and Semi-Custodial Penalties«, ki je znano kot »Wootton Report«.

Sankcijo so vpeljali v kaznovalni sistem z Zakonom o kazenskem pravosodju leta 1972 («Criminal Justice Act») ter jo poskusno izvajali v šestih območjih, preden so jo splošno sprejeli v letu 1975. Sodišča so lahko izrekla to sankcijo osebi, stari 17 ali več let, ki je bila obsojena na zaporno kazen, v obsegu najmanj 40 in največ 240 ur (v 12 mesecih) neplačanega dela v korist skupnosti. Pred izrekom je sodnik moral upoštevati socialno poročilo («social inquiry report»), najti primerno delovno namestitev ter ugotoviti, da obsojenec s sankcijo soglaša. Sankcija ni smela biti združena s kakšno drugo – pogojno obsodbo («probation»), zaporno ali denarno kaznijo. Od leta 1982 pa je bila starostna meja znižana na 16 let, s tem da je bilo mogoče izreči največ 120 ur dela.

Sankcijo je izvrševala le Služba za pogojne obsodbe. Po pripravi socialnega poročila, ki je bilo sprva obsežno in natančno, se je služba dogovorila z izvajalcem delovne obveznosti, ki je bil odgovoren za prestopnika. Organizacijske zadeve ter občasni nadzor je opravljalo pomožno osebje služb za pogojne obsodbe.

Avtorji zamisli sankcije dela v korist skupnosti so menili, da je ideja o konstruktivni dejavnosti v obliki osebnega prispevka skupnosti, tako da bi obsojenec izvajal dejavnost skupaj s prostovoljci, zanimiva, saj ponuja možnost za spremembo pogleda na samega storilca. Vendar se je prevzgojna narava te ideje kmalu umaknila pred kaznovalno.

Britanska vlada (ki je bila pobudnik projekta) je predlog ugodno sprejela kot potencialno učinkovit odgovor na problematiko naraščanje kriminalitete ter zapornih kazni, torej na splošno krizo. Težava je bila, ker sankcija ni imela tolikšnega vpliva na krizo naraščanja zaporne populacije, kot so pričakovali.

Leta 1988 je Ministrstvo za notranje zadeve sprejelo smernice za sankcioniranje mladoletnih prestopnikov »Green Paper on Punishment, Custody and the Community«, ki so kasneje nov zakon popeljale na pot restriktivnejše uporabe kazenski sankcij omejitve prostosti za mladoletnike.

V letu 1991 je bil zato sprejet nov Zakon o kazenskem pravosodju, ki je poudaril tudi kaznovalni namen alternativnih («nezapornih») sankcij; z namenom, da jih bo družba sprejela kot »prave« kazni, so bile tudi preimenovane iz »community service« v »community orders«. Spremenil se je njihov koncept, po katerem naj bo omejitev svobode (kar kazenska sankcija dela v korist lokalne skupnosti je) sorazmerna teži kaznivega dejanja. Status pogojne obsodbe je bil premaknjen od bolj socialno usmerjene alternative kaznovanja k »pravi« kazni sodišča. Uvedene so bile kumulativne (združene) kazni («combination orders»), ki so za eno kaznivo

dejanje omogočale združitev pogojne obsodbe s kazensko sankcijo delo v korist skupnosti.

Poudarjena naj bi bila reparativna in reintegrativna vsebina sankcije. Dejansko pa je ta zakon povečal razliko med pogojno obsodbo, kot obliko rehabilitacije, in delom v korist lokalne skupnosti, kot obliko kazni. Če je Služba za pogojne obsodbe bila mnenja, da nekdo ni popolnoma primeren za pogojno obsodbo, je ob tej predlagala strožjo omejitev svobode – delo v korist skupnosti.

Kazenska sankcija dela v korist lokalne skupnosti (kot le ena izmed skupnostnih kazni - »community sentences«) se kot »kazen v družbi« ni izkazala za posebno učinkovito, zato je bilo ponovno vodilo v razvoju njen reparativni in reintegrativni namen. V letu 1995 so bile sprejete nove smernice za skupnostne sankcije - «Green Paper on Strengthening Punishment in the Community«, ki so predlagale večjo diskrecijsko pravico sodišč pri uporabi te sankcije (in s tem njeno večjo individualizacijo) ter poudarjale kaznovalnost (osramotitev prestopnikov, poostritev izvedbe delovnih nalog z doslednim sankcioniranjem za zamujanje, neprihajanje na delo, neprimerno vedenje; določitev obveznega minimuma delovnih ur, nujnost elektronskega nadzorovanja ter v javnem interesu javna razglasitev imen mladoletnih prestopnikov).

Nov kazenski zakon (»Criminal Justice and Court Services Act«) je v letu 2001 znova prinesel spremembe. Sankcija se je preimenovala v »community punishment order«, s še bolj poudarjenim kaznovalnim namenom.¹⁷ V letu 2003 pa je bil sprejet nov kazenski zakon (»Criminal Justice Act«), ki je DKLS kot »neplačano delo«

¹⁷ Legislative reform of the system for youth justice in England and Wales, 1998-2003. Crime and Disorder Act 1998 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts1998/19980037.htm) Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999, (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts1999/19990023.htm); Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000, (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000006.htm), Criminal Justice and Court Services Act 2000, (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000043.htm), Criminal Justice and Police Act 2001 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2001/20010016.htm), Criminal Justice Bill (www.publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldbills/111/2003111.htm)

Zbrano iz: A Guide to the criminal Justice System in England and Wales (<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/cjs2000.pdf>)

vklučil v skupnostne sankcije, preimenovane v »community orders«¹⁸, v obsegu najmanj 40 ur in največ 300 ur, v obdobju 12 mesecev.¹⁹

3. ANALIZA DELA V KORIST SKUPNOSTI

3.1. Uporaba kazenske sankcije delo v korist skupnosti v angleškem kazensko-pravnem sistemu

Kazenska sankcija dela v korist lokalne skupnosti (DKLS), t.i. simbolična restitucija, se uporablja pri polnoletnih in mladoletnih storilcih kot oblika odvratanja²⁰ (neformalen ali formalen ukrep) od kazenskega postopka, kot pogoj odloženega kazenskega pregona ali za odpravo pripora. Vse to je povezano z zmanjševanjem stroškov pravnega sistema in z zmanjševanjem stigmatizacije prestopnikov. Po sojenju pa je uporaba te sankcije še raznovrstnejša: kot pogoj pri pogojni obsodbi, pri pogojni odpustitvi kazni, pri odložitvi izvršitve kazni, kot nadomestna sankcija pri denarni kazni, ki se zaradi materialnega stanja obsojenca ne more izterjati, ali kot alternativa kratkotrajni zaporni kazni²¹. Izreče se lahko kot samostojna kazenska sankcija ali kot dopolnilna sankcija kateri drugi.

Približno polovico vseh izrečenih tovrstnih sankcij (v skoraj vseh anglosaksonskih državah) je izrečenih mladoletnim storilcem kaznivih dejanj, ki so prvič²² storili kakšno lažje kaznivo dejanje (kazniva dejanja zoper premoženje, kršitve javnega reda, prometni prekrški); sodišča oz. službe za pogojne odpuste imajo veliko diskrecijsko pravico odločiti se, kateri mladoletnik je primeren za izrek te sankcije.²³

¹⁸ Community orders (177.čl.)

Where a person aged 16 or over is convicted of an offence, the court by or before which he is convicted may make an order (in this Part referred to as a "community order") imposing on him any one or more of the following requirements- an unpaid work requirement (199.čl. in 200.čl.), an activity requirement, a programme requirement, a prohibited activity requirement, a curfew requirement, an exclusion requirement, a residence requirement, a mental health treatment requirement, a drug rehabilitation requirement, an alcohol treatment requirement, a supervision requirement in (če je torilec mlajši od 25 let) an attendance centre requirement.

¹⁹ Novejša raziskava učinkovitosti skupnostnih sankcij: HORS 291 - The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works' (Second Edition) (15.2.05) http://uk.sitestat.com/homeoffice/homeoffice/s?rds.hors291pdf&ns_type=pdf&ns_url=%

²⁰ »Diversion« - obravnavanje storilcev zunaj kazenskopravnega postopka oz. kaznovalnih institucij.

²¹ Približno 30 do 40 ur dela v korist skupnosti za vsak mesec zaporne kazni.

²² Teh je v Angliji od 15 do 25%.

²³ Vseeno pa prevladujejo mladi moški (brezposelni ali študentje), belci, ki so odgovorni za blažje premoženjske delikte; prvič kaznovani (okoli 60%). Kar 90% sodnikov (po nekaterih raziskavah v Kanadi) vidi to sankcijo kot rehabilitativno in le 17% jih verjame v njen kaznovalni učinek.

3.2. Administrativno-organizacijski vidik izvajanja kazenske sankcije DKLS

Raznovrstnost uporabe dela v korist skupnosti vpliva tudi na administrativno-organizacijski vidik njenega izvajanja. Kot prvi model pisci navajajo²⁴ organiziranost izvajanja te sankcije neodvisno od služb za pogojno obsodbo, v pristojnosti koordinatorjev (»community service coordinators«). Težava pri tem modelu se pojavi pri izvrševanju te sankcije kot pogoja pogojne obsodbe ali kot kumulativne sankcije poleg pogojne obsodbe, saj prihaja do brisanja mej pristojnosti med koordinatorji in službami za pogojno obsodbo (komunikacijski problemi, profesionalna tekmovalnost), pa tudi zaradi navidezno kontradiktornih ciljev (socialni vidik pomoči prestopnikom in hkrati prisilno delo).

Pri drugem modelu pa je izvajanje sankcije v pristojnosti služb za pogojno obsodbo, ki izbira vrsto dela in organizacije, kjer se bo izvajalo ter izvaja nadzor; delavci in organizacije, ki neposredno izvajajo delo v korist skupnosti, so jim le v podporo. Konfliktov je bistveno manj kot pri prvem modelu. Sistem je bolj koherenten, vendar bistveno dražji; širi mrežo socialne kontrole in širi krog prestopnikov, ki so izvršili težja kazniva dejanja, s tem, da je tudi večja verjetnost, da prestopnik ne izpolni zadane naloge in da se mu izreče zaporna kazen.²⁵

²⁴ Harris, Wing Lo, 2002

²⁵ V Angliji vodilni v službah za pogojno obsodbo (»chief probation officer«) razvijajo in vodijo skupno politiko služb - oblikujejo značilnosti izvajanja te kazenske sankcije na lokalnem nivoju preko svojih pričakovanj in razumevanja, kaj naj bi ta sankcija sploh predstavljala, oz. katere cilje naj bi zasledovala. Odgovorni delavec za pogojno obsodbo (»senior probation officer«) nadzoruje in je odgovoren za izvajanje te sankcije na nižjih organizacijskih nivojih, ki jih vodijo delavci za pogojno obsodbo (»probation officers«), katerim so podrejeni organizatorji (»community service officers«) in osebe, ki neposredno vodijo in nadzorujejo samo dejavnost (»sessional supervisors«). Delavci za pogojno obsodbo so odgovorni za socialna poročila, priporočila sodišču glede primernosti prestopnika za izbiro te sankcije in so vključeni v nadaljnjo obravnavo prestopnika, če ne izpolni dolžnosti. Organizatorji skrbijo za organizacijo dejavnosti, vključevanje prestopnikov v delovne projekte, nadzor nad njihovim vedenjem in napredkom, nadzor nad delavci, ki neposredno vodijo delovni proces; prestopnikom, ki ne izpolnjujejo obveznosti, izrekajo disciplinske ukrepe, kar je bilo sprva v pristojnosti delavcev za pogojno obsodbo. Problem je v tem, da je množica delavcev, ki se dejansko ukvarja z izvajanjem sankcije nekvalificirana (študentje socialnega dela, bivši policisti, varnostniki, pazniki) ter socialno in ekonomsko prikrajšani. Ta družbeno nevreden in slab položaj zaposlenih pa po raziskavah (Vass, Menzies, 1989) rezultira v neupoštevanju oz. zniževanju standardov izvajanja sankcije, neformalnega sankcioniraja (oz. sploh neupoštevanja) kršitev... Po drugi strani pa je zanimiva posledica teh slabosti privatizacija izvajanja, ker oblast ugotovi, da lahko obstaja sistem ločeno od služb za pogojno obsodbo ter izvajanje sankcije ponudi skupini ali posamezniku zasebniku v profitno ali neprofitno izvajanje.

V Kanadi je izvajanje dela v korist skupnosti v rokah zasebnih neprofitnih organizacij; oblast ima sicer popolno odgovornost nad uspehom izvedbe (»Ministry of Correctional Service«), vendar pa organizirajo in izvajajo dejavnosti v sklopu sankcije dela v korist skupnosti te organizacije. Vodilni koordinatorji in tudi ostali delavci, ki nadzorujejo potek delovnih procesov, so višje izobraženi in kvalificirani ter enakovredni delavcem za pogojno

Vrsta izvajalca (navadno lokalne neprofitne organizacije) oz. upravljalca (od služb za pogojne obsodbe (Anglija) do zasebnih neprofitnih organizacij²⁶) vpliva tudi na:

izbiro sankcije (oz. primerne obsojenca)²⁷ in tarifni sistem (teža prestopka-višina sankcije)²⁸ na izvajanje (individualna ali skupinska oblika²⁹) ter na mnogo širše družbene posledice (učinkovitost sankcije, legitimnost izvajanja, različnost interesov oz. mnenj in pričakovanj glede cijev te sankcije)³⁰.

3.3. Nekateri ključni značilnosti izvrševanja sankcije delo v korist skupnosti

A. Izbira dejavnosti in organizacije

Organizacije, ki pridejo v poštev za izvajanje sankcije, morajo opravljati neprofitno nepolitično dejavnost, oproščeno davkov; ne smejo imeti diskriminatorna merila za sprejem prestopnikov glede na spol, starost, raso, vero; morajo izvajati takšno vrsto dejavnosti, ki služi javnemu interesu. Imele naj bi načrt, kako učinkovito uporabiti delo prestopnikov, ki mora biti jasno določeno v opisu nalog za predvideno delovno mesto, ne sme pa nadomestiti dela redno zaposlenega delavca. Poleg volje in izpolnitve materialnih pogojev za namestitev prestopnika naj bi organizacija že imela izkušnje z delovnim odnosom s prestopnikom ter čim manj stereotipne,

obsodbo; so nekakšna elitna skupina.

²⁶ Npr. Kanada se je odločila za privatizacijo programov kazenske sankcije dela v korist skupnosti zaradi štirih razlogov: zmanjšanje koncentracije javnih služb, cenejša možnost, izkušnje obstoječih nevladnih neprofitnih organizacij in lokalna publiciteta ter podpora je tako večja.

²⁷ V Angliji Služba za pogojno obsodbo odgovarja sodišču za predstavljeno socialno poročilo

²⁸ Angleška sodišča izberejo sankcijo dela v korist skupnosti tudi za večkratne povratnike, oz. tiste, ki so že prestajali zaporno kazen; ta sankcija je v prvi vrsti namenjena alternativni zaporne kazni. Medtem ko zasebne organizacije v modelu privatiziranega izvajanja izberejo za delo v korist skupnosti prestopnike lažjih kaznivih dejanj, saj ti predstavljajo manjšo grožnjo skupnosti, jih je lažje nadzorovati in so zaradi takega izbora sami projekti dela v korist skupnosti uspešnejši.

²⁹ Zanimiv je tudi ameriški projekt »Community Service Sentencing Project« (CSSP) iz leta 1979, oblikovan s strani Vera Institute of Justice, kot t.i. »intermediate sanction« (»vmesna kazen« med zaporno in pogojno obsodbo, z značilnim močnim nadzorom nad obsojenci, ki prestajajo kazen v skupnosti; sem spada tudi delo v korist skupnosti) za ponavljajoče storilce lažjih kaznivih dejanj (»misdemeanor« - lažje kaznivo dejanje, za katerega je zagrožena kazen do enega leta ali denarna kazen), v obsegu 70 ur dela v korist skupnosti v najrevnejših predelih New Yorka. Program je vključeval zelo prikrajšane prestopnike v nadzorovanem okolju, kjer so opravljali enostavna dela (čiščenje, barvanje, vrtnarjenje); nudili so jim hrano, zdravniško pomoč, otroško varstvo... V tem programu je tudi uspešno delovala mreža za zagotavljanje prisotnosti obsojencev (oz. nadzor nad uspešno opravljenim delom); približno 2/3 jih je uspelo, ostali pa so bili v povprečju ponovno obsojeni na zaporno kazen 128 dni.

³⁰ »Public v. Private supervision of CSOs: Evaluation« v Vass, Menzies, 1989, str. 265-268

diskriminatorne miselnosti do njega. Pred napotitvijo v organizacijo je nujno, da delavec za pogojno obsodbo pregleda stanje v njej. Preveriti mora jasnost pričakovanj, zahtev, odgovornosti - tako organizacije, sodišča kot prestopnika; ugotoviti sposobnost organizacije za nadzor nad prestopnikom in identificirati možne probleme, ki bi se lahko pojavili.

Izbira organizacij in dejavnosti³¹ ni urejena z ozkimi standardi in smernicami, zato velikokrat prihaja do neenakega obravnavanja storilcev podobnih kaznivih dejanj.³²

Kako oblikovati projekte, uporabne za kazensko sankcijo dela v korist lokalne skupnosti:

- potrebno je zagotoviti, da dejavnost ustreza točno določeni potrebi/cilju ter da je le-ta očiten prestopniku (čim bolj enostavna razlaga, ki se veže na sposobnost razumevanja mladoletnika);
- dejavnost naj bi vsaj simbolično povezala storilca z žrtvijo in storjenim kaznivim dejanjem ter se izvajala v storilčevem okolju;
- dejavnost naj bi omogočala, da je storilec v stiku s »konvencionalnim« odraščalim, na katerega se lahko naveže in ki mu je vzornik;
- vse osebe, ki je kakorkoli vezano na izvajanje dejavnosti, se mora osredotočiti na ravnanje prestopnika, njegovo delo in končni izdelek (ocenjujejo ga po dejanjih, kar ima velik vpliv na njegovo samopodobo in samozavest);
- vključiti je potrebno prestopnike tudi v načrtovanje ter izvajanje projektov;
- ustvariti je potrebno takšen potek dejavnosti, da se lahko storilec počuti uspešnega in je deležen priznanja širše družbe.³³

Na kratko predstavljam še nekaj pomembnih elementov pri oblikovanju dejavnosti:

a. Mentorstvo in medgeneracijski princip

Pomembno je oblikovanje in vzdrževanje strukturiranega vzajemnega odnosa med mladostnikom in odraslim, kar se lahko hitro poruši z npr. druženjem v prostem času, rekreativne dejavnosti, kino, obiskovanje lokalov ... Mladostnik naj ne bi imel niti časa niti možnosti za delinkventno ravnanje, kar je verjetno možno le s stalnim in strogim nadzorstvom delovnega osebja.

³¹ Lahko so pa na državni ravni sprejeti programi za delo v korist skupnosti kot v ZDA, ki jih izvajajo različne organizacije-od nevladnih, neprofitnih, do vladnih (tožilstvo, zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij)

³² Carter et al, 1989

³³ Bazemore, Maloney , 1994, str. 30

b. Ekonomski razvoj

Izbrani morajo biti projekti, ki izboljšajo kakovost življenja v skupnosti, saj je finančno ozadje in kredibilnost nujna tudi pri takih dejavnostih; zato je treba vedeti, kaj je v skupnosti potrebno zgraditi, očistiti, pomagati ...

c. Civilna udeležba

Mladostniki morajo biti vključeni v utrjevanje družbenih vrednot in zmanjševanje sporov zaradi mnogih neenakosti in netoleranc, kulturnih razlik in rasizma v družbi; npr. povezovanje udeležencev različnih okolij, ras, ekonomskih razredov, sposobnosti ...

č. Pomoč manj sposobnim

Npr. telesno, duševno prizadetim, brezdolcem, starostnikom ...

d. Preventiva vloga

Ta cilj je uresničen, če mora mladostnik opraviti delo, ki je neposredno vezano na povračilo škode, ki jo je on zagrešil ali z namenom preprečiti nadaljnjo škodo storjeno s kaznivim dejanjem; npr. sodelovanje v sosedskih stražah (»citizen crime watch groups«), renoviranje »crack houses«, spreminjanje fizičnega okolja z osvetlitvijo, postavljanjem kamer, ograj...³⁴

e. »Dajanje nazaj«

Pomoč drugim prestopnikom (predvsem odvisnikom) s poučnimi predstavitvami, delo z žrtvami različnih zločinov...

B. Priprava prestopnika

Po obsodbi oz. določitvi sankcije v razgovoru s prestopnikom delavec za pogojno obsodbo (že v postopku izbire dela) in neposredni koordinator dela, ugotovita njegove poklicne sposobnosti, znanja, interese, zmožnosti in možne težave pri izvajanju dela (npr. oddaljenost, prevoz, šolske obveznosti, zdravstvene težave); prestopniku mora biti jasno, kaj je njegova obveznost, cilj delovne naloge, kaj se od njega pričakuje, odgovornost posameznih akterjev, celoten proces izvedbe, saj bo le tako aktivno sodeloval, namesto pasivno ubogal. Delavec za pogojno obsodbo se tudi odloči, ali bo organizaciji razkril predkaznovanost prestopnika, glede na

³⁴ ...sending a message to citizens that offenders can become »part of the solution« rather than »part of the problem«

verjetnost povzročitve škode tretji strani (kot v delovnem pravu lahko to zahteva delodajalec).

C. Izvajanje dejavnosti, nadzor ter poročanje

Obojestransko korist je mogoče doseči z upoštevanjem vseh treh elementov napotitve na opravljanje določenega dela v določeni organizaciji: namena sankcije, ki jo je izreklo sodišče, značilnosti prestopnika in potreb organizacije.

Obstajati mora stalni kontakt med izvajalcem in službo za pogojno obsodbo; ta mora imeti nadzor nad izvajanjem – glede ur, obnašanja prestopnika, konfliktov, ki se pojavljajo, narave dela (če se spreminja); o kršitvah je treba obvestiti sodišče (točnost prihajanja na delo, nespoštovanje, nesprejemljivo vedenje, izzivanje nevarnosti, malomarnost), oz. sodišče lahko kadarkoli zahteva poročilo o opravljanju dela. Oseba, ki je zadolžena za nadzor in ki neposredno dela s prestopnikom, je dolžna spremljati delo prestopnika, ocenjevati, poročati, hkrati pa uresničiti bistven element te sankcije – spodbujanje prosocialnega, nekriminalnega vedenja s pohvalami, nagradami; mladostnik naj bo ponosen nase, na svoje delo in znanje.³⁵

Č. Uspešnost sankcije

Učinkovitost in uspešnost sankcije se meri glede na zadane cilje na treh področjih: pri prestopniku, organizaciji, kjer se je izvajalo delo, in pri službi za pogojno obsodbo. Pri prestopniku se uspeh oceni glede na to, koliko ur dela je dejansko opravil, v kolikšnem času, če je bil točen ob prihodu/odhodu, odgovoren, sodelujoč, zanesljiv, njegovo mnenje o sankciji, delu, koristih, slabostih sankcije, mnenje delavca za pogojno obsodbo o učinku sankcije, stanje/reakcija širše lokalne skupnosti. Pri organizaciji se oceni, koliko prestopnikov sprejema, koliko jih uspešno dokonča delo, kako nadzoruje mlade, kaj ti pridobijo po izpolnitvi naloge, kako sodeluje organizacija s službo za pogojno obsodbo; služba za pogojno obsodbo pa se ocenjuje glede na delež uspeha sankcije (število mladih, ki so preusmerjeni v kazenski pregon), koliko časa mine od izreka do namestitve prestopnika v organizacijo, kateri so vzroki za neizpolnitev...

Ocena uspeha ali neuspeha na tej podlagi je zapletena; enostavnejša je stroškovna analiza uspeha (koliko denarja je privarčevanega). Še težje pa je izmeriti učinek te sankcije na mišljenje družbe o njeni pravičnosti/uspešnosti in zaupanja v njo, osebne občutke prestopnikov, njihovo samozavest in samospoštovanje.

³⁵ Rex, Gelsthorpe, 2002

3.4. Postopek izrekanja in izvrševanja sankcije ter diskrecijska pravica različnih organov odločanja

Postopek izbire prestopnikov, ki bi bili primerni za izrek sankcije dela v korist lokalne skupnosti, daje v večih fazah organom odločanja diskrecijsko pravico.

Policist se velikokrat sam odloči, ali bo in kako bo posredoval v določeni situaciji; to je odvisno od veljavnega prava, politike policijske enote, individualnih značilnosti osumljenega in značilnosti domnevnega kaznivega dejanja.

Sodišče se lahko odloči, da je za odločitev o izbiri te sankcije potrebno »socialno poročilo« (»Social Enquiry Report«); če je potrebno, izvršuje delavec za pogojno obsodbo svojo diskrecijsko pravico glede priporočila za izbiro tovrstne sankcije; v tej fazi so pogosti tudi neformalni kontakti z organizatorji dela v korist skupnosti (predvsem glede primernosti kandidata in primernosti dela); v tej fazi pride do izraza diskrecija in vpliv organizatorjev. Ko pride zadeva pred sodišče, ima sodnik prosto presojo pri izbiri kazenske sankcije. Ob izreku tovrstne sankcije imajo delavci za pogojno obsodbo in organizatorji vpliv na izvajanje pravil v konkretnem delovnem procesu in sankcioniranje kršitev teh pravil s strani prestopnika. Če gre za hujše kršitve, pa lahko sprožijo tudi postopek spremembe izrečene sankcije.

4. ZAKLJUČEK

Delo je temeljni element neodvisnega in nekriminalnega bivanja posameznika. Je terapevtski in konstruktiven način preživljanja časa; koristi družbi, družini in posamezniku, zato so ukrepi kaznovanja, ki vključujejo delo, pretežno dobro sprejeti, saj so tudi posledice, predvsem za mlade, daljnosežne.

Delo kot kazen ima podlago v židovsko-krščanski miselnosti³⁶, da je delo dobro za duha, da ima zdravilno vrednost in da je dajanje sebe drugim velikega pomena. Delo se lahko razume kot kazen s strani tistih, ki gledajo na kaznovanje kot na edini primeren odgovor kazenskopravnega sistema na kaznivo dejanje, drugi pa vidijo v delu sredstvo za rehabilitacijo ter resocializacijo prestopnika, v skladu s koncepti tretmajске usmeritve. Oba vidika sta vezana na prevladujočo filozofijo kaznovanja, iz katere izhaja sam konceptualni okvir kazenskih sankcij, ki vključujejo delo ter vrednostne smernice, ki vplivajo na samo izbiro take sankcije in izvrševanje.

Skozi prikazan razvoj kazenske sankcije DKLS v angleškem pravnem redu je jasna spremenljiva narava temeljnega dogovora, zakaj naj bi sodišča sploh uporabljala

³⁶ V knjigi Hoggarth (1991, str. 40-49) prikazuje zanimiv razvoj dela kot kazenske sankcije - delo kot kazen naj bi bilo staro kot zločin sam, že iz časa dinastije Inkov v 13.stoletju ali pošiljanja evropskih zapornikov na galeje, ko je bilo suženjstvo ukinjeno. Navaja delo Thomasa More-a iz 1516 leta »Utopia«, kjer avtor ugotavlja nesmiselnost usmrtnice kaznjencev, saj je njihovo prisilno delo koristnejše kot njihova smrt.

tako sankcijo in kako so se razvijali kaznovalni cilji, ki naj bi jim sodnik sledil – kaznovanje, rehabilitacija, preprečevanje povratništva ali le cenejše nadomestilo zaporni kazni.

LITERATURA

1. Bazemore Gordon, Maloney Dennis: Rehabilitating community service: toward restorative service sanctions in a balanced justice system, Federal Probation, Washington, 1994
2. Carter Robert M. et al.: Community service: A review of the basic issues, Federal Probation, 1987
3. Haines Kevin: Young people and youth justice, Macmillan, London, 1998 (str.194-198)
4. Harris Robert J., Wing Lo T.: Community service: its use in criminal justice, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Thousand Oaks, 2002
5. Hoggarth Elisabeth: Selection for community service orders, Avebury, Aldershot et al., 1991
6. McIvor G.: Sentenced to serve: The operation and impact of community service by offenders, Aldershot, Avebury, UK, 1992
7. Rex Sue, Gelsthorpe Loraine: The role of community service in reducing offending: evaluating pathfinder projects in the UK, The Howard Journal of Criminal Justice, Oxford, 2002
8. Vass A.Antony, Menzies Ken: The community service order as a public and private enterprise, The British Journal of Criminology, London, 1989
10. Walgrave L., Geudens H.: The restorative proportionality of community service for juveniles, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Deventer, 1996
11. Youth Justice 2004: a Review of the Reformed Youth Justice System (Audit Commission, 2004)

Elektronski viri:

- <http://www.youth-justice-board.gov.uk/YouthJusticeBoard/>
- http://www.cjsonline.gov.uk/offender/community_sentencing/young_offen

[ders/index.html](#)

- Youth Offending: the Delivery of Community and Custodial Sentences ([National Audit Office](#), 2004)
- [Criminal Justice Act](#) (2003)
- Crime and Disorder Act 1998 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts1998/19980037.htm)
- Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts1999/19990023.htm)
- Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000006.htm)
- Criminal Justice and Court Services Act 2000 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000043.htm)
- Criminal Justice and Police Act 2001 (www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2001/20010016.htm)
- Criminal Justice Bill (www.publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldbills/111/2003111.htm)
- A Guide to the criminal Justice System in England and Wales (<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/cjs2000.pdf>)
- [HORS 291 - The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works'](#) (Second Edition) (15.2.05)
- http://uk.sitestat.com/homeoffice/homeoffice/s?rds.hors291pdf&ns_type=pdf&ns_url=%

ANALIZA IN OCENA ZAKONSKE UREDITVE DELA V KORIST SKUPNOSTI V SLOVENIJI

Katja Filipčič

Delo v korist skupnosti ima v naši kaznovalni zakonodaji dvojen pomen. Predstavlja alternativno sankcijo oz. alternativen način izvrševanja sankcije ali pa predstavlja način odvratanja od kazenskega postopka.

1. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT NAČIN IZVRŠITVE ZAPORNE KAZNI

Kazenski zakonik (v nadaljevanju KZ) iz leta 1995 je prvič uvedel možnost, da se kratkotrajna zaporna kazen izvrši z delom v korist skupnosti. V uvodnih pojasnilih h KZ lahko preberemo, da z uvedbo dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalnih skupnosti zakonodaja sledi težnjam številnih zahodnoevropskih držav po nadomestitvi kazni zapora s tako imenovanimi alternativnimi kazenskimi sankcijami, kjer storilcu ne odvzamejo prostosti. V prvih petih letih je bilo bolj malo storjenega za izvrševanje nove alternativne sankcije.¹

KZ v 107. členu določa možnost izvršitve kazni zapora do treh mesecev z delom v korist skupnosti. To torej pomeni, da sodišče ne more izreči storilcu sankcije delo v korist skupnosti, ampak lahko isto sodišče, ki je storilcu izreklo kazen do treh mesecev zapora, odloči, da se bo ta kazen zapora izvršila z delom v korist skupnosti. Zakon sodniku ne daje konkretnjših navodil, kdaj naj se za takšno obliko izvršitve izrečene zaporne kazni zapora odloča. Nalaga mu le, da naj pri svoji odočitvi upošteva objektivne in subjektivne okoliščine storilca in njegovo privolitev v tak način izvršitve kazni zapora.

KZ določa tudi obseg dela in ga omejuje na najmanj 80 in največ 240 ur v obdobju najdalj 6 mesecev. Poleg tega izrecno določa, da se delo razporedi tako, da ne moti obsojenčevih obveznosti iz delovnega razmerja. Ravno v tem se kaže poglobljena značilnost alternativne sankcije – z delom v korist skupnosti naj bi se torej neposredno zmanjšala zaporska populacija. Če obsojeni ne izpolnjuje nalog, ki izvirajo iz opravljanja dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti, lahko sodišče odredi, da se izrečena kazen zapora izvrši. Pri tem pušča zakon povsem odprto vprašanje, kaj naj sodnik upošteva pri odločitvi o izvršitvi zaporne kazni. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (v nadaljevanju ZIKS) pa v 13.čl. določa, da takšno delo pripravi, vodi in nadzoruje Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij v sodelovanju s Centrom za socialno delo.

¹ Petrovec, 2001, str. 155

Tabela 1: Polnoletni obsojenci v Sloveniji, ki jim je bila izrečena kazen zapora do treh mesecev v obdobju 1980-2000²

	1980	1985	1990	1995	2000
Skupaj izrečene kazni zapora	2.003	2.424	1.637	550	1.099
do treh mesecev - število obsojencev	773	775	500	131	216
do treh mesecev - delež obsojencev	38,6 %	31,9 %	30,5 %	23,8 %	19,6 %

Iz tabele izhaja, kolikim storilcem je letno izrečena zaporna kazen do treh mesecev; pri kolikih obsojencih je torej letno (po letu 1995) izpolnjen formalni pogoj za odreditev dela v korist skupnosti kot način izvršitve kratkotrajne zaporne kazni. V obsežni kriminološki literaturi lahko preberemo številne razprave, ki opozarjajo na negativne učinke kratkotrajnih zapornih kazni predvsem zaradi odsotnosti tretmanskih programov oz. njihove neuspešnosti zaradi njihovega kratkega trajanja. To je nedvomno tudi eden izmed razlogov za upadanje deleža takšnih kazni med izrečenimi zapornimi kaznimi v Sloveniji; v letu 1980 so kazni zapora do treh mesecev predstavljale skoraj 40% vseh izrečenih zapornih kazni, medtem ko je bil njihov delež leta 2000 le še 20%. V absolutnih številkah to pomeni, da je letno 200 zapornikov takšnih, ki bi se jim zaradi trajanja izrečene zaporne kazni (in seveda ob obstoju ustreznih objektivnih in subjektivnih okoliščin) lahko določilo delo v korist skupnosti kot način izvrševanja te kazni. Seveda bi to zahtevalo tudi precejšen organizacijski podvig, ki pa ga Slovenija po 10 letih od uveljavitve KZ še vedno ni uspela izvesti.

2. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT NADOMESTILO ZA UKLONILNI ZAPOR OZ. GLOBO V PRAVU O PREKRŠKIH

Dne 18. decembra 2002 je bil sprejet nov Zakon o prekrških (v nadaljevanju ZP-1), ki se je pričel uporabljati 1. januarja 2005. Prinesel je korenite spremembe v materialno in procesno pravnem smislu. Ena izmed najpomembnejših novosti, ki jo prinaša, je ukinitvev zaporne kazni. Denarno kazen nadomesti globa, ki postane

² Brinc, 2000

glavna sankcija, močno je poudarjeno tudi načelo učinkovitosti. Takšna ureditev pomeni večjo kompatibilnost našega kaznovalnega prava ter zadostitev evropskim smernicam.

Šelihova je v zvezi s postopkom o prekrških že zdavnaj poudarila eno izmed pomembnih dejstev, da za prekrške ne more biti prepisana zaporna kazen, saj je ta ostanek tradicionalnega policijskega prava, je čista represija z vsemi principialnimi in praktičnimi pomanjkljivostmi in hibami kratkotrajnih kazni na prostosti; ta kazen je implicitno neuspešna, zlasti glede tistih kategorij storilcev prekrškov, za katere se tudi navadno uporablja, to je storilcev prekrškov zoper javni red in mir. Kobe se sprašuje, ali je ta kazen danes sploh v skladu s kategorijo prekrškov kot eno izmed kategorij deliktov, zlasti če izhajamo iz tistih koncepcij, ki si iz opravičenih razlogov prizadevajo, da bi se obseg inkriminacij na področju prekrškov zmanjšal.³

Bistvena novost ZP-1 je v tem, da neplačana globa ne gre takoj v postopek prisilne izvršbe, ampak se neplačnika z določitvijo uklonilnega zavora poskuša prisiliti, da bi sam plačal izrečeno globo. Storilec, ki mu je bil določen ukonilni zapor, pa lahko do začetka njegovega izvrševanja predlaga, da se plačilo globe nadomesti z opravo določene naloge v splošno korist ali v korist samoupravne lokalne skupnosti (19.čl. ZP-1). Sodišče mora s to možnostjo storilca seznaniti v sklepu o določitvi uklonilnega zavora in ga tudi obvestiti o možnih nalogah, med katerimi lahko izbira. Če storilec poda takšen predlog, odloča o njem sodišče, ki poleg vseh okoliščin zadeve upošteva tudi premoženjsko stanje in možnosti storilca za plačilo globe. Če sodišče predlogu ugodi, s sklepom odloži izvršitev uklonilnega zavora do izteka roka za opravo naloge.

Obseg in vsebina nalog, ki jih mora storilec na ta način opraviti, se določita v sorazmerju z izrečeno globo, v trajanju od treh do največ 30 delovnih dni. Rok za izvršitev nalog ne sme biti krajši od enega in ne daljši od treh mesecev. Zanimivo je, da je trajanje nalog določeno v delovnih dneh. Iz tega lahko skeptično, da zakonodajalec ni imel v mislih naloge, ki storilca ne bi smele ovirati pri njegovem delovnem razmerju; Delovni dan po delovni zakonodaji ni definiran, vendar zaradi količinske opredelitve predpostavimo, da predstavlja 8 ur, kar bo v nekaterih primerih prav gotovo težko združljivo z redno zaposlitvijo storilca. Neprimerno je, da ZP-1 ni sledil KZ v 107.čl., ki izrecno določa, da naj bo delo v korist skupnosti kot način izvršitve zavorne kazni razporejeno tako, da ne moti obsojenčevih obveznosti iz delovnega razmerja. Po 107.čl. KZ delo namreč v določenem smislu nadomesti kazen zavora, po ZP-1 pa globo kot bistveno milejšo vrsto sankcije. Povsem nelogična bi bila zato praksa, da bi bil zaradi nalog v okviru dela v korist skupnosti storilec prekrška oviran pri obveznostih iz delovnega razmerja, storilec kaznivega dejanja kot težje kršitve družbenih pravil, pa ne. Iz navedenega izhaja, da je rehabilitacija bistveni del izvrševanja dela v korist skupnosti za storilce kaznivih dejanj, medtem ko je pri delu v korist skupnosti v

³ Tratar, 2003, str.60

okviru PZ-1 v ospredju kaznovalna narava takšnega dela. Povsem neprimerna rešitev, ki bi jo praksa morala popraviti v tem smisu, da bi tudi pri določanju obsega in razporeda opravljanja del storilcem prekrškov upoštevala, da je bistveno nemotenje storilčevega delovnega razmerja. Seveda pa bi bilo to potrebno tudi vnesti v zakonsko dikcijo 19.čl. ZP-1.

Tabela 2: Izrečene sankcije za prekrške v obdobju 1997-2001⁴

	1997	1998	1999	2000	2001
Skupaj	193.955	348.243	282.168	263.416	252.796
Zapor					
- število	318	324	429	417	340
- delež	0,16%	0,09%	0,15%	0,16%	0,13%
Denarna k.					
- število	189.165	343.299	275.231	253.749	243.822
- delež	97,5%	98,5%	97,5%	96,3%	96,5%
Opomin					
- število	4.472	4.620	6.508	9.250	8.634
- delež	2,3%	1,3%	2,3%	3,5%	3,4%

3. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT VZGOJNI UKREP

3.1. Mladoletni storilci kaznivih dejanj

KZ je leta 1995 uvedel nov vzgojni ukrep navodila in prepovedi in med desetimi navodili in eno prepovedjo navedel tudi delo v korist humanitarnih organizacij ali lokane skupnosti. Tako smo v naši zakonodaji dobili alternativno sankcijo (77.čl. KZ), ki je bila v tujini pogosto uvedena z namenom zmanjšati institucionalne ukrepe zoper mladoletnike. Te potrebe zaradi majhnega obsega izrečenih zavodskih ukrepov in kazni zapora ob sprejemanju kazenske zakonodaje leta 1994 ni bilo. V Sloveniji pa je bila v tistem obdobju shema izrečenih vzgojnih ukrepov kljub temu neprimerna. Med njimi je namreč prevladoval ukor (skoraj 60% izrečenih sankcij), ki se je izrekal tudi mladoletnikom, ki so ponavljali kazniva dejanja in bi potrebovali intenzivnejšo sankcijo, ni pa jih bilo potrebno izločiti iz njihovega okolja. Sodišča v uspešnost vzgojnega ukrepa nadzorstva centrov za socio delo očitno niso bila prepričana predvsem zaradi nedorečenosti njegovega izvrševanja. In sodna praksa zadnjih 10 let, po sprejemu novega vzgojnega ukrepa, je pokazala željeni učinek uvedbe navodil in prepovedi.

⁴ Statistična poročila za obdobje 1997-2001, Ministrstvo za pravosodje

Tabela: Deleži posameznih kazenskih sankcij, izrečenih mladoletnikom v obdobju 1980-2002

leto	skupaj	A	B*	C	D	E	F*
1980	856	36.4%	-	39.5%	13.8%	1.1%	-
1985	1098	48.6%	-	33.1%	7.9%	1.0%	-
1990	997	58.3%	-	28.8%	6.1%	0.3%	-
1995	499	58.1%	2.8%	29.3%	8.2%	1.4%	0.2%
1996	500	53.4%	9.6%	29.8%	5.6%	0.6%	1.0%
1997	617	42.8%	16.2%	33.5%	5.8%	0.2%	1.5%
1998	636	35.2%	15.4%	39.5%	7.9%	0.1%	1.9%
1999	706	33.6%	18.4%	40.4%	5.1%	0.5%	1.8%
2000	591	29.5%	22.7%	40.8%	4.6%	1.5%	0.8%
2001	571	29.3%	18.2%	47.3%	3.5%	0.9%	0.9%
2002	728	29.8%	14.6%	49.9%	4.0%	0.8%	1.0%

* uvedeno leta 1995

A - ukor, B - navodila in prepovedi, C - nadzorstvo organa socialnega varstva, D - zavodski ukrepi, E - mladoletniški zapor, F - denarna kazen

Pri izbiri in izrekanju navodil in prepovedi, torej tudi dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti, sodišče praviloma upošteva mladoletnikovo pripravljenost za sodelovanje. Navodila iz 77. člena KZ smejo trajati najdalj eno leto, vendar je ta čas v primeru dela v korist skupnosti omejen na največ 120 ur v obdobju šestih mesecev. Zakon posebej določa, da mora biti delo organizirano tako, da ni moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev. Izvrševanje navodila opravljanja dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti pripravijo in vodijo organi socialnega varstva; pri njihovem izvrševanju sodeluje in ga nadzoruje sodnik za mladoletnike. Če mladoletnik navodil ali prepovedi ne izpolnjuje, lahko sodišče namesto njih izreče vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva. Na to opozori sodišče mladoletnika, njegove starše, posvojitelja, rejnika ali skrbnika, ko izreče navodila ali prepovedi.

Kakor ostala navodila pa lahko sodišče izreče splošno koristno delo tudi ob vzgojnem ukrepu nadzorstvo organa socialnega varstva (78.čl. KZ).

3.2. Mladoletni storilci prekrškov

Tabela 3: Obravnavani mladoletni storilci prekrškov v obdobju 1997 - 2001

	1997	1998	1999	2000	2001
vzgojni ukrepi (skupaj)	12.144	12.191	12.214	11.380	9.641
- ukor	95,8%	95,1%	97,6%	97,4%	95,9%
- nadzorstvo staršev	1,8%	1,4%	0,6%	1,3%	2,3%
- nadzorstvo CSD	1,9%	3%	1,5%	1%	1,7%
- disciplinski center	0,3%	0,3%	-	-	-
denarna kazen	602	438	418	293	207

Sodniki za prekrške se v več kot 95% primerov odločijo za izrek vzgojnega ukrepa in ne denarne kazni. In zanimivo je, da se je delež izrečene denarne kazni v obdobju 1997 - 2001 še zmanjšal (leta 1997 je znašal 4,7%, v letu 2001 pa samo še 2,1%). Razlogi za takšen trend so lahko različni. Nedvomno pa je med njimi tudi namen zakona, po katerem naj bi bila denarna kazen izrečena le izjemoma.

Struktura izrečenih vzgojnih ukrepov pa je kazala določeno anomalijo oz. potrebo po spremembi. Sodniki za prekrške so praviloma izrekli le ukor. Vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center ni bilo mogoče izrehati, ker le-ti niso bili organizirani (razen v redkih krajih). Ukrep strožjega nadzorstva se ravno tako izreka v redkih primerih, predvsem zaradi težav pri izvrševanju tega ukrepa. Sodniki za prekrške so zato večkrat opozorjali na neustreznost sistema vzgojnih ukrepov, saj so bili »prisiljeni« izrehati ukor in to tudi specialnim povratnikom.⁵ Takšna situacija pa je zelo zgovorno kazala na potrebo po uvajanju novih vzgojnih ukrepov po zgledu kazenske zakonodaje, ki je leta 1995 vnesla pomembne

⁵ »S tem ta ukrep, kot sicer najpogosteje izrečen, vse bolj izgublja učinek in pomen. Kaže najprej, da ni pri posamezniku dosegel željenega učinka, pa se mu kot specialnemu povratniku kljub temu izreka; prav tako pa izgublja tudi generalno preventivni učinek, ker ga nihče ne jemlje resno. Učinkovit je le pri redkih posameznikih, ki pa so v tako majhnem številu, da kot izjema le potrjuje prejšnjo ugotovitev.« (Kramarič 1998:39)

spremembe ravno v sistem sankcij za mladoletnike. Do leta 1995 je tudi pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj prevladoval izrek vzgojnega ukrepa ukora, ki je leta 1994 dosegel že delež 63% med vsemi izrečenimi vzgojnimi ukrepi in kaznimi.⁶ Po uvedbi novega vzgojnega ukrepa navodila in prepovedi leta 1995 pa je ta delež začel padati in je znašal v letu 2000 samo še 29,5%.⁷

Zakon o prekrških, ki se je začel uporabljati 1.1.2005, je tudi v pravo o prekrških uvedel vzgojni ukrep navodila in prepovedi (36.čl. ZP-1) in med navodili predvidel tudi delo v korist humanitarnih organizacij ali samoupravne lokalne skupnosti. Obseg dela je omejen na največ 40 ur v obdobju treh mesecev, pri čemer ne smeta biti motena mladoletnikovo šolanje ali zaposlitev. Tako kot v primeru vzgojnega ukrepa pripravi in vodi izvajanje pooblaščen organ socialnega varstva. Če mladoletnik navodil ali prepovedi ne izpolnjuje, jih lahko sodišče nadomesti z izrekom vzgojnega ukrepa nadzorstva. Sodišče na to mladoletnika opozori, ko izreče navodila ali prepoved. Upravičeno je pričakovanje, da bodo sodniki tudi mladoletnim storilcem prekrškov izrekli nov vzgojni ukrep tudi zaradi dobrih izkušenj pri obravnavanju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj.

4. DELO V KORIST SKUPNOSTI KOT ALTERNATIVA KAZENSKEMU POSTOPKU

4.1. Odloženi pregon

Državni tožilec sme po določbi 162.čl. Zakona o kazenskem postopku (v nadaljevanju ZKP) odložiti kazenski pregon storilcu za kaznivo dejanje, za katero je predpisana denarna kazen ali zapor do petih let pri mladoletnikih,⁸ oz. pri polnoletnih storilcih do treh let in za nekatera kazniva dejanja s predpisano kaznijo do pet let zopora.⁹ Če se je osumljenec pripravljen ravnati po navodilih državnega

⁶ Brinc, 2000, str. 123

⁷ Zavod RS za statistiko.

⁸ V ZKP iz 1995. leta je bila kot meja za uporabo pogojne odložitve pregona določena zaporna kazen do enega leta, ki pa je bila leta 1998 dvignjena na tri leta. Novela ZKP iz tega leta je prinesla še eno pomembno spremembo ureditve tega instituta: kot pogoj za odložitev pregona je uvedla soglasje oškodovanca. Novela ZKP iz leta 2004 pa je še razširila krog kaznivih dejanj, pri katerih lahko tožilec uporabi institut odloženega pregona na nekatera, taksativno naštetá dejanja s predpisano kaznijo do 5 let zopora, pri mladoletnikih pa za vsa kazniva dejanja s predpisano kaznijo do 5 let zopora.

⁹ 2.odst.162.čl. ZKP: (2) Zaradi posebnih okoliščin je dopustno odložiti kazenski pregon tudi za kazniva dejanja omogočanja uživanja mamil po prvem odstavku 197. člena, velike tatvine po 1. točki prvega odstavka 212. člena, zatajitve po četrtem odstavku 215. člena, izsiljevanja po prvem in drugem odstavku 218. člena, poslovne goljufije po prvem odstavku 234.a člena, poškodovanja tuje stvari po drugem odstavku 244. člena, poneverbe po prvem odstavku 245. člena in izdaje nekritega čeka in zlorabe bančne ali kreditne kartice po prvem in drugem odstavku 253. člena Kazenskega zakonika; če je ovadba podana zoper mladoletnika, pa tudi za druga kazniva dejanja, za katera je v Kazenskem zakoniku predpisana kazen zopora do petih let.

tožilca in izpolniti naloge, s katerimi se zmanjšajo ali odpravijo škodljive posledice kaznivega dejanja, se ovadbo zavrže. Zakon te naloge taksativno našteva: 1. odprava ali poravnava škode, 2. plačilo določenega prispevka v korist javne ustanove ali v druge dobrodelne namene ali v sklad za povračilo škode žrtvam kaznivih dejanj, 3. oprava kakšnega splošno koristnega dela, 4. poravnava preživninske obveznosti. Fišer utemeljeno opozarja, da je velika pomanjkljivost takšne zakonske ureditve ta, da je večina nalog kvantitativno povsem nedoločenih in zato z vidika načela zakonitosti tudi vprašljivih.¹⁰ Njegovemu mnenju se pridružuje tudi Dežman: »Sedanja zakonska ureditev daje tako tožilcu diskrecijsko pravico, ki je z vidika sodobnega pojmovanja človekovih pravic vsaj vprašljiva, če že ne pretirana.«¹¹

Že površen pogled posamičnih nalog v okviru instituta odloženega pregona pokaže, da imata avtorja prav. O kvantitativni določenosti lahko namreč govorimo samo pri dveh nalogah (poravnava škode in poravnava preživninskih obveznosti), medtem ko sta ostali dve kvantitativno povsem neopredeljeni. Obseg splošno koristnega dela tako ni opredeljen, in glede obsega se po mojem mnenju ne more uporabljati analogija s splošno koristnim delom po 4.odst. 107.čl. KZ, saj le to nadomesti trimesečno zaporno kazen oz. predstavlja njeno izvršitev.

Novela ZKP iz leta 2004 je rešila vprašanje, kdo organizira delo, saj je to nalogo poverila Centrom za socialno delo. Nenavadno je, da zakonodajalec, ki se je torej že ukvarjal s potrebo po jasnejši ureditvi tega instituta, ni uredil še vprašanja obsega trajanja splošno koristnega dela. Navedeno stanje je glede nedoločenosti obsega nalog, ki jih državni tožilec lahko naloži osumljenemu, še toliko bolj pereče, ker zakonodaja tudi ne predvideva nobene sodne kontrole tožilčevega dela.¹² Državni tožilec ima torej v takšnih primerih preveliko diskrecijo.

Kljub naštetim slabostim zakonske ureditve pa Državno tožilstvo RS ugotavlja, da je institut odloženega pregona v praksi dobro zaživel, kar izhaja iz naslednjih podatkov:¹³

Tabela 4: Uporaba instituta odloženega pregona v Sloveniji v obdobju 1996 – 2000 (polnoletni in mladoletni osumljenci)

	1996	1997	1998	1999	2000
zavrženja po 162.čl. ZKP	142	243	349	582	928
delež glede na vsa zavrženja	2.36%	4.08%	6.32%	8.8%	12%

¹⁰ Fišer, 1997

¹¹ Dežman, 2003, str. 779

¹² Fišer, 2000, str. 31

¹³ Skupno poročilo o delu državnih tožilstev za leto 2000, str.18

Analiza uporabe navedenega instituta pa pokaže, da se tožilstva te možnosti poslužujejo zelo različno. Delež zavrženih ovadb po 162.čl. ZKP je namreč zelo različen, odvisen od osebnega pristopa posameznega državnega tožilca do odložitve kazenskega pregona in se giblje od skoraj 40% do samo 3% na nekaterih tožilstvih.¹⁴ Ta podatek pa nam ne pove samo tega, da imajo državni tožilci različen odnos do nove vloge, ki so jo dobili z institutom odloženega pregona. Pove nam predvsem, da so osumljenci v Sloveniji različno obravnavani; vpis v njihovo osebno kazensko evidenco je torej odvisen od tožilčevega osebnega odnosa do novega instituta (seveda samo v zadevah lažjih kaznivih dejanj). Osumljenci so v neenakopravnem položaju, kar kaže na močno potrebo po izdelavi jasnih meril za uporabo tega instituta, saj je tudi njihovo pomanjkanje nedvomno posledica neuporabe odloženega pregona pri nekaterih tožilcih. V okviru odloženega pregona pa tožilci pri polnoletnih osumljencih segajo predvsem po naložitvi obveznosti plačila v humanitarne namene in ne nalagajo osumljencu dela v korist skupnosti. Ne glede na to je pomembno, da so sam institut odloženega pregona tožilci večinoma sprejeli kot primeren institut obravnavanja storicev lažjih kaznivih dejanj; to pomeni, da ne segajo po nekaterih obveznostih ne iz njihovega načelnega zavračanja ali neodobrnja, ampak zaradi organizacijskih težav.

Zanimivi so tudi podatki o uspešnosti postopkov v okviru 162.čl. ZKP: leta 2000 so pri 1.743 polnoletnih storilcih kaznivih dejanj poskusili odložiti pregon, ta pa je bil uspešen pri 928 polnoletnih, kar predstavlja 56% vseh obravnavanih zadev. Pri ostalih 44% zadev pa odložen pregon ni uspel oz. postopek ob zaključku leta 2000 še ni bil končan.¹⁵

4.2. Poravnavanje

Poleg odloženega pregona po 162.čl. ZKP je na obseg diskrecije v rokah državnih tožilcev bistveno vplival tudi institut poravnavanja, uveden v našo zakonodajo z novelo ZKP leta 1998 (Ur.l. RS, št. 72/98). Tudi pri tem institutu lahko govorimo o alternativnem reševanju bagatelnih zadev. V letu dni po sprejemu novega instituta v ZKP je zakonodajalcu in predvsem tožilstvu uspelo pripraviti vse potrebne podzakonske akte ter v organizacijskem smislu pripeljati projekt uvajanja poravnavanja do tiste točke, da se je v februarju leta 2000 začelo dejansko izvajati.¹⁶ Poravnavanje pa je bilo v slovensko kazensko zakonodajo uvedeno že prej; leta 1995 je nov Kazenski zakonik med vzgojne ukrepe v okviru navodil in prepovedi v 77.čl. KZ uvrstil tudi navodilo »poravnati se z oškodovancem tako, da mladoletnik s plačilom, z delom ali kako drugače povrne škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem«. Ta vzgojni ukrep je bil odraz premika od retributivnega modela obravnavanja mladoletnikov k restorativnemu modelu. Na podlagi tujih izkušenj

¹⁴ Skupno poročilo o delu državnih tožilstev za leto 2000, str.19

¹⁵ Skupno poročilo o delu državnih tožilstev za leto 2000, str.18

¹⁶ Mežnar, 2000, str. 475

in raziskave, ki jo je pri nas vodil Dekleva,¹⁷ se je pri nas utrdilo prepričanje, da je smiselno, če se poravnavanje izvaja v predkazenskem postopku. Kot tako se je eksperimentalno izvajalo v okviru 1.odst.466.čl. ZKP, od spremembe ZKP leta 1998 pa se institut poravnavanja izvaja v predkazenskem postopku. Pomembno spremembo je poravnavanje doživelo z novelo ZKP leta 2001. Možnost poravnavanja je zakonodajalec razširil tudi na kasnejšo fazo postopka, ko je torej kazenski postopek že uveden. S tem je upošteval »pripombe teorije in prakse, ki se s poravnavanjem, omejenim le na predkazenski postopek, nista strinjali, saj za tako strogo ločitev ni bilo nobenega razloga«. ¹⁸ Novela ZKP iz leta 2004 pa je razširila krog kaznivih dejanj, pri katerih lahko tožilec odstopi zadevo v poravnavanje. Prejšnja omejitev na krog kaznivih dejanj s predpisano kaznijo do treh let zaporja se je razširila še na nekaj kaznivih dejanj s predpisano kaznijo do pet let zaporja, pri mladoletnikih pa na vsa kazniva dejanja s predpisano kaznijo do pet let zaporja.

Institut poravnavanja so tožilci dobro sprejeli, kar izhaja iz podatkov Državnega tožilstva o številu zavrženj ovadb v letu 2000 zaradi uspešno izvedenih postopkov poravnavanja.

Tabela 5: Število vseh odstopljenih zadev v poravnavanje v letu 2000

Št. odstopljenih zadev	2.237
Št. uspešnih poravnav	837
Št. neuspešnih poravnav	911
Nerešene zadeve	490

Prikazano skupno število zavrženih ovadb ne pomeni le toliko kazenskih zadev manj pred sodiščem, ampak pomeni tudi število zadev, ki jih letno mora sicer meritorno rešiti skoraj pet sodnikov okrajnega sodišča in posledično za najmanj 837 obravnav manj stroškov, če bi se vsaka končala že po prvem naroku.¹⁹

Navedene številke zajemajo tako primere polnoletnih kot mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Pri polnoletnih je uspešnost približno 50%, pri mladoletnikih pa bistveno višja, skoraj 70%. Najpogosteje se storilec in oškodovanec dogovorita za opravičilo in je na tak način poravnava uspešna. Poravnalci pa so se tudi znašli v situaciji, ko je oškodovanec predlagal, da naj storilec opravi določen obseg del v korist humanitarnih organizacij oz. lokalne skupnosti. V teh primerih so se zastavljala številna vprašanja, predvsem kdo je dolžan organizirati izvajanje takšnega dela. Novela ZKP iz leta 2004 (Ur.l. RS, št. 43/04) je rešila to vprašanje in določila, da izvajanje splošno koristnega dela pripravijo in vodijo CSD ob sodelovanju poravnalca in državnega tožilca (4.odst. 161.a člena ZKP). Dne 23.9.2004 je ministrstvo za pravosodje izdalo Pravilnik o poravnavanju v kazenskih zadevah in določilo, da mora že sporazum med osumljencem in oškodovancem

¹⁷ Dekleva, 1966

¹⁸ Fišer, 2002, str. 76

¹⁹ Državno tožilstvo RS, 2001, str. 20

vsebovati "tudi navedbo organizacije, kjer bo osumljenec opravljalo splošno koristno delo in način opravljanja dela" (24.čl. Pravilnika). Pravilnik pa nič ne govori o primernem obsegu dela oz. ne določa maksimalnega obsega. Ena izmed nalog poravnalca je tudi, da skrbi, da je vsebina sporazuma v sorazmerju s težo in posledicami dejanja (23.čl. Pravilnika). V primeru splošno koristnega dela bo nedvomno pri tem temeljno vodilo, da se 3-mesečna izrečena zaporna kazen lahko izvrši z do 240 urami dela (107.čl. KZ). Glede na to omejitvev bi moral biti obseg del v okviru poravnavanja bistveno nižji.

Pravilnik nalaga poravnalcu tudi obveznost, da stopi v stik s pristojnim CSD, ki mu mora podati odgovor v roku 15 dni. Bistvo tega odgovora (Pravilnik govori o mnenju) pa je, da CSD sporoči poravnalcu organizacijo, kjer bo osumljenec opravljalo splošno koristno delo ter način opravljanja dela (24.čl. Pravilnika). Glede na vsebino Pravilnika so s tem sporočilom obveznosti CSD glede organizacije izčrpane. ZKP v 4.odst. 161.a čl. sicer nalaga CSD, da »pripravijo in vodijo« splošno koristno delo, vendar Pravilnik nič ne pojasnjuje, kaj pomeni »voditi splošno koristno delo«. Pravilnik poravnalcu nalaga, da o sklenjenem sporazumu obvesti CSD in organizacijo, kjer bo osumljenec opravljalo splošno koristno delo (27.čl. Pravilnika). O izpolnitvi dogovorjenega dela osumljenec obvesti poravnalca, ta pa o tem poleg državnega tožilca obvesti tudi pristojni CSD.

5. UGOTOVITVE IN PREDLOGI

5.1. Narava splošno koristnega dela

Slovenija je šele leta 1995 uvedla splošno koristno delo svojo zakonodajo kot sankcijo (vzgojni ukrep) oz kot način izvršitve kartkotrajne zaporne kazni (107.čl. KZ). Deset let pozneje se je s spremembami kazenske zakonodaje narava splošno koristnega dela spreminjala in danes lahko govorimo o naslednjih funkcijah splošno koristnega dela:

- kot oblika odvrčanja od kazenskega postopka (v okviru odloženega pregona in poravnavanja)
- kot sankcija za mladoletne storilce kaznivih dejanj ali prekrškov
- kot alternativen način izvršitve sankcije (v okviru Zakona o prekrških kot nadomestitev plačila globe, po KZ pa kot način izvršitve kazni zapora do treh mesecev)

V primerjavi z nekaterimi drugimi evropskimi zakonodajami splošno koristno delo nima narave sankcije za polnoletne storilce kaznivih dejanj ali prekrškov in to možnost bi bilo v sklopu razmišljanj o spremembah kazenske zakonodaje potrebno »vzeti pod drobnogled«. Pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj pa ima splošno koristno delo tako naravo odvrčanja od kazenskega postopka kot tudi same sankcije (vzgojnega ukrepa).

5.2. Poimenovanje

V naši kazenski zakonodaji zasledimo različna poimenovanja za delo, ki ga v angleščini imenujemo »community service«. Ta poimenovanja so naslednja:

- delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti (77.čl. KZ, 107.čl. KZ),
- splošno koristno delo (161 a. čl. ZKP, 162.čl. ZKP),
- delo v korist humanitarnih organizacij ali samoupravne lokalne skupnosti (36. čl. ZP-1),
- naloga v splošno korist ali v korist samoupravne lokalne skupnosti (19.čl. ZP-1).

Iz razprav ob sprejemanju vseh različnih zakonov, v katerih so zapisani navedeni izrazi in iz komentarjev navedenih zakonov pa nedvoumno izhajajo, da vsi izrazi pomenijo isto. Smiselno bi bilo poenotiti izraze in razmisliti, ali je trenutno najbolj uveljavljen – splošno koristno delo res tudi najprimernejši.

5.3. Obseg dela v korist skupnosti

V primerih, ko ZKP določa splošno koristno delo kot oblika odvrčanja, ni določen tudi obseg tega dela. Menim, da bi bilo obseg potrebno določiti tako, da se določi njegova zgornja meja in se poišče sorazmerje s sicer določenim obsegom dela, ko gre za kazensko sankcijo.

V primerih, ko je splošno koristno delo opredeljeno kot sankcija v KZ ali kot sankcija za mladoletnike v ZP-1, je obseg dela določen v številu ur. In takšna je tudi praksa v ostalih evropskih državah. Ko pa splošno koristno delo predstavlja nadomestitev plačila globe, je njegov obseg določen s številom delovnih dni. To je nejasna kategorija tudi v delovnem pravu in nima jasne opredelitve. Zato je nujno kategorijo delovnih dni pretvoriti v ure. Poleg tega je potrebno v ZP-1 izrecno tudi zapisati dikcijo iz 107.čl. KZ: »To delo se razporedi tako, da ne moti obsojenčevih obveznosti iz delovnega razmerja.« Sedanja kategorija delovnih dni namreč odkazuje na namen zakonodajalca, da ni imel v mislih takšnega načina izvrševanja dela v korist skupnosti (nekaj ur na dan v storilčevem prostem času). Takšna situacija pa je neprimerna tudi že zaradi primerjave z naravo dela v korist skupnosti v kazenskem pravu.

Poleg tega pa je po mojem mnenju obseg del po Zakonu o prekrških nesorazmeren obsegu del po Kazenskem zakoniku; če enačimo en delovni dan z 8 urami (kar je ob odsotnosti definicije tega pojma v delovnem pravu seveda sporno), potem nam enostaven izračun pokaže, da se lahko globa za prekršek nadomesti z do 320 urami dela, medtem ko se tri mesece zapora lahko izvirši oz. nadomesti z do 240 urami dela. Očitno nesorazmerje, saj gre za drugačno težo protipravnih ravnanj in za

nadomestitev sankcij z različno težo; po sedanji zakonodaji se lažja sankcija (globa) za lažje kaznivo ravnanje (prekršek) lahko nadomesti z večjim obsegom splošno koristnega dela kot pa je to določeno v zakonodaji za nadomestitev najtežje sankcije (zaporna kazen) za težja kazniva ravnanja (kazniva dejanja).

5.4. Priprava in vodenje izvajanja

Iz tabel, navedenih spodaj, izhaja, da so centri za socialno delo vedno, ko naj bi splošno koristno delo opravljali mladoletniki (ne glede na naravo dela) zadolženi za njegovo pripravo in vodenje. Vedno je določeno tudi, da pri tem sodelujejo ali s sodnikom za mladoletnike (77.čl. KZ), ali s sodnikom (36.čl. ZP-1) ali z državnim tožilcem (161a čl. ZKP, 162.čl. ZKP) ali s poravnalcem (161a čl. ZKP). Kakšna je vsebina sodelovanja, pa zakoni ne govorijo. To bi bilo potrebno jasno opredeliti v podzakonskih aktih ali vsaj v dogovorih o t.i. protokolih sodelovanja med navedenimi.

Pri polnoletnih storilcih pa vloga CSD ni tako jasna. Priprava in vodenje splošno koristnega dela sta v njihovi pristojnosti v predkazenskem postopku v okviru odloženega preгона in poravnavanja. ZP-1 sploh ne določa, kdo pripravi in vodi splošno koristno delo za storilce prekrškov, KZ pa pri splošno koristnem delu kot načinu izvršitve kazni zapora za pripravo in vodenje določa Upravo za izvrševanje kazenskih sankcij, ki pri tem sodeluje s CSD. V zakonih bi bilo treba jasno opredeliti organ, zadolžen za organizacijo splošno koristnega dela v primeru polnoletnih storilcev kaznivih dejanj ali prekrškov. Kljub nejasnim ali pomankljivim zakonskim določbam je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve odločilo sprejelo to nalogo kot pristojnost CSD s tem, ko je v letu 2005 na CSD zaposlilo 6 regijskih koordinatorjev za izvajanje nadomestne kazni in drugih ukrepov v splošno korist.

LITERATURA

1. Brinc F.: Zapor za koga, kako, s kakšnim ciljem in za kakšno ceno : (kriminološke in penološke teorije - resničnost ali mit). Varstvoslovje, dec. 2000, letn. 2, št. 3, str. 229-238.
2. Dekleva B. (ur.): Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike, Univerza v Ljubljani, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1996
3. Dežman Z., Erbežnik A.: Kazensko procesno pravo Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana 2003
4. Državno tožilstvo RS: Skupno poročilo o delu državnih tožilcev za leto 2000, Ljubljana, maj 2001

5. Fišer Z.: Pogojna odložitev kazenskega pregona in opustitev ali odstop od pregona, v Bavcon L. (ur.): Uveljavljanje novih institutov kazenskega materialnega in procesnega prava, Ljubljana 2000, str.26-38
6. Fišer Z.: Pogojna odložitev kazenskega pregona, Pravniki 1997/9-10, str. 471-508
7. Fišer Z.: Uvodni komentar k Zakonu o kazenskem postopku, v Zakon o kazenskem postopku z uvodnim komentarjem dr. Zvonka Fišerja in stvarnim kazalom dr. Vida Jakulina, Uradni list RS, Ljubljana 2002, str. 13-208
8. Mežnar A.: Poravnavanje med storilcem in žrtvijo kaznivega dejanja - nov institut v naši procesni kazenski zakonodaji, Pravniki 2000/6-8, str. 475-501

Priloga 1

Delo v korist skupnosti (DKS) mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in prekrškov

<i>Pravna podlaga</i>	<i>Narava DKS</i>	<i>Poimenovanje</i>	<i>Pristojnost določitve</i>	<i>Obseg</i>	<i>Čas, v katerem mora biti delo opravljeno</i>	<i>Priprava in vodenje izvajanja</i>
KZ, 77.čl.	vzgojni ukrep	delo v korist hum. organizacij ali lokalne skupnosti	sodišče - sodnik za mladoletnike	do 120 ur	6 mesecev	organi socialnega varstva ob sodelovanju sodnika za mladoletnike
ZKP, 162.čl.	odloženi pregon	splošno koristno delo	državni tožilec	ni določen	6 mesecev	centri za socialno delo ob sodelovanju državnega tožilca
ZKP, 161a. čl.	poravnava nje	splošno koristno delo	sporazum med osumljencem in oškodovancem	ni določen	3 meseci	centri za socialno delo ob sodelovanju poravnalca in državnega tožilca
ZP-1, 36.čl.	vzgojni ukrep	delo v korist humanitarnih organizacij ali samoupravne lokalne skupnosti	sodišče za prekrške I. stopnje (Okrajno sodišče)	do 40 ur	3 meseci	pooblaščen organi socialnega varstva ob sodelovanju sodnika

Priloga 2

Delo v korist skupnosti (DKS) polnoletnih storilcev kaznivih dejanj in prekrškov

<i>Pravna podlaga</i>	<i>Narava DKS</i>	<i>Poimenovanje</i>	<i>Pristojnost določitve</i>	<i>Obseg</i>	<i>Čas, v katerem mora biti delo opravljeno</i>	<i>Priprava in vodenje izvajanja</i>
KZ, 107. čl.	način izvršitve kazni zapora do treh mesecev	delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti	sodišče	od 80 do 240 ur	6 mesecev	Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij v sodelovanju s CSD (13.čl. ZIKS)
ZKP, 162. čl	odloženi pregon	splošno koristno delo	državni tožilec	ni določen	6 mesecev	centri za socialno delo ob sodelovanju državnega tožilca
ZKP, 161a. čl.	poravnave	splošno koristno delo	sporazum med osumljencem in oškodovancem	ni določen	3 meseci	centri za socialno delo ob sodelovanju poravnalca in državnega tožilca
ZP-1, 19.čl.	nadomestitev plačila globe	naloga v korist ali v korist samoupravne lokalne skupnosti	sodišče za prekrške I. stopnje (Okrajno sodišče)	od 3 do 30 delovnih dni	od 1 do 3 mesecev	ni določeno

IZVAJANJE DELA V KORIST SKUPNOSTI V SLOVENIJI

Katja Filipčič

Odnos strokovnih delavcev do dela v korist skupnosti in probleme izvajanja tega ukrepa v Sloveniji smo v okviru raziskovalnega projekta »Uvajanje socialnih treningov in dela v korist skupnosti kot vrste vzgojnih ukrepov« analizirali na naslednje načine:

- analiza zadev, v katerih je državni tožilec v okviru odloženega pregona določil delo v korist skupnosti;
- analiza zadev, v katerih je sodnik za mladoletnike izrekel delo v korist skupnosti kot vzgojni ukrep po končanem sodnem postopku;
- spremljanje zadev (eksperimentalna izvedba), v katerih je Inštitut za kriminologijo kril stroške nezgodnega zavarovanja mladoletnikom, ki jim je državni tožilec ali sodnik za mladoletnike izrekel delo v korist skupnosti.

1. DELO V KORIST SKUPNOSTI V OKVIRU ODLOŽENEGA PREGONA (ANALIZA SPISOV OKROŽNEGA DRŽAVNEGA TOŽILSTVA CELJE, NOVO MESTO IN KRŠKO)

1.1. Opis vzorca

V analizo je bilo zajetih 59 zadev, v katerih je državni tožilec v letih 2002 in 2003 izdal sklep o odloženem pregonu po 162.čl. ZKP in naložil mladoletniku splošno koristno delo. Pregledane zadeve predstavljajo vse zadeve, v katerih je državni tožilec izdal prej navedeni sklep v letih 2002 in 2003 na Okrožnem državnem tožilstvu (v nadaljevanju ODT) Celje (36 zadev), ODT Novo mesto (18 zadev) in ODT Krško (5 zadev). V navedenem obdobju ostala tožilstva niso izdala nobenega takšnega sklepa z napotitvijo mladoletnika na splošno koristno delo ali pa le v nekaj posamičnih primerih (vedno manj kot v petih zadevah)

1.2. Značilnosti mladoletnikov

Predobravnavanost mladoletnikov v večini primerov ni bila zabeležena v tožilskih spisih. Pogosto pa je bilo v spisu zaslediti podatek, da so bili mladoletniki že v stiku s prestopki, vendar jim ni bilo sojeno. Iz tega lahko samo domnevamo, da so bile lahko v teh primerih ovadbe zavržene s strani tožilstva ali zaradi uporabe instituta dejanja majhnega pomena po 14.čl. KZ ali pa uspešne poravnave ali celo odloženega pregona. Če so namreč uporabljeni navedeni instituti, velja

mladoletnik za nekaznovanega in se tudi ne more trditi, da je bil že storilec kaznivega dejanja. Postavlja se torej vprašanje, ali lahko ob spoštovanju domneve nedolžnosti upoštevamo okoliščino, da je bil mladoletnik že obravnavan v alternativnih oblikah (z instituti odvratanja) in da takšna ugotovitev predstavlja oviro za ponovno uporabo navedenih alternativnih oblik.

1.3. Storjena kazniva dejanja

Tabela 1: Kazniva dejanja, ki so jih storili mladoletniki, zoper katere je bil odložen kazenski pregon

Kazniva dejanja po KZ	Celje	Novo mesto	Krško	Skupaj
133. čl.	1	1		2
136. čl.	2			2
211. čl.	12	10	2	24
212. čl.	1			1
215. čl.	2			2
216. čl.	-	2		2
217. čl.	1	1		2
221. čl.	1		1	2
224.čl.	3	3	2	8
256. čl.	6	1		7
258. čl.	1			1
288. čl.	2			2
325. čl.	2			2
327. čl.	1			1
329. čl.	1			1
skupaj	36	18	5	59

Tožilci so mladoletnike napotili na delo v korist skupnosti največkrat v primeru storitve kaznivega dejanja male tatvine po II. odstavku 211.čl. KZ (skoraj polovica primerov).

Iz opisov dejanj izhaja, da je pri premoženjskih kaznivih dejanjih bila povzročena škoda v višini med 1.200 SIT in 190.000 SIT. Analiza ni pokazala povezave med višino povzročene škode in številom ur splošno koristnega dela, ki ga je državni tožilec naložil mladoletniku. To je v skladu s stališčem, da teža dejanja ni odločilna pri izbiri sankcije za mladoletnega storilca kaznivega dejanja, tako tudi ne more biti pri določanju števila ur splošno koristnega dela v okviru odloženega preгона.

1.4 Obseg in vrsta del

Tožilec z ODT Celje je v sklepu vedno določil tudi obseg del, ki se je gibal od 8 do 40 ur, medtem ko na ODT Novo mesto tožilec nikdar ni določil obsega ur. Slednje je povsem neprimerna situacija, ki pa je nedvomno neposredna posledica ureditve dela v korist skupnosti v 162.čl. ZKP, ki ne določa obsega ur. Tudi v tistih sklepih, v katerih je tožilec določil število ur dela v korist skupnosti, pa ni določil tudi vrste dela (ampak samo, ali gre za delo v splošno korist ali v delo humanitarne organizacije, enkrat pa je izrecno imenoval Rdeči križ).

Določbo 162.čl. ZKP je treba dopolniti z določitvijo obsega splošno koristnega dela, pri čemer je smiselno izhajati iz obsega tega ukrepa kot vzgojnega ukrepa iz 77. čl. KZ. Glede na to, da lahko sodnik po končanem sodnem postopku naloži mladoletniku splošno koristno delo v obsegu do največ 120 ur (7.odst. 77.čl. KZ), bi bilo ustrezno omejiti obseg del v okviru odloženega pregona na največ 60 ur. Izbira organizacije, kjer naj se delo izvaja in vrste dela je bila torej v celoti prepuščena Centru za socialno delo (v nadaljevanju CSD).

Tabela 2: Organizacije, kjer se je izvajalo delo v korist skupnosti in vrsta del

Organizacija	Število primerov	Vrsta del
Dom za starejše	11	razvažanje obrokov, hišna dela, zlaganje oblačil v pralnici, druženje s stanovalci, sprehodi, raznašanje pošte, administrativna opravila, čiščenje okolice, barvanje železnih drogov
Občina	9	urejanje in čiščenje javnih površin
Krajevna skupnost	4	v spisu ni podatka
Rdeči križ	4	v spisu ni podatka
Društvo invalidov	2	administrativna dela (urejanje kartotek)
Center za pomoč na domu / CSD	2	neposredna oskrba starejših na domu, čiščenje in urejanje okolice domov
Komunalno podjetje	1	vzdrževanje prehodov čez cestišče (odmetavanje snega)
Osnovna šola	1	urejanje okolice
Ni navedeno	1	v spisu ni podatka

Dom Nine Pokorn	1	pomoč hišniku
Skupaj	36 *	

*V tabeli so prikazana predvsem dela na območju ODT Celje

V nekaterih poročilih o opravljenem delu je CSD napisal tudi mnenje organizacije, v kateri je mladoletnik delal, o mladoletnikovem odnosu do dela. Ta mnenja so opisana s stavki, kot npr. »z izpolnitvijo navodila je pokazal resen odnos do sebe in svojega dejanja«, »pri opravljanju dela je bil marljiv in prijeten sodelavec«.

1.5 Trajanje postopka

Tabela 3: Čas, ki je pretekel med storitvijo kaznivega dejanja in narokom v okviru odloženega pregona na ODT Celje

Pretečeni čas v mesecih	Število primerov
1	4
2 - 3	12
4 - 5	5
6 - 7	4
8 - 9	1
10 - 11	-
12 ali več	4
Skupaj	30

Če upoštevamo, da je bil analiziran potek trajanja obravnavanja v 30 zadevah, je bil narok izveden v polovici primerov v treh mesecih po storitvi dejanja, kar lahko ocenimo za primeren čas (samo delo je bilo v takih primerih opravljeno v povprečju v petih mesecih od storitve dejanja). Kot predolge postopke pa lahko označimo tiste, v katerih je med storitvijo dejanja in narokom minilo več kot pol leta ali celo več kot eno leto. Pri obravnavanju mladoletnikov je bistveno, da reakcija represivnih organov čim hitreje sledi samemu dejanju. To je namreč eno izmed zagotovil, da bo obravnavanje mladoletnika doseglo svoj namen.

1.6. Zaznani problemi

Ob pregledovanju primerov smo ob analizi nekaterih posamičnih zadev zaznali naslednje probleme, za katere pa glede na obseg analiziranih zadev ne moremo trditi, da predstavljajo splošno prakso dela slovenskih tožilstev:

V sklepu o odložitvi pregona mora biti naveden obseg splošno koristnega dela, saj se drugače prepušča presoja o tem vprašanju CSD ali celo organizaciji, v kateri je delal mladoletnik. To je nedopustno. Potrebno je dopolniti 162.čl. ZKP tako, da bi določal tudi obseg dela. Smiselno bi bilo, da se v okviru odloženega pregona naloži mladoletniku do največ 60 ur dela, kar predstavlja polovico predvidenega maksimalnega obsega dela kot vzgojnega ukrepa po končanem sodnem postopku.

Samo v enem primeru je bilo pridobljeno mnenje CSD o mladoletniku in njegovi osebnosti pred izdajo sklepa o odloženem pregonu. Tožilec se je torej odločal o razpisu naroka za odloženi pregon samo na podlagi pisnega gradiva, ki mu ga je posredovala policija. Podatki iz ovadbe, ki bi se nanašali na osebnost mladoletnika in iz katerih bi tožilec lahko sklepal na primernost splošno koristnega dela, pa so skrajno skopi. Seveda pri tem ni izključen osebni oz. telefonski stik državnega tožilca s strokovnim delavcem CSD, vendar le-ta ni bil zabeležen v nobenem spisu. Tudi ni izključeno, da je tožilec mladoletnika zaradi morebitne njegove predobravnavanosti že poznal osebno. Menim, da bi bilo primerno, da bi državni tožilec zaprosil za predhodno mnenje CSD o primernosti mladoletnika za delo v korist skupnosti.

V nekaterih primerih je tožilec poleg dela v korist skupnosti naložil mladoletniku izpolnitev še katere obveznosti iz 162. čl. ZKP (praviloma je bila to povrnitev škode oškodovancu). In to seveda ni sporno. V enem primeru pa je tožilec pokazal veliko kreativnost, ko je poleg dela v korist skupnosti naložil mladoletniku, da se mora v časopisu javno opravičiti oškodovanki (ki jo je krivo ovadil za spolno nadlegovanje). Takšna kreativnost presega okvir 162.čl. ZKP in je nezakonita (opravičilo kot pogoj za zavrženje ovadbe ni predvideno v 162.čl. ZKP). V tem primeru je tožilec prevzel vlogo poravnalca, kar je sporno.

V enem primeru je tožilstvo določilo 20 ur splošno koristnega dela, iz poročila organizacije, v kateri je mladoletnik delal, pa izhaja, da je opravil 40 ur. Takšna situacija je nedopustna.

Iz analiziranih spisov ne izhaja, ali so bili mladoletniki nezgodno zavarovani. Po pogovoru z nekaterimi socialnimi delavci iz CSD, ki so izvajali navedeni ukrep, pa lahko zaključimo, da tako tožilstva kot CSD in organizacije, kjer so mladoletniki opravljali splošno koristno delo, mladoletnikov niso zavarovali. Takšna situacija je neprimerna in je potrebno zavarovanje zakonsko urediti ali sprejeti dogovor med ustreznimi ministrstvi.

2. ANALIZA DELA V KORIST SKUPNOSTI KOT VZGOJNI UKREP NA OKROŽNEM SODIŠČU V LJUBLJANI

2.1. Uvodno

Na Okrožnem sodišču v Ljubljani smo analizirali zadeve, v katerih je sodišče mladoletniku izreklo delo v korist skupnosti kot vzgojni ukrep. Zajeli smo vse pravnomočne zadeve v obdobju 2003 – 2005. Ena izmed naših osnovnih ugotovitev je bila, da sodišča tega ukrepa ne izrekajo, zato smo se večkrat sestali tako s predstavnico Okrožnega tožilstva v Ljubljani, kot tudi s predstavnico Okrožnega sodišča v Ljubljani. Njun osnovni pomislek pri izrekanju dela v korist skupnosti je bil, ali bodo Centri za socialno delo organizirali izvajanje tega ukrepa. Po nekaj skupnih sestankih tudi s predstavniki Centrov za socialno delo z območja Ljubljane, ki so najprej pokazali veliko pripravljenost sodelovati v našem projektu, so sodnice izrekle navedeni ukrep v 24 zadevah. V okviru raziskave smo nameravali s sodelovanjem sodnic izdelati merila, kdaj je takšen ukrep primerno izreči (osebne značilnosti mladoletnika, vrsta kaznivega dejanja). Osnovni pokazatelj pri tem nam bi bila uspešnost izrečenih ukrepov v tem smislu, da bi spremljali, koliko od mladoletnikov je izpolnilo svojo obveznost. Šele obsežnejša longitudinalna študija bi nam pokazala uspešnost ukrepa v tem smislu, da bi analizirali, ali so mladoletniki po opravljenem delu v korist skupnosti še izvrševali kazniva dejanja.

Kljub prvotnemu navdušenju socialnih delavcev za organiziranje navedenega ukrepa pa smo od sodišča v letu 2004 dobili obvestilo, da nekateri Centri za socialno delo zavračajo izvajanje izrečenega ukrepa zaradi sistemsko nerešenih vprašanj, med katerimi navajajo predvsem vprašanje plačila zavarovanja za mladoletnika v času opravljanja dela. Tudi člani raziskovalne skupine smo se zavedali zakonske neurejenosti navedenga vprašanja, zato smo predstavnikom Centrov za socialno delo na večjih sestankih ponudili možnost, da Inštitut za kriminologijo iz lastnih sredstev krije stroške nezgodnega zavarovanja. Kljub temu so nekateri CSD vztrajno zavračali izvajanje ukrepa in niso želeli sprejeti ponudbe Inštituta za kriminologijo.

V navedeni analizi so nas zanimala predvsem naslednja vprašanja:

- ali je sodišče izrekalo delo v korist skupnosti kot samostojen vzgojni ukrep po 6.tč. 2.odst. 77.čl. KZ ali pa ob vzgojnem ukrepu nadzorstva organa socialnega varstva po 4.odst. 78.čl. KZ;
- kakšne so bile značilnosti mladoletnikov, ki jim je bi izrečen ukrep dela v korist skupnosti (predvsem, ali so bili že prej obravnavani na sodišču ali CSD zaradi storitve kaznivih dejanj) in zaradi katerih kaznivih dejanj so bili v kazenskem postopku;
- obseg del in rok, v katerem mora biti delo izvedeno;
- kako je sodišče argumentiralo izbiro navedenga ukrepa v obrazložitvi skepa o izreku vzgojnega ukrepa;

- v katerih organizacijah je bilo delo organizirano in kakšna so bila dela, ki so jih opravljali mladoletniki;
- v kolikšnem deležu izrečeni ukrep ni bil realiziran in zakaj.

2.2. Predstavitev vzorca

Okrožno sodišče v Ljubljani je izreklo ukrep delo v korist skupnosti v obdobju 2003 – 2005 (do 1.7.2005) v 24 zadevah (v analizo smo zajeli le pravnomočne zadeve). Člani raziskovalne skupine smo analizirali 16 zadev, v katerih je sodišče obravnavalo 31 mladoletnikov; proti trem je postopek ustavilo, enemu je izreklo ukrep nadzorstva organa socialnega varstva, 27 pa je naložilo delo v korist skupnosti v določenem obsegu.

Tabela 4: Izpolnjevanje navodila “delo v korist skupnosti”

Uspešno izpolnjeno navodilo	11
Navodilo ni bilo izpolnjeno	11
Še ni poročila CSD	5
Skupaj izrečenih navodil	27

Za 5 mladoletnikov od navedenih 27 v sodnem spisu v času naše analize (julij 2005) še ni bilo poročila CSD o izvrševanju navodila predvsem zato, ker rok, v katerem mora biti delo opravljeno, še ni potekel. Od preostalih 22 mladoletnikov jih je 11 v celoti opravilo naloženo delo, eden ni hotel izpolniti ukrepa, pri 10 mladoletnikih pa je CSD zavrnil organizacijo dela.

2.3. Delo v korist skupnosti kot samostojen vzgojni ukrep in kot navodilo v okviru vzgojnega ukrepa nadzorstvo organa socialnega varstva

Tabela 5: Število primerov, kjer je sodišče izreklo delo v korist skupnosti kot samostojen vzgojni ukrep in število primerov, kjer je bil izrečen ob nadzorstvenem vzgojnem ukrepu:

Narava dela v korist skupnosti	Število primerov
Samostojen vzgojni ukrep (6.tč. 2.odst. 77.čl. KZ)	12
Navodilo v okviru nadzorstva CSD (4.odst. 78.čl. KZ)	15
Skupaj	27

Pri izrečenih navodilih delo v korist skupnosti so prevladovali primeri, ko je sodišče navodilo izreklo ob vzgojnem ukrepu nadzorstva organa socialnega varstva. Skupna značilnost vseh mladoeltnikov, ki jim je bilo izrečeno navodilo na tak način, je bila njihova polnoletnost v času obravnavanja. Kaznivo dejanje so izvršili kot 17-letniki in v času postopka postali polnoletni. V takšnem primeru je sodišče vezano na določbo 93.čl. KZ, ki določa, da se polnoletnemu, ki je kaznivo dejanje storil kot starejši mladoletnik, lahko izreče le naslednje kazenske sankcije:

- vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva,
- ustrezen zavodski ukrep,
- denarno kazen,
- mladoletniški zapor.

Zakon torej ne dopušča možnosti, da bi sodišče izreklo katerega izmed navodil ali prepovedi iz 77. člena kot samostojen vzgojni ukrep, ampak le kot navodilo ali prepoved ob vzgojnem ukrepu nadzorstva organa socialnega varstva. V nekaterih primerih je sodišče posebej poudarilo, da obravnavani polnoletnik ne potrebuje nadzorstva organa socialnega varstva, vendar mu ga je izreklo izključno zato, ker mu drugače ne bi moglo naložiti dela v korist skupnosti, ki pa ga je sodišče v konkretnih primerih ocenilo za primernega. Tako v nekaterih obrazložitvah beremo:

»Sodišče mora A-ju izreči nadzorstvo in ne samo SKD, ker je že polnoleten; če bo izpolnil delo, mu ne bo potrebno hoditi na CSD in se nadzorstvo ne bo izvajalo.« (Kmp 263/2003)

»Ker je tekom postopka postal polnoleten, mu sodišče ni moglo izreči navodila samostojno, zato ga je izreklo v okviru nadzorstva, ki pa se ne bo izvajalo, v kolikor bo mladoletnik dano navodilo opravil v predpisanem roku.« (Kmp 4/2004)

»Nadzorstvo organa socialnega varstva je sodišče izreklo kljub temu, da je vzgojno vodljiv, zgolj zato, ker je že polnoleten.« (Kmp 146/2004)

Ureditev, ko se polnoletnemu, ki je storil kaznivo dejanje kot starejši mladoletnik, ne sme izreči ukora ali navodil in prepovedi, je težko zagovarjati. Takšno je tudi mnenje Beleta, ki pravi: »O tem, zakaj se prav omenjena ukrepa ne moreta izreči, je težko navesti razloge, ki bi bili sprejeti kot prepričljivi v zvezi z vsemi mogočimi primeri. .. Izključitev obeh vzgojnih ukrepov je smiselno tudi težko uskladiti s težnjami v sodobnem kazenskem pravu, da naj se tudi polnoletnim storilcem kaznivih dejanj izrekajo analogne kazenske sankcije, in sicer sodni opomin za lahka kazniva dejanja in razne alternativne sankcije (sestoječe iz sorodnega nalaganja obveznosti, kakor se pojavlja pri vzgojnem ukrepu navodil), s katerimi naj bi se nadomestile kratkotrajne zaporne kazni zapora.«¹

¹ Bele I.: Kazenski zakonik: s komentarjem: splošni del (Zbirka Nova slovenska zakonodaja).

Navedeni sodni primeri še posebej nazorno kažejo na zadrego sodnika za mladoletnike, ki meni, da bi bilo katero izmed navodil koristno za 18-letnika, pa ga je prisiljen izreči v okviru nadzorstva. Predlagam, da se spremeni 93.čl KZ tako, da se dopolni še z ukorom in navodili in prepovedmi, pri tem pa se tudi jasno omeji starost, do katere se polnoletni osebi vzgojni ukrepi še lahko izrečejo. Smiselna bi bila starost 21 let zaradi analogije s posebnim položajem mlajših polnoletnikov.

2.4. Obseg dela

Kazenski zakonik določa, da lahko sodišče določi mladoletniku opravljanje del do največ 120 ur v obdobju šestih mesecev (7.odst. 77.čl. KZ). Iz tabele spodaj je razvidno, da je sodišče najpogosteje določilo med 20 in 30 urami dela. KZ posebej tudi določa, da mora biti delo organizirano tako, da ni moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev. V nekaterih primerih je CSD posebej navedel, da je mladoletnik delo opravil po pouku ali v dnevih brez pouka (med počitnicami, čez vikend), kar pomeni, da je bila pri organizaciji del spoštovana zakonska določba.

Tabela 6: Obseg dela v okviru ukrepa delo v korist skupnosti

Določen obseg	Število primerov
6 ur	1
8 ur	1
10 ur	1
20 ur	7
24 ur	7
25 ur	2
30 ur	1
40 ur	3
48 ur	2
50 ur	2
Skupaj	27

2.5. Razlogi za izbiro vzgojnega ukrepa

Sodišče pri večini sklepov povzame osebnostne lastnosti mladoletnika iz poročil CSD, ki naj bi opravičevale izbiro takšnega ukrepa. Te lastnosti so zelo različne, od pozitivnih do negativnih, tako da ni mogoč zaključek, da sodišče izreče to navodilo

le mladoletnikom, ki še niso izvrševali kaznivih dejanj ali ki redno obiskujejo šolo ali ki so v družini vzgojno vodljivi. Tako med lastnostmi mladoletnika, ki naj bi utemeljevale primernost izrečenega navodila, sodišče navaja tudi mladoletnikovo nekritičnost do dejanja.

Razlogi, ki jih sodišče pogosteje navaja, so naslednji:

»Mladoletnik potrebuje organizirano dejavnost v prostem času, saj se bo na ta način obnašal odgovorneje.«

»Sodišče želi sporočiti mladoletniku, da se prosti čas lahko izkoristi tudi kako drugače in ne za storitev kaznivih dejanj.«

»Z delom bo mladoletnik pridobil pozitivne izkušnje, ki ga bodo odvrčale od ponavljanja kaznivih dejanj.«

Fantu, staremu 20 let, ki ima končano le OŠ in ne išče zaposlitve, je sodišče ob izreku dela v korist skupnosti zapisalo v obrazložitvi, da bo izrečeno navodilo »mogoče le pripomoglo k temu, da bo spoznal, da so v življenju in odnosu do drugih ljudi postavljene določene omejitve in da mora postati bolj odgovoren do sebe in do drugih.« Iz poznejših zapisov v spisu izhaja, da mladoletnik ni izpolnil navodila, zato mu je sodišče spremenilo vzgojni ukrep v oddajo v vzgojni zavod.

- »Navodilo bo pozitivno vplivalo na mladoletnike, ker bo v njih utrdilo spoznanje, da morajo za svoja nepravilna in neprimerna dejanja tudi odgovarjati.«
- »Sodišče želi, da mladoletnik vzpostavi pravilen odnos do drugih ljudi in da gradi zaupanje do ljudi in oni do njega.«

Obrazložitev sodišča se tako na eni strani veže na potrebo po strukturiranem preživljanju prostega časa, k čemer naj bi neposredno prispevalo delo. Po drugi strani pa sodišče poudarja potrebo po odgovornosti mladoletnika za svoja ravnanja.

2.6. Uspešnost / neuspešnost izpolnitve navodila

Pri vzgojnih ukrepih, predvsem pri navodilih in prepovedih, lahko govorimo o uspešnosti v dvojnem smislu:

uspešno navodilo je tisto navodilo, ki ga je mladoletnik spoštoval in v celoti izpolnil (npr. redno je obiskoval šolo, povrnil je škodo oškodovancu, opravil je celoten obseg naloženega dela v korist skupnosti);

uspešnost pa lahko pojmuje tudi v dolgoročnem smislu, torej ali je bil dosežen cilj obravnavanja – pomoč, prevzgoja, resocializacija. Ta cilj je zelo težko merljiv in največkrat se ga preveč poenostavljuje enači s stopnjo povratništva.

V naši analizi smo ugotavljali uspešnost same izvedbe ukrepa, za njegovo uspešnost v smislu doseganja prevzgoje pa bi bila potrebna obsežnejša študija, ki bi zajela merjenje večih dejavnikov, ki vplivajo na posameznikovo odločitev za storitev kaznivega dejanja.

A. Uspešna izpolnitev navodila

Med mladoletniki, ki jim je bilo naloženo delo v korist skupnosti, smo v 22 primerih razpolagali s poročilom CSD o izpolnitvi navodila. V polovici primerov (11) je mladoletnik izpolnil naloženi obseg dela v celoti.

Iz poročil CSD pogosto izhajajo tudi pohvale mladoletnikov s strani organizacije, kjer so opravljali delo. Pogosto se pojavlja navedba, da je bil mladoletnik pri delu skrben, vesten, samoiniciativen, da se je držal dogovorov, imel primeren odnos do ljudi. Niti v enem primeru pa CSD ni poročal o kakršnihkoli problemih, ki naj bi jih mladoletnik morebiti povzročil na delu.

Še posebej je zanimiv primer polnoletnika, ki je kot starejši mladoletnik storil kaznivo dejanje izsiljevanja po 3.odst. 212.čl. KZ in mu je sodišče ob nadzorstvu organa socialnega varstva izreklo še 24 ur dela, ki ga mora opraviti v treh mesecih. CSD je že v enem mesecu po pravnomočnosti sklepa poročalo sodišču, da so mladoletniku ponudili tri organizacije, kjer mu lahko organizirajo delo, pa je mladoletnik vse ponujene možnosti odklonil, ker ne bi rad delal z ljudmi (v vseh ponujenih organizacijah pa se temu ne bi mogel izogniti). Tudi CSD se je strinjal in mu je zato organiziral delo v okviru ekološkega čiščenja – lažje fizično delo. V poročilu čez 4 mesece pa beremo, da je po eni uri zapustil navedeno delo, ker naj bi bilo umazano in prenaporno. Mladoletnik je predlagal, da si bo sam poiskal delo, za katero bo motiviran in bo zaslužek za 24 ur namenil za humanitarne namene. Na CSD so sprejeli njegov predlog, ker so ocenili, da mladoletnik nima kvalitet za delo v humanitarnih organizacijah, da ima težave pri vzpostavljanju komunikacije, da je konfliktna osebnost. Našel si je zaposlitev pri zasebniku, na račun RK nakazal 14.400 (24 x 600 SIT). Pripis sodnice na dopisu CSD: »dano navodilo izpolnjeno«

Navedeni primer bi sicer lahko po »črki zakona« ocenili kot neuspešno izveden, ker mladoletnik ni opravil dela v korist humanitarne organizacije, vendar bi bila po mojem mnenju takšna razlaga preozka in v nasprotju z »duhom zakona«. Bistveno je, da je mladoletnik delal in to ne za zaslužek, ampak v humanitarne namene. Res pa je, da bi ravno takšni mladoletniki, kot je bil opisani, potrebovali vključitev v zdravo delovno okolje, v nek delovni kolektiv in da bi dejansko delo zanj predstavljalo ne samo t.i. aktivno odgovornost, ampak tudi določeno obliko učenja socialnih veščin.

Tabela 7: Organizacije, kjer so mladoletniki opravljali delo v korist skupnosti in vrsta del

Organizacija	Vrsta del
Center za socialno delo, oddelek učno vzgojne pomoči	Lažja fizična dela
Sonček, Zveza društev za cerebralno paralizo	V spisu ni podatka
Zavetišče za zaščito živali	V spisu ni podatka
Dom starejših občanov	Manjša hišna popravila, pomoč pri čiščenju, urejanje okolice, pomoč gibalno oviranim stanovalcem

B. Neizvedeno navodilo

V polovici primerov, ko je sodišče mladoletniku izreklo navodilo delo v korist skupnosti, pa navodilo ni bilo izpolnjeno. Le v enem primeru zato, ker mladoletnik dela ni želel opraviti. V ostalih desetih primerih pa zato, ker so CSD sporočili sodišču, da dela ne bodo organizirali zaradi sistemske nedorečenosti ukrepa. Pri tem so se sklicevali na nerešena finančna vprašanja nezgodnega zavarovanja in plačila malice. Poleg navedenih 10 primerov je tudi v dveh primerih pristojen CSD najprej sporočil, da dela ne bo organiziral iz že prej navedenih razlogov, kasneje pa je sodišču sporočil, da se je za delo dogovoril z organizacijo, ki je sama pripravljena kriti stroške, nastale z zavarovanjem.

Glede na stalno bivališče mladoletnika je bilo v obravnavanih zadevah pristojnih 6 CSD, s katerih je sodišče prejelo poročilo o izvrševanju vzgojnega ukrepa. Od šestih CSD so trije sporočili, da ukrepa ne bodo organizirali, trije pa so ga izvedli in pri tem niso navajali nobenih zadržkov. Poleg tega naj še posebej navedem, da so bili strokovni delavci vseh CSD seznanjeni z možnostjo, da Inštitut za kriminologijo v okviru raziskovalnega projekta krije vse stroške nezgodnega zavarovanja mladoletnika, pa te možnosti niso želeli izkoristiti in se jim je očitno zdela ustreznejša rešitev sklicevanje na sistemsko neurejenost.

a. Nadomestitev nadzorstva organa socialnega varstva z drugim vzgojnim ukrepom

Ena izmed značilnosti slovenskega sistema obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj je tudi možnost nadomestitve že izrečenega vzgojnega ukrepa z drugim. Nadomestitev z drugim vzgojnim ukrepom ali ustavitev izvrševanja pa veže KZ v 83. členu le na zavodske ukrepe in na vzgojni ukrep nadzorstva. Razlogi, zaradi katerih je mogoče nadomestiti navedene vzgojne ukrepe ali ustaviti njihovo izvrševanje, so:

- če se pokažejo okoliščine, ki jih ni bilo takrat, ko je sodišče odločalo o vzgojnem ukrepu ali pa se zanje ni vedelo, so pa take, da bi vplivale na izbiro vzgojnega ukrepa (1.odst. 83.čl. KZ);
- če bo z drugim vzgojnim ukrepom bolje dosežen namen vzgojnih ukrepov, ki je vzgoja, prevzgoja in usposabljanje maldoletnika (2.odst. 83.čl. KZ), pri čemer sodišče po nekaterih interpretacijah (zakon namreč o tem nič izrecnega ne določa) ukrepa nadzorstva organa socialnega varstva ne sme ustaviti pred potekom enega leta, kolikor najmanj lahko traja ta vzgojni ukrep.²

Med analiziranimi primeri je sodišče enkrat spremenilo nadzorstvo organa socialnega varstva v vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, ker mladoletnik (v času obravnavanja že polnoletnik) ni hotel izvršiti dela v korist skupnosti, ki mu je bilo naloženo ob nadzorstvenem ukrepu in tudi ni bil pripravljen sodelovati s CSD.

Poleg tega primera pa je med analiziranimi še 7 takšnih, ko mladoletnik ni izvršil dela v korist skupnosti, ker CSD niso bili pripravljeni organizirati takšnega dela. Ob tem pa so v nekaterih primerih CSD sporočali sodišču, da je mladoletnik (ki je praviloma že v času izreka vzgojnega ukrepa postal polnoleten) pripravljen sodelovati z njimi ali pa glede tega ne povejo ničesar. V takšnem primeru bi bilo sicer mogoče intepretirati nastalo situacijo na takšen način, da sodišče ob odločanju ni vedelo za okoliščino, da CSD ne bodo izpolnili svoje zakonske dolžnosti glede organiziranja. Vendar pa se zaplete pri dikciji zakona, ki pravi, da se izrečeni ukrep nadomesti z drugim vzgojnim ukrepom. Morebitna sprememba navodil, ki se izrečejo ob vzgojnem ukrepu nadzorstva organa socialnega varstva pa po mojem mnenju ne predstavlja drugega vzgojnega ukrepa; še vedno gre za isti vzgojni ukrep, katerega vsebina bi bila v takšnem primeru nekoliko spremenjena. Navedeni problem je še toliko bolj zanimiv, ker je sodišče v nekaj primerih posebej poudarilo, da je ukrep nadzorstva izreklo zgolj zato, ker je maldoletnik postal polnoleten in mu drugače ne bi moglo naložiti dela v korist skupnosti – navodilo je bilo torej dejansko bistvo izrečenega vzgojnega ukrepa in ne le dodatna obveznost.

² Bele. I.: Kazenski zakonik: s komentarjem: splošni del (Zbirka Nova slovenska zakonodaja). 1. Natis, Ljubljana: GV založba, 2001, str. 468

b. Sprememba navodil in prepovedi med izvrševanjem (5. in 11.odst. 77.čl. KZ)

Zakonsko določena možnost nadomestiti izrečena navodila z drugim vzgojnim ukrepom, t.j. z nadzorstvom organa socialnega varstva, je prav tako predvidena v KZ, pogoj pa je, da »mladoletnik navodil ali prepovedi ne izpolnjuje« (11.odst. 77.čl. KZ). Zaradi zadržkov CSD organizacijske narave so bili med analiziranimi primeri 3 taki, ko je bilo mladoletniku izrečeno delo v korist skupnosti kot samostojen vzgojen ukrep po 77.čl. KZ. Vendar pa po mojem mnenju v teh primerih ni mogoče nadomestiti tega navodila z nadzorstvom organa socialnega varstva kot intenzivnejšim ukrepom. Razlog za neizpolnitev navodil mora biti namreč na strani mladoletnika, saj drugače ne bi zakon posebej določal, da mora na možnost nadomestitve navodila z drugim vzgojnim ukrepeom sodišče opozoriti mladoletnika in njegove starše. Tudi s kriminalitetno političnega vidika bi bilo skrajno neprimerno, da bi sodišče izrečeni ukrep nadomestilo z intenzivnejšim zato, ker državna institucija ne izvaja nekega v zakonu določenega ukrepa. Zaradi neurejenih razmerij med ministrstvi bi torej v določenem smislu sankcionirali mladoletnika.

KZ omogoča sodišču, da izrečeno navodilo nadomesti z drugim navodilom že med izvrševanjem, če meni, da bo z drugim navodilom bolje dosežen namen vzgojnih ukrepov (5.odst. 77.čl. KZ). V situaciji, ko mladoletnik še ni začel opravljati dela, bi po mojem mnenju sodišče lahko spremenilo izrečeno navodilo. Problematično bi lahko bilo, da lahko sodišče spremeni navodilo šele med izvrševanjem, v konkretnih primerih pa do samega izvrševanja še ni prišlo. Po mojem mnenju bi tukaj morali uporabiti zelo široko interpretacijo in razumeti dejavnost CSD, ko ugotavlja pogoje za organiziranje izvajanja navodila, že za začetek izvrševanja. Izraz »med izvrševanjem« je namreč po mojem mnenju varovalo, ki onemogoča sodišču, da bi spremenil navodilo že po tem, ko je bilo izvršeno. To bi namreč pomenilo, da je mladoletnik že izpolnil vse, kar mu je naložilo sodišče, pa bi mu sodišče še dodalo kakšno obveznost; šlo bi torej za naknadno sankcioniranje, kar bi bilo v nasprotju s temeljnimi načeli kazenskega prava. Navedena zakonska določba je tudi edina, ki dopušča spremembo navodila tudi zaradi objektivnih okoliščin in ni potreben negativen odnos mladoletnika do izvajanja ukrepa. Edini razlog je doseči cilj vzgojnih ukrepov.

Iz krajše analize zakonskih možnosti glede nadomestitve izrečenega ukrepa z drugim ukrepom torej izhaja, da ni zakonske podlage za nadomestitev vzgojnega ukrepa z drugim, če se nek vzgojni ukrep ne izvršuje zaradi nedelovanja državnih organov – iz objektivnih razlogov torej. Edina možnost je sprememba navodila ali prepovedi, ki je bil izrečen kot samostojen vzgojni ukrep. Vendar pa se lahko izrečeno navodilo nadomesti samo z drugim navodilom, da se torej mladoletniku izreče isti vzgojni ukrep, le da ima drugačno vsebino. Nadomestitev navodila z nekim drugim vzgojnim ukrepom zaradi objektivnih okoliščin pa, kot je bilo že pojasnjeno, ni mogoče.

Sodišče v 10 primerih, ko je od CSD dobilo sporočilo, da navodila delo v korist skupnosti ne bodo organizirali, ni izrečenega ukrepa nadomestilo z drugim, ampak vztraja pri pozivih CSD, naj ukrep izvedejo. Kot primer takšnega vztrajanja naj navedem naslednji primer:

Marko (izmišljeno ime) je v starosti 16 let in pol izvršil poskus kaznivega dejanja izsiljevanja v sotorilstvu s polnoletno osebo. Sodišče mu je izreklo vzgojni ukrep nadzorstvo organa socialnega varstva, ob njem pa tudi navodilo, da mora v roku 3 mesecev opraviti 24 ur dela v korist skupnosti. V obrazložitvi je posebej navedlo, da mu sodišče ni moglo izreči navodila samostojno, ker je tekom postopka že postal polnoleten. Sklep je postal pravnomočen 26.2.2004. Po pravnomočnosti pa so se začela dopisovanja med CSD in sodiščem glede izvedbe ukrepa. Na vsak poziv sodišča je CSD odgovoril, da ukrepa ne more izvesti zaradi sistemske neurejenosti finančnih vprašanj. Ponujene možnosti, da bi finančna vprašanja v konkretni zadevi reševali preko Inštituta za kriminologijo (Inštitut za kriminologijo je bil pripravljen plačati stroške nezgodnega zavarovanja), pa CSD ni sprejel.

Tabela: Prikaz komunikacije med CSD in sodiščem v opisanem primeru

Sodišče pozove CSD, da poda poročilo o izvrševanju vzgojnega ukrepa	Odgovor CSD
1.3.2004, dopis	Ni odgovora
9.6.2004, dopis	16.6.2004, dopis Med drugim je v dopisu navedeno: »Navedenega navodila zaenkrat ne moremo realizirati, saj niso izpolnjeni pogoji sistemske narave... Ker zadeve v tej smeri niso urejene, je Skupnost centrov Slovenije o omenjeni problematiki obvestila Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, ki se je povezalo z Ministrstvom za pravosodje. Reševanje nastalih zadev bo potekalo na ravni obeh ministrstev in nas bodo obvestili o rezultatih pogovorov in nam v ta namen posredovali navodila. Do takrat pa SKD ni moč izvajati.«

4.11.2004, dopis	Ni odgovora
21.12.2004, dopis	22.12.2004, dopis V dopisu je navedeno tudi: »Ponovno vas obveščamo, da navedenega navodila zaenkrat ne moremo realizirati, saj niso izpolnjeni pogoji sistemske narave...«
12.4.2005 - socialna delavka sodišča telefonira na CSD in se pozanima o izvrševanju navodila	12.4.2005 - socialna delavka CSD v telefonskem pogovoru pojasni, da iz znanih zadržkov organizacija SKD še ni stekla
1.6.2005, dopis	6.6.2005, dopis Med drugim je v dopisu navedeno: »Navodila še nismo izpolnili, saj še vedno niso izpolnjeni pogoji sistemske narave, vezani na financiranje... Centri smo zainteresirani za izvajanje tega ukrepa. Takšno delo se nam zdi smiselno in vzgojno primerno, vendar morajo biti ob tem vzpostavljeni tudi pogoji za dobro in varno izvajanje ukrepa, ki tudi dovolj jasno opredeljujejo odgovornost vseh udeleženih akterjev.«

V opisanem primeru sta si sodišči in pristojen CSD dopisovali 1 leto in 4 mesece po pravnomočnosti sklepa, s katerim je sodišče izreklo vzgojni ukrep. V tem času je sodišče petkrat pisno pozvalo CSD, naj poda poročilo o izvajanju navodila delo v korist skupnosti, enkrat je opravilo telefonske poizvedbe. CSD je enkrat v telefonskem razgovoru in v treh dopisih vedno odgovorilo vsebinsko isto; navajali so, da dela ne morejo organizirati zaradi sistemske neurejenosti področja. Ob tem naj ponovno poudarim, da so v istem času trije drugi Centri za socialno delo s širšega področja Ljubljane organizirali izvedbo navodila delo v korist skupnosti, eden med njimi v sodelovanju z Inštitutom za kriminologijo, ki je kril stroške nezgodnega zavarovanja za mladoletnika. Sklicevanje na sistemsko neurejenost področja in čakanje na dogovore med ministrstvi torej lahko ocenim kot izmikanje izvajanju zakonskega pooblastila in nameren spregled ponujenih (čeprav le začasnih) rešitev.

2.7. Sklepne ugotovitve in predlogi

Eden izmed ciljev raziskave je bil spodbuditi sodišče k izrekanju nove alternativne sankcije, ki je v tujini dobro sprejeta in pogosto uporabljena. Glede na to, da se navodilo delo v korist skupnosti pred letom 2003 na Okrožnem sodišču v Ljubljani praktično ni izrekalo, je izrek tega navodila v 24 zadevah (27 mladoletnikom) uspeh, ki ga lahko pripišemo tudi sestankom z vodjo Oddelka za mladoletniško sodstvo Okrožnega sodišča v Ljubljani. Njen osnovni pomislek je bil, ali bodo CSD organizirali izvajanje dela v korist skupnosti. Število izrečenih navodil je nedvomno predvsem posledica našega zagotovila, da so tudi CSD izrazili to pripravljenost in da bo Inštitut za kriminologijo kril stroške zavarovanja. Žal se je v praksi izkazalo drugače. Kljub vsemu pa je po mojem mnenju cilj raziskave, da spodbudimo izrekanje navodila delo v korist skupnosti, dosežen. In to kljub razočaranju sodišča, ker približno polovica izrečenih navodil delo v korist skupnosti, ni bila organizirana s strani CSD.

Analizirani primeri in pogovori s sodnicami za mladoletnike kažejo na potrebo po spremembi zakonodaje v tej smeri, da bi se lahko poseben vzgojni ukrep navodila in prepovedi po 77.čl. KZ izrekal kot samostojen ukrep tudi polnoletnim, ki so kaznivo dejanje storili kot starejši mladoletniki.

3. EVALVACIJA EKSPERIMENTALNO IZVEDENIH PRIMEROV

3.1. Uvodno

Med zastavljenimi cilji raziskave je bilo tudi spremljanje organiziranja in izvedbe 15 primerov na CSD. V ta namen smo se predstavniki raziskovalne skupine večkrat srečali s socialnimi delavci (pretežno zaposlenih na CSD na območju mesta Ljubljane) in jim predstavili sam ukrep delo v korist skupnosti, izkušnje iz tujine in se pogovarjali z njimi o organizacijskih vidikih. Predstavniki CSD so na naših prvih srečanjih poudarjali, da je neurejeno vprašanje nezgodnega zavarovanja mladoletnikov. Proučili smo zakonodajo in ugotovili, da zavarovanje z obstoječimi pravnimi akti res ni urejeno. Do sistemske ureditve tega vprašanja smo se zato odločili, da bomo stroške zavarovanja mladoletnikov krili iz sredstev raziskave oz. kasneje zaradi nasprotovanja naročnika raziskave, iz lastnih sredstev Inštituta za kriminologijo. Če smo hoteli izpolniti cilje raziskave, smo namreč morali izpeljati nekaj primerov v praksi in na osnovi njihove analize oblikovati metodologijo izvajanja in predlagati morebitne zakonske spremembe.

Predstavniki CSD so bili najprej pripravljeni sodelovati v naši raziskavi in bili veseli možnosti, da bomo rešili vprašanje financiranja zavarovanja. Ko pa je Okrožno sodišče začelo izrekati navodilo delo v korist skupnosti, pa nekateri CSD naše ponudbe, da krijemo stroške zavarovanja, niso želeli sprejeti, medtem ko so

nekateri to ponudbo z navdušenjem sprejeli in dejansko tudi organizirali delo v korist skupnosti.

V naši raziskavi so sodelovali naslednji Centri za socialno delo:

CSD Ajdovščina – 2 primera,
CSD Nova Gorica – 1 primer,
CSD Murska Sobota – 7 primerov,
CSD Ljubljana Vič Rudnik – 1 primer,
CSD Kranj – 1 primer,
CSD Domžale – 1 primer.

V okviru raziskave smo načrtovali izvedbo 15 primerov, izvedli pa smo jih le 13 in to izključno zaradi izrecnega odklanjanja nekaterih CSD (predvsem s področja Ljubljane, na katere smo se zaradi bližine neposredno večkrat obrnili), da bi organizirali izvajanje splošno koristnega dela. Po drugi strani smo v krajih, kjer delujejo navedeni CSD, naleteli tudi na kooperativne tožilce in sodnike za mladoletnike, ki so bili pripravljeni izrekat navodilo delo v korist skupnosti. Za potrebe analize teh primerov namreč ni bistveno, ali so izrečeni v okviru odloženega pregona s strani državnega tožilca, ali s strani sodišča kot vzgojni ukrep. Predmet evalvacije je bilo namreč izključno organizacijsko delo Centrov za socialno delo, ki so po kazenski zakonodaji dolžni pripraviti in voditi delo v korist skupnosti, ne glede na dejstvo, ali to delo naloži mladoletniku državni tožilec ali sodišče. Prijetno smo bili presenečeni nad odzivom nekaterih socialnih delavcev, tožilcev in sodnikov, ki so se bili pripravljeni močno osebno angažirati za uspešno izvršitev tega ukrepa. Tudi številni drugi CSD so izrazili pripravljenost sodelovati v našem projektu, pa v obdobju trajanja projekta ni bilo mladoletnikov, ki bi bili primerni za izrek takšnega navodila. In večina socialnih delavcev ni videla nobenih ovir za sodelovanje v našem projektu, nasprotno, ravno zaradi sistemsko nerešenih vprašanjih so želeli izkoristiti možnost plačila zavarovanja s strani Inštituta za kriminologijo.

3.2. Prikaz posameznih faz izvedbe dela v korist skupnosti

A. Iskanje primerne organizacije

Prvi korak pri organiziranju dela v korist skupnosti je bila vzpostavitev stikov s primerno organizacijo. Socialne delavke so praviloma navezovale stike z organizacijami, ki imajo izkušnje s sodelovanjem prostovoljcev pri njihovem delu. Mladoletnike, ki so napoteni na delo v to organizacijo s strani sodišča ali tožilstva seveda ni mogoče enačiti s prostovoljci v humanitarnih organizacijah predvsem zaradi motiva, zaradi katerega želijo delati. Vendar pa tudi mladoletniki tako kot prostovoljci prihajajo v organizacije za krajši čas, potrebujejo določeno vodstvo in dogovoriti se morajo o primernih opravilih.

Ta faza organizacije je od socialnih delavcev terjala kar nekaj telefonskih pogovorov, ali tudi osebnih obiskov organizacij, kjer naj bi mladoletniki delali. Potrebno je bilo razložiti pomen ukrepa in pričakovane cilje.

Pomisleki organizacij so bili predvsem vezani na vprašanja, kakšno delo lahko mladoletnik opravlja. Npr. dela v kuhinji v Domovih za starejše občane niso primerna, ker bi moral za takšno delo mladostnik opraviti poseben tečaj in zdravniški pregled. Prav tako npr. ne pride v poštev delo spremljevalne osebe starostnikom na invalidskem vozičku, ker mora biti za to oseba polnoletna. Ob upoštevanju nekaterih zakonskih omejitev se je socialna delavka dogovorila za vrsto del, ki jih bo mladoletnik lahko opravljal.

V večini primerov je bilo potrebnih nekaj telefonskih pogovorov, da je socialna delavka uspela pritegniti organizacijo k sodelovanju in odgovoriti na številna vprašanja. Vendar pa je bil ta časovni vložek potreben le pri napotitvi prvega mladostnika na delo, saj so vse kasnejše napotitve v to organizacijo potekale zelo utečeno. Tako poroča socialna delavka iz Murske Sobote, kjer je v isti organizaciji v obdobju dveh let opravljal delo v korist skupnosti 7 mladoletnikov. Pri drugem in vseh naslednjih je zadoščal samo en telefonski klic v organizacijo.

Tabela 8: Organizacije, kjer so mladoletniki opravljali delo v korist skupnosti in vrste del

Organizacija	Vrsta del
Ozara, nacionalno združenje za kakovost življenja	Urejanje okolice: čiščenje in pleskanje vrtnih ograje, urejanje trate
Dom starejših občanov	Košnja trave, prevažanje postelj, manjša popravila, spremljanje invalidnih oseb, delo v pralnici, manjša hišniška opravila zunaj
Center mladinskih dejavnosti Ajdovščina	Pleskanje ograje

B. Dogovor o mentorstvu

V vsaki organizaciji se je socialna delavka z vodstvom dogovorila tudi, katera oseba bo mentor / mentorica mladoletniku. Naloga mentorja je predvsem uvajanje mladoletnika na delo, seznanitev z načinom dela, oblikovanje dogovora o časovni razporeditvi del z mladoletnikom, nadzorovanje mladoletnika predvsem v smislu prisotnosti in poročanje CSD po opravljenem delu. V primeru kakeršnihkoli problemov bi to mentor tudi sporočil CSD.

V izvedenih primerih so prevzeli vlogo mentorjev direktorji oz. vodje institucije, socialne delavke, zaposlene v teh institucijah (predvsem v primeru Domov za starejše občane) ali hišniki.

C. Podpis pogodbe oz. dogovora o sodelovanju med CSD, organizacijo in Inštitutom za kriminologijo

Ob zavedanju, da je potrebno urediti nekatera vprašanja med CSD, Inštitutom za kriminologijo in organizacijo kot neposrednim izvajalcem ukrepa, smo v sodelovanju s strokovnimi delavci z nekaterih CSD pripravili osnutek pogodbe. To pogodbo sem po obvestilu socialne delavke, da je pridobila ustrezno organizacijo za izvajanje dela v korist skupnosti, poslala na CSD. Pogodbo je že podpisal direktor Inštituta za kriminologijo, socialna delavka pa jo je dostavila v podpis še direktorju CSD in zastopniku organizacije, kjer naj bi mladoletnik delal. V nadaljevanju tudi navajam primer takšne pogodbe. S pravnega vidika je pogodba v takšni obliki nesporna in ureja vsa relevantna vprašanja. Socialne delavke pa so nam pogosto poročale, da je zaradi svoje formaliziranosti navedena pogodba povzročila pomisleke pri nekaterih organizacijah in zadržke zaradi vtisa, da sprejemajo neke obveznosti, ki tako oblikovane izgledajo veliko bolj resno, kot pa so si predstavljali v pogovoru s socialnimi delavkami.

Pogodba, ki smo jo sestavili za potrebe izvajanja dela v korist skupnosti v okviru raziskave:

POGODBA O IZVAJANJU DELA V KORIST SKUPNOSTI MLADOLETNIH OSEB

ki jo skleneta

NAROČNIKA:

1. CENTER ZA SOCIALNO DELO, ki ga zastopa direktor(ica)
2. INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO PRI PRAVNI FAKULTETI V LJUBLJANI, Poljanski nasip 2, ki ga zastopa direktor dr. Matjaž Jager

in

IZVAJALEC:

.....(delovna organizacija, ustanova)....., ki ga zastopa.....

1. člen

PREDMET POGODBE

Predmet te pogodbe je izvajanje splošno koristnega dela za mladoletnike, stare od 14 do 18 let. Količino dela v urah določi okrožni državni tožilec ali sodnik za mladoletnike, vrsto dela pa strokovni delavec Centra za socialno delo v soglasju z izvajalcem.

2. člen

OBVEZNOSTI POGODBENIC

Izvajalec se zaveže, da bo:

- v dogovoru s strokovnim delavcem centra za socialno delo (naročnik) organiziral izvajanje del iz 1. čl. pogodbe za mladoletne osebe v skladu s programom dela, ki je priloga te pogodbe;
- določil osebo, ki bo mladoletnika v času, ko bo pri izvajalcu opravljal družbeno koristno delo, nadziral (mentor);
- mentor po opravljenem delu ali o predčasni prekinitvi dela s strani mladoletnika, naročniku posredoval poročilo o delu;
- zagotavljal varno in zdravo delo mladoletnikov v skladu z veljavnimi predpisi o varnosti in zdravju pri delu.

Center za socialno delo kot naročnik se zaveže, da bo:

- pospremil mladoletnike ob nastopu dela na kraj dela,
- se dogovoril z mentorjem o načinu izvedbe dela
- skupaj z mladoletnikom in v sodelovanju z mentorjem pripravil program opravljanja splošno koristnega dela (program dela).

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani se kot naročnik zaveže, da bo:

- nezgodno zavaroval mladoletnika za primer poškodbe,

3. člen

Stroške prehrane v času, ko mladoletnik opravlja delo v korist skupnosti pri izvajalcu, zagotovi oz. financira Inštitut za kriminologijo. Kritje teh stroškov ni obvezno, če delo ne traja več kot štiri ure dnevno.

Potne stroške, ki bodo nastali s prihodom mladoletnika na delo, plača Inštitut za kriminologijo.

4. člen

Imena in naslovi konkretnih mladoletnikov, ki bodo opravljali splošno koristno delo po tej pogodbi, se vodijo na seznamu, ki se šteje kot priloga tej pogodbi.

5. člen

Pogodba se sklepa za določen čas od 01.11.2003 do 30.09.2005 in začne veljati, ko jo podpišeta obe pogodbeni stranki.

6. člen

Pogodba lahko preneha pred potekom pogodbenega roka s sporazumom vseh pogodbenih strank ali z odpovedjo ene od pogodbenih strank. Odpovedni rok je 30 dni.

7. člen

Pogodbene stranke se strinjajo, da veljajo za vsako drugo zadevo, v kolikor ni s to pogodbo drugače določeno, določbe obligacijskega zakonika.

8. člen

Stranke bodo morebitne sporazume reševali sporazumno, v kolikor to ne bo mogoče, je za reševanje sporov pristojno sodišče v Ljubljani.

9. člen

Pogodba je napisana v treh enakih izvodih, od katerih prejme izvajalec dela en izvod in naročnika vsak po en izvod in začne veljati, ko jo podpišejo vse pogodbene stranke.

V Ljubljani, datum:

Izvajalec dela:

Naročnik:

Č. Pogovor socialne delavke z mladoletnikom in njegovimi starši

Socialne delavke so povabile na CSD mladoletnika in njegove straše in ga seznanile s tem, v kateri organizaciji mu bodo organizirali izvrševanje ukrepa. Predvsem so mladoletnika in njegove straše ponovno seznanile s posledicami, če mladoletnik ne bo opravil naloženega dela. V tej fazi so se socialne delavke pogosto obračale na Inštitut za kriminologijo z vprašanjem, ali morajo tudi mladoletnik in njegovi starši podpisati soglasje za pričetek dela. Takšno soglasje ni potrebno; mladoletnik ga je v primeru, če mu je ukrep izrekel državni tožilec v okviru odloženega pregona, že dal na naroku pri državnem tožilcu, saj je bilo ravno njegovo soglasje pogoj za izdajo sklepa o odloženem pregonu. Ponovno podpisovanje soglasja zato ni potrebno. Če pa je bilo delo naloženo mladoletniku kot vzgojni ukrep, pa gre za sankcijo, katere bistvo je tudi njena prisilna narava (kljub temu, da naj bi pri njenem izreku upošteval sodnik pripravljenost mladoletnika); s posledicami neizvršitve vzgojnega ukrepa pa je bil mladoletnik seznanjen že na sodišču. Vse socialne delavke so sprejele to razlago, vendar jih je večina kljub temu dala mladoletniku in staršem v podpis soglasje, da bo mladoletnik delal v določeni organizaciji. Menile so namreč, da ima ta dodatna zaveza mladoletnika (in staršev) nanj pozitiven učinek in da s tem torej mladoletnik sprejme odgovornost za izvršitev dela.

V nekaterih primerih, kjer je imela socialna delavka vnaprejšen dogovor z večimi organizacijami, ki so bile pripravljene sprejeti mladoletnika na delo, je mladoletniku dala možnost, da si sam izbere organizacijo, kjer bo delal.

Primer soglasja staršev in mladoletnika z izvajanjem dela v korist skupnosti v okviru odloženega pregona:

Center za socialno delo je v okviru predkazenskega postopka in možnosti odloženega pregona po čl. 162/3 ZKP – oprava kakšnega splošno koristnega dela, po obvestilu Okrožnega državnega tožilstva, napotil mladoletnika/co:

.....

v humanitarno organizacijo, društvo ali javni zavod,

kjer bo opravil predvideno število ur

Delo mladoletnika bo spremljal mentor

Po končanem delu bo poslal poročilo Centru za socialno delo

SOGLASJE STARŠEV:

Strinjava se, da se najin sin/hči napoti v določeno humanitarno organizacijo ali organizacijo v lokalni skupnosti z namenom opraviti kakšno splošno koristno delo.

Zavarovanje za primer nezgode je/bo sklenjeno dne pri Zavarovalnici Stroške zavarovanja bo kril Inštitut za kriminologijo. Zavarovanje mora biti sklenjeno pred nastopom dela.

SOGLASJE MLADOLETNIKA:

.....se strinjam z napotitvijo na delo in mi je obrazložen postopek odloženega pregona.

Podpis:

Oče.....

Mati.....

Mladoletnik.....

strokovna delavka CSD

direktor CSD

D. Dogovor za urnik dela

V večini primerov je mladoletnik obiskal organizacijo še pred pričetkom dela predvsem zaradi dogovora o urniku opravljanja dela. Pri oblikovanju urnika je bilo treba paziti predvsem na to, da delo ne bi motilo šolanja mladoletnika. Mladoletniku je bilo tudi jasno povedano, da mora vsak odstop od urnika sporočiti mentorju. O vrsti opravil se je s predstavnikom organizacije že prej dogovorila socialna delavka, zato v večini primerov kakšen drugačen dogovor z mladoletnikom ni bil več možen.

E. Urejanje nezgodnega zavarovanja

Socialne delavke so se v vseh primerih z zavarovalnicami dogovorile, da bo Inštitut za kriminologijo kril stroške zavarovanja. Po pooblastilu Inštituta za kriminologijo so podpisale zavarovalno polico za nezgodno zavarovanje za časovno obdobje, v katerem naj bi bilo delo opravljeno, zavarovalnica pa je račun izstavila Inštitutu za kriminologijo.

F. Nastop dela

Na dogovorjeni dan je mladoletnik prišel v organizacijo in pričel z delom. Socialne delavke večino mladoletnikov niso spremljale v organizacijo, so se pa po telefonu pozanimale pri mentorjih, ali je začel z delom.

G. Sodelovanje med CSD in organizacijo med izvrševanjem dela

Socialni delavci so bili v času, ko naj bi mladoletnik opravil določen obseg dela, v pogostih telefonskih stikih z mentorjem in spremljali, ali se mladoletnik drži urnika opravljanja del. Po končanem delu je mentor sestavil pisno poročilo o opravljenem delu.

H. Pisno poročilo o opravljenem delu

Mentor je CSD poslal pisno poročilo o opravljenem delu, v katerem je bilo najpogosteje navedeno:

- koliko ur je mladoletnik opravil,
- ali je mladoletnik spoštoval urnik dela,
- kakšno vrsto del je opravil,
- ocena mladoletnikovega odnosa do dela.

V nekaterih primerih je mentor priložil tudi evidenco mladoletnikove prisotnosti.

I. Srečanje socialne delavke z mladoletnikom

Socialna delavka je po zaključku del pogosto povabila mladoletnika na CSD in se pogovorila z njim o njegovih vtisih z dela.

J. CSD pošlje poročilo sodišču ali tožilstvu

CSD je na osnovi poročila organizacije poslal tožilstvu ali sodišču poročilo o izpolnjenem ukrepu.

3.3. Mnenje socialnih delavcev o ukrepu

Vseh 13 mladoletnikov, ki smo jih spremljali od izreka ukrepa do njegove izvršitve, so delo v korist skupnosti v celoti opravili. Socialne delavke, ki so vodile organizacijo dela v analiziranih primerih, so izrazile veliko naklonjenost takšnemu ukrepu in soglašajo, da na mladoletnike vpliva zelo pozitivno. To izhaja tudi iz nekaterih zapisov pogovorov med njimi in mladoletniki po opravljenem delu, ko je mladoletnik sam povedal, da je bil s svojim delom in rezultati zelo zadovoljen. Zanimiva je tudi izjava mladoletnika, ki je delal v Domu starejših občanov, da so mu posebej ostali v spominu invalidi in njihova hvaležnost za njegovo pomoč.

Na zadovoljstvo organizacij sklepamo iz njihovih pisnih poročil, kjer razen v enem primeru poudarjajo mladoletnikovo vestnost pri delu in dober odnos z zaposlenimi v organizacijah in tudi z njihovimi uporabniki.

Vse socialne delavke pa opozarjajo na veliko energije, vložene v iskanje organizacij in sklepanje zavarovalnih pogodb. Seveda se zavedajo, da bi pri vsakem naslednjem mladoletniku porabile bistveno manj časa, zato poudarjajo, da se mora oblikovati mreža organizacij, ki so pripravljene sprejemati mladoletnike na delo.

4. SKLEPNO: PRIMERNI IZVAJALCI DELA V KORIST SKUPNOSTI V SLOVENIJI - CENTRI ZA SOCIALNO DELO ALI POSEBNE SLUŽBE?

Različen namen dela v korist skupnosti (oblike odvrčanja, način izvršitve zaporne kazni ali samostojna sankcija) pogojuje tudi odgovor na vprašanje, katere službe so najprimernejše za njegovo izvajanje. Primerjalnopravne analize so pokazale, da je organiziranje dela v korist skupnosti odvisno tudi od tega, ali v državah že obstajajo posebne službe za izvajanje pogojnih obsodb (probation offices). Glede tega vprašanja lahko pravne sisteme razdelimo v grobem v dva modela. V prvem modelu delo organizirajo in njegovo izvajanje nadzirajo posebne službe, ustanovljene posebej za to nalogo (community service coordinators) ali pa so organizirane znotraj socialnovarstvenih služb. Drugi model pa predstavljajo

države, kjer sodi organiziranje dela v korist skupnosti v pristojnost »probation offices«. Uslužbencem teh posebnih služb za izvajanje pogojnih obsodb pogosto pomagajo socialni delavci iz socialnovarstvenih služb. Vendar pri teh dveh modelih ne gre le za različen organizacijski pristop, ampak je odločitev glede pristojnih služb odvisna tudi od temeljnega vprašanja, kakšen je namen dela v korist skupnosti. Če je osnovni namen rehabilitacija storilca, potem je primerneje, da delo organizira socialnovarstvena služba. Njen osnovni namen je nuditi posameznikom pomoč in skozi to optiko tudi sodelujejo s tistimi, ki jim je naložen ta ukrep s strani tožilca ali sodnika. Pri tem seveda ne smemo pozabiti, da so socialni delavci pri izvajanju kazenskih sankcij ali drugih prisilnih ukrepov pogosto postavljeni v konfliktno vlogo, ko hkrati nudijo pomoč in izvajajo družbeno nadzorstvo. Vendar v primeru ustanavljanja posebnih služb izven socialnovarstvenih ali v primeru, če delo izvajajo službe za pomoč in nadzor pogojno obsojenih, pride do izraza kaznovalna vloga dela v korist skupnosti. Oba modela imata torej svoje dobre in slabe strani.

V slovenski kazenski zakonodaji (ZKP, KZ) so Centri za socialno delo zadolženi za izvajanje dela v korist skupnosti. Tako se je odločil zakonodajalec leta 1995 in vztrajal pri svoji odločitvi tudi, ko je razširil delo v korist skupnosti tudi na storilce prekrškov. Ta odločitev je bila verjetno oblikovana brez temeljitejšega razmisleka, ali je takšna naloga v skladu s cilji delovanja socialnovarstvenih služb pri nas in ali bodo socialni delavci ob svojih nalogah zmogli še eno novo. Izkazalo se je, da socialni delavci niso bili pripravljeni na sprejem nove naloge tako pri mladoletnih kot tudi pri polnoletnih storilcih kaznivih dejanj. Najpogosteje so se sklicevali na preobremenjenost z drugimi obveznostmi, podrejeno pa je bilo tudi slišati ugovore vsebinske narave, ki so se nanašali predvsem na polnoletne storilce.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je organizacijski vidik izvajanja dela v korist skupnosti začelo reševati šele sredi leta 2005, ko je na CSD zaposlilo nekaj strokovnjakov, ki naj bi skrbeli za izvajanje alternativnih sankcij. Posebej pa je bilo poudarjeno, da bodo delo v korist skupnosti za mladoletnike organizirali tisti socialni delavci, ki že sedaj delajo z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj. Ta ločitev se mi zdi sprejemljiva, še posebej zato, ker bo tako ostal poudarek na rehabilitativnemu namenu tega ukrepa. Izvajali ga bodo namreč strokovni delavci, ki že izvajajo druge vzgojne ukrepe z jasno opredeljenim namenom pomoči in prevzgoje. Poleg tega potrebuje mladoletnik posebno pripravo in spremljanje izvrševanja ukrepa. Izhodišča za delo s polnoletnimi osebami, ki jim je izrečeno delo v korist skupnosti, so v določenih točkah bistveno drugačna. Naloga tako ministrstva za delo, družino in socialne zadeve kot tudi ministrstva za pravosodje pa bi bila, da po desetih letih končno konkretizira naloge CSD, izdelata metodologijo izvajanja, izvede usposabljanje strokovnjakov in seveda zagotovi finančna sredstva za izvajanje dela v korist skupnosti.

IZVAJANJE DELA V KORIST SKUPNOSTI - PRIMER DOBRE PRAKSE

Vlasta Petrič

1. PRIPRAVA IN IZVAJANJE UKREPA NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO LJUBLJANA ŠIŠKA

1.2. Pridobivanje organizacij

Na Centru za socialno delo Ljubljana Šiška smo v mesecu decembru 2003 poslali vabila javnim zavodom in društvom z namenom, da bi ugotovili ali obstaja interes in pripravljenost, da bi mladoletniki pri njih opravljali splošno koristno delo oziroma navodilo delati v korist humanitarnih organizacij in lokalne skupnosti. V vabilu smo na kratko predstavili oba ukrepa. Sestanka so se udeležili predstavniki Bolnice dr. Petra Držaja, Področnega gasilskega društva Zgornja Šiška in Dravlje, Doma starejših občanov Ljubljana Šiška, Društva za zaščito živali Ljubljana in Varstveno delovnega centra Tončke Hočevarjeve. Vabljeni so bili tudi predstavniki Rdečega križa, Karitasa in podjetja Snaga, ki pa se sestanka niso udeležili.

Strokovni delavki Centra za socialno delo sva podrobno predstavili oba ukrepa, obveznosti, ki bi jih imele organizacije, značilnosti mladoletnikov in kaznivih dejanj, ki so jih storili ter vlogo strokovnih delavk CSD. Na sestanku je bilo opaziti strinjanje prisotnih z ustreznostjo takih ukrepov (da je koristno in vzgojno, da mladoletniki z delom popravijo škodo, ki so jo storili s svojim dejanjem). Izražene so bile tudi bojzani glede morebitnih problemov, ki bi jih lahko imele organizacije, če bi mladoletniki opravljali delo pri njih (nevarnost kaznivih dejanj tatvin, neprimeren odnos do varovancev in osebja). Dogovorili smo se, da predstavniki o možnosti, da se pri njih izvajata ukrepa, poročajo v svojih organizacijah in posredujejo svojo odločitev.

Pripravljenost, da se pri njih izvajata ukrepa, so dokončno potrdili Društvo za zaščito živali Ljubljana, Dom starejših občanov Ljubljana Šiška in Varstveno delovni center Tončke Hočevarjeve. Pripravili so program dela, ki bi ga opravili mladoletniki in določili osebo, ki bo opravljala naloge mentorja/ice. Njegova/njena vloga je pomembna, saj je neposredno odgovoren/a za izvedbo ukrepa. Skrbi za uvajanje mladoletnika v delo in organizacijo ter ga pri tem vodi. O mladoletnikovem delu pisno poroča CSD.

Z vsemi tremi organizacijami smo na CSD podpisali dogovor o sodelovanju, ki zajema pet točk:

- zakonsko osnovo, na podlagi katere CSD napoti mladoletnika na delo (3. točka 162.člena ZKP ali 6. točka 77.člena KZ);
- opredelitev nalog mentorja/ice (spremljanje dela mladoletnika, poročilo o opravljenem delu);
- določilo, da CSD, preden mladoletnika napoti na delo, z njim in njegovim zakonitim zastopnikom podpiše dogovor o napotitvi na delo, ki ga predloži organizaciji;
- določilo, da CSD mladoletnika, preden ga napoti na delo, nezgodno zavaruje za čas dela;
- določilo, da strokovna delavka CSD mladoletnika osebno seznaniti z mentorjem/ico.

1.2. Zavarovanje mladoletnikov

Na CSD, v času, ko smo začeli izvajati oba ukrepa, nismo imeli zagotovljenih nobenih dodatnih sredstev v ta namen. Najpomembnejše se nam je zdelo, da je mladoletnik v času, ko opravlja delo, nezgodno zavarovan. Sredstva za zavarovanje smo na CSD krili iz rednih sredstev.

Zavarovanje mladoletnika za primer nezgode smo sklenili z Zavarovalnico Maribor, s katero smo že do sedaj dobro sodelovali. Mladoletnika smo zavarovali za določen čas (dveh ali treh mesecev), v katerem je bilo predvideno, da bo delo opravil.

1.3. Seznanitev sodišča in tožilstva

Z dopisom smo seznanili Okrožno državno tožilstvo v Ljubljani in Okrožno sodišče v Ljubljani, Oddelek za mladoletniško sodstvo, da smo pridobili organizacije, ki so pripravljene sprejeti na delo mladoletnike z izrečenima ukrepoma in s tem uspeli pripraviti pogoje za izvajanje ukrepov.

1.4. Delo z mladoletnikom in njegovimi starši

Po preučitvi pravnomočnega sklepa državnega tožilca o odloženem pregonu oz. sodišča o izreku vzgojnega ukrepa, povabimo mladoletnika in njegove starše na razgovor na CSD. Mladoletnika in njegove starše lahko že poznamo, saj smo se z njimi srečali že v fazi pripravljalnega postopka in na obravnavi na sodišču, lahko smo celo predlagali, po predhodnem dogovoru z mladoletnikom, izrek takega ukrepa. Lahko pa se z mladoletnikom in njegovimi starši tokrat prvič srečamo. V razgovoru mladoletniku in staršem predstavimo organizacije, v katerih bi lahko delo opravljal, pogoje izvajanja dela, naloge, ki bi jih opravljal, vlogo in položaj zanj odgovorne osebe (mentor/ica) v organizaciji.

Pri starših smo opazali strinjanje s takšnim načinom sankcioniranja njihovih otrok. Mnenja so bili, da bo ukrep nanje pozitivno vplival, da se bodo nekaj novega naučili in v bodoče ne bodo izvrševali kaznivih dejanj. Mladoletniki so sprejeli izrečni jim ukrep in so ga bili pripravljeni izvršiti.

Velika prednost je, da imamo na voljo različne organizacije, saj se tako mladoletnik lažje odloči in se mu omogoči izbira del glede na njegovo zanimanje in interes. Pogovarjamo se o predvidenem začetku in koncu dela. Mladoletnik mora delo opravljati v svojem prostem času, lahko po par ur dnevno ali tedensko, ob vikendih ali šolskih počitnicah.

Sledi dogovor z mentorjem/ico organizacije o napotitvi mladoletnika na delo in skupni razgovor mentorja/ice, strokovne delavke CSD in mladoletnika. Dogovorimo se o datumu pričetka dela, določi se urnik dela, naloge, ki jih bo mladoletnik opravljal.

Mladoletnik in njegovi starši podpišejo dogovor o napotitvi na delo. V dogovoru je navedena zakonska podlaga (3. točka 162.člena ZKP ali 6.točka 77.člena KZ), na podlagi katere je napoten na delo, organizacija, v kateri bo opravil delo, število ur, ki jih mora opraviti, ime in priimek mentorja/ice. Mladoletnik je seznanjen, da bo mentor/ica o njegovem delu napisal/a poročilo, ki ga bo poslal/a CSD. V dogovoru je navedeno kje in s katerim dnem je sklenjeno zavarovanje mladoletnika za primer nezgode in kdo krije stroške (CSD ali starši). Dogovor vsebuje tudi soglasje mladoletnika in njegovih staršev, da se strinjajo z napotitvijo na delo in da jim je obrazložen namen izrečenega ukrepa. Dogovor podpišejo mladoletnik, njegovi starši, strokovna delavka, ki mladoletnika obravnava in direktor CSD. Po en izvod dobijo mladoletnik in njegovi starši, organizacija, kjer bo delo opravljal in CSD.

Med trajanjem dela strokovni delavki sodelujeva z mentorjem/ico in mladostnikom. V primeru, da bi prišlo do težav (izostajanje mladoletnika iz dela, ne prihajanje na delo, konflikti) mentor/ica obvesti strokovno delavko, ki se z mladostnikom, individualno ali skupaj z mentorjem/ico, pogovori. Po opravljenem delu mentor/ica pošlje CSD poročilo. Strokovni delavki povabiva mladostnika na razgovor, kjer mladostnik pove, kako je bil zadovoljen z delom in na kratko opiše svoje vtise. Sledi poročilo sodišču oziroma državnemu tožilcu o izvršenem ukrepu.

1.5. Izvrševanje ukrepov

V letu 2004 smo na našem Centru za socialno delo prejeli sklepe sodišča in tožilstva, o opravi dela v korist skupnosti za 10 mladostnikov, za katere smo krajevno pristojni.

Okrožno državno tožilstvo je s sklepom o odložitvi kazenskega pregona naložilo opravilo splošno koristnega dela trem mladoletnim osumljencem storitve kaznivega dejanja. V sklepu je tožilec natančno določil število ur in čas, v katerem mora mladoletnik delo opraviti. Vsi trije mladoletniki so delo opravili v določenem obsegu in času. Tožilec je ovadbo zoper njih kasneje zavrgel.

Okrožno sodišče v Ljubljani je s sklepom izreklo vzgojni ukrep navodila opraviti delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti sedmim mladoletnikom. Kot samostojni vzgojni ukrep je bil izrečen trem mladoletnikom, kot dopolnilni ukrep k nadzorstvu organa socialnega varstva pa je bil izrečen štirim mladoletnikom. Dva sta ukrep že izpolnila, eden ga ni izpolnil, pri štirih mladoletnikih pa sklep konec leta 2004 še ni postal pravnomočen.

V nadaljevanju naloge bom opisno predstavila primere šestih mladoletnikov (imena, s katerimi sem jih poimenovala, so izmišljena), za katere smo v letu 2004 pripravili in vodili izvrševanje obeh ukrepov.

1. primer

Anže, star 16 let, osumljen storitve kaznivega dejanja tatvine. Na tukajšnjem Centru smo ga že poznali, saj je že bil obravnavan zaradi kaznivih dejanj. Izrečen mu je tudi že bil vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva. Obiskoval je večerno osnovno šolo. Državni tožilec mu je določil 30 ur dela v roku treh mesecev. Anže se je odločil za delo v Domu starejših občanov Ljubljana Šiška. Iz poročila, ki nam ga je poslal dom, izhaja, da je opravljal naslednja dela: čiščenje in urejanje okolice doma, pomoč pri selitvi pohištva znotraj doma in pomoč pri administrativnih delih. Mentorica je njegovo delo ocenila pozitivno, v poročilu je navedla, da je Anže na delo prihajal ob dogovorjenem času, vestno je opravil zadane naloge, do osebja in stanovalcev je imel korekten odnos. Anže je po opravljenem delu povedal, da je bil z delom zadovoljen in mu ni bilo pretežno.

2. primer

Boris, star 16 let in Denis, star 15 let, sta skupaj storila kaznivo dejanje tatvine. Oba sta obiskovala 1. letnik srednje šole. Borisa smo že poznali, bil je že obravnavan zaradi kaznivega dejanja in mu je bil v okviru odloženega pregona že izrečen ukrep – odprava in povrnitev škode, kar je tudi izpolnil. Državni tožilec jima je določil 20 ur dela v roku treh mesecev. Izrazila sta željo, da bi splošno koristno delo opravila skupaj v Društvu za zaščito živali Ljubljana. Iz poročila mentorice izhaja, da sta delo vzela resno, s člani društva sta dobro sodelovala, odprla sta tudi nekaj novih vprašanj glede načina dela društva in skrbi za živali. Njuno delo je obsegalo: sprehajanje psov v zavetišču Gmajnice, delo na stojnicah (deljenje plakatov) in delo pred cirkuško predstavo. V društvu so bili z njunim delom zadovoljni, ponudili so jima možnost, da tudi kasneje aktivno sodelujeta v društvu kot prostovoljca. Boris je povedal, da je imel priložnost spoznati veliko zanimivih ljudi in živali in da se je veliko naučil. Denis pa je povedal, da mu je bilo delo zanimivo ter da je ugotovil, da so ljudje, s katerimi je delal, prav v redu.

3. primer

Adi, star 17 let in Peter, star 18 let, sta skupaj storila kaznivo dejanje nasilništva.

Za Petra je bilo to prvo kaznivo dejanje, obiskoval je zadnji letnik srednje šole. Ker je bil ob obravnavi na sodišču že star 18 let, mu je sodišče izreklo vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva z navodilom opraviti delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti v višini 40 ur v obdobju šestih mesecev po pravnomočnosti sklepa, s pripombo, da v kolikor navodilo opravi, mu ne bo potrebno hoditi na CSD v zvezi z izrečenim ukrepom nadzorstva.

Adiju je že bil izrečen vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva, saj je že pred tem storil kaznivo dejanje. Obiskoval je večerno šolo. Sodišče mu je izreklo 40 ur dela v obdobju šestih mesecev.

Tudi pri njima smo upoštevali željo, da opravljata delo skupaj. Odločila sta se za delo v Domu starejših občanov Ljubljana Šiška. Njuno delo je mentorica ocenila kot pozitivno, na delo sta prihajala redno in naloge vestno opravljala. Do osebja in stanovalcev doma sta se vedla spoštljivo. Delo, ki sta ga opravljala, je obsegalo: čiščenje in urejanje okolice, pomoč pri selitvi pohištva znotraj doma in fotokopiranje.

Po opravljenem delu je Adi o svojih vtisih napisal, da delo ni bilo težko in da so bili zaposleni do njega prijazni. Peter pa je povedal, da mu je delo hitro minilo, bilo mu je zanimivo in da ju je osebje doma lepo sprejelo.

4. primer

Brane, 17 let, je storil več kaznivih dejanj (ponarejanje denarja, tatvina, prepovedan prehod čez državno mejo), za katera mu je sodišče izreklo navodilo opraviti delo v obsegu 32 ur v obdobju dveh mesecev po pravnomočnosti sklepa.

Pred tem mu je sodišče že izreklo vzgojna ukrepa navodila povrnitve škode in nadzorstva organa socialnega varstva. Brane je obiskoval srednjo šolo kot izredni dijak. Vseskozi je izražal veliko pripravljenost, da navodilo izpolni. Odločil se je za delo v Varstveno delovnem centru Tončke Hočevanjeve. Skupaj z mamo je podpisal dogovor o napotitvi na delo, seznanjen je bil, da smo mu uredili zavarovanje za primer nezgode pri delu, vendar dogovorjenega dne na delo ni prišel. Odšel je na počitnice. Začetek dela smo še enkrat predstavili, vendar tudi takrat ni prišel na delo. Povedal je, da je začel honorarno delati, da nima pravega urnika in zato ne more planirati, kdaj bo imel čas izvršiti navodilo. Brane je takrat tudi prenehal sodelovati z nami, na vabila se ni odzival. Sodišču smo poslali poročilo, da ni izpolnil navodila. Sodišče na njegovo neizpolnitev navodila (še) ni reagiralo.

1.6. Sklepne ugotovitve

Od devetih organizacij in društev, ki smo jih decembra leta 2003 povabili k sodelovanju za izvajanje obeh ukrepov, so tri organizacije oz. društva (Dom starejših občanov Ljubljana Šiška, Varstveno delovni center Tončke Hočevanjeve in Društvo za zaščito živali Ljubljana) pokazale interes in pripravljenost, da mladoletniki pri njih izvršijo izrečen jim ukrep – opraviti splošno koristno delo ali navodilo delati v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti.

V letu 2004 smo na Centru pripravili in vodili izvajanje dela za šest mladoletnikov. Pet mladoletnikov je ukrep izvršilo. Eden mladoletnik ukrepa ni izvršil.

Vseh pet mladoletnikov, ki so izrečen ukrep izvršili, je bilo pri delu uspešnih in so ukrep izvršili v času in obsegu, kot je bilo določeno v sklepu. Med njimi sta bila tudi mladostnika, ki sta že prej izvršila več kaznivih dejanj in se je pri njima kazala večja problematika. Tudi onadva sta ukrep uspešno izvršila in se pri delu izkazala. Kot pozitivno se je izkazala tudi naša odločitev, da upoštevamo želje mladoletnikov in omogočimo, da prijatelja (ki sta tudi sosterilca pri kaznivem dejanju) opravita delo skupaj. Pri tem je pomembna temeljita priprava mladoletnika na delo in mentorjev/ičin pristop do mladoletnika.

Starši so ukrep, ki je bil izrečen njihovim otrokom, sprejeli. Bili so mnenja, da je tak način poprave "napake", ki jo je storil njihov otrok, vzgojen in primeren, saj otroku lahko le koristi.

V organizacijah, kjer so mladoletniki delo opravljali (Dom starejših občanov Ljubljana Šiška, Društvo za zaščito živali Ljubljana), so bili z delom mladoletnikov zadovoljni, z njimi niso imeli nobenih težav. Tak način sankcioniranja mladoletnih osumljencev/storilcev kaznivih dejanj se jim zdi primeren, prav tako so ugotovili, da so njihovi začetni strahovi glede morebitnih težav, ki bi jih ti mladoletniki lahko povzročali, neosnovani. Ugotavljajo, da so mladoletniki imeli primeren odnos do mentorja, sodelavcev, stanovalcev in do samega dela. Obe ustanovi, kot tudi Varstveno delovni center Tončke Hočevarjeve, kjer mladoletniki še niso delali, so še naprej pripravljene, da mladoletniki pri njih opravljajo delo v korist skupnosti.

Za izvedbo ukrepa na Centru nismo imeli zagotovljenih nobenih dodatnih sredstev. Nujno se nam je zdelo, da je mladoletnik v času, ko opravlja delo v korist skupnosti, nezgodno zavarovan. Stroške zavarovanja smo krili iz obstoječih sredstev Centra.

Strokovni delavci Centrov za socialno delo smo dovolj strokovno usposobljeni za izvajanje obeh ukrepov. Sodelovanje z drugimi organizacijami in društvi v lokalni skupnosti je naša običajna naloga, saj je, kot opredeljuje Program socialnega varstva do leta 2005, CSD nosilec in stičišče vseh dogajanj v lokalni skupnosti. Prav je, da na CSD obdržimo javni pooblastili za pripravo in izvedbo obeh ukrepov.

Potrebno je, da pristojni ministrstvi (Ministrstvo za pravosodje in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) sistemsko uredita pogoje za izvajanje obeh ukrepov. Sistemsko je potrebno urediti financiranje kritja stroškov zavarovanja, prevoza in malice mladoletnika ter nagrade mentorju. V primeru, da bi se pokazala potreba po izobraževanju in usposabljanju za mentorje/mentorice v organizacijah in društvih, je to potrebno zagotoviti.

METODIKA IZVAJANJA DELA V KORIST SKUPNOSTI

Mitja Muršič, Katja Filipčič

1. ZNAČILNOSTI PRIMERNIH DEL

Odkar se je delo v korist skupnosti uveljavilo kot alternativni odziv na prestopništvo, se je veliko razpravljalo o najprimernejših vrstah dela in delovnih pogojih. Vodila pri izbiranju oz. načrtovanju del naj bi bila njihova usklajenost z restorativnimi in rehabilitativnimi cilji (pa tudi s kaznovalnimi, če ustrezno kaznovanje dojemamo kot del rehabilitacijskih prizadevanj in ne kot maščevalno povračilo). Zavzemati se je torej potrebno za vrednote kompenzacije škode, storjene skupnosti in za razvoj posameznikovih kompetenc s ciljem reintegracije v skupnost.¹ Bistveno je, da je delo skupnosti in mladoletniku resnično v korist ter da mu posreduje ustrezna vrednotna sporočila. Naravi in kvaliteti delovnih izkušenj oz. celotnemu delovnemu kontekstu je zato treba posvečati veliko pozornosti. Uspešno izbrana vrsta dela in organizacija pomeni, da prestopnik delo bolj verjetno doživlja kot vredno in koristno, ter da aktivno sodeluje. Pri izboru dela je treba upoštevati namen ukrepa, značilnosti mladostnika in potrebe organizacije,² zaželeno pa je, da je delo smiselno povezano tudi z naravo prestopka.³

Avtorji večinoma soglašajo, da bi morali z raznovrstnostjo delovnih organizacij oz. del zadovoljevati različne interese, potrebe in upoštevati usposobljenost posameznikov.⁴ Mladostniki se različno odzivajo na različne vrste del in delovnih okoliščin, zato je potreben individualiziran pristop.⁵ Potrebno pa je najti pravo razmerje med individualiziranim prilagajanjem okoliščin in značilnosti dela na eni in stvarnostjo delovnega konteksta na drugi strani. Realističnost, življenskost okoliščin ima namreč – prav tako kot občutljivo prilagajanje posamezniku – pomemben socialno-integrativni potencial.

Posameznik naj bi v delu videl nekaj konstruktivnega in priložnost, da se oddolži skupnosti. Zato je zelo pomembno, da delovne okoliščine omogočijo čimveč možnosti za kontakte med mladoletniki in tistimi, ki imajo od njihovega dela korist.⁶ McIvor priporoča, da naj bo delo, ki ga mladoletnik opravlja, cenjeno oz.

¹ Bazemore in Maloney, 1994, str. 27

² Implementing Community Service, str. 4

³ Carter et al., 1987

⁴ npr. Mc Ivor, 1991; Bazemore in Maloney, 1994; Dekleva, 1996; Petrovec, 2000

⁵ McIvor, 1991, str. 19

⁶ prav tam, str. 26, 27

vrednota tako zanj, kot tudi za organizacijo, v kateri dela in za celotno skupnost. Avtor se sklicuje na svojo raziskavo, ki je med drugim pokazala, da so posamezniki, ki so pozitivno vrednotili delo, ki so ga opravljali, manj pogosto neopravičeno izostali iz dela in manj pogosto izjavljali, da obstaja možnost, da bodo ponovno kršili zakon.

Delo oz. vsaj njegovi rezultati naj bodo javno izpostavljeni, vidni. Ukrep se lahko izvede kot javna demonstracija mladostnikove pripravljenosti popraviti svoje kaznivo dejanje, piše Dekleva.⁷ Pomembno je, da je organizacija, v kateri se delo opravlja, cenjena v lokalni skupnosti, da je njena dejavnost prepoznana in priznana kot socialno zaželena, pomembna za življenje ljudi. Pozitivna družbena oz. skupnostna vloga delovne organizacije in javno odobravanje mladostnikovega prispevka lahko pomembno pripomoreta k mladostnikovi psiho-socialni (re)integraciji. Če je mogoče, naj se delo izvaja znotraj skupnosti, kjer prestopnik živi, in sicer v okolju, ki je bilo z dejanjem prizadeto, ali pa je z njim vsaj simbolično povezano.⁸

Delo ne sme biti umeščeno v kaznovalni kontekst v smislu poniževanja, nasprotno, krepiti mora doživljanje lastne vrednosti, pomembnosti, koristnosti, sposobnosti, uspešnosti, zadovoljstva s sabo in povezanosti s skupnostjo. Omogočati mora odkrivanje posameznikovih močnih strani, kvalitet, nagnjenj, hkrati pa naj bi nudilo čimveč možnosti za vsestransko učenje, usposabljanje (tudi poklicno),⁹ oblikovanje navad in ustvarjalnost. Glede slednjega je pomembno, da dela niso rutinska oz. šablonska (beri: duhamorna).

Da bi mladostnik delo doživel kot pozitivno vrednoto, je nenazadnje zelo pomembno, da dela v ustreznem kolektivu v smislu kvalitetnih medosebnih odnosov in primernega čustvenega vzdušja.¹⁰

Zagotovili naj bi tako možnosti za delo v skupini kot individualna dela.¹¹ Dekleva¹² se zavzema predvsem za delo v skupini¹³ in v stiku z nestigmatiziranimi in uspešnimi sodelavci,¹⁴ v stvarnih delovnih kontekstih, ter v dejavnostih, ki niso profitne. Dela naj bodo ustrezno zahtevna, ravno toliko, da bodo predstavljala

⁷ Dekleva, 1996, str. 94

⁸ Eglash po Bazemore in Maloney, 1994, str. 28

⁹ Delo naj bo skladno s pričakovanji in aspiracijami za kasnejšo zaposlitev (Dekleva, 1996: 95).

¹⁰ glej Milivojević, 2004

¹¹ McIvor, 1991, str. 27

¹² Dekleva, 1996, str. 94

¹³ Takšno stališče se ujema z ugotovitvami nekaterih raziskav, ki ugotavljajo, da so za primere dobre prakse značilne bolj skupinske kot individualne namestitve (Bazemore in Maloney, 1994, str. 27).

¹⁴ Tudi Bazemore in Maloney (1994, str. 29) menita, da naj bi omogočili mešanje prestopnikov in konvencionalnih odraslih (pomen pozitivnih modelov in vzpostavljanje medčloveških vezi!).

izziv oz. spodbujala mladostnikovo motivacijo, osebne resurse in lastno aktivnost v procesu učenja in osebnega razvoja. Ob tem so potrebni tudi jasni in realistični standardi vedenja na delovnem mestu.¹⁵

Med deli, ki so se v nekaterih državah z daljšo tradicijo »dela v korist skupnosti« v praksi izkazala kot primerna¹⁶ naj primeroma naštejemo beljenje in dekoriranje učilnic v šolah; spremljanje otrok v šolo in domov, učna pomoč, pomoč v javni kuhinji, delo v klubih, ki nudijo možnosti za rekreacijo hendikepiranim; dekoracija starih zgradb; pomoč pri gradnji igrišč, cest, mostov; urejanje okolice; pomoč pri odpravi posledic naravne nesreče, asistiranje starejšim pri urejanju vrta, pomoč v bolnišnici; delo v domu za starejše, pomoč pri zbiranju sredstev za brezdomce, delo v edukacijskem centru za odrasle, delo v gozdovih, vzdrževanje spomenikov; pomoč pri postavljanju gledališkega odra, obdelovanje zemlje; tesarstvo.

Mladoletnike je v okviru opravljanja »dela v korist skupnosti« zaželeno vključiti tudi v ambicioznejše projekte,¹⁷ ki bi producirali presežno vrednost za skupnost in mladoletnike, in s katerimi bi celo presegle cilje restorativne pravičnosti. Bazemore in Maloney¹⁸ med takšnimi projekti izpostavljata nekatere primere dobre prakse: medgeneracijski projekti, kjer starejše osebe sodelujejo z mladoletnimi prestopniki v aktivnostih izboljševanja skupnosti. Oboji prevzemajo smiselne vloge medsebojnega sodelovanja, podpiranja in zbliževanja; nadalje projekti, ki prispevajo k ustrežnejši poslovni klimi v skupnosti (da se pritegne in zadrži poslovne aktivnosti), npr. čiščenje neustreznih grafitov, krajinski projekti, obnova hiš; pomembni so tudi projekti, kjer se mladoletniki vključujejo v reševanje problemov skupnosti, povezanih npr. s kulturnimi in etničnimi konflikti, dostopom do izobraževanja, urejanjem okolice v smeri prilagojenosti potrebam hendikepiranih ljudi in podobno; prav tako zaželeni so projekti pomoči prikrajšanim (lahko tudi drugim mladoletnim prestopnikom!), v okviru katerih se mladoletniki učijo tudi življenja v soljudi; zelo smiselni so projekti, pri katerih mladoletniki opravljajo delo, ki je neposredno povezano s popravljanjem škode zaradi takšnih kaznivih dejanj, kot so jih storili tudi sami. Vključitev v te projekte jim omogoča razumeti, da so ogrozili varnost in kvaliteto življenja v skupnosti.

Pri ukrepu delo v korist skupnosti je pomembno, da mladi opravljajo delo v organizacijah, kjer se imajo priložnost učiti tudi iz odnosov, ki v organizaciji vladajo in ne le opraviti dela, ki jim je naloženo. Zelo dobre izkušnje imajo v enem od invalidskih društev. Mladi imajo z ukrepom priložnost delati z ljudmi, ki jih niso vajeni, se pri tem soočati z lastnimi prepričanji in stereotipi ter svojo izkušnjo reflektirati z mentorji. Sodelujejo tudi na sestankih ter se družijo z zaposlenimi v organizaciji. Te izmenjave vplivajo na spremembe pri mladih in kar nekaj jih z

¹⁵ McIvor, 1991, str. 27

¹⁶ The Howard League's good practice, 1994, str. 112; Maher, 1987, str. 21,22; Killias et al., 2000, str. 42

¹⁷ Ena izmed možnosti je, da posameznik sodeluje pri različnih projektih in tako nabira potrebne ure (Hudson in Galaway, 1990, str. 6).

¹⁸ Bazemore in Maloney, 1994, str. 29

delom po končanem ukrepu nadaljuje ali pa prihajajo na obiske v organizacijo. Zato je pomembno, da mladi ne opravljajo del, kjer se ne morejo učiti iz odnosov in jim delo ne nudi priložnosti za samorefleksijo. Najprimernejše so organizacije, ki imajo človekoljubno, humanitarno naravo, kot so različna ekološka društva, društva za varstvo narave in živali, invalidska društva ali zavodi in podobno. V vseh teh organizacijah so zaposleni ljudje, ki lahko nudijo tudi ustrezno mentorstvo mladim.

Treba je zagotoviti, da ima od dela mladoletnika korist res celotna skupnost, kar predpostavlja predvsem vključitev različnih neprofitnih organizacij, ki zagotavljajo raznovrstno pomoč pomoči potrebnim. Glede vrst dela se Mrvić in Đorđević¹⁹ zavzemata za taksativno določenost vrste del v korist skupnosti, njihovih organizatorjev in nadzornih organov, saj se tako domnevno preprečuje uporabljanje dela v privatne namene. Menim, da ima taksativna oblika urejanja tega področja pomembno pomanjkljivost vsaj v tem, da siromaši možnosti za opravljanje zelo ustreznih del, ki se v življenju oz. praksi včasih nepredvideno ponudijo.

2. IZBOR MLADOLETNIKOV ZA UKREP

Če želimo, da se uresničevanje »dela v korist skupnosti« sklada z namenom ukrepa, je potrebno dovolj jasno opredeliti populacijo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, ki naj se vključuje v te programe. Ukrep zgreši svoj smisel, če se uporablja npr. predvsem kot (strožji) odziv na dejanja mladoletnikov, ki bi sicer dobili milejši ukrep (ukor) oz. pri katerih tožilec postopka sicer sploh ne bi nadaljeval (brezpogojno). Na drugi strani je »dobro ime« ukrepa lahko ogroženo v primeru, ko se »delo v korist skupnosti« kot samostojen ukrep omogoči posamezniku, ki bi – glede na specifične individualne značilnosti in druge okoliščine – potreboval drugačno vrsto obravnave (npr. nadzorstvo organa socialnega varstva, trening socialnih veščin, zdravljenje). Tak mladoletnik ne more izpolniti nalog, ki jih pred njega postavlja »delo v korist skupnosti«, kar predstavlja tako njegov osebni neuspeh, kot tudi neuspeh (in odgovornost!) strokovnih delavcev, nenazadnje pa tudi škodo za ukrep, ki lahko s težavo pridobljeno zaupanje v očeh potencialnih delovnih organizacij in javnosti hitro zapravi.

Ukrep torej ne more biti dostopen vsem, zdi pa se, da ga je mogoče uporabiti za širši krog storilcev kaznivih dejanj, kot se je prvotno smatralo.²⁰ V praksi sistemov, kjer ta ukrep poznajo, so se izoblikovala bolj ali manj razčlenjena in selektivna²¹ merila primernosti posameznika za »delo v korist skupnosti«. Ukrep se praviloma ne uporablja za storilce nasilnih kaznivih dejanj, za odvisnike od drog in alkohola, ter za posameznike z resnejšimi emocionalnimi oz. psihičnimi težavami. Običajno

¹⁹ Mrvić in Đorđević, 1993, str. 31

²⁰ Morris in Tonry, 1990, str. 155

²¹ Hudson in Galaway (1990, str. 5) ugotavljata, da imajo programi, ki »delo v korist skupnosti« kombinirajo z drugimi ukrepi, bolj izdelane in bolj selektivne kriterije za izbor.

se pripravi podrobna strokovna ocena, ali je mladoletnik primeren oz. (med drugim) ali je osebnostno in psiho-socialno dovolj stabilen. Tiste, za katere se da predvideti, da bi zelo verjetno predstavljali resnejšo grožnjo za skupnost, se obravnava na drugačne načine²² (pogosto žal poudarjeno represivno, v najboljšem primeru, a žal redkeje, pa se jih vključi v multidisciplinarne programe intenzivnejšega nadzora, vsestranskega učenja in strokovne pomoči). Iz analiziranih primerov v okviru raziskave vidimo, da so se tožilci pri izreku tega ukrepa odločali za zelo široko paleto kaznivih dejanj. Med njimi so seveda prevladovala premoženjska kazniva dejanja, saj le-ta tudi predstavljajo velik del mladoletniške kriminalitete pri nas. Tožilci in sodniki pa so izrekli ukrep delo v korist skupnosti tudi storilcem lažjih nasilniških kaznivih dejanj in kaznivih dejanj, povezanih z uživanjem drog. Analiza primerov je pokazala, da so organizacije večino mladoletnikov pohvalile. To samo potrjuje trditev, da narava, predvsem pa teža kaznivega dejanja ni najpomembnejši dejavnik pri izboru mladoletnika. Bistvene so osebnostne elastnosti mladoletnika.

Pred odločitvijo je potrebno preveriti in oceniti mladoletnikovo pripravljenost (motiviranost) in zmožnost (sposobnosti, spretnosti) dejavnega sodelovanja pri izvajanju »dela v korist skupnosti«. Sposoben mora biti dovolj dobro funkcionirati v strukturirani, razmeroma zahtevni situaciji, ki terja ustrezno vedenje, točnost in doslednost ter primerno delovno učinkovitost pod natančnim nadzorom.²³

Glede pripravljenosti in motiviranosti je pomembno, kakšna stališča ima posameznik do prostovoljnega dela²⁴ Praviloma mladoletnik s takim delom nimajo izkušenj, zato naj mu strokovni delavec z ustreznimi informacijami pomaga, da dobi dovolj jasno predstavo in po možnosti do tovrstnega dela zavzame načelno naklonjen (ali vsaj ne-odklonilen) odnos.

Potrebno je, skratka, strokovno presoditi, ali je – glede na vse pomembne okoliščine – »delo v korist skupnosti« za posameznega mladoletnika ukrep, s katerim se lahko izpolni vzgojni in restorativni namen odzivanja na prestopke mladoletnih. K večji strokovni upravičenosti oz. utemeljenosti ukrepa lahko prispevajo ustrezno oblikovani standardi za izbor mladoletnikov za »delo v korist skupnosti«. Standardi pa so lahko funkcionalni le ob stalnem zavedanju, da vsako standardizirano ocenjevanje v sebi nosi nevarnost prezrtja specifičnih izrednih okoliščin posameznega primera, ki bi utemeljevale drugačno (»izjemno« ali »individualizirano«) odločitev.

Med pomembnimi okoliščinami za presojo primernosti izreka ukrepa so tudi razlogi, motivi, namen, narava, značilnosti oz. posledice mladoletnikovega dejanja

²² V Angliji se posameznika ne sme namestiti na delovno mesto, dokler se ocenjuje, da bi verjetno povzročil škodo na delu (National standards for the supervision of offenders in community, 2002).

²³ The Howard League's good practice, 1994, str. 112

²⁴ Hudson in Galaway, 1990, str. 5

(»ustrezajo« dejanja, ki so dovolj resna, da upravičujejo tak ukrep²⁵ in hkrati niso tako težka, da bi bilo potrebno reagirati strožje kot zgolj z »delom v korist skupnosti«), mladoletnikov odnos do svojega dejanja in posledic, osebna zgodovina, značaj, temperament, vrednote, stališča, samopodoba, znanja, spretnosti, veščine, njegove močne strani, šibke strani, vedenje, življenjski stil, motivacija spremeniti se, njegovo aktualno psihično in zdravstveno stanje, stopnja nevarnosti, da bi škodil drugim ali sebi, stopnja morebitne lastne ranljivosti oz. ogroženosti od drugih, morebitno uporabljanje drog, socialne razmere (bivanje, družina, vrstniška skupina, soseska, šolanje, zaposlitev), dejavniki tveganja, ki so povezani s prestopniškim vedenjem, aktualni in potencialni varovalni dejavniki, mladoletnikove potrebe in (razvojni) interes. Potrebno je razumeti, da se vse naštetu medsebojno povezuje in si oblikovati vsestransko, izčrpno sliko o mladoletniku in njegovem življenjskem kontekstu, kar je treba upoštevati tudi pri načrtovanju programa intervencij oz. programa »dela v korist skupnosti«, če se pristojni odločijo za ta ukrep.

V nekaterih državah imajo podrobno izdelana merila in metodologijo ocenjevanja najrazličnejših pomembnih vidikov, ki se tičejo mladoletnika in njegove primernosti za »delo v korist skupnosti«, in ki so osnova za načrtovanje programa intervencij zanj. Ocenjevanje se izvaja pred začetkom izreka ukrepa, med procesom izvrševanja (glede na rezultate ocenjevanja se program dela oz. strokovne intervencije po potrebi prilagodijo) in na koncu, ko je ukrep uresničen ali neuspešno zaključen. Prizadevajo si, da bi bil v vsako »posodobljanje« ocen aktivno vključen tudi mladoletnik. Načelo participativnosti v tem smislu kaže upoštevati tudi pri nas.

V interesu preprečevanja pretiranega intervencionizma je potrebno ločiti med mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, ki potrebujejo posebno strokovno pomoč oz. podporo in pa tistimi, katerih življenjska situacija in osebne značilnosti ne utemeljujejo dodatnih specifičnih strokovnih intervencij v okviru oz. ob izvajanju »dela v korist skupnosti«.²⁶ Ocenjevanje potreb posameznega mladoletnika mora temeljiti na čimveč virih relevantnih informacij, odločitev glede obsega in vrste intervencij pa naj bi bila rezultat multidisciplinarnega sodelovanja.

²⁵ V Agliji »dela v korist skupnosti« ne uporabljajo za tiste mladostnike, pri katerih ugotovijo (s pomočjo podrobno izdelanih ocenjevalnih metod) zelo nizko stopnjo verjetnosti ogrožanja skupnosti oz. verjetnosti za ponavljanje kaznivih dejanj. Za take primere je ustrežnejša npr. denarna kazen, če gre obenem za »ne prehuda« dejanja. »Community punishment« se uporablja pri srednje visokih stopnjah »rizičnosti posameznika« in celo visokih stopnjah (če je za »posebne potrebe« glede vedenjske rizičnosti poskrbljeno v okviru drugega, pred-obstoječega ukrepa) ter kot odziv na dovolj resna kazniva dejanja (tudi če je »rizičnost posameznika« majhna!) (Glej Woodgate, 2003, str. 10).

²⁶ prim. Drevniak, 1996, str. 27

3. PREDLAGANI KORAKI IZVAJANJA UKREPA²⁷

3.1. Dogovor CSD z delovnimi organizacijami

Centri za socialno delo, ki so po KZ, ZKP in ZP-1 načrtovalci in vodje izvajanja »dela v korist skupnosti«, se morajo z ustreznimi neprofitnimi ustanovami oz. delovnimi organizacijami (v katerih bi bilo mogoče organizirati delo, ki ustreza smislu ukrepa) najprej dogovoriti za načelno sodelovanje pri uresničevanju ukrepa. Potrebno je identificirati potencialne organizacije,²⁸ kontaktirati vodstvo letih, jim razložiti koncept programa in tip mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, ki bi delal pri njih, ter se pogovoriti o vzajemnih pričakovanjih, pravicah in odgovornostih.²⁹ Dober primer je opisan pristop CSD Šiška; strokovna delavka je na skupni sestanek na CSD povabila predstavnike javnih zavodov in jim predstavila naravo ukrepa. V okviru pogodbenega razmerja³⁰ se je potrebno uskladiti glede namena ukrepa, vloge obeh strani in vrste, narave ter pogojev dela, ki ga je mogoče izvajati v določeni organizaciji. Centri za socialno delo morajo voditi seznam možnih destinacij za napotitev mladoletnika na mesto izvrševanja ukrepa, prav tako pa seznam možnih del in mentorjev, ki bodo mladostnike spremljali na delovnem mestu. Včasih se izkaže, da organizacije, ki so se zdele primerne, ne ustrezajo. Nekatere nimajo izkušenj s prostovoljci (še manj z mladoletnimi prestopniki), druge so lahko diskriminatorne, tretje neprimerno izkoriščajo delavce in tako naprej.³¹ Potrebno pa je računati s tem, da se tudi ob optimalno izbrani organizaciji in delu lahko pojavijo različne težave, s katerimi se je treba soočiti.

Smiselno bi bilo podpisati t.i. tipsko pogodbo med CSD in organizacijami. V okviru naše raziskave smo v sodelovanju s pravnico s CSD oblikovali takšno pogodbo (za potrebe raziskave). S strani ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je bilo izraženih nekaj pomislekov, ker je v tej pogodbi nastopal CSD kot »naročnik«. V tem izrazu ne vidim nič spornega, saj vsebinsko ustreza zakonsko določeni vlogi CSD t.j. »pripraviti in voditi« delo v korist skupnosti. Na nekaterih CSD so oblikovali tekst z nekoliko drugačnim besedilom in ga podpisali z organizacijo ter ga poimenovali »dogovor«. Tako je ravnala npr. CSD Šiška, ker se ji je zdel izraz »pogodba« zaradi svojega izrazito pravno-formalnega pomena odbijajoč. Seveda imata zapisa »dogovor« in »pogodba« enako pravno težo, pomembno je le, da so v takšnem zapisu zajete vse obveznosti tako CSD kot organizacije. Bistvo takšnega dogovora pa je, da se organizacija zaveže sprejemati na delo mladostnike v določenem časovnem obdobju. To bi bila torej t.i. krovna pogodba. Ob napotitvi

²⁷ Vsebinska »rdeča nit« tega poglavja izhaja iz metodike uresničevanja ukrepa, ki so jo razvili Dekleva in sodelavci (1996, str. 92), dopolnili pa smo jo z izkušnjami, ki smo si jih pridobili ob izvajanju dela v korist skupnosti v okviru našega raziskovalnega projekta.

²⁸ Ponekod pri iskanju primernih organizacij uporabljajo pomoč »birojev za prostovoljno delo« (Hudson in Galaway, 1990, str. 6).

²⁹ Hudson in Galaway, 1990, str. 7

³⁰ Za ta namen kaže imeti pripravljeno tipsko pogodbo.

³¹ Glej Implementing Community Service, 1989, str. 3

konkretnega mladoletnika na delo pa bi CSD, organizacija in mladoletnik skupno izdelali »program dela«.

V nadaljevanju predlagamo naslednjo krovno pogodbo:

POGODBA O IZVAJANJU DELA V KORIST SKUPNOSTI MLADOLETNIH OSEB

katero skleneta

NAROČNIK:

CENTER ZA SOCIALNO DELO, ki ga zastopa direktor(ica)

in

IZVAJALEC:

.....(delovna organizacija, ustanova)....., ki ga zastopa.....

1. člen

PREDMET POGODBE

Predmet te pogodbe je izvajanje dela v korist skupnosti za mladoletnike, stare od 14 do 18 let. Količino dela v urah določi okrožni državni tožilec ali sodnik za mladoletnike oz. sodnik, ki vodi postopek o prekršku.

2. člen

OBVEZNOSTI POGODBENIC

Izvajalec se zaveže, da bo:

- v dogovoru s strokovnim delavcem centra za socialno delo (naročnik) organiziral izvajanje del iz 1. čl. pogodbe za mladoletne osebe;
- s sodelovanjem strokovnega delavca centra za socialno delo in mladoletnika izdelal program dela, v katerem bo opredeljena vrsta del in časovni raspored dela;
- določil osebo, ki bo mladoletnika v času, ko bo pri izvajalcu opravljal delo v korist skupnosti, nadziral (mentor);
- mentor po opravljenem delu ali o predčasni prekinitvi dela s strani mladoletnika, naročniku posredoval pisno poročilo o delu;
- zagotavljal varno in zdravo delo mladoletnikov v skladu z veljavnimi predpisi o varnosti in zdravju pri delu.

Center za socialno delo kot naročnik se zaveže, da bo:

- sodeloval z izvajalcem in mladoletnikom pri izdelavi programa dela, v katerem bo opredeljena vrsta del in časovni raspored dela;
- se dogovoril z mentorjem o načinu izvedbe dela;
- pospremil mladoletnike ob nastopu dela na kraj dela;
- nezgodno zavaroval mladoletnika za primer poškodbe za čas opravljanja dela v korist skupnosti;
- zagotovil stroške prehrane mladoletnika, če bo delo trajalo več kot štiri ure dnevno;

- plačal potne stroške, ki bodo nastali mladoletniku s prihodom na delo.

3. člen

Pogodba se sklepa za določen čas od ___ do ___ in začne veljati, ko jo podpišeta obe pogodbeni stranki.

4. člen

Pogodba lahko preneha pred potekom pogodbenega roka s sporazumom vseh pogodbenih strank ali z odpovedjo ene od pogodbenih strank. Odpovedni rok je 30 dni.

5. člen

Pogodbeni stranki se strinjata, da veljajo za vsako drugo zadevo, v kolikor ni s to pogodbo drugače določeno, določbe Obligacijskega zakonika.

6. člen

Stranke bodo morebitne sporazume reševali sporazumno, v kolikor to ne bo mogoče, je za reševanje sporov pristojno sodišče v Ljubljani.

7. člen

Pogodba je napisana v dveh enakih izvodih, od katerih prejme izvajalec dela en izvod in naročnika vsak po en izvod in začne veljati, ko jo podpišejo vse pogodbene stranke.

V _____, datum _____

Izvajalec dela:

Naročnik.

3.2. Uvodni strokovni intervju z mladoletnikom

Namen pogovora je preveriti pripravljenost za sodelovanje in zbrati pomembne informacije glede primernosti posameznika za vključitev v »delo v korist skupnosti«. Če je smiselno, zaželeno in izvedljivo, naj bodo prisotni tudi starši ali skrbniki mladoletnika, saj so njihove informacije in podpora lahko zelo dragocene. Socialni delavec pogovor opravi a) v okviru sestavljanja anamnestičnega poročila za sodišče in tožilstvo, v katerem samoiniciativno predlaga ukrep »dela v korist skupnosti« oz. b) za namen pisnega poročanja sodišču ali tožilstvu na podlagi njunega zaprosila, da preveri mladoletnikovo pripravljenost sprejeti ukrep in sodelovati. Predvsem je pomembno, da mladoletnik razume namen in pogoje oz. vse razsežnosti »dela v korist skupnosti«, ki so pomembne, da se lahko premišljeno odloči, ali bo sodeloval. Mladoletnika je treba torej dobro informirati, mu pomagati odpraviti morebitne napačne predstave v zvezi s tovrstnim delom, in ga motivirati. Potrebno je spregovoriti o smislu ukrepa, o naravi dela in vrstah del, ki so na razpolago, o pričakovanih sodišča, delovne organizacije, pričakovanih vodje ukrepa (zaenkrat je to socialni delavec) in pa mladoletnika samega, nadalje o odgovornostih vseh vpletenih, o mladoletnikovih pravicah, o namestitvi in

postopkih, ki sledijo, ter o pomislekih in skrbih mladostnika v zvezi z ukrepom.³² Socialni delavec naj sodniku ali tožilcu posreduje čimveč pomembnih podatkov o mladoletniku, ki bodo omogočili utemeljeno odločitev glede izreka oz. uvedbe ukrepa. Poleg predloga ukrepa naj opiše tudi namen in želene izide, strokovne metode in intervencije ter stopnjo nadzora, ki bodo potrebni. Črpa naj iz različnih virov. Če pridobi nove informacije, ki jih je potrebno upoštevati pri odločanju glede ukrepa, naj to sporoči (pisno ali ustno) tožilcu oz. sodniku, pa četudi na dan, ko je razpisan narok.

3.3. Izrek ukrepa

Sodnik ali tožilec (pa tudi mladoletnik!) morata biti še pred odločitvijo za ukrep seznanjena z delovnimi organizacijami oz. deli, ki so na razpolago. Seveda morata imeti predvsem dovolj informacij v zvezi z mladoletnikom, da lahko ustrezno ocenita, ali je odločitev za ukrep v konkretnem primeru prikladna. Sočasno z izrekom ukrepa določita tudi časovni okvir in obseg ur. Vodilo pri določitvi obsega dela naj ne bo teža dejanja, ampak ocena, kakšen obseg dela je primeren glede na osebnostne lastnosti mladoletnika (predvsem tudi glede na njegove delovne navade, ki se kažejo v rednem obiskovanju pouka in šolskem uspehu in glede na njegov način preživljanja prostega časa). Tožilec relevantne informacije (npr. na katerem CSD naj se oglasi) mladoletniku posreduje kar na ustnem naroku, sodišče pa ga o vsem potrebnem obvesti s pisnim sklepom o ukrepu ali, če je mogoče, že na glavni obravnavi.. Sodišče oz. tožilec o odločitvi obvesti tudi center za socialno delo, ki je odgovoren za izvršitev ukrepa. V interesu učinkovitosti ukrepa je, da se izreče in izvrši v čim krajšem času po storitvi dejanja.

3.4. Pogovor mladoletnika s strokovnjakom centra za socialno delo

Gre za pogovor o izvedbi ukrepa: dogovorita oz. pogovorita se o tem, v kateri organizaciji bo delal in kakšno delo (ter pod kakšnimi pogoji) bo opravljal,³³ kdaj se bo delo predvidoma začelo in predvidoma končalo, kakšne so mladoletnikove dolžnosti (npr. pravočasno obveščanje socialnega delavca in mentorja o odsotnosti z dela, ki mora biti upravičena oz. opravičena glede na dogovorjena merila) in pravice, kakšni sta vlogi mentorja na delovnem mestu in socialnega delavca, kakšen je pomen pogodbenih določil in kakšne so posledice (ne)upoštevanja le-teh. Ni potrebno, da bi mladoletnik podpisal kakeršnokoli soglasje oz. strinjanje s tem, da bo opravil delo v korist skupnosti. V primeru odloženega pregona se je z

³² Glej *Implementing Community Service*, 1989, str. 4

³³ Socialni delavec naj mladoletniku čimbolj nazorno predstavi možnosti (npr. populacije, s katerimi lahko dela, možne organizacije, vrste del). Večina mladoletnikov nima izkušenj s prostovoljstvom, zato tudi težje izrazijo svoje interese v zvezi z delom. Običajno znajo na koncu povedati vsaj, kaj jim ni všeč oz. kaj jih ne zanima. (*Implementing Community Service*, str. 4.)

ukrepom strinjal že pri državnem tožilcu, v primeru vzgojnega ukrepa pa gre za sankcijo, ki mu jo je naložila država in jo je dolžan izpolniti. Poleg tega naj bi sodišče v skladu z določbami KZ pri izreku dela v korist skupnosti (kot tudi pri ostalih navodilih) upoštevalo mladoletnikovo pripravljenost, da bodo navodilo tudi izpolnili.

3.5. Obisk socialnega delavca v delovni organizaciji

Socialni delavec se z delovno organizacijo dogovori, kdo bo mentor v konkretnem primeru, ki bo neposredno odgovoren za izvedbo dela, če je v t.i. krovni pogodbi navedenih več oseb kot mentorjev. Z mentorjem se (na podlagi tipske krovne pogodbe) uskladi glede vsebine pogodbe, ki med drugim zajema vrsto del, urnike, način obveščanja, odgovorno osebo, varstvo pri delu, malico, usposabljanje za delo, začetek in konec dela. Za delo specifični pogoji in dogovori pa bodo vsebovani v posebnem »programu dela«.

3.6. Sestanek socialnega delavca, mladoletnika in mentorja

Sestanek naj po možnosti poteka v delovni organizaciji. Namen srečanja je sestaviti - na podlagi vzorčnega primera - konkreten program dela, ki postane del pogodbenih obveznosti mladoletnika, socialnega delavca in mentorja (oz. delovne organizacije, ki mora organizirati izvajanje del v skladu z njim). Če socialni delavec oceni, da je to smotrno, naj bodo prisotni tudi starši. O določilih pogodbe naj se vsi skupaj izčrpno pogovorijo. Poleg tega se morajo dogovoriti za začetek dela in določiti čim natančnejši časovni raspored dela in predviden zaključek dela, ter za morebitne vmesne evalvacijske in po potrebi korekcijske (prilagajanje dogovora) sestanke. Mladoletnik naj že v tej fazi načrtovanja izvedbe ukrepa čim aktivneje sodeluje. Skupno naj izdelajo konkreten program dela z naslednjimi bistvenimi sestavinami:

- začetek nastopa dela,
- natančen urnik dela (kaliko ur dela bo mladoletnik opravil določenega dne in ob kakšni uri bo pričel z delom),
- če bo dogovor tak, da bo delal mladoletnik več kot štiri ure dnevno, se dogovorijo tudi, kje bo imel prehrano (kritje stroškov prehrane je določeno že v krovni pogodbi),
- natančen opis del.

Pri sestavljanju programa dela je treba biti še posebej pozoren na to, da bo delo razporejeno tako, da ne bo motilo mladoletnikovih šolskih ali delovnih obveznosti. Program dela naj podpišeta mentor in mladoletnik.

3.7. »Učna ura« pred namestitvijo na delo

To fazo poznajo npr. v Angliji (»pre-placement work session«),³⁴ zamišljena pa je kot srečanje mentorja, supervizorja na delu (včasih gre za dve različni osebi) in mladoletnika, na katerem se mladoletnik seznanja z vidiki varnosti in zdravja na konkretnem delovnem mestu ter z idejami učenja, usposabljanja in prosocialnega modeliranja v okviru delovnega procesa. Te informacije pa lahko mladoletnik dobi tudi v kateri od prejšnjih faz oz. ob nastopu dela, zato ta korak znotraj metodike kot posamična faza verjetno ni nujen.

3.8. Faza opravljanja dela v korist skupnosti

Socialni delavec naj mladoletnika ob nastopu dela pospremi na kraj dela, lahko pa se dogovorita tudi drugače. Nato je mladoletnikova glavna podporna oseba mentor. Mentor naj bi bil psiho-socialno zrela, ugledna oseba s smislom za delo z mladoletniki in po možnosti z nekaj izkušnjami ter ustreznim znanjem. V vsakem primeru je potrebno organizirati mentorsko izobraževanje in usposabljanje, zaželjena pa so tudi strokovna supervizijska srečanja v smislu strokovne podpore mentorjem. Mentor, kot rečeno, nudi suport, vodi, usmerja, pomaga, obenem pa tudi nadzoruje,³⁵ kako mladoletnik izpolnjuje svoje pogodbene in delovne zadolžitve.³⁶ V ta namen naj bi imel na razpolago standardne obrazce za ocenjevanje opravljenih obveznosti.³⁷ Mentor mora zagotavljati tudi, da je delo usklajeno s predpisi o varnosti in zdravju pri delu. O pomembnih kršitvah je dolžan brez odlašanja obvestiti center za socialno delo oz. pristojnega socialnega delavca, ki pa se mora v času uresničevanja ukrepa o poteku dela večkrat pozanimati pri mentorju. Socialni delavec naj mladostnika in mentorja na delu tudi osebno obiše. Če ugotovi kršitve (npr. neopravičeno zamujanje, izostajanje, odhajanje z dela, nezadovoljivo delo, neupoštevanje navodil, neustrezno vedenje,...), se mora o okoliščinah izčrpno informirati, opozoriti mladoletnika, ga poskusiti motivirati k spoštovanju obveznosti oz. vplivati na dejavnike, ki so povezani z neizpolnjevanjem dogovorov. Za ta namen je treba oblikovati pravila opominjanja in pravila glede posledic neupoštevanja opozoril. Okvirno naj velja, da mora socialni delavec, ko zve za kršitve, brez odlašanja stopiti v kontakt z mladoletnikom (bodisi osebno bodisi preko telefona) in se o vzrokih oz. okoliščinah nespoštovanja obveznosti z njim pogovoriti. Če ugotovi, da so kršitve posledica mladoletnikove samovoljne odločitve oz. nepripravljenosti na sodelovanje, ki ni povezana s spremenjenimi zunanjimi okoliščinami, mladostnika opozori, da bo v primeru nadaljnjih kršitev prejel pisni opomin ter obvestilo o tem,

³⁴ Glej Woodgate, 2003, str. 13

³⁵ Nadzor s strani vseh, ki v procesu izvrševanja ukrepa bdijo nad mladoletnikom, naj bo omejen na obseg, ki je nujen za uresničitev ukrepa oz. naj temelji na načelu minimalnega posredovanja (glej Priporočilo št. R (92) 16 Odbora ministrov Sveta Evrope, 1992).

³⁶ Pri različnih mladoletnikih je potrebna različna stopnja podpore in nadzora, da se »delo v korist skupnosti« uresniči.

³⁷ Hudson in Galaway, 1990, str. 7

da bo center za socialno delo ob prvi naslednji kršitvi nemudoma obvestil sodišče o neizpolnitvi mladoletnikovih obveznosti. Vsa opozorila se morajo beležiti oz. dokumentirati.

3.9. Poročilo mentorja

Ko je delo v celoti opravljeno ali ko preteče čas, v katerem bi mladoletnik moral opraviti delo, pa ga ni, mentor – po možnosti v okviru standardizirane predloge – napiše poročilo o delu mladoletnika centru za socialno delo. Lahko se dogovorijo tudi za vmesna poročila, vendar je včasih morda bolje vmesno »papirnato delo« na strani delovne organizacije čimbolj omejiti ali se mu celo povsem izogniti, da ne bi ogrozili njihove pripravljenosti za sodelovanje.

3.10. Obeležitev uspešno izvršenega ukrepa

V primeru uspešne izvršitve ukrepa se spet sestanejo socialni delevec, mladoletnik in mentor, ter pogodbo dopolnijo z informacijo o izpolnitvi obveznosti. Glede na okoliščine se lahko pri tem organizira manjša slovesnost ali izpolni kaka listina, kot predlaga Dekleva.³⁸

3.11. Končno poročilo centra za socialno delo

O mladoletnikovi (ne)izpolnitvi obveznosti center za socialno delo poroča sodišču ali tožilstvu, pri čemer vključi tudi poročilo mentorja. Možni so tudi dogovori o vmesnih poročilih. Še posebej natančno naj bo poročilo v primeru, če mladoletnik ni izpolnil obveznosti v celoti ali deloma, saj bodo ti podatki v pomoč sodniku pri odločanju, ali naj izrečeni vzgojni ukrep nadomesti z drugim, ustrežnejšim.

3.12. Odziv sodišča ali tožilca

V primeru ustrezno izpolnjenih obveznosti sodišče ali tožilec zadevo zaključita, v nasprotnem primeru pa lahko sodišče izreče strožjo sankcijo oz. tožilec vztraja pri pregonu. V zvezi z neizpolnitvijo sprejetega dela je vredno razmisliti o ideji, da bi – če to narekujejo okoliščine primera po presoji strokovnjaka oz. tima, ki vodi ukrep – mladoletniku omogočili še eno priložnost preko zamenjave vrste dela (če je to mogoče). Mrvić in Đorđević³⁹ ne vidita razlogov, zakaj ne bi – na drugi strani – posebno angažiranje na delu in visoka kvaliteta dela vplivala na skrajšanje trajanja ukrepa. Gre za pozitivno stimuliranje, ki pa naj ne bi bilo večje od tretjine prvotno izrečenega trajanja, menita avtorja.

³⁸ Dekleva, 1996, str. 94

³⁹ Mrvić in Đorđević, 1993, str. 30

Prizadevati si kaže za večjo stopnjo poenotenega upravljanja s posameznimi primeri. Zgled v tem pogledu je lahko Anglija, kjer je znotraj »Integrated Case Management« vsak ukrep vključen v proces standardiziranega ocenjevanja, načrtovanja, izvrševanja in evalviranja. Izvajanje ukrepa upošteva multidisciplinarno izdelane načine pro-socialnega modeliranja, učenja kognitivnih veščin in učenja (z zaposlitvijo povezanih ter drugih) spretnosti. Opredeljene imajo tudi standarde kvalitete delovnih mest, ki so mladoletnikom na razpolago. Vse to zahteva posebno usposabljanje izvajalcev ukrepa.⁴⁰ Naj pa opozorim, da nobeno prizadevanje za poenotenje oz. standardizacijo posameznih faz uresničevanja ukrepa ne sme biti v škodo individualiziranemu prilagajanju interesom in potrebam posameznega mladostnika.

4. Sistemski pogoji uresničevanja metodike ukrepa

Uresničevanje metodike »dela v korist skupnosti« je treba razumeti kot povezan in ciklični sklop ocenjevanja, načrtovanja, izvrševanja in evalviranja, ki bi moral v vsaki fazi dosegati strokovne standarde kvalitete. Vse vključene strokovne službe bi si morale prizadevati za visoko kakovost v okvirih »ključnih elementov učinkovite prakse na področju uresničevanja dela v korist skupnosti« (kot bi jih lahko poimenovali), ki jih je treba čimprej izdelati. Praksa mora biti usklajena z mednarodnimi⁴¹ in nacionalnimi (te je treba še oblikovati) standardi izvrševanja »dela v korist skupnosti«, temeljiti pa mora (tako kot standardi) na znanstvenem raziskovanju in strokovni evalvaciji razvojnih dejavnosti. Gre za dinamičen proces prilagajanja in posodabljanja (okvirnih) meril dobre prakse glede na nova spoznanja in spremenjene okoliščine. Praksa naj bo v principu poenotena, nujno pa jo je treba razvijati in prilagajati tudi glede na specifičnosti lokalnega konteksta.

Na lokalni ravni naj bi se oblikovali stalni odbori za mladoletniško kriminaliteto, v katerih bi bili predstavniki vseh služb, ki se ukvarjajo z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj oz. mladoletniki, pri katerih obstaja tveganje za prestopniško vedenje.⁴² Odzivanje na prestopništvo mladoletnih mora biti sistemsko usklajeno in multidisciplinarno. Potrebno je učinkovito in kvalitetno partnersko sodelovanje, komuniciranje, dogovarjanje, vzajemno informiranje ter smotrna uporaba vseh razpoložljivih resursov na nacionalni in lokalni ravni. Sodelovati morajo: referenčna ministrstva, zakonodajalec, sodišče, tožilstvo, policija, lokalna skupnost, multidisciplinarni strokovni timi, center za socialno delo, mladoletnik, starši oz. skrbniki, oškodovanci, neprofitne ustanove in organizacije, ki organizirajo delo, šola, civilna družba, nevladne organizacije (npr. za delo z mladoletnimi prestopniki, obravnavo težav z drogo ali za pomoč žrtvam kaznivih dejanj), raziskovalne in druge ustanove (npr. zdravstvene). Pri tem je bistveno, da se jasno

⁴⁰ glej Woodgate, 2003

⁴¹ Eden pomembnejših referenčnih mednarodnih dokumentov je Priporočilo št. R (92) 16 Odbora ministrov Sveta Evrope državam članicam o Evropskih pravilih o skupnostnih sankcijah in ukrepih (1992).

⁴² The Howard League's good practice, 1994, str. 16

opredelijo in razmejijo vloge vseh sodelujočih.

Temeljito je treba preučiti značilnosti in možnosti slovenskega sistema obravnavanja mladoletnega prestopništva⁴³ in na osnovi tega narediti načrt, kako sistemsko zagotoviti (in učinkovito uporabiti že obstoječe, predvsem lokalne) vire za načrtovanje, izvajanje, evalvacijo, raziskovanje in razvoj »dela v korist skupnosti«, za izobraževanje, usposabljanje, strokovno povezovanje in supervizijo ter nenazadnje nagrajevanje akterjev teh procesov.

Razvoj ukrepa zahteva veliko vlaganj, tako materialnih kot tudi človeških in strokovnih. Dekleva⁴⁴ opozarja, da »delo v korist skupnosti« najbrž ne prinaša možnosti pocenitve in poenostavitve delovanja sistema, bolj verjetno (pod določenimi pogoji) omogoča le priložnosti za višjo kvaliteto in širjenje spektra možnega reagiranja na prestopke mladoletnih.

Potencial »dela v korist skupnosti« bomo v prihodnosti verjetno lahko v polni meri uresničili le z zagotovitvijo pogojev za učinkovito in kvalitetno delo visoko usposobljenih, specializiranih, multidisciplinarnih in neodvisnih strokovnih skupin, ki bodo skrbale za uresničevanje tega obetavnega ukrepa. Takšna je bila tudi vizija skupine raziskovalcev Inštituta za kriminologijo, ki je že sredi 90-ih predlagala ustanavljanje novih skupin, »poklicev« in organizacij za potrebe »dela v korist skupnosti« in nekaterih sorodnih ukrepov.⁴⁵

Vprašanje je, kdo naj na nacionalni ravni presoja uresničevanje ukrepa glede na izoblikovane standarde kvalitete. Morda kaže ustanoviti posebno javno telo s podobno vlogo, kot jo ima v Angliji t.i. »Odbor sodstva za mladoletne«, ki nudi strokovno in tehnično podporo, da bi se vzdrževali standardi kvalitetnega uresničevanja ukrepov za mladoletnike po vsej deželi. Odbor daje velik poudarek učinkoviti praksi, razvoju kadrov in nadzorovanju.⁴⁶

Da bi se »delo v korist skupnosti« uveljavilo in še nadalje razvijalo, nujno potrebujemo postopno, strokovno in znanstveno spremljano uvajanje ter prilagajanje sistemskih pogojev, metodike in konkretnih programov glede na ugotovitve teh preliminarnih izvajanj ukrepa. Predvsem moramo razjasniti namen »dela v korist skupnosti«. Različne filozofije (restorativnost, rehabilitacija, zastraševanje, retribucija) imajo namreč tudi pomembno različne praktične implikacije (npr. glede vrste, narave dela, delovnih pogojev, vloge mladoletnika,

⁴³ Dekleva in sodelavci (1996, str. 57) opozarjajo, da je slovenski sistem obravnavanja prestopništva mladoletnikov zapleten in razmeroma nepregleden, in da ga je mogoče spreminjati le kot celoto (ne pa s spreminjanjem zgolj enega od njegovih elementov, denimo zakonskih določil).

⁴⁴ Dekleva, 1996, str. 134

⁴⁵ Dekleva s sod., 1996, str. 134

⁴⁶ Glej www.youth-justice-board.gov.uk.

številna ur...⁴⁷ Predvsem je treba razčistiti, kakšna je (oz. naj bo) temeljna teoretična (filozofska) in strokovna narava »dela v korist skupnosti« ukrepa, šele nato pa razmišljati o pravno-tehničnih, institucionalnih, organizacijsko-tehničnih, izvedbenih, kadrovskih, materialnih, infrastrukturnih in drugih vidikih uresničevanja ukrepa.

V raziskavi smo tudi prikazali številne različne situacije, v katerih zakoni predvidevajo možnost izreka dela v korist skupnosti tako polnoletnim kot mladoletnim storilcem kaznivih dejanj in prekrškov. Za mladoletne storilce kaznivih dejanj je možno naložiti mladoletniku delo v korist skupnosti kot vzgojni ukrep že od leta 1995, pa se problemi sistemske narave še vedno niso rešili. Sistemsko nerešenih vprašanj so se strokovni delavci in ministrstva jasneje začeli zavedati šele on sprejemu novega Zakona o prekrških, ki se je začel uporabljati 1.1.2005. ZP-1 namreč v določbi 4.odst. 19.čl. govori o delu v korist skupnosti celo kot o »pravici« storilca prekrška, da se izogne uklonilnemu zaporu zaradi neplačila globe z delom v korist skupnosti. Poenostavljeno povedano; pomen pravice je ravno v tem, da ima njen nosilec zahtevek nasproti državi in država je dolžna zagotoviti njeno izvrševanje. In šele takšna situacija je pospešila dogovore med ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve ter ministrstvom za pravosodje o reševanju predvsem finančnih vprašanj. Vendar pa vprašanja finančne narave niso najpomembnejša, kot zatrjujejo nekateri strokovni delavci. Predvsem je pomembno najprej oblikovati mrežo organizacij, v katerih b mogoče opravljati delo v korist skupnosti ter seveda določiti kriterije, katere organizacije so primerne in kdo naj to mrežo vzpostavi.

Ob zavedanju tega problema je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve s 1.4.2005 sistemiziralo 6 novih delovnih mest, na katerih bi bili zaposleni strokovni delavci z nalogo vzpostaviti to mrežo in organizirati izvajanje vsakega izrečena ukrepa dela v korist skupnosti s strani državnega tožilca ali sodnika. Zataknilo pa se je že pri poimenovanju delovnega mesta. Eno od poimenovanj je »koordinator za izvajanje nadomestne kazni odraslih obsojencev«, drugo poimenovanje pa je »koordinator za izvajanje nadomestne kazni in drugih ukrepov v splošno korist«. Tudi sami t.i. koordinatorji v času izvajanja raziskovalnega projekta Inštituta za kriminologijo še niso vedeli, kakšen je pravzaprav njihov naziv. Opis njihovih delovnih nalog pa je nejasen in nenatančen.

Ne glede na vse navedene nejasnosti pa menim, da bi bilo v skladu z načeli kaznovalnega prava primerneje, da bi pripravili in vodili delo v korist skupnosti za mladoletnike socialni delavci, katerih delovno področje zajema delo z mladostniki. Tudi zato, ker je delo pogosto samo dodatno navodilo v okviru vzgojnega ukrepa nadzorstva organa socialnega varstva, predvsem pa zato, ker mladoletnik potrebuje posebno pripravo in spremljanje izvrševanja dela v korist skupnosti, kot je že opisano v metodologiji izvrševanja tega ukrepa. Izhodišča za delo s polnoletnimi osebami, ki jim je izrečen ukrep delo v korist skupnosti, so v

⁴⁷ Hudson in Galaway, 1990, str. 8

določenih točkah bistveno drugačna. Poleg tega novi »koordinatorji« pokrivajo šorshe regije (iz pristojnosti večih CSD), kar pomeni, da je toliko manjša možnost, da spremljajo mladoletnika in njegovo družino tudi po izvršenem ukrepu. Zato se nam zdi primerno, da strokovni delavci, ki so zaposleni na novem delovnem mestu regijskega koordinatorja, pripravljajo in vodijo delo v korist skupnosti samo za polnoletne storilce kaznivih dejanj in prekrškov.

5. ZAKLJUČEK

Potrebni je še veliko uvajalnih, eksperimentalnih oz. razvojnih dejavnosti. Ukrep se lahko afirmira le postopoma, načrtno ter na podlagi skrbnih evalvacij in poenotene dokumentiranja vsakega koraka. Že v tej preliminarni fazi je potreben multidisciplinarni pristop in visoka kultura sodelovanja različnih služb. Rezultat skrbne ocene uvajalnega obdobja naj bi bili dogovorjeni postopki in vsebine načrtovanja, izvajanja in evalviranja ukrepa. Takrat bo potrebno dopolniti in prilagoditi metodiko ukrepa, ki so jo izdelali Dekleva in sodelavci (1996) in ki smo jo na tem mestu poskušal skromno oplemenititi. Zaenkrat okvirna forma in vsebina korakov (torej metodika) uresničevanja »dela v korist skupnosti« še preveč temelji le na tujih izkušnjah in raziskavah. V okviru na začetku omenjenega eksperimentalnega uvajanja, ki na podlagi pobude Inštituta za kriminologijo trenutno poteka, se domača domača spoznanja pomembno bogatijo. Verjamem, da ob koncu te eksperimentalne faze mogoče zasnovati še precej bolj razčlenjeno in bolj na specifično slovenskih izkušnjah ter znanju utemeljeno metodiko »dela v korist skupnosti«, ki pa naj vselej ostane zgolj usmerjevalna in dinamična oz. živa. Na podlagi novih spoznanj bo potrebno oblikovati natančnejše standarde in navodila⁴⁸ za vse faze uresničevanja ukrepa ter predlagati morebitne zakonske spremembe in dopolnitve.

Ključno je, da ukrep dobi čimširšo podporo različnih javnosti ter nosilcev moči in vpliva. Zelo je pomembno, da vsi vključeni, ki so pristojni obveščati javnost v zvezi z ukrepom in ga propagirati – predvsem pa seveda mediji – izčrpno in korektno poročajo o koristnosti (in še večjem potencialu) t.i. alternativnih (restorativnih) načinov soočanja s prestopki mladoletnikov. Ukrep »dela v korist skupnosti« lahko koristi mladoletniku, oškodovancem, lokalni skupnosti in celotni družbi – ob pogoju, da je razumljen, načrtovan, izvajan in vrednoten na način, kot ga zagovarjamo na tem mestu. Temelj vsega pa je predanost pomoči mladoletnim storilcem kaznivih dejanj⁴⁹ s strani čimvečjega števila relevantnih subjektov ter pripravljenost boriti se za potrebne vire.

⁴⁸ Navodila morajo biti praktična, natančna in omejena le na tisto, kar je nujno za izvrševanje ukrepa (glej Priporočilo št. R (92) 16 Odbora ministrov Sveta Evrope).

⁴⁹ Pravosodno obravnavanje mladoletnikov mora vselej biti predvsem pomoč oz. podpora v smeri preprečevanja ponavljanja kaznivih dejanj.

LITERATURA

1. Bazemore, G., Maloney, D. (1994). Rehabilitating Community Service: Toward Restorative Service Sanctions in a Balanced Justice System. *Federal probation*, No 1, March 1994: 24-35.
2. Carter, R. M. et al. (1987). Community service: A review of the basic issues. *Federal Probation*
3. Dekleva B. (ur.) (1996). Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike. Univerza v Ljubljani, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana
4. Drevniak, R. (1996). Neue Ambulante Maßnahmen. *Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen, Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges, 1996.*
5. Hudson J., Galaway B. (1990). Community service: toward program definition. *Federal Probation, Washington*
6. Implementing Community Service (1989). The Referral Process. Probation Division. Administrative Office of the United States Courts. *Federal Probation, March, 1989, str. 3-9.*
7. Killias, M. et al. (2000). Does community service rehabilitate better than short-term imprisonment?: results of a controlled experiment, *The Howard Journal of Criminal Justice, Oxford*
8. Killias, M. et al. (2000). Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment?: Results of a controlled Experiment. *The Howard Journal of Criminal Justice, Vol 29 No 1, feb. 2000, str. 40-57.*
9. Maher R. J., Dufour H. E. (1987). Experimenting with community service: A punitive alternative to imprisonment. *Federal Probation, Washington*
10. McIvor, G. (1991). Community service work placements. *The Howard Journal of Criminal Justice, Oxford*
11. Milivojević, Z. (2004). Kakšen je vaš delovni libido? *Manager+, pomlad 2004. št. 3, str. 16-19.*
12. Morris, N., Tonry, M. (1990). *Between Prison and Probation. Oxford, Oxford University Press*
13. Mrvić, N., Đorđević, Đ. (1993). Društveno koristan rad. *Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. 1993/1, str. 23-32.*

14. Owen, P. (1994). The Howard League's good practice guide on working with young offenders. Bellew Publishing, London.

15. Woodgate, S. (2003). A Brief Introduction to Enhanced Community Punishment. Home Office, National Probation directorate.
<http://www.probation.homeoffice.gov.uk>

Drugi del:
SOCIALNI TRENINGI

1. UVOD

1.1. Vzgojni ukrepi v mladoletnikovem prostem okolju (imenovani tudi nezavodski ali ambulantni) kot temeljna oblika reagiranja na mladoletniško prestopništvo

Vsaj od sprejetja *Pekinških pravil* (1985) in *Konvencije o otrokovih pravicah OZN* (1989) velja v zvezi z obravnavanjem mladoletnih prestopnikov maksima, da se ukrepi, s katerimi se v celoti ali deloma omejuje mladoletnikova prostost, uporabljajo le kot skrajnje sredstvo. Poglavitna in najbolj pogosta sankcija za mladoletnike je torej takšen vzgojni ukrep, ki se izvršuje na prostosti, v mladoletnikovem vsakodnevnem okolju, in sicer tako, da njegovo šolanje ali zaposlitev z izvrševanjem ukrepa nista ovirana.

Takšna usmeritev mladoletniškega kazenskega prava se je uveljavila nekako od sedemdesetih let 20.stoletja dalje, ko je pri ocenjevanju različnih programov obravnavanja mladoletnikov prevladalo spoznanje, da zavodski vzgojni ukrepi in različne oblike zaporskih sankcij za mladoletnike niso imele takih učinkov, kakršne so pričakovali njihovi zagovorniki: stopnja prevzgoje namreč po izvršitvi sankcij takšne vrste ni bila velika, obratno, pogosto se je pokazalo, da je imela dolgotrajna izločitev mladoletnika iz družbenega okolja negativne posledice zanj in za njegovo okolje.

V evropskem okviru je k uveljavitvi ambulantnih ukrepov zlasti pripomogel proces, ki ga v nemško govorečem okolju označujejo kot » reformo mladoletniškega kazenskega prava skozi prakso« - gre za proces spreminjanja obstoječe zakonodaje na področju mladoletniškega prestopništva, ki so ga spodbudili organi in institucije, ki ga obravnavajo, same in katerega temeljna značilnost je bila, da so ti organi in te institucije začele izvajati inovativne projekte, s pomočjo katerih so skušali preoblikovati v zakonu določeni način obravnavanja mladoletnih prestopnikov, ki so ga šteli za preveč kaznovalnega, preveč usmerjenega v zavodske ukrepe in v prostostne kazni.¹ Ta proces je tekел najprej v Švici in na Nizozemskem, nato pa se je razširil v Nemčijo in Avstrijo in pripeljal do takih sprememb zakonodaje na področju mladoletniškega prestopništva, s katerimi so se uveljavili zlasti tisti načini obravnavanja mladoletnikov, ki so temeljili na nezavodskih, ambulantnih ukrepih in na alternativnih oblikah odločanja o mladoletnikih, kot je zlasti poravnavanje.

¹ Schaffstein/Beulke, 1995, str. 32; Dünkel in soavtorji, 1997

V Sloveniji so bila sodišča za mladoletnike že ves čas od uvedbe posodobljene zakonodaje za to področje (v 1960. letu) naklonjena nezavodskim ukrepom in so zavodske ukrepe ter tedaj edino kazen za mladoletnike, mladoletniški zapor, uporabljala v omejenem, razumnem obsegu. Ko je nova zakonodaja, ki je začela veljati 1.1.1995 uvedla nekaj novih nezavodskih ukrepov (zlasti gre za enajst različnih možnosti, predvidenih v okviru vzgojnega ukrepa »Navodila in prepovedi«), te novosti praksa ni sprejela kot veliko spremembo in se je zadovoljila z dotlej uporabljanimi nezavodskimi ukrepi, med katerimi je zlasti uporabljala nadzorstvo organa socialnega varstva, ki se je dotlej dobro obnesel in ukor – katerega prevzgojna vrednost pa je zelo majhna.

Danes je – vsaj v Evropi – splošno sprejeto stališče, da imajo nezavodski, ambulantni vzgojni ukrepi proti delinkventnim mladoletnikom prednost pred zavodskimi; da je slednje treba uporabiti le kot skrajnje sredstvo; da so alternativne oblike vzgojnih ukrepov, med katere štejejo zlasti poravnavanje, delo v korist lokalne skupnosti ali humanitarnih organizacij, socialni treningi in še nekateri drugi, najpomembnejše inovacije na področju kazensko pravnega obravnavanja mladoletniškega prestopništva v zadnjih dveh desetletjih. Posamezne vrste teh ukrepov, med njimi tudi socialni treningi, pa so – vsaj na evropskem kontinentu – postali del rednega in splošno sprejetega načina delovanja na tem področju in so se uveljavili predvsem kot oblika skupinsko-pedagoškega načina dela z mladoletniki.

1.2. Razlogi za uporabo skupinsko-pedagoških metod, zlasti socialnih treningov za mladoletne prestopnike

Te razloge je mogoče iskati tako na področju sociologije kot socialne psihologije in socialne pedagogike.² Splošno znano je dejstvo, da so pri mladoletniškem prestopništvu v velikem delu udeleženi mladoletniki iz spodnjih družbenih skupin. Ti so zaradi pomanjkanja moči bolj izpostavljeni temu, da se proti njim uporabita sila in moč. Značilno zanje je, da imajo zaradi nižje izobrazbe in zaradi šibkega socialnega okolja manjšo sposobnost delovanja (ti. Handlungskompetenz) kot njihovi vrstniki iz višjih socialnih slojev. Ker je s povečanjem kompetence delovanja mogoče zmanjševati konfliktne situacije, se zdi zato smiselno, da takim mladoletnikom v postopkih obravnavanja zaradi izvršenega kaznivega dejanja posredujemo povečanje teh kompetenc, kar izboljša način njihovega funkcioniranja v družbi. Pri tem gre za posredovanje strategij, ki te pomanjkljivosti zmanjšujejo ali odpravljajo. Kaznivo dejanje služi pri tem kot izhodišče za analizo mladoletnikovega ravnanja v družbi nasploh, ta analiza pa kot temelj za njegovo spreminjanje.

Socialno-psihološki razlogi za uvajanje skupinsko-pedagoških metod na področje obravnavanja delinkventnih mladoletnikov obstajajo v tem, da je pogojenost posameznikovega vedenja tako v družbi kot v njegovi osebnosti danes splošno

² Povzeto po Busch in so avtorji, 1986, str. 49 – 58.

sprejeto izhodišče. Mladi ljudje živijo v svetu, ki terja od vsakogar kompetenco in avtonomijo; hkrati pa živijo tudi v skupinah, v katerih življenje vpliva tudi na osebna doživetja in osebne odločitve. Skupinski vpliv na posameznika je lahko velik in lahko vpliva tudi na spremembe vedenja.

Nekateri nemški pisci se pri svojih izhodiščih pri utemeljevanju socialnih treningov (v nadaljevanju ST) sklicujejo na izhodišča socialnega psihologa Kurta Lewina. Lewin pojmuje ravnanja posameznika kot delovanje v določenem polju in izhaja iz tega, da sta posameznik in okolica vedno v medsebojnih stikih. Ravnanje posameznika je vedno rezultat interakcije med posameznikom in njegovim neposrednim okoljem. Pri tem Lewin opozarja, da se posameznik v celovitosti svoje življenjske situacije giblje v več »poljih« in da zato prihaja med njimi do napetosti, razlik in ovir (Barrieren). Ker se mladoletnik nahaja v vmesnem obdobju med otroštvom in odraslostjo, je z ustreznimi oblikami skupinsko-pedagoškega dela mogoče nanj vplivati, da se ovire med temi polji zmanjšajo (ali celo odpravijo); to pa mladoletniku omogoči, da oblikuje svoje lastne zahteve in da se pri njem sprostijo pozitivne energije.

Večina delinkventnih mladoletnikov prihaja iz takšnega družbenega okolja, kjer je struktura vlog zelo rigidna in kjer se od njih pričakuje poslušnost, red in podobne vrednote. Tudi sankcioniranje v takem okolju je skladno s temi vrednotami – fizično nasilje je pravilo med sankcijami. Zaradi prehodnega obdobja v razvoju mladoletnikov lahko usmerjeno skupinsko-pedagoško delo zato pozitivno vpliva na razširitev in spreminjanje njihovega »življenjskega prostora«. Udeleženci na ST vnašajo vanje praviloma vedenjski in mišljenjski vzorec svojega socialnega okolja, zlasti družine, kar je mogoče prav med ST spremeniti in preoblikovati.

Socialno-pedagoški razlogi za utemeljitev ST obstajajo v tem, da je ta predvsem v delovanje usmerjena veda najbolj primerna za takšne metode (socialnega) dela, ki temeljijo na delu s skupino in so pri tem usmerjeni v določen cilj. V cilj usmerjeno skupinsko delo pomeni – poenostavljeno rečeno –, da gre za delo z zapostavljenimi družbenimi skupinami, pri katerem se upošteva njihova življenjska situacija in njihovi socialno-ekonomski pogoji. Pripadnikom takšnih skupin strokovni delavci nudijo posebne spodbude zato, da bi dosegli njihovo večjo socialno samostojnost (emancipiranost). Pri tem ti programi zmanjšujejo oblike in obseg ovir oziroma omejitev udeležencev in vzpostavljajo njihove pozitivne možnosti.

Če skušamo ta izhodišča uporabiti na področju dela z mladoletnimi prestopniki, vidimo, da gre za to, da se skupini mladoletnikov, ki imajo podobne probleme (delinkventno vedenje) in prihajajo iz podobnega socialnega okolja, zagotavlja socialna pomoč v obliki individualnega in skupinskega razmerja, katerega temeljni cilj je spreminjanje mladoletnikovega individualnega in družbenega položaja. Prevzgojna vsebina, ki je temeljno vodilo mladoletniškega kazenskega prava, se tukaj tako rekoč v idealni obliki povezuje s cilji skupinskega dela. V cilj usmerjeno skupinsko socialno delo lahko na tem področju koristi predvsem mladoletnikom samim v procesu socialnega učenja pri spreminjanju njihovega

položaja, pozitivno pa lahko vpliva tudi na funkcioniranje mladoletnikovega ožjega okolja.

2. SOCIALNI TRENINGI KOT ENA IZMED OBLIK VZGOJNIH UKREPOV

2.1. Pravni okvir, namen, vsebinska izhodišča

Socialni trening kot obliko vzgojnega ukrepa je uvedel KZ 1995 in tako kot pri vseh dotedanjih novostih, tudi pri tem niso bile predhodno opravljene nobene empirične raziskave ali preverjanja tega instituta. V 77.členu je KZ določil možnost izreka tega ukrepa; kot namen opredelil mladoletnikovo potrebo po izobraževanju ali delovnem usposabljanju; trajanje omejil na največ štiri ure tedensko - ob pogoju, da pri tem ne sme biti moteno mladoletnikovo šolanje ali njegova zaposlitev (8.odstavek 77.člena KZ). Končno je določil še to, da izvrševanje tega ukrepa (poleg še dveh drugih iz tega člena) pripravijo in vodijo organi socialnega varstva, pri njihovem izvrševanju pa sodeluje in ga nadzoruje sodnik za mladoletnike (9.odstavek). Splošni omejitvi, ki veljata tudi za to navodilo, sta določeni še v 3. in 4.odstavku 77.člena - pri izbiri in izrekanju sodnik praviloma upošteva mladoletnikovo pripravljenost za sodelovanje; navodilo sme trajati najdlje 12 mesecev.

Ker niso bile pripravljene nobene analize - ne semantične ne primerjalno pravne niti empirične - o tem vprašanju, so v praksi novi ukrep sprejeli z nezaupanjem. Komentar KZ³ pravi, da je navodilo nejasno opredeljeno; da je »socialni trening« kot pravni pojem neznan in da je zato njegovo pravilno načrtovanje in izvajanje zelo oteženo.

V slovenski socialno pedagoški literaturi je bilo doslej opravljenih že nekaj poskusov natančneje opredeliti ta pojem z vidika te stroke.⁴

Primerjalno pravno pa pojem socialni trening ni neznanka; obratno, nemška literatura za mladoletniško kazensko pravo ga je kar podrobno obdelala; nemška sodišča za mladoletnike in uradi za mladino pa ga pogosto in uspešno uporabljajo. Ukrep socialnih treningov (Soziale Trainingskurse) sodi med pomembne inovacije mladoletniškega kazenskega prava iz začetka 90ih let. Socialni trening je v nemško mladoletniško kazensko pravo uvedla novela zakona o mladoletniškem sodstvu (JGG) 1990. Posebnost te novele pa je bila, da je pred tem tekla približno pet let »reforma od spodaj«, »reforma JGG skozi prakso«. Za razliko od naših razmer so nemški sodniki za mladoletnike (in druge službe, ki delajo na tem področju) samoiniciativno začele zahtevati od srede osemdesetih let dalje spremembe veljavne zakonodaje (iz 1953.leta), ki je dajala velik poudarek zavodskim ukrepom. Praktiki sami, organizirani v Nemško društvo sodnikov za mladoletnike

³ Bele, 2001, str. 446 - 447

⁴ Dekleva 1996, str. 120 - 125; Metelko-Lisec, 2004, str. 223 - 234

(DVVJ) so namreč začeli izvajati vrsto projektov, katerih namen je bil povečati uporabo nezavodskih ukrepov (imenovanih »ambulantni ukrepi«) in zagotoviti večjo uporabo različnih oblik odvrčanja mladoletnikov iz kazenskega postopka. Rezultat teh prizadevanj – ki so bila pred raziskavami in pred zakonodajo – je bila novela zakona (1990), ki je uzakonila oblike novih ambulantnih ukrepov in oblik odvrčanja, ki so jih praktiki že nekaj let uporabljali, upoštevajoč generalno klavzulo zakona o mladoletniškem sodstvu, ki je poudarjal pomen »vzgojne maksime« (Erziehungsgedanke).⁵

Ukrep socialnega treninga je namenjen mladoletnikom, ki so izvršili srednje huda kazniva dejanja, ki so pokazala, da potrebujejo intenzivno vzgojno pomoč; ali pa, da gre za mladoletnike, katerih življenjski stil kaže, da potrebujejo pri pogoju izrečeni kazni zapora vzgojno pomoč oziroma vzgojne vplive; za tiste, ki potrebujejo za oblikovanje svojega življenja socialno pedagoško pomoč, ki naj pomaga razviti določene posebej opredeljene probleme oziroma perspektive. Socialni treningi želijo doseči naslednje cilje: povečati socialno kompetenco mladoletnika, izboljšati njegov življenjski položaj, preprečiti, da bi ponovno izvršil kazniva dejanja.

Ukrepe, ki so vsebinsko enaki socialnim treningom, poznajo tudi drugi kazensko pravni sistemi za mladoletnike. Angleški sistem ga uvršča med »community rehabilitation order«; vsebinsko pa ga opredeljujejo kot »training socialnih veščin« (social skills training); od tod je ta izraz prevzela tudi slovenska socialno pedagoška stroka, ki ga že nekaj časa uporablja.⁶

Če te značilnosti primerjamo z opredelitvami v slovenskem kazenskem pravu, vidimo, da te vendarle niso tako nejasne in neopredeljive, kot bi se zdelo na prvi pogled. Čeprav ni mogoče zanikati, da bi zakonsko besedilo lahko bilo bolj jasno in bolje opredeljeno, ga je vendar mogoče smiselno obrazložiti. Zahtevo zakona, da se ta ukrep izreče, če je to potrebno za mladoletnikovo izobraževanje ali delovno usposabljanje, je namreč treba razumeti v širokem pomenu te besede, torej tako, da je treba s pomočjo socialnega treninga mladoletnika opremiti z boljšimi, novimi ali dodatnimi socialnimi veščinami, da bo uspešen v šoli ali pri zaposlitvi – s tem pa tudi v življenju nasploh. V okvir socialnih veščin – termina, ki ga pod vplivom angleške literature (social skills) uporablja slovenska socialno pedagoška stroka in stroka socialnega dela – pa sodi razvijanje sposobnosti za obvladovanje posebnih problemov (na primer obvladovanje jeze, nasilja); pridobivanje socialnih sposobnosti za reševanje določenih življenjskih problemov (na primer razpolaganje z denarjem, uporaba prostega časa). Socialni treningi so lahko splošni (razvijanje socialnih veščin za vsakdanjo rabo) ali posebni (razvijanje socialnih veščin na določenem področju ali za določen problem); segajo lahko na področja kot so: bogatenje, širjenje in utrjevanje medsebojnih odnosov; gradnja in vzdrževanje zaupanja vase, večanje sposobnosti reševanja lastnih problemov; razvijanje

⁵ Schaffstein/Beulke, 1995

⁶ Dekleva, 1996; Lisec&Lisec na internetni strani; Leskošek v pričujočem besedilu

različnih oblik skrbi zase in druge (o tem primerjaj V. Leskošek, prispevek v tem zborniku). V takem kontekstu socialni trening lahko predstavlja tudi take dejavnosti, ki izboljšujejo mladoletnikovo samopodobo; utrjujejo vrednote, drže in navade, ki so potrebne za odgovorno prevzemanje nalog v življenju in za razvijanje tistih veščin in znanj, ki bodo mladoletniku konkretno v pomoč v različnih življenjskih situacijah. Če tako razumemo zakonsko dikcijo, tudi ni nasprotja med temi zahtevami in zahtevo, da socialni trening ne sme motiti šolanja ali zaposlitve mladoletnika, torej da ga ni mogoče pripraviti v času, ko ima mladoletnik te druge obveznosti, saj bi bil socialni trening sicer v nasprotju s samim seboj.

2.2. Krog uporabnikov, merila za izrekanje

V slovenski praksi je bilo doslej premalo primerov, na podlagi katerih bi lahko oblikovali merila za izbor mladoletnikov za ta vzgojni ukrep, zato se zdi najbolj smiselno razčleniti že oblikovana merila v nemškem sistemu kazenskega sodstva za mladoletnike, ki je ta ukrep najboljše izoblikovalo in v precejšnji meri tudi raziskovalno obdelalo. Za ukrep v celoti in tudi za merila izbora v nemški sodni praksi je značilno, da so se od takrat, ko so jih začeli uporabljati v sistemu mladoletniškega sodstva (začetek 80ih let dvajsetega stoletja), spreminjala.

Delo, ki je od začetka 80ih let dalje najbolj vplivalo na uporabo ST v nemški praksi,⁷ je postavilo tale merila: kaznivo dejanje, ki ga je mladoletnik izvršil, naj bo srednje teže – zanj bi sodišče sicer izreklo vzgojni ukrep (ne pa kazni za mladoletnike). Mladoletnik naj bo »na začetku kriminalne kariere«, kar je pomenilo, da naj bi bil prvič obravnavan. Vendar so avtorji že v tem delu poudarili, da so nekatere oblike ST take, da so primerne tudi za povratnike. Druga okoliščina, ki naj bi opravičevala ukrep ST, je mladoletnikova »kriminalna ogroženost«. S tem pojmom so označili stanje, ko je mladoletnik na začetku svoje kriminalne kariere in je obstajala nevarnost, da bi brez ustrezne intervencije kazniva dejanja ponavljal. Avtorji pa so opozorili, da je treba ta pojem razumeti tudi kot izraz pomanjkljivih socialnih kompetenc mladoletnika, ki jih naj ta ukrep zmanjša ali celo odpravi. Te socialne pomanjkljivosti je mogoče najti na različnih področjih: družina, odnos s partnerjem, poklic, delovno mesto, šola, prosti čas, izkušnje z državnimi organi, izkušnje s policijo in podobno.

Walkenhorst⁸ navaja v svojem delu tri skupine meril: pravna, psiho-socialna in ostala merila. Kar zadeva pravna merila, navaja podobna kot Busch – izvršitev kaznivega dejanja, ki bi po merilih sodne prakse zahtevalo izrek vzgojnega ukrepa nezavodske narave; začetek kriminalne kariere; »kriminalna ogroženost mladoletnika«. Med psiho-socialnimi merili navaja okoliščino, da socialni deficiti mladoletnika niso preveliki; razpolagati mora vsaj z minimalnimi intelektualnimi sposobnostmi; obstajati mora mladoletnikova ogroženost zaradi družinske

⁷ Busch in soavtorji, 1981 in nato še štiri kasnejše izdaje

⁸ Walkenhorst, 1989, str. 59

situacije ali od vrstnikov; problematika preživljanja prostega časa; nizka samopodoba; nizka frustracijska toleranca. Kot izključevalne razloge navaja: zlorabo alkohola ali drog; neznanje nemškega jezika; intelektualni primanjkljaji.

Zadnja razčlemba ponudbe ST in njihovo izvrševanje v združeni Nemčiji⁹ pa kaže, da je bilo v sredi 90-ih let, ko je bila izvedena anketa, med mladoletniki, ki jim je bil vzgojni ukrep ST izrečen, 53% že obravnavanih mladoletnikov; 53% je bilo mladoletnikov, ki so izvršili nasilno kaznivo dejanje ali premoženjsko kaznivo dejanje, povezano z nasiljem. Storilcev, ki so izvršili samo premoženjsko kaznivo dejanje (sicer najbolj značilno za mladoletnike), je bilo samo 12%. Med mladoletniki, ki jim je bil izrečen ukrep ST, je bilo tudi 31% takšnih, ki so izvršili kaznivo dejanje v prometu. Po podatkih te analize je teža kaznivega dejanja imela manjši pomen kot merilo za izrek ST, večjo težo pa so imele takšne okoliščine, ki so se nanašale na mladoletnikovo osebnost in na njegove sposobnosti življenja v okolju.

Če poskušamo na podlagi teh podatkov pogojno oblikovati nekaj meril za izrekanje vzgojnega ukrepa ST, lahko rečemo, da naj se socialni trening kot oblika vzgojnega ukrepa »Navodila in prepovedi« izreka:

- mladoletnikom obeh starostnih skupin,
- mladoletnikom, ki so enkratni storilci (prvič v kazenskem postopku), a tudi povratnikom,
- mladoletnikom, ki so izvršili kazniva dejanja premoženjske narave, nasilna kazniva dejanja in kazniva dejanja v prometu; kazniva dejanja so lahko »srednje teže«, torej takšna, da po splošnih merilih ne bi zadoščala za izrek kazni mladoletniškega zapora,
- mladoletnikom, pri katerih se je pokazalo, da imajo določeno pomanjkljivost pri funkcioniranju bodisi nasploh ali pa na posameznem področju; ta pomanjkljivost je lahko prišla do izraza tudi pri izvršitvi kaznivega dejanja,
- mladoletnikom, katerim je potrebno povečati njihovo kompetentnost delovanja nasploh ali pa na posameznem področju.

Razumljivo je, da pri teh merilih ne more iti za toga in nespremenljiva merila, temveč za pomagalo, ki služi lahko kot usmerjevalec za odločanje.

2.3. Vsebinske usmeritve, cilji in oblike socialnih treningov

Nemški avtorji so soglasni v tem, da gre pri ST, ki se izvajajo v okviru sistema sodstva za mladoletnike, za skupinske oblike socialno pedagoškega dela z delinkventnimi mladoletniki. Ob tem Busch in soavtorji poudarjajo¹⁰, da so

⁹ Dünkel, 1998, str. 135 - 136

¹⁰ Busch, 1986, str. 124

vsebine vezane na probleme, ki jih ti mladoletniki kažejo; res pa je, da je raziskava o teh ukrepih tako na začetku osemdesetih let kot sredi devetdesetih let v Nemčiji pokazala, da se problemski sklopi pri mladoletnikih ponavljajo in osredotočajo okrog nekaterih problemskih sklopov: problemi, povezani z družino mladoletnika; problemi preživljanja prostega časa in problemi, povezani z alkoholom. ST se v nemški praksi oblikujejo tako, da vsebinsko sledijo potrebam mladoletnikov, to pa pomeni zlasti, da upoštevajo njihova mnenja o vsebinah in se oblikujejo v okviru problemov, s katerimi se srečujejo mladoletniki. Socialno pedagoški namen socialnih treningov je posredovati mladoletnikom takšne oblike vedenja, ki povečujejo njihovo socialno kompetentnost, ki jih bolje usposablja za mirno reševanje konfliktov, ki dvigujejo prag njihove tolerance, ki povečujejo njihovo sposobnost za sodelovanje in izboljšujejo njihove komunikacijske sposobnosti in vedenje; in ki izboljšujejo njihovo samo podobo.

ST tečaji so torej usmerjeni v pridobivanje informacij o obvladovanju težav vsakdana; o večjem zavedanju samega sebe in drugih; o podlagah določenih oblik vedenja in o tem, kako jih spodbuditi; o povečanju zavesti, da spremenimo problematične oblike vedenja; o iskanju alternativnih oblik vedenja namesto problematičnega. Ti treningi učijo torej določene oblike vedenja; povečujejo zavest o določenih problemih; spodbujajo razvoj verbalnih sposobnosti in spretnosti mladoletnika; razvijajo strategije za mirno reševanje sporov; učijo strpnosti; posredujejo temeljne informacije o pravnih pravilih in o tem, kako naj se mladoletnik vede do javnih, zlasti državnih institucij. Po drugi strani pa ti tečaji ne morejo biti terapevtski tečaji, ne morejo odstraniti večjih razvojnih pomanjkljivosti, ne predstavljajo neposredno načina preživljanja prostega časa.

2.4. Metode socialnih treningov

Izvajalci ST uporabljajo pri izvajanju ST take metode in tehnike dela, s katerimi pričakujejo uresničevanje zastavljenih ciljev ukrepa. Busch ugotavlja¹¹, da so uporabljali štiri poglavitne usmeritve, ki narekujejo tudi ustrezne metode:

- tečaji, usmerjeni v doživljanje in delovanje (doživljajska pedagogika);
- tečaji, usmerjeni v določeno temo (verbalne metode);
- tečaji, usmerjeni v učenje in vedenjsko oblikovanje (socialno učenje in vedenjska terapija)
- tečaji, ki kombinirajo dve ali tri od zgoraj naštetih metodoloških izhodišč.

Kar zadeva tečaje z vsebino doživljajske pedagogike, se Busch opira na model ti. »kratke šole« Kurta Hahna, ki je poudarjal tri elemente: Hahn odklanja psihoterapijo in sodi, da je mogoče mladoletnika spodbujati s pomočjo »doživljajske terapije«. Ta sestoji iz fizičnega treninga, ki mu služi kot sredstvo za vzgojo.

¹¹ Busch, 1986, str. 126

V določeno temo usmerjene oblike ST so bile v Nemčiji oprte na psihoanalitično razumevanje prestopništva kot posledice dogodkov v otroštvu. Različni izvajalci uporabljajo na tem področju različne metode, vendar jim je skupno skupinsko terapevtsko izhodišče. Dokaj razširjene so bile s tem v zvezi usmeritve Carla Rogers in njegovega »encounter-koncepta«. Pri tem gre predvsem za spodbujanje čustvenega izraza na verbalni podlagi in za neposrednost in pristnost vedenja posameznika v razmerju do drugih. Poleg te teoretične podlage sta se uveljavili tudi teoretični podlagi Ruth Cohn (na temo osredinjena interakcija) in Kurta Lewina, ki poudarja zlasti pomen skupinske dinamike na posameznih področjih (poljih) človekovega delovanja.

Zgoraj navedeni usmeritvi doživljajske pedagogike in verbalne metode se usmerjata na spremembo osebnosti mladolenika, medtem pa se tretje izhodišče opira na teorije socialnega učenja in vedenjske teorije. Cilj teh metod je sprememba vedenja s pomočjo tehnik, ki naj mladoleniku zagotovijo večjo sposobnost delovanja (ti. Handlungskompetenz). Kot avtorja, na katerega se opirajo te oblike dela, navaja Busch A.P. Goldsteina (Strukturirana teorija učenja). Iz prakse pa so prišla opozorila, da so ti tečaji zaradi svoje dolžine in monotonosti vprašljivi kot temelj za izvajanje ST v sistemu sodstva za mladolenike.¹²

V zvezi z metodološkimi vprašanji velja poudariti, da se teorija močno zavzema za prostovoljnost izvrševanja ukrepa ST; vsaj minimalna pripravljenost za to je po mnenju piscev zelo pomembna. Enak pomen pripisujejo tudi vključevanju socialnega okolja v izvrševanje ukrepa – med izvrševanjem ST naj izvajalec pripravi obiske na domu, svetuje staršem, priredi srečanja za več staršev skupaj, za mladolenike in starše; potrebni so pogovori z učiteljem, z delodajalcem; smiselno je pritegniti k sodelovanju v ST tudi mladolenikove prijatelje.¹³

2.5. Načrtovanje socialnih treningov

Za dobro izvedbo posameznega ST je skrbno načrtovanje nujen pogoj. Načrtovanje samo je odvisno od mladolenikov, ki bodo vključeni v ST, od problemov, ki jih bo treba obdelati in seveda v veliki meri od tega, na katero teoretično podlago se bo izvajalec naslonil. Kljub tem posebnostim vsakega ST ostaja tudi nekaj skupnih značilnosti, ki jih lahko uporabimo za vsak ST. Busch in so avtorji¹⁴ so se pri prikazu stopenj vsebinskega načrtovanja naslonili na teorijo Kurta Lewina in zasnovali načrt na teh-le fazah:

A. Orientacijska faza: prvi razgovor z udeleženci, navezovanje stikov s starši, posredovanje informacij o ST in poteku

¹² Busch, 1986, str. 130

¹³ Busch, 1986, str. 154

¹⁴ Busch, 1986, str. 181

B. Motivacijska faza: vzpostavitev prijetnega skupinskega vzdušja; analiza problemov (igra vlog npr. v družini, v gostilni, problem alkohola). Ugotovitev ravnanja, npr. z vprašalnikom, aktivno opazovanje, analiza vedenja mladoletnikov;

C. Povečanje sposobnosti delovanja: posredovanje pravil o reševanju konfliktov (igra vlog); skupinski in posamezni pogovori, tematsko usmerjeni razgovori; spodbuda ustvarjalnih procesov, alternative za prosti čas;

Č. Sklepna faza: vključitev socialnega okolja (individualni in skupni razgovori s starši, stik z delodajalcem); razširitev okvira za stike (informacija o npr mladinskem centru, društvih ipd);

D. Kasnejše spremljanje: ponudba za nadaljnje prostovoljno skupinsko delo; individualni razgovori, delo s starši, povratna informacija sodišču, centru za socialno delo in drugim.

V analizi, ki so jo približno deset let po izidu monografije Buscha in soavtorjev pripravili Dünkel in so-avtorji in v kateri so upoštevali izvajanje ST na območju združene Nemčije sredi devetdesetih let, ugotavljajo, da so se sheme izvrševanja ST razvile in jih podajajo v tipski obliki (primerjaj prilogo 1). Iz prilog je mogoče razbrati, da so se v zadnjem desetletju spremenili načini načrtovanja in zlasti trajanje ST. Posebna strokovna skupina na zvezni ravni je izdelala smernice za izvajanje ST in v njih priporočila, naj ST trajajo od tri do šest mesecev.¹⁵ Na podlagi rezultatov analize Dünkla - v kateri je izvedel anketo vseh udeležencev ST - je mogoče ugotoviti, da je bilo trajanje kar ene tretjine vseh ST krajše - traja od enega tedna do enega meseca. Naslednja tretjina ST je trajala več kot en mesec do treh mesecev, naslednjih 30% pa več kot tri do šest mesecev. Le majhen del izvedenih ST je trajal dlje kot šest mesecev. Izkušnja je torej pokazala, da so primernejši tečaji, ki so bolj intenzivni a krajši. Od tod tudi delitev ST na »kompaktne tečaje«, ki se izvajajo praviloma med koncem tedna in »periodične«, ki potekajo nekajkrat med tednom, a so pogosto kombinirani z enim ali več tečajev ob koncu tedna.¹⁶

2.6. »Minimalni standardi« za socialne treninge

V več kot dvajsetletni uporabi vzgojnega ukrepa ST so v Nemčiji oblikovali tudi pogoje, pod katerimi ga je mogoče izvajati. Pri tem je igrala zelo aktivno vlogo stanovska organizacija sodišč za mladoletnike in njihovih pomožnih organov - Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und jugendgerichtshilfen (DVVJ). Ta je 1991. leta izdelala »Smernice za izrek in izvedbo novih ambulantnih ukrepov«, ki se do leta 2000 niso spremenila. V njih, med drugim, določajo tudi minimalne standarde za ST.

¹⁵ Dünkel, 1998, str. 148

¹⁶ Dünkel, 1998, str. 151

Kar zadeva pogoje za izrekanje vzgojnega ukrepa ST, priporočajo, da sodišča ta ukrep uporabijo namesto kratkotrajnega ukrepa odvzema prostosti (*Dauerarrest*) in namesto kazni (mladoletniškega) zapora (*Jugendstrafe*). To pomeni, da naj se ta ukrep izreka mladoletnikom, ki so bili že večkrat obravnavani in pri katerih vrsta in število izvršenih kaznivih dejanj kažeta, da obstaja nevarnost nadaljnje družbene desintegracije mladoletnika. Izrekanje tega ukrepa naj nikakor ne sega na področje bagatelne kriminalitete mladoletnikov. Standardi DVVJ odklanjajo možnost izrekanja ukrepa ST skupaj ob kratkotrajnem odvzemu prostosti. Po predlogih teh standardov naj ST traja od tri do šest mesecev; kot koristno pa se je pokazalo prostovoljno sodelovanje mladoletnika v teh programih po dokončanem vzgojnem ukrepu. V skladu s temi standardi naj ST delinkventnemu mladoletniku po vsebinski plati odprejo možnosti za problemsko usmerjeno reševanje konfliktov, za povečanje sposobnosti za komuniciranje in za reševanje konfliktov, za razvoj občutka lastne vrednosti in samozavesti in za učenje družbeno odgovornih oblik vedenja.¹⁷

Po organizacijski plati je DVVJ postavila naslednja merila:

- skupinsko socialno delo naj izvajata dva poklicna socialna pedagoga;
- nujno je zagotoviti strokovni nadzor (supervizijo);
- število udeležencev treninga naj ne presega 10 oseb v skupini;
- delovni program skupine naj obsega: vsebine, ki probleme razčlenjujejo, manjšajo in rešujejo; vsebine, ki obsegajo informacije; vsebine, ki so usmerjene v funkcioniranje in doživljanje; vsebine, ki vključujejo starše; program naj bo integrativen v tem smislu, da se poslužuje vseh obstoječih vsebin in nosilcev;
- skupina se naj sestaja najmanj enkrat in največ dvakrat na teden;
- skupinsko delo naj dopolnjuje individualno delo s posamezniki glede na njihove osebne potrebe;
- priporočajo dopolnjevanje teh vsebin z večdnevним skupinskim programom, ki je doživljajsko-pedagoško usmerjen.

2.7. Financiranje socialnih treningov - priprav, vodenja in izvrševanja

Zagotavljanje sredstev za pripravo, vodenje in izvršitev ST utegne biti eno izmed poglobitnih vprašanj pri njegovem uresničevanju. Pri tem je razumljivo, da išče (in najde) vsak nacionalni sistem svoje lastne rešitve in odgovore na svoje probleme. Ker pa imajo lahko tuje izkušnje tudi pri tem določen pomen, ni odveč ugotoviti, kako to vprašanje rešujejo druge - konkretno v nemškem sistemu, kjer so ST razširjena in uveljavljena oblika vzgojnega ukrepa. Dünkel in sodelavci¹⁸ v zvezi s tem vprašanjem navajajo, da izvršujejo ST tako državni organi (Jugendamt - urad

¹⁷ Neue Ambulante Massnahmen, 2000, str. 87 in 423 - 425

¹⁸ Dünkel, 1998, str. 119 - 130

za mladino) kot drugi izvajalci (freie Träger), ki svoja pooblastila izvršujejo na podlagi koncesije. Stroške treningov nosijo pri prvi skupini pretežno občine, pri drugi pa dežele, kar v bistvu pomeni, da se ST financirajo iz javnih sredstev v različnih oblikah. Morda je zanimivo, da je eden izmed virov za financiranje sklad, v katerega se stekajo plačane denarne kazni. Pri analizi stroškov so raziskovalci ugotovili, da so razlike med posameznimi ST izjemno velike. Ob tem pa je ostalo nejasno, ali so v vseh primerih zajeti enaki stroški – domnevali so namreč, da so na primer stroški zaposlenih pri marsikaterem ST (zlasti če so podatke posredovali uradi za mladino) ostali skriti, ker jih niso navedli v celoti ali pa sploh ne. Kot probleme pri financiranju so raziskovalci navedli zlasti časovno omejenost oziroma negotovost vira financiranja, kar je onemogočalo vnaprejšnje načrtovanje ter trajnost programov. Vprašanja stroškov se je v svojih standardih podrobno lotila tudi DVVJ in predvidela posamične vrste stroškov in jih ocenila – ta seznam (brez zneskov) navajamo v prilogi 2. V zvezi s stroški poudarjajo, da je potrebno stroške čim natančneje vnaprej oceniti.¹⁹

Vprašanje zagotavljanja finančnih sredstev za pripravo, vodenje in izvrševanje ST se je zastavilo kot problem tudi v projektu, ki smo ga izvajali v Sloveniji. Med izvrševanjem projekta se je celo pokazalo, da je najbolj odprto vprašanje »sistemskega financiranja« tako vzgojnega ukrepa dela v korist lokalne skupnosti kot socialnega treninga. Vprašanje financiranja teh dveh ukrepov pa je bilo samo del širšega problema, ki presega okvir raziskovalnega projekta; gre namreč za vprašanje financiranja vseh ukrepov odvrčanja, ki jih je na kazensko pravnem področju uvedla tako materialno pravna kot (zlasti) procesno pravna kazenska zakonodaja in ki (očitno) pred sprejemom zakonodaje niso bili usklajeni med ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve in ministrstvom za pravosodje.

Raziskovalci, ki se ukvarjajo z vsebinskimi vprašanji obeh vzgojnih ukrepov in niso finančni strokovnjaki, dajo seveda težko predloge za zagotavljanje sistemskega načina financiranja izvrševanja obeh ukrepov. Po splošnem pravilu sodi izvrševanje vzgojnih ukrepov proti mladoletnikom predvsem v pristojnost organov socialnega varstva, deloma pa v pristojnost šolstva; samo izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v prevzgojni dom sodi v pristojnost ministrstva za pravosodje. Če to splošno pravilo uporabimo tudi za vzgojni ukrep socialnega treninga (in tudi dela v korist lokalne skupnosti), potem se zdi logično, da bi sredstva za pripravo, vodenje in izvrševanje teh dveh vzgojnih ukrepov zagotavljalo področje socialnega varstva. Mogoče bi bilo razmišljati o tem, da bi tisti del sredstev, ko gre za izobraževalne vsebine socialnih treningov, zagotavljalo področje šolstva.

Zastavlja se tudi vprašanje, ali bi bilo mogoče najti (in zagotoviti) finančna sredstva iz občinskih proračunov – vendar gre tu verjetno za vprašanje, ki sega na področje občinskih pristojnosti: če bi bili takšni ukrepi oblikovani kot oblika odvrčanja kazenskega postopka in bi jih bilo mogoče šteti za vrsto preventivne dejavnosti, bi

¹⁹ Neue Ambulante Massnahmen, 2000, str. 207

morda lahko sodili v okvir dejavnosti, za katere zagotavljajo sredstva tudi občine s svojimi proračunskimi sredstvi.

3. POGOJI, POTREBNI ZA IZVAJANJE SOCIALNIH TRENINGOV V SLOVENIJI

Rezultati analize o izvajanju ST v Sloveniji kažejo, da izvajalci v Sloveniji uporabljajo marsikatero sestavino ST, kakor so jih raziskali raziskovalci v Zvezni republiki Nemčiji; zdi pa se, da nam manjka sistematičnost, kontinuiranost dela, boljše zagotavljanje temeljnih organizacijskih in izvršitvenih pogojev ter boljša medsebojna obveščenost. Zato bi bilo smiselno, da pristojni organi s podzakonskimi normami določijo okvirna merila za izrekanje ST kot vzgojnega ukrepa (v okviru določil 77. člena KZ) za delinkventne mladoletnike. Določiti je treba tudi, kje in na kakšen način se bo ta vzgojni ukrep izrševal. Kot strokovna merila pa bi bilo smiselno določiti poglavitne vsebine, ki naj jih ST obsega in načine za njihovo uresničevanje. Ker gre tukaj za strokovna merila, bi jih lahko določila strokovna združenja, na primer Sekcija za mladoletnike pri Slovenskem sodniškem društvu in Društvo socialnih delavcev. Potreben bi bil tudi register vseh programov, ki jih zagotavljajo izvajalci, skupaj s podatki, potrebnimi za vzpostavitev stikov.

Posebej pomembno se je pokazalo vprašanje pokrivanja stroškov. Ta vprašanja je treba rešiti vnaprej s sporazumom med potencialnimi institucijami, ki stroške pokrivajo, to pa sta predvsem obe resorni ministrstvi.

Ker gre pri izvrševanju tega (in tudi drugih ukrepov) za sodelovanje različnih organov in organizacij, je bistvenega pomena tudi medsebojno zaupanje – to pa lahko, me drugim, zagotavljamo z izmenjavo podatkov, dobrim informiranjem ter skupnim delovanjem na oblikah strokovnega izpopolnjevanja, kar praviloma olajša vsakodnevno sodelovanje.

LITERATURA:

1. Busch, M.; Hartmann, G.; Mehlich, N. (1986): Soziale Trainingskurse im Rahmen des Jugendgerichtsgesetzes. Bonn, Der Bundesministerium der Justiz.
2. Bele, I. (2001): Kazenski zakonik s komentarjem – splošni del. Ljubljana, GV založba,
3. Dekleva, B. (1996): Nove vrste vzgojnih ukrepov. Inštitut za kriminologijo pri PF.

4. Dünkel, F.; Geng, B.; Kirstein, W. (1998): Soziale Trainingskurse und andere neue ambulante Massnahmen nach dem JGG in Deutschland. Mönchengladbach, Forum.
5. Dünkel F.; Van Kalmthout A.; Schüler-Springorum, H. (1997): Entwicklungstendenzen und reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich. Mönchengladbach, Forum Verlag Godesberg,
6. Konvencija o otrokovih pravicah. (1995). V: Zbirka mednarodnih dokumentov, I. del. Ljubljana, Društvo za ZN za Republiko Slovenijo
7. Neue Ambulante Massnahmen - Grundlage, Hintergründe, Praxis. (2000). Mönchengladbach, Forum Verlag Godesberg .
8. Pekinška pravila - Standardna minimalna pravila Združenih narodov za delovanje sodstva za mladoletnike (Pekinška pravila). (1996). V: Zbirka mednarodnih dokumentov, II. del. Ljubljana, Društvo za ZN za RS
9. Schaffstein, F.; Beulke, W. (1995): Jugendstrafrecht - eine systematische Darstellung. Köln, Kohlhammer.
10. Walkenhorst, P. (1989): Soziale Trainingskurse - ein themenorientiertes Förderangebot. Pfaffenweiler, Centaurus.

Priloga 1: Idealnotipska predstavitev sheme poteka tečaja socialnega treninga

Ciljna skupina	- Ti. »enkratni« storilci - Povratniki z lažjimi kaznivimi dejanji - Povratniki, ki bi jim v postopku bilo mogoče izreči kazen zapora (ali mladoletniškega zapora)
Cilji	- Neposredno osebno soočenje z dosedanjimi kaznivimi dejanji - Uporaba novih strategij obravnavanja in reševanja problemov - Prve izkušnje z lastno odgovornostjo pri reševanju vsakdanjih problemov
Metode	- Socialno skupinsko delo - Doživljajska pedagogika - Socialno učenje s/z: - vajami v skupinski dinamiki - pogovori v skupini in s posamezniki - načrtovanimi igrami - video snemanjem (odzivanje na posnetke in analiziranje posnetkov) - alternativnim organiziranjem prostega časa in udeležbo na tridnevnih pedagoških intenzivnih vikendih z dogodivščinami in doživljaji

Pripravljalni pogovori s posamezniki

Pedagoško intenziven konec tedna

Prvo srečanje skupine (faza motivacije) (2 večera)

Nadaljnja skupinska srečanja (faza dogajanja)

Problemska in tematska žarišča

ne dobim dela, čeprav bi rad
 premalo poznam svoje pravice
 ne znam reči »ne«
 prehitro zaupam ljudem
 slabo se obvladam (preprečevanje agresije in konfliktov)
 rad bi se preselil v drugo okolje
 alternativno organiziranje prostega časa

Pedagoško intenziven konec tedna

Povzeto po Dünkel, 1998, 152 - 153

Priloga 2

Vrste stroškov ST v nemškem sistemu sodstva za mladoletnike (na leto):

1. Osebni stroški vodenja:

osebni dohodki za 2 polno zaposlena socialna pedagoga;
20% osebnega dohodka za vodjo enote
20% osebnega dohodka za upravno (administrativno) delo
osebni dohodki za dva honorarna sodelavca
dopolnilno izobraževanje (izvajalcev)
supervizija
potni stroški
prispevki poklicnim združenjem

2. Materialni stroški:

pisarniške potrebščine
strokovna literatura (knjige in revije)
poštni in telefonski stroški
vzdrževanje prevoznega sredstva
vzdrževanje druge opreme
vzdrževalni stroški prostorov (najemnine, čiščenje, gretje)
tekoči stroški izvajanja (večdnevni seminar)
zavarovanja
tehnično varovanje
amortizacija

Povzeto po: H. Fischer&Markus Pelz, Die Finanzierung des »Sozialen Trainingskurses« - der »Sozialen Gruppenarbeit« v *Neue Ambulante Massnahmen*, DVVJ, 2000, 208 - 209

IZVAJANJE SOCIALNIH TRENINGOV V SLOVENIJI - IZKUŠNJE, DILEME IN ODPRTA VPRAŠANJA

Vesna Leskošek

1. UVODNA POJASNILA

Poročilo se osredotoča na raziskovanje izvajanja socialnih treningov in zajema:

- analizo stanja v Sloveniji,
- vsebine in merila za izbor programov in
- metodologijo izvajanja socialnih treningov.

V poročilu bomo izraz »socialni treningi« nadomestili z izrazom »treningi socialnih veščin«, ki ustreza običajni strokovni terminologiji na področju socialnega varstva. Izraza sta istovetna in se nanašata na treninge, ki mladim omogočajo bolj učinkovito vključevanje v družbeno življenje. V poročilu bomo uporabljali kratico TSV za označevanje treningov socialnih veščin.

Podatke smo zbrali s pomočjo:

- vprašalnika o izvajanju treningov socialnih veščin, ki smo ga poslali vsem centrom za socialno delo,
- strukturiranih intervjujev z izvajalci treningov socialnih veščin in
- izvedbo fokusne skupine, v kateri smo se osredotočili na ovire pri izvajanju treningov socialnih veščin.

Podatke smo pridobivali od aprila do oktobra 2004. Podatke, ki smo jih pridobili z vprašalnikom, smo obdelali v programu Excel, strukturirane intervjuje smo snemali, prepisali in kodirali, pogovor v fokusni skupini pa smo zapisovali in obdelali ročno.

V vzorec so zajeti socialni delavci oz. delavke, ki delajo z mladoletniki na centrih za socialno delo po Sloveniji. Vprašalnik smo poslali na 61 CSD, ker z enim nismo mogli vzpostaviti kontakta zaradi dolgotrajnega bolniškega dopusta delavke. Iz 12. centrov nismo mogli pridobiti informacij kljub intervencijam in osebnim obiskom. Vrnjenih je bilo 49 vprašalnikov (79%), kar predstavlja dovolj veliko število, da so odgovori lahko reprezentativni. Spraševali smo tako tiste, ki so treninge že izvajali kot tiste, ki z izvedbo nimajo izkušenj, vendar je vednost o treningih del njihovega strokovnega znanja, pridobljenega tako v času študija kot v praktičnem delu.

Intervjuji so bili opravljeni z 10 izvajalci in sicer je bilo vključenih 5 vladnih in 5 nevladnih organizacij.

Fokusne skupine se je udeležilo 34 udeleženk/cev iz 10 centrov za socialno delo v Sloveniji. Nekateri so imeli izkušnje z izvajanjem treningov.

Zahvaljujemo se Janezu Arhu in Urši Rozman, ki sta opravila anketiranje in izvedla intervjuje ter obdelala podatke. Zahvaljujemo se tudi aktivu delavcev na področju dela z mladostniki pri centrih za socialno delo, ki so bili pripravljeni spregovoriti o pomanjkljivostih in prednostih izvajanja treningov socialnih veščin.

2. REZULTATI RAZISKAVE

2.1. Analiza stanja v Sloveniji

A.. Ali poznate TSV in kaj vam predstavlja?

a) Ali poznate TSV?

Tabela 1: Poznavanje TSV

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
poznam	19	41	17	36	36	77
ne poznam	7	15	0	0	7	15
ni odgovora	4	8	0	0	4	8
skupaj	30	64	17	36	47	100

Od 47 anketirancev jih 77% pravi, da poznajo TSV; 15 % oziroma 7 anketiranih ne pozna TSV, 8% oziroma 4 anketirani niso odgovorili.

Iz skupine 30, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV, jih pozna TSV 19 anketirancev. 7 anketirancev, ki pravijo, da ne poznajo TSV in 4, ki niso odgovorili na prvi del vprašanja, prihajajo iz skupine, ki v zadnjih 4 letih ni izvedla TSV.

b) Kaj vam TSV predstavlja?

Tabela 2: Predstave o TSV po kategorijah

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

Številke pri kategorijah kažejo, koliko anketiranih jih je v odgovorih navedlo:

a) Niso izvedli	b) So izvedli
Ciljno populacijo je omenilo 7 anketiranih preko naslednjih pojmov: mladostniki z vzgojnim ukrepom 7 mladostniki, ki ga potrebujejo 2 mladostniki s težavami v odraščanju 2 Cilje oz. vsebine je omenilo 13 anketiranih preko naslednjih pojmov: 7 učenje socialnih veščin; učenje odnosov (3); učenje odgovornosti; učenje sprejemljivih oblik vedenja; spoznavanje napak, se učiti iz njih za boljša ravnanja 4 spoznavanje sebe in drugih 4 učenje življenskih veščin 3 učenje praktičnih veščin učenje življenja v skupini vplivati na mladostnika in njegovo vedenje preventiva	Ciljno populacijo je omenilo 5 anketiranih preko naslednjih pojmov: mladostniki z vzgojnim ukrepom 5 mladostniki, ki ga potrebujejo 3 mladostniki s težavami v odraščanju 0 Cilje oz. vsebine je omenilo 12 anketiranih preko naslednjih pojmov: - 11 učenje socialnih veščin; učenje odnosov (4); učenje komunikacije; učenje zadovoljevanja potreb; učenje skrbi zase in druge (2); učenje odgovornosti (2); učenje prevzemanja kontrole nad vedenjem; odgovornejše vedenje 4 krepitev samopodobe in lastne vrednosti 2 učenje življenjskih veščin preventiva učenje za iskanje alternativnih načinov preživetja prostega časa boljša socialna vključenost osebnostna rast spoznavanje in sprejemanje socialnih norm obvladanje pritiskov vrstnikov

Obliko izvajanja je omenilo 5 anketiranih: 4 izkustveno učenje v skupini; delo v skupini (2); delavnice srečanja dopolnilno delo z mladostniki	Obliko izvajanja je omenilo 11 anketiranih: 7 izkustveno učenje v skupini; izkustvene delavnice; mladinske delavnice; delavnice; izmenjava mnenj; igre vlog; interaktivne vaje, voden razgovor, interakcije med udeleženci 3 izkustveno učenje 2 tabori 2 pripomoček pri osebni pomoči in pomoči družini za dom; pripomoček pri svetovalnem delu osnova za delo z mladimi drugačen način dela z mladimi prispevek k delu z mladimi

Na drugi del vprašanja je odgovorilo 35 anketirancev. Iz skupine tistih, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV, jih je odgovorilo 18, iz skupine tistih, ki so izvedli TSV, pa vseh 17 anketirancev. Pri kodiranju predstav anketiranih smo ugotovili, da iz celote odgovorov lahko oblikujemo tri kategorije iz pojmov oziroma besednih zvez, ki se nanašajo na:

- cilje TSV oziroma vsebino TSV;
- načine, oblike izvajanja TSV oziroma kako naj se TSV izvaja;
- ciljno populacijo TSV oziroma komu je TSV namenjen.

Znotraj kategorije »cilji TSV« lahko glede na definicijo izkustvenega učenja in glede na eno izmed najbolj razširjenih metod izkustvenega učenja - delavnico, v isto kategorijo združimo še: izkustveno učenje v skupini; izkustvene delavnice; mladinske delavnice; delavnice; izmenjava mnenj; igre vlog; interaktivne vaje; voden razgovor; interakcije med udeleženci.

Znotraj kategorije »način, oblika izvajanja TSV« lahko glede na definicije socialnih veščin združimo še pojme: učenje odnosov; učenje komunikacije; učenje zadovoljevanja potreb; učenje skrbi zase in druge; učenje odgovornosti; učenje prevzemanja kontrole nad vedenjem; učenje sprejemljivih oblik vedenja; spoznavanje napak, se učiti iz njih za boljša ravnanja.

Ciljna populacija je različna in zajema tako tiste, ki jim je izrečen ukrep udeležbe na treningu kot tiste, ki so brez ukrepa. Gre za splošno uporabno metodo dela z mladimi.

B. Ali ste od leta 2000 do 2004 izvedli kakšen TSV?

Tabela 3: Izvajanje TSV

	Število izvajalcev od 2000-2004	%
da	17	36%
ne	30	64%
skupaj	47	100%

V letih od 2000 do 2004 so TSV izvedli na 17 CSD, kar predstavlja 36%.

C: V primeru, da ste izvajali TSV, napišite skupno število izvedenih v obdobju od leta 2000 do leta 2004.

Tabela 4: Število izvedenih TSV

CSDji, ki izvajajo TSV	Število izvedenih v obdobju 2000-2004
1	400
2	35
3	22
4	7
5	6
6	6
7	4
8	4
9	3
10	2
11	2
12	1
13	1

Na 4 CSD niso navedli števila izvedenih TSV; 10 CSD je v štirih letih izvedlo manj kot 7 TSV. Na enem CSD so izvedli 22 TSV s pripombo, da so bili vsi izvedeni v okviru javnih pooblastil. Treninge so izvajali s posamezniki in ne s skupino. Da se TSV lahko izvaja kot delo s posameznikom, menijo tudi tisti, ki so odgovorili, da so izvedli 400 treningov.

Uporabljajo ga pri socialnovarstvenih storitvah, kot sta osebna pomoč in pomoč družini na dom, je pa tudi sestavni del pri izvajanju nadzorstva socialnega varstva.

Č. Ali imate pri vašem delu potrebo po delu z mladimi preko TSV?

Tabela 5: Potreba po TSV

tistih, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
da	26	53	17	100	43	88
ne	5	10	0	0	5	10
ni odgovora	1	2	0	0	1	2
skupaj	32	65	17	100	49	100

Na 5. izmed 49 Centrov za socialno delo pravijo, da nimajo potrebe po izvajanju TSV. Vseh pet prihaja iz skupine, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV. Na 43 CSD pa obstaja potreba po izvajanju TSV, kar pomeni 88%.

D. Ali naj bo TSV namenjen le tistim mladostnikom, ki jim je bilo izrečeno navodilo »udeležiti se socialnega treninga«?

Tabela 6: Komu naj bo TSV namenjen

DA	0
NE	46

Pri tem vprašanju so odgovori enotni. Vprašalnik brez odgovora je bil med tistimi, ki ne izvajajo TSV. Trening socialnih veščin naj bo torej trening, na katerem so mladostniki z navodilom »udeležiti se socialnega treninga« in brez.

F. Ali napotite mladostnike tudi v druge organizacije, ki izvajajo TSV?

Tabela 7: Napotitev v druge organizacije

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
da	11	37	7	41	18	38
ne	17	57	10	59	27	58
ni odgovora	2	7	0	0	2	4

Tako med tistimi, ki izvajajo TSV, kot tistimi, ki ne izvajajo TSV, je več takšnih, ki ne napotujejo mladostnika v druge organizacije. Tega se poslužuje le 38% socialnih delavk/cev.

G.. Podatki iz intervjujev z izvajalci

Največ vladnih in nevladnih organizacij se je začelo ukvarjati z izvajanjem TSV po letu 2000, kar je delno povezano tudi z izrekanjem ukrepa o udeležbi na socialnem treningu. V metodi vidijo izvajalci kakovostno dopolnitev svojega dela, ki jo hkrati označijo kot eno najbolj učinkovitih. Mladi so bolj motivirani za udeležbo na treningih kot na individualnem svetovanju. Na razvoj TSV je vplival tudi razvoj nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo pretežno s skupinskimi oblikami dela z mladimi. Pogosto so pri izvedbi sodelovali s CSD, kar je vzbudilo tudi CSD, da so se bolj aktivno vključili v tovrstno delo z mladimi. Pri izvedbi v treh organizacijah sodelujejo tudi prostovoljci.

2.2. Vsebine in merila za izbor programov

A. Kakšna je po vašem mnenju vloga socialne delavke oziroma delavca pri TSV?

Tabela 8: Vloga socialne delavke oziroma delavca

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	Število	%	število	%	število	%
a. podajanje navodil	1	3	2	12	3	6
b. praktična pomoč	6	20	0	0	6	13
c. dajanje nasvetov	0	0	1	6	1	2
d. usmerjanje na pravo pot	8	27	0	0	8	17
e. poslušanje brez vnaprejšnjih sodb	17	57	12	71	29	62
f. nemoraliziranje	10	33	4	24	14	30
g. vzpostaviti sodelovanje	24	80	14	82	38	81
h. iskanje dogovorov in njihovo preverjanje	11	37	9	53	20	43
i. iskanje rešitev za mladostnike	3	10	1	6	4	9
j. spodbujanje k iskanju lastnih rešitev	27	90	17	100	44	94
k. ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje	20	67	15	88	35	74
l. pomoč pri vključevanju mladostnika v družbo	9	30	8	47	17	36
m. drugo	0	0	2	12	2	4

Drugo: biti socialni delavec in ne birokrat; ustvarjanje pogojev za spoznavanje samega sebe, svojega sveta kakovosti, svojih želj; pričakovanj do sebe in drugih,

svojega celostnega vedenja

Če sledimo principom dobre prakse, odgovori o vlogi socialnih delavk oziroma delavcev prinašajo zelo vzpodbudne smernice za delo z mladimi. Najvišje so postavljene naslednje vloge: spodbujanje k iskanju lastnih rešitev 94%, vzpostaviti sodelovanje 81%, ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje 74% in poslušanje brez vnaprejšnjih sodb 62%, ki prinašajo vključevanje in nepokroviteljski odnos socialnega delavca/ke do mladostnika. Gre torej za odmik od tradicionalnega dela, kjer je bil »pomočnik« hierarhično višje od »prejemnika pomoči«. Tako lahko opazimo, da so izrazito tradicionalne vloge, kot je podajanje navodil, dajanje nasvetov, iskanje rešitev za mladostnika, odstotkovno najnižje.

Iz tabele vidimo, da pri tistih vlogah, ki so odstotkovno najvišje, ni velikih razlik med tistimi, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV in tistimi, ki ga niso. Nekoliko velja razmisliti o »praktični pomoči« in »usmerjanju na pravo pot«. Obe vlogi sta pri tistih, ki že izvajajo TSV, nepomembni, saj se zanj ni odločil nihče, pri tistih, ki ne izvajajo TSV, pa sta bili omenjeni, čeprav sta odstotkovno še vedno nizko.

B. Kakšna je po vašem mnenju vloga mladostnika na TSV?

Tabela 9: Vloga mladostnika

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
a. upoštevanje navodil socialnega delavca	1	3	0	0	1	2
b. sodelovanje v dogovarjanju	24	80	15	88	39	83
c. sodelovanje pri načrtovanju socialnega treninga	15	50	8	47	23	49
d. sodelovanje pri pisanju poročila sodišču o izvršitvi navodila	8	27	3	18	11	23
e. aktivno iskanje lastnih načinov delovanja	26	87	13	76	39	83
f. izpolnjevanje dogovorjenega	19	63	9	53	28	60
g. poslušanje idej in	0	0	0	0	0	0

nasvetov socialnih delavk/cev						
h. redno obiskovanje socialnih delavk/cev	3	10	1	6	4	9
i. trud mladostnika za spreminjanje	16	53	8	47	24	51
j. samoreflektiranje in samoevalvacija svojega delovanja	17	57	15	88	32	68
k. soustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje	11	37	11	65	22	46
L .drugo	0	0			0 0	0 0

Pomembna je aktivne participacije mladostnika. Upoštevanje navodil socialnega delavca, poslušanje idej in nasvetov socialnih delavk/cev in trud mladostnika za spreminjanje so vloge, ki mladostnika postavljajo v pasivni položaj prejemnika pomoči. Tega se strokovni delavci/ke zavedajo in teh vlog ne vrednotijo. Izstopata le vlogi, v kateri mladostnik izpolnjuje dogovorjeno in vlogo, v kateri se mladostnik trudi spremeniti se. Izpolnjevanje ima izrazito negativen prizvok, saj pomeni, da mora izpolnjevalec nekemu pokazati svoje izpolnitve, torej počne stvari zato, da ga drugi pohvali ali pograja. Trud mladostnika za spreminjanje ravno tako predpostavlja, da bo nekdo ta trud ocenil po svojih merilih, ki so nedefinirana in nejasna.

Nekoliko tudi razočara odstotkovno nizko vrednotena vloga, v kateri je mladostnik tisti, ki sodeluje pri pisanju poročila. To bi lahko bil eden ključnih momentov za samoevalvacijo. Postavi se vprašanje ali želijo biti socialni delavci/ke še vedno tisti, ki morajo na koncu postaviti »pravo, realno sliko«, da ne bi prišlo do »napačnih« poročil in podatkov? Pisanje poročila skupaj z mladostnikom bi omogočilo, da ta pridobiva nadzor nad svojim življenjem in tako boljše možnosti za vključevanje v družbo. Udeleženci TSV se preko treninga naučijo odgovornega ravnanja do samega sebe in drugih, pisanje poročila jim je pri tem v pomoč.

Tako peto kot šesto vprašanje sta vprašanji, v katerih se definirajo vloge vseh udeleženi v procesu. Izvajalci/ke sebe radi postavljajo v izrazito novodobne vloge, ki izhajajo iz temeljnih konceptualnih sprememb v socialnem delu, uporabnike pa še vedno postavljajo v odvisne vloge, kar vendarle pokaže, da sami sprememb še niso povsem dojeli in jih ne uporabljajo pri delu z mladimi v takšni meri, kot bi sami želeli verjeti.

C. Katere socialne veščine lahko mladostnik razvija preko TSV?

Tabela 10: Socialne veščine za osebno rabo

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
a. skrbeti za sebe (kuhanje, pospravljanje ...)	10	33	4	24	14	30
b. izražanje svojih zamisli in mnenj	17	57	7	41	24	51
c. občutek, da je mladostnik na prvem mestu	1	3	0	0	1	2
d. kako se vključiti v družbo in ostati vključen	17	57	11	65	28	60
e. kako graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge	22	73	16	94	38	81
f. odgovornega ravnanja v svojo korist	13	43	11	65	24	51
g. uveljavljanje in zastopanje svojega mnenja	9	30	7	41	16	34
h. reševanje lastnih težav	25	83	14	82	39	83
i. delovne in učne navade	14	47	8	47	22	47
j. drugo	1	3	0	0	1	2

Drugo: samopresojanje izbranega vedenja, razumeti zakaj in kako se vedem, izražanje čustev

Anketirani so med socialnimi veščinami za osebno rabo, ki naj jih mladostnik razvija preko TSV, v ospredje postavili "reševanje lastnih težav" (83%) in "kako graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge" (81%). Sledijo "kako se vključiti v družbo in ostati vključen" (60%), ter "izražanje svojih zamisli in mnenj" in "odgovornega ravnanja v svojo korist" (51%). Najmanj, to je 2% anketiranih meni, da je pomemben "občutek, da je mladostnik na prvem mestu". Ni večjih razlik med skupinama tistih, ki so izvajali in tistih, ki niso izvajali TSV.

Strokovnjaki menijo, da naj bo TSV usmerjen bolj v veščine, ki krepijo moč mladih za samostojno reševanje lastnih težav, zaupanje vase in druge, izražanje sebe in manj v praktične veščine za vsakdanjo rabo (delovne navade, kuhanje, pospravljanje).

Najbolj je izpostavljena večšina "reševanje lastnih težav". Če je proces reševanja težave sestavljen iz identifikacije težave, iskanja možnih rešitev in možnih virov in podpore pri reševanju (drugi ljudje, materiali, denar, ...) ter preverjanja uspešnosti reševanja, potem naj TSV vsebuje načine dela in vsebine, preko katerih udeleženci lahko te sposobnosti pridobijo. Z drugimi besedami, TSV naj gradi na opolnomočenju udeležencev, da bodo pridobili sposobnosti, da sami definirajo problem in rešitve ter prevzamejo vpliv nad procesom reševanja. Tvrstno opolnomočenje prispeva k večji samostojnosti mladostnika in mu omogoči prevzem odgovornosti. Pojem opolnomočenja pa kljub mladostnikovi poziciji glavnega akterja ne izključuje drugih (vrstniki, družina, institucije), temveč vsebuje načine, kako mladostnika opremiti z znanji in sposobnostmi poiskati si primerno podporo ali pomoč v tem procesu.

Veliko anketirancev povezuje TSV tudi s socialnim vključevanjem mladostnika v družbo, kar je zelo spodbudno iz več razlogov. Socialna izključenost je namreč tesno povezana s pomanjkanjem obvladovanja socialnih veščin. Mladost je obdobje, v katerem je občutek po pripadnosti in sprejetosti zelo pomemben. Pri treningih lahko mladostnik zaradi odsotnosti odraslih in njihovih pritiskov bolj sproščeno gradi svojo samopodobo, se uči o drugih, preverja mnenja in stališča, se uči norm in vrednot ter razvija socialne veščine. Pomanjkanje tovrstnih izkušenj in veščin lahko rezultira v neprijetnih izkušnjah oziroma v neuspešnih interakcijah z drugimi, kar lahko v mladostniku vzbudi občutke nezaupanja do sebe in drugih in ga odvrne od nadaljnjih poskusov interakcij z drugimi. Iz tega zornega kota naj bi TSV predstavljal varno in spodbudno okolje, v katerem so dovoljeni neuspehi.

Tabela 11: Socialne veščine za rabo v odnosu do bližnjih (družina, prijatelji, šola)

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
a. navezovanje in ohranjanje stikov	15	50	4	24	19	40
b. pogajanje in sodelovanje	13	43	12	71	25	53
c. sklepanje kompromisov	19	63	9	53	28	60
d. upoštevanje drugih in okolja	14	47	8	47	22	47
e. konstruktivno poslušanje	16	53	7	41	23	49
f. za gradnjo in vzdrževanje lastnih	13	43	12	71	25	53

socialnih mrež						
g. sprejemanje različnosti med ljudmi (glede spola, kulture, spolne identitete, nacionalnosti, rasne in verske pripadnosti)	17	57	7	41	24	51
h. prevzemanje odgovornosti zase in za druge	16	53	11	65	27	57
i. tekmovalnosti z drugimi	1	3	0	0	1	2
j. skupno reševanje problemov	15	50	6	35	21	45
k. zadovoljevanje svojih potreb, ne glede na potrebe drugih	0	0	0	0	0	0
l. drugo	3	10	1	6	4	9

Drugo: zavednje, da je del družbe in kot tak od nje odvisen, verjeti v to, da odnose s svojimi najbližjimi on potrebuje, ravnanja do drugih, učenje odnosa.

Če primerjamo skupini tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV in tistih, ki ga niso, opazimo, da so odstotkovno več pozornosti »navezovanju in ohranjanju stikov« namenili v skupini tistih, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV. Najmanjkrat je označen odgovor »tekmovalnosti z drugimi« v skupini, ki v zadnjih 4 letih TSV niso izvedli. Opazno večjo pozornost so v skupini tistih, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV, namenili odgovoroma »pogajanje in sodelovanje« in »za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež«.

Anketirani so med socialnimi veščinami za rabo v odnosu do bližnjih, ki naj jih mladostnik razvija preko TSV, med 11. možnimi odgovori najbolj v ospredje postavili "sklepanje kompromisov" s 60%, takoj za tem sledi s 57% "prevzemanje odgovornosti zase in za druge".

Odgovori "pogajanje in sodelovanje" in "za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež", so dosegli 53% ter "sprejemanje različnosti med ljudmi (glede spola, kulture, spolne identitete, nacionalnosti, rasne in verske pripadnosti)" 51%. Izstopata le odgovora »tekmovalnosti z drugimi« in »zadovoljevanje svojih potreb, ne glede na potrebe drugih«, ki ju je označilo najmanj anketirancev.

TSV naj omogoča tiste izkušnje, ki gradijo na enakopravnem položaju udeleženih in so usmerjene, ne v individualizem, temveč v skupnost in ki vključujejo pomembne druge. Prav tako večini »pogajanje in sodelovanje« in »sprejemanje različnosti med ljudmi« vsebujeta elemente, pomembne za uspešno življenje posameznika v skupini oziroma skupnosti. TSV naj omogoči izkušnjo

zadovoljevanja posameznikovih potreb ob upoštevanju drugih in njihovih različnosti. Torej v odnosih z drugimi ohraniti sebe na način, ki bo koristil tako posamezniku kot skupnosti.

Tabela 12: Socialne veščine za širšo rabo (v družbi, skupnosti, državi)

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
a. občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu	1	3	0	0	1	2
b. odprtost do tujega in drugega lastni kulturi	13	43	9	53	22	47
c. občutljivosti za druge ljudi	23	77	16	94	39	83
d. pripadnosti slovenski kulturi in naciji	3	10	0	0	3	6
e. zavedanje, da lahko vpliva na svoj položaj v družbi preko civilnih in političnih organizacij	9	30	3	18	12	26
f. zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in nacije	17	57	13	76	30	64
g. vključevanje v razna delovanja, s katerimi lahko vpliva na politično situacijo	4	13	0	0	4	9
h. vzdrževanje slovenske tradicije, kulture in identitete	9	30	4	24	13	28
i. demokratičnega delovanja	16	53	7	41	23	49
j. drugo	0	0	0	0	0	0

Najbolj izstopa odgovor »občutljivosti za druge ljudi«, ki ga je označilo 83% anketiranih. Več kot polovica, to je 60% anketirancev, je označilo tudi »zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in

nacije«. Z 49% sledi odgovor »demokratskega delovanja« in takoj s 47% »odprtost do tujega in drugega lastni kulturi«.

Manj kot 10% anketiranim se zdi pomembno »vključevanje v razna delovanja, s katerimi lahko vpliva na politično situacijo«, »občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu« in »pripadnosti slovenski kulturi in naciji«. Med skupinama izvajalcev in neizvajalcev ni večjih razlik. Razlika je opazna pri najmanjkrat označenih odgovorih, ki so jih izbrali le anketirani iz skupine tistih, ki v zadnjih 4 letih niso izvedli TSV. Glede na največkrat označeni odgovor, to je »občutljivosti za druge ljudi«, lahko razumemo, da naj TSV omogoči učenje in izkušnje vživljanja v druge, prepoznavanja čustev in čustvenih odzivov drugih in razumevanje drugih.

TSV naj predstavlja prostor, kjer naj udeleženec razvija zavedanje, da je pomemben in ima moč vplivati ter prispevati. Tak prostor je lahko skupina, kjer mladostnik lahko doživi, da je pomemben, potreben in da lahko vpliva ne le na svoj, temveč na položaj celotne skupine. Izkušnja v majhni skupini lahko pomembno vpliva na posameznikovo kasnejše družbeno udejstvovanje.

Č. Podatki iz intervjujev z izvajalci

Večina organizacij vključuje v treninge mlade iz različnih skupin. Menijo, da so takšni treningi najbolj učinkoviti, ker omogočajo medvrstniško učenje. Pomembno je, da so v skupini tako uspešni kot manj uspešni posamezniki. Ena od organizacij v vse TSV vključuje mlade, ki obiskujejo različne srednje šole, tudi gimnazije in tiste, ki jim je bil izrečen ukrep udeležbe na socialnem treningu. Tako imajo oboji priložnost za izkušnjo, ki je v vsakdanjem življenju nimajo, saj se družijo predvsem z mladimi iz svojega socialnega okolja. Kar nekaj organizacij ne vključuje mladih z izrečenim ukrepom udeležbe na socialnem treningu, vendar ne zato, ker tega ne bi želeli, temveč zato, ker do teh mladih ne pridejo. Verjetno je to tudi posledica tega, da je izrekanje ukrepa no sodiščih redko ali pa gre za pomanjkanje informacij o izvajalcih. Takšno izkušnjo imajo tudi na nekaterih centrih za socialno delo, kjer mladostnikom še nikoli ni bil izrečen ta ukrep. Le ena organizacija pretežno vključuje mlade z izrečenim ukrepom.

Starost udeležencev treningov je različna. Organizacije najpogosteje vključujejo mladostnike od 14 do 20 let starosti. Ena organizacija vključuje tudi otroke od 7 do 14 let starosti, ena organizacija pa se omejuje na dijake 2. letnika srednje šole. Organizacija, ki se omejuje predvsem na izvajanje TSV za tiste z izrečenim ukrepom, navaja starost od 14 do 18 let.

Mladi imajo različne vloge v kreiranju in izvajanju treningov. Večinoma lahko delno vplivajo na vsebine in potek. Lahko izbirajo teme, pripravijo samostojno kakšno delavnico. Od njih se pričakuje, da bodo aktivno sodelovali v delu. Ne zgodi se pogosto, da mladi sodelujejo že v načrtovanju TSV in tako vlivajo na pravila, potek in zaključke. Aktivni so pri pripravi obrokov, saj si na taborih kuhajo

najpogosteje sami, potem pri čiščenju prostorov in podobnih opravilih. Pri enem od izvajalcev gre za izrazito pasivno vlogo mladih, kjer mladi le izpolnjujejo navodila in nimajo vpliva na potek, teme in izvedbo. Zanimivo je, da le ta organizacija navaja, da se z mladimi po zaključenem TSV ne srečuje več, da se tudi mladi med sabo po končanem treningu ne vidijo več. Najpogosteje mladi stike obdržijo po tistih treningih, kjer je bila njihova vloga izrazito aktivna in so imeli veliko vpliva ter priložnosti za medsebojne izmenjave.

Vsebine so naravnane predvsem v pridobivanje veščin, ki bodo mladim omogočile bolj učinkovito ravnanje v okolju, ter jim pomagale pri pridobivanju zavesti o sebi in svojih zmožnostih. Pomembno se je naučiti, kako reflektirati svoja ravnanja in kako sprejemati ravnanja drugih. Takšno učenje je mogoče le v skupini.

Cilji treningov se večinoma nanašajo na medsebojne odnose: širjenje osebne mreže, druženje, učenje življenja v skupnosti, sprejemanje različnosti, toleranca do drugih, učenje sprejemanja različnih mnenj, preverjanje svojega delovanja v skupini, učenje komunikacije in sobivanja v družbi. Da bi bilo takšno učenje učinkovita, je dobro vključiti mlade iz različnih socialnih statusov, z ukrepi ali brez, ter bolj in manj večče. Heterogene skupine so bolj učinkovite.

Krepitev moči posameznika je pomemben koncept, ki vključuje tudi samoevalvacijo. Treningi jo morajo omogočiti tako, da se lahko posameznik preizkuša v različnih situacijah in vlogah ter o tem tudi razmišlja in svoje ravnanje osmišlja. Pri krepitvi moči gre za iskanje notranjih virov za svoje delovanje. Izvajalci so omenjali naslednje vsebine krepitve moči:

- naučiti se novih veščin,
- pridobiti samozavest, izražati samega sebe,
- pridobiti znanja, ki jih posameznik lahko uporabi v odnosih,
- iskanje lastnih virov moči,
- iskanje rešitev,
- pozitivna povratna informacija,
- omogočanje svobode govora,
- učenje, kako ravnati, da ne odvezemamo moči drugim,
- učenje zaupanja vase.

Treningi naj bi bili tudi priložnost za učenje družbenih norm kot navodil ali pravil vedenja v določenih situacijah. Pri tem je potrebno najti pravo ravnotežje med kreativnostjo in iniciativnostjo posameznika ter podrejanjem skupnim pravilom. Kadar so treningi usmerjeni le v učenje norm in vrednot, se lahko hitro zgodi, da so preveč pokroviteljski in usmerjeni le h konformiranju posameznika na družbena pravila. To so praviloma treningi, kjer imajo mladi manj možnosti vpliva na potek in so pogosto le pasivni izvrševalci nalog.

Pomembno je učenje življenja v skupnosti, kar pokažejo naslednje vsebine:

- prenašanje izkušenj na ožje in širše okolje,
- učenje konsenza, skupnih pravil,
- učenje samostojnosti,
- življenje skupaj,
- spreminjanje lastnega položaja, ki privede do spremembe položaja drugih,
- pridobivanje informacij in izkušenj,
- poslušanje, pomoč,
- prenašanje znanja na druge situacije,
- učenje delovanja v skupini.

2.3. Metodologija izvajanja TSV

A. Kako naj poteka oziroma naj bi potekal TSV?

Tabela 13: Način izvajanja

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
a. kot individualno delo	5	17	7	41	12	26
b. kot skupinsko delo	18	60	12	71	30	64
c. kot izkustveno učenje: trening/tabor	18	60	11	65	29	60
d. kot izkustveno učenje: delavnica	13	43	10	59	23	49
e. ob pomoči prostovoljcev	11	37	9	53	20	45
f. drugo:	4	13	2	12	6	13

drugo: kombinacija naštetega, potek naj se določi glede na potrebe konkretnega mladostnika, v upoštevanje pridejo vse zgoraj navedene oblike, različni pristopi za različne ljudi/izvajalce in uporabnike, prostovoljci bi lahko koristno sodelovali pri izvedbi tabora, sicer je za TSV nujna tudi strokovna usposobljenost, sodelovanje z institucijami, kombinacija glede na potrebe mladostnika.

TSV kot izkustveno učenje preko treninga nekoliko izstopa, saj se je zanj odločilo 62% anketirancev. Takoj za njim je skupinsko delo (64%). Trening se razume kot metoda, ki zahteva predhodno znanje, to pa se preko izvajanja treningov utrjuje in nadgrajuje. Skupina je določeno število ljudi, kjer posamezniki doživljajo medsebojno pripadnost oz. so med seboj povezani s skupinsko zavestjo. Skupina je lahko traja dalj časa z vmesnimi presledki. Značilno je, da se njeni pripadniki dobivajo na določenem mestu in uri. Delavnica pa v prvi vrsti pomeni tematsko osmišljen okvir in je ena izmed metod na taboru, treningu ali v skupini, lahko pa se

izvaja tudi samostojno, razume pa se kot enkratno dogajanje v skupini. Tabor, delavnica in skupinsko delo so metode dela, kjer je posameznik v skupini z drugimi. Značilnosti takšnih skupnih dejavnosti so, da je vrstnik/ca z vrstniki, da je omogočen prostor, kjer posameznik lahko preizkuša svoje socialne veščine, se jih uči, vadi, ipd. seveda vse ob poznavanju metod dela v skupini. Zgornji podatki tudi pokažejo, da lahko TSV poteka ob pomoči prostovoljcev.

Po odstotkih najnižje (26%) se nahaja TSV kot individualno delo. Nekoliko se sicer razlikujejo odstotki med tistimi, ki izvajajo in tistimi, ki ne izvajajo TSV. Tisti, ki ga izvajajo, to možnost vidijo večkrat. Vidimo tudi lahko, da velikokrat v obeh primerih govorijo o kombinaciji možnosti. Zdi se vprašljivo, kako naj poteka TSV, kadar sta udeležena le delavka in mladoletnik. V tem primeru je lahko socialna delavka/ec koz vzor, vendar pa se je težko znebiti vloge, ki jo označuje prihod v institucijo. Ko gre za individualno delo, je manj prostora za izkušanje, prakticiranje svojega delovanja. Gotovo je, da se socialna veščost začne pri posamezniku, pri njegovi sposobnosti komuniciranja, grajenju njegove samopodobe ipd., vendar se to najbolj učinkovito lahko počne v skupini.

Če se TSV izvaja kot individualno delo, je tudi velika verjetnost, da se TSV zamenja s svetovanjem. Osebne evalvacije, pogovori se lahko dogajajo na delavnicah (govorjenje o izkušnjah) ali na taboru, kjer je prostor tudi za individualne pogovore. Razlika je v tem, da je to vpeto v kontekst, kjer se lahko preverja, išče svoje odgovore preko različnih situacij in ljudi. Ravno tako je tudi po definiciji TSV vprašljivo individualno srečevanje med mladostnikom in prostovoljcem. Druženje (beseda, ki se velikokrat uporablja za tak odnos) med mladoletnikom in prostovoljcem ne vsebuje vseh sestavin, ki jih ponuja TSV.

B. Kaj od spodaj naštetega bi potrebovali več za boljše izvajanje TSV, oziroma, da bi lahko začeli izvajati TSV?

Tabela 14: Področja pomanjkanja

tisti, ki niso v zadnjih 4 letih izvedli TSV

tisti, ki so v zadnjih 4 letih izvedli TSV

	a) Niso izvedli		b) So izvedli		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
a. praktičnega znanja	17	57	6	35	23	49
b. teoretičnega znanja	11	36	4	24	15	32
c. prostori	15	50	3	18	18	38
d. več časa, namenjenega izvajanju TSV	12	40	9	53	21	45
e. da bi sodišče večkrat izrekalo TSV	1	3	1	6	2	4
f. kader	14	47	5	29	19	40
g. prostovoljci	6	20	3	18	9	19
h. denar	13	43	8	47	21	45
i. izobraževanja	13	43	10	59	23	49
j. navodila	6	20	3	17	9	19
k. strokovna literatura	7	23	4	24	11	23
l. drugo:	2	7	0	0	2	4

Drugo: na nivoju države poenotena opredelitev, kaj TSV sploh je, kdo, v kakšenm obsegu in na kakšen način naj ga izvaja, sodišče izreče samo, če smo ga pripravljene izvajati.

Pri pregledu in reševanju trenutne situacije v zvezi s TSV vidimo, da bi kar 49% socialnih delavk/cev potrebovalo izobraževanja, ravno takšen pa je tudi odstotek pridobivanja praktičnega znanja, torej strokovnega izkustvenega usposabljanja. Nato pa sledijo tehnični izzivi, povezani s pomanjkanjem časa, kadra in denarja. Nekoliko se sicer razlikuje porazdelitev odstotkov med skupinama izvajalcev in neizvajalcev. Vidimo, da je med tistimi, ki izvajajo TSV, dovolj kadra, pa premalo časa in prostorov. Pri drugih pa se pokažejo težave, povezane s kadri in prostorom. Seveda ni dobro spregledati omenjenih opisov pod »drugo«, iz česar vidimo, da so še vedno težave z definicijami TSV. Izobraževanja so ponavadi namenjena skupini ljudi, strokovnjakov, prostovoljcev, ki se ga udeležijo in želijo pridobiti čimveč znanja o TSV. Praktično znanje pa lahko razumemo tudi kot konkreten prihod na TSV z mladimi, sodelovanje pri pripravah, izvedbi in evalvaciji, torej preko udeležbe na TSV.

Nekatere organizacije izvajajo TSV na različne načine. Izvedejo dva ali tri tabore v zimskih in letnih počitnicah in izvajajo tedenske ali mesečne delavnice med šolskim letom. Za udeležence organizirajo tudi piknik in spoznavni dan. Drugi

izvajajo TSV le med šolskim letom in sicer v sodelovanju s šolami. Tretji izvajajo TSV v obliki kratkih vikend taborov in enega daljšega med počitnicami. Večina pa izvaja TSV redno enkrat na teden, vendar z omejenim številom srečanj (10x, 15x po 1,5 ure do 3 ure).

C. Podatki iz intervjujev z izvajalci

Vse organizacije izvajajo TSV kot skupinsko obliko dela, nekatere pa dajo mladim tudi možnost, da pridejo na individualne pogovore in to vidijo kot dopolnilo TSV. Večina treninge izvaja kot izkustveno delo z igro vlog ali interakcijskimi igrami, drugi pa vključujejo tudi predavanja. Vsi vključujejo tudi pogovore kot pomembno sestavino TSV.

Prostori, kjer se TSV odvija, so različni. Najbolj pogosto potekajo v prostorih CSD ali društev. Poletni tabori potekajo v različnih krajih po Sloveniji in so organizirani kot taborjenja v šotorih ali pa organizacije najamejo prostore. V tem primeru so počitniški domovi, centri za šolske in obšolske dejavnosti ali planinske kočice. Dve organizaciji izvajata treninge v šolah.

Večina organizacij pripravi pred začetkom treninga uvodno srečanje z udeleženci, kjer predstavijo trening in se dogovorijo za način poteka ter hkrati raziščejo tudi želje in potrebe. Uvodna srečanja so različna. Nekateri organizacije predstavijo že vnaprej določen program, ki ga ni moč spreminjati, druge pa so bolj odprte in program prilagajajo potrebam in interesom udeležencev. Če se želje nanašajo le na dejavnosti, je potrebno povedati, da TSV ni običajno interesno dogajanje temveč trening veščin, ki se dogaja v medsebojnih interakcijah. Začetno srečanje je dobra priložnost za predstavitev koncepta.

Dobro je, če lahko udeleženci vplivajo na oblikovanje pravil skupnega življenja in tako povečajo svoj vpliv na dogajanje. Na ta način si izvajalci zagotovijo njihovo aktivno udeležbo in ne vztrajajo na pasivni vlogi izvrševalcev nalog. Že na uvodnem srečanju lahko mladi povedo, kaj lahko izvedejo sami in kaj bi želeli, da organizirajo izvajalci. Obstaja pa set splošnih pravil, ki izhajajo iz skupinske dinamike. Takšna pravila so:

- osebnih stvari se ne pogovarja zunaj treninga,
- vsak ima pravico govoriti, ne da bi ga za to obsojali ali o temi sodili,
- ko nekdo govori, drugi poslušajo,
- vse se rešuje s pogovorom,
- sodelovanje,
- odprtost za spremembe,
- spoštovanje.

K temu nekateri dodajajo še prepoved kajenja in pitja alkohola.

Pomembno je ohraniti stik z mladimi po zaključku treninga. Nekatere organizacije organizirajo nekaj časa po zaključku srečanje ali piknik, kjer se pogovarjajo tudi o izkušnjah s treningom.

Različne so tudi metode evalviranja. Nekateri evalvacijo opravijo po vsakem srečanju v obliki pogovora ali z vprašalnikom, drugi pa jo opravijo na zaključku treninga. Nobena od organizacij pa ne evalvira rezultatov s časovnim odmikom.

2.4. Poročilo iz fokusne skupine

A. Treningi socialnih veščin

Skupno mnenje vseh udeleženk in udeležencev fokusne skupine je bilo, da pomeni navodilo o napotitvi na socialni trening bistven kakovostni premik v izvajanju pooblastil, ki jih ima CSD. Treningi so konkretno orodje, ki je v korist mladostnikom in izboljša njihove spretnosti na različnih nivojih. Največ dilem so izrazili tisti, ki treningov ne izvajajo, večina pa se je nanašala na vprašanje, kaj TSV sploh so. Teh dilem pri delavcih, ki izvajajo TS ali pa napotujejo mladostnike v druge organizacije, ni bilo. CSD, ki izvajajo TSV, so opazili kakovostne premike tudi pri njihovem individualnem delu z mladostniki. Predlogi:

- Dobro je, če CSD začnejo sami izvajati TSV.
- Dobro je, da se začnejo pri izvajanju tega ukrepa povezovati v fazi izvedbe.
- Dobro je, da je populacija mladostnikov mešana tako po spolu, kot v načinu vstopa v trening: da so prisotni tako tisti z ukrepom, kot tisti brez ukrepa.
- Potrebno je zagotoviti različne oblike izvajanja TSV kot tudi različne oblike treningov samih.
- Oblike izvajanja so lahko krajše ali daljše, v obliki strnjenih dogodkov, kot so vikend dogodki, celotedenski tabori ali poletni tabori za daljše obdobje. Lahko pa se treningi izvajajo kot skupinsko delo, ki poteka redno tedensko skozi daljše obdobje. Pri oblikah pa je pomembno, da se TSV nanašajo na različne spretnosti, ki jih mladostniki potrebujejo kot je npr. trening o tem, kako ravnati z jezo, trening asertivnosti, trening pridobivanja komunikacijskih spretnosti ipd.
- Lahko pa v izvajanje vstopajo tudi druge organizacije, predvsem nevladne, kamor pa naj se delavci CSD bolj aktivno vključijo in ne le napotijo mladostnike.
- V izvajanje je potrebno vključiti tudi starše mladostnikov, ki bi se kakšnih treningov lahko udeležili tudi sam.

3. POVZETKI

3.1 Analiza stanja v Sloveniji

1. 77% vprašanih trdi, da so seznanjeni s treningi socialnih veščin.
2. Tisti, ki niso izvajali treningov socialnih veščin, jih v večji meri povezujejo z vzgojnim ukrepom udeležbe na socialnem treningu, kot tisti, ki so treninge že izvajali.
3. Tisti, ki so treninge že izvajali, vidijo namen v krepitvi posameznika in boljši socialni vključenosti. Tisti, ki treningov še niso izvajali, jih pogosteje povezujejo z nadzorovalnimi, kontrolnimi učinki.
4. Tisti, ki so treninge že izvajali, vidijo več prednosti treningov kot tisti, ki jih še niso izvajali,
5. Oboji se strinjajo, da so treningi ena bolj učinkovitih metod dela z mladimi. Tisti, ki so jih že izvajali, menijo, da treningi povečujejo kakovost njihovega dela.
6. Razlike nastajajo tudi znotraj tistih, ki trdijo, da so treninge že izvajali. Nekateri menijo, da je individualno delo z mladimi hkrati tudi trening spretnosti, zato navajajo zelo visoke številke izvedenih treningov.
7. Le na 5. od 49 CSD menijo, da treningi za njihovo delo niso pomembni in v njih ne vidijo koristi.
8. Enotno mnenje vseh je, da treningi ne bi smeli biti namenjeni eni sami skupini ljudi, temveč bi se morali izvajati v heterogeni skupini. Namenjeni naj ne bi bili le mladim z izrečenim ukrepom udeležbe na socialnem treningu.
9. Mlade napoti v druge organizacije, ki izvajajo treninge, le 38% delavcev iz CSD.
10. Izvajalci treningov trdijo, da so mladi bolj motivirani za udeležbo na TSV kot za individualno delo.
11. Izvajalci pri organizaciji treningov v večji meri sodelujejo z drugimi organizacijami kot običajno.
12. V izvajanje vključujejo prostovoljce.

Vsebine in merila za izbor programov

13. Delavci CSD menijo, da je njihova vloga predvsem spodbujati udeležence k iskanju lastnih rešitev, vzpostaviti sodelovanje med udeleženci, poslušati brez vnaprejšnjih sodb in ustvariti okoliščine za izkustveno učenje.
14. V manjši meri menijo, da je njihova vloga tudi pomoč pri vključevanju mladih v družbo, iskanje dogovorov in njihovo preverjanje in nemoraliziranje.
15. V najmanjši meri menijo, da je njihova vloga podajanje navodil, dajanje nasvetov, usmerjanje na pravo pot in iskanje rešitev za mladostnika.

16. Najpogosteje pripisujejo mladim udeležencem treningov naslednje vloge: sodelovanje pri načrtovanju socialnega treninga, aktivno iskanje lastnih načinov delovanja, samoreflektiranje in samoevalvacija svojega delovanja, izpolnjevanje dogovorjenega ter trud mladostnikov za spreminjanje.
17. V manjši meri naj bo vloga mladih soustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje, sodelovanje pri načrtovanju socialnega treninga in sodelovanje pri pisanju poročila sodišču o izvrševanju navodila.
18. Najmanjkrat pa so označene vloge upoštevati navodila delavcev in redno obiskovanje delavcev.
19. Najpomembnejše veščine so naslednje: graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge, reševanje lastnih težav, odgovorno ravnanje v svojo korist, kako se vključiti v družbo in ostati vključen, ter učenje izražati svoje zamisli in mnenja; sklepanje kompromisov, spretnosti za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež, pogajanje in sodelovanje, sprejemanje različnosti ter prevzemanje odgovornosti zase in za druge; občutljivost za druge ljudi, zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in nacije.
20. Manjkrat so označene naslednje veščine: skrb zase (kuhanje, pospravljanje...), uveljavljanje in zastopanje svojega mnenja, pridobivanje učnih in delovnih navad; skupno reševanje problemov, navezovanje in ohranjanje stikov, upoštevanje drugih in okolja ter konstruktivno poslušanje; odprtost do tujega in drugega lastni kulturi, zavedanje, da lahko ima vpliv na svoj položaj v družbi preko civilnih in političnih organizacij, vzdrževanje slovenske tradicije in identitete in demokratičnega delovanja.
21. Najmanjkrat pa je bila označena večina razvijanja občutka, da je mladostnik na prvem mestu, tekmovalnost z drugimi, vključevanje v razna delovanja, s katerimi lahko vpliva na politično situacijo, pripadnost slovenski kulturi in naciji, občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu.
22. Treningi naj omogočajo medvrstniško učenje, zato naj bodo heterogeni – udeležijo naj se jih mladi iz različnih okolij in statusov.
23. Starost naj bo različna, vendar ne v prevelikem razponu. Najpogosteje so vključeni mladi od 14 do 18-20 let.
24. Mladi naj bodo vključeni v razvijanje treninga od vsega začetka, zato je pomembno, da se vključijo še pred začetkom treninga. Pomembna je organizacija pripravljanih sestankov ali uvodnih srečanj.
25. Le aktivna vloga, ki mlade postavlja v položaje, kjer se morajo preizkušati, jim omogoča intenzivno učenje veščin, ki ga morajo tudi reflektirati in evalvirati.
26. Mladi se učijo iz medsebojnih izmenjav in interakcij, zato naj bo teža dogajanja v omogočanju teh izmenjav.
27. Cilji treningov se večinoma nanašajo na medsebojne odnose: širjenje osebne mreže, druženje, učenje življenja v skupnosti, sprejemanje različnosti, toleranca do drugih, učenje sprejemanja različnih mnenj,

preverjanje svojega delovanja v skupini, učenje komunikacije in sobivanja v družbi.

28. Treningi naj krepijo moč mladih in omogočajo vključitev v družbo. Pomembne so naslednje vsebine krepitve moči:

- naučiti se novih veščin,
- pridobiti samozavest, izražati samega sebe,
- pridobiti znanja, ki jih posameznik lahko uporabi v odnosih,
- iskanje lastnih virov moči,
- iskanje rešitev,
- pozitivna povratna informacija,
- omogočanje svobode govora,
- učenje, kako ravnati, da ne odvezemamo moči drugim,
- učenje zaupanja vase.
- Treningi naj bi bili tudi priložnost za učenje družbenih norm kot navodil ali pravil vedenja v določenih situacijah. Pri tem je potrebno najti pravo ravnotežje med kreativnostjo in iniciativnostjo posameznika ter podrejanjem skupnim pravilom.
- Pomembno je učenje življenja v skupnosti, kar pokažejo naslednje vsebine:
 - prenašanje izkušenj na ožje in širše okolje,
 - učenje konsenza, skupnih pravil,
 - učenje samostojnosti,
 - življenje skupaj,
 - spreminjanje lastnega položaja, ki privede do spremembe položaja drugih,
 - pridobivanje informacij in izkušenj,
 - poslušanje, pomoč,
 - prenašanje znanja na druge situacije,
 - učenje delovanja v skupini.

3.3. Metodologija izvajanja socialnih treningov

1. Najpogosteje se TSV izvajajo kot skupinsko delo, kot izkustveno učenje na taboru, kot delavnica, zelo pogosto pa je tudi kombinacija vseh naštetih oblik.
2. Redkeje se izvaja kot individualno delo, ki je pogosto dodatek k treningu. Predstavljeno je kot možnost, ki se je mladi lahko poslužijo, če to želijo.
3. Delavci potrebujejo več praktičnega znanja o treningih veščin, več časa za izvajanje, več izobraževanja in denarja ter kadra.
4. Pogrešajo tudi ustrezne prostore, prostovoljce, več navodil, kako izvajati treninge in spiske strokovne literature.
5. Omenili so, da se sodišča redko odločajo za izrekanje navodila.
6. Izvajanje treningov je različno, lahko potekajo ob koncu tedna enkratno ali večkrat, potem redno vsak teden po nekaj ur, lahko v obliki poletnega tabora.

7. Pomembno je evalvirati rezultate treninga, kar počnejo izvajalci večinoma na koncu treninga, nekateri pa po vsaki izvedeni delavnici.
8. Prostori za izvedbo so različni, najpogosteje na CSD ali v društvih, potem na tabornem prostoru ali počitniških domovih.
9. Pomembna so uvodna srečanja, ki morajo biti odprt prostor, v katerem so spremembe mogoče, praksa je različna, nekateri ponudijo program, ki je določen in se ne da spreminjati, nekateri pa so do pobud mladih odprti in jih vidijo že kot del treninga.

4. PREDLOGI

4.1. Definicije TSV

Angleški model, avtorjev Priestly, McGuire, Flagg, Hemsley in Welham,²¹³ razume socialne veščine v tesni povezavi z osebnim reševanjem problemov. V knjigi Socialne veščine in osebno reševanje problemov predstavijo alternativo za pristop za delo z ljudmi, ki združuje metode in materiale širokih možnosti. Cilji tega pristopa so: 1. pomagati ljudem, da rešijo njihove trenutne probleme; 2. izboljšati njihove možnosti za spopadanje s problemi v prihodnosti; 3. razviti nove in boljše možnosti za upravljanje z vsakodnevnimi stvarmi. Ta pristop se začne pri ugotovitvi, da se posameznik ali skupina odloči, da bo nekaj naredil na problemu ali problemih, s katerimi se sooča/jo v vsakodnevnem življenju in ne izhaja iz profesionalnih ugotovitev oz. definicij o ljudeh. Ljudje torej definirajo njihov problem na njihov način glede na konkretne situacije, npr. gospodinjstvo, zaposlitev ipd. Pomemben je pristop učenja, saj gre za učenje veščin, idej, dejstev, ki jih kasneje lahko uporabimo za razreševanje katerihkoli problemov. Socialne veščine so definirane kot zmožnost za uspešno razreševanje katerihkoli osebnih problemov v vsakdanjem življenju.

Lope in Ededlbaum²¹⁴ iz Združenih držav Amerike pripisujeta velik pomen tistim socialnim veščinam, ki v medosebnih odnosih omogočajo pogajanje, zagotavljajo zaščito interesov posameznika in omogočajo vzdrževanje stabilnih in zadovoljajočih odnosov z bližnjimi, vrstniki in avtoritetami. Trdita, da imamo pri socialnih veščinah opravka s tremi glavnimi elementi: kognitivnim, vedenjskim in miljejskim kontekstom, kar je povezano z usmeritvijo, naj metoda trening socialnih veščin vsebuje kognitivni, vedenjski in miljejski vidik. Nadalje Lope in Ededlbaum opišeta nekaj različnih možnih oblik izvajanja treninga socialnih veščin z različnimi cilji, povezanimi z gornjimi elementi:

- trening za reševanje socialnih problemov, katerega cilj je naučiti mladostnike sprejemanja boljših odločitev v odnosih, prevzemanje pobud za začetek medosebnih interakcij in reševanja medosebnih konfliktov;

²¹³ Priestly, McGuire, Flagg, Hemsley in Welham, 1978

²¹⁴ www.personal.psu.edu/faculty/j/g/jgp4/teach/497/socialskillstraining

- vrstniška pomoč, kjer socialno bolj večji vrstniki pomagajo manj večim pri vključevanju in ohranjanju položaja v okolju, v katerem živijo;
- trening za posameznike v okolju, kjer živijo, če jim je otežkočen dostop do mest, kjer se treningi običajno izvajajo;
- trening upravljanja s samim seboj naj bi omogočil mladostnikom razviti sposobnost
- evalviranja lastnega vedenja in primerjavo lastnega vedenja z vedenji drugih;
- treniranje (coaching) naj bi bilo primerno za mladostnike, da razvijejo mehanizme, ki jih bodo zaščitili pred delikventnostjo v odraslosti.

Warens²¹⁵ razume socialne veščine kot k cilju naravnana vedenja, ki posamezniku omogočajo učinkovito interakcijo z drugimi v določenih okoljih.

Zurilla in Goldfried²¹⁶ pravita, da je pod pojmom socialne veščine mišljena sposobnost prepoznavanja različnih možnosti dojetanja in odzivanja ter zmožnost izbire med njimi, ko se znajdemo v različnih situacijah. Socialne veščine v splošnem pomenu so predstavljene tudi kot spretnost reševanja problemov, ki jih postavlja pred ljudi konkretno življenje.

Iz zgornjih definicij ter iz navedb anketiranih in druge strokovne literature lahko postavimo naslednjo definicijo treningov socialnih veščin.²¹⁷ *Dogajajo se v interakciji posameznika z okoljem. Gre za to, »kako doživljamo svet okoli sebe, druge ljudi in sami sebe v tem svetu, kako vzpostavljamo odnose v tem svetu, kako oblikujemo sisteme prepričanj, vrednot, stališč, orientacij do sveta in ljudi okoli sebe, kako sprejemamo vloge v socialnem svetu, kako sprejemamo in razvijamo identitete«.*²¹⁸

4.2. Merila za izvajanje treningov socialnih veščin

1. TSV je skupinska oblika dela, kjer se mladi učijo veščin v interakciji z drugimi. Poudarek treningov je na izkustvenem učenju, ki poteka v vrstniški skupini.
2. Izvajajo ga lahko strokovni delavci in strokovni sodelavci po Zakonu o socialnem varstvu, ki so za to delo posebej usposobljeni in to lahko dokažejo.
3. Mladi, ki jim je bil izrečen ukrep udeležbe na socialnem treningu, se udeležijo rednih treningov, na katerih so prisotni tudi mladi brez tovrstnega ukrepa.

²¹⁵ (<http://tc.unl.edu/tci/pdf/Developing.PDF>)

²¹⁶ Spence, Shepard

²¹⁷ Rozman, 2005

²¹⁸ Ule, 2004

4. Treningi morajo biti zasnovani tako, da omogočajo aktivno udeležbo mladih, ki lahko vplivajo na potek in izvedbo ter prevzemajo v času treninga različne vloge in naloge ter odgovornosti.
5. Usmerjeni morajo biti v krepitev moči in večanje vpliva ter omogočajo samostojno vključevanje v družbo. Učijo naj se spretnosti za aktivno državljanstvo, večajo naj socialni kapital in omogočajo samoevalvacijo.
6. CSD se lahko za izvajanje treninga odločijo sami, če so delavci za izvedbo usposobljeni ali pa pri izvedbi sodelujejo z drugimi organizacijami, ki so za to delo usposobljene. To so lahko bodisi drugi CSD ali pa različne nevladne organizacije.
7. V izvedbo treninga je dobro vključevati prostovoljne sodelavce.
8. Izvajajo se lahko v različnih prostorih, paziti pa je potrebno, da prostori niso represivni ali označeni tako, da se mladi v njih ne bi počutili sproščeno in ustvarjalno.
9. Treningi, ki mladim ne dopuščajo vpliva na potek in se omejujejo le na izpolnjevanje navodil in nalog ter imajo preveč omejitev, ne ustrezajo merilom kakovosti.

4.3. Vsebine treninga socialnih veščin

1. Cilji treningov se večinoma nanašajo na medsebojne odnose: širjenje osebne mreže, druženje, učenje življenja v skupnosti, sprejemanje različnosti, toleranca do drugih, učenje sprejemanja različnih mnenj, preverjanje svojega delovanja v skupini, učenje komunikacije in sobivanja v družbi.
2. Treningi socialnih veščin se med seboj razlikujejo glede na vrsto težav. Tako obstajajo splošni treningi veščin in posebni, kot so npr. treningi asertivnosti, treningi obvladovanja jeze, treningi nenasilne komunikacije, ravnanje z nasiljem in podobno.
3. Posebni treningi so v svetu in pri nas dobro znani. Pri nas že izvajajo treninge asertivnosti (pred kratkim je bil izdan priročnik z navodili in posameznimi vajami), potem treninge komunikacijskih spretnosti, ravnanja z jezo in nasiljem.
4. Večinoma se izvaja splošni trening socialnih veščin, ki ni usmerjen v posamezno težavo. Takšen trening razvija veščine za splošno rabo, za osebno rabo in za rabo v odnosu do ljudi iz osebne mreže. Vsebine so naslednje:
5. graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge, reševanje lastnih težav, odgovorno ravnanje v svojo korist, kako se vključiti v družbo in ostati vključen, ter učenje izražati svoje zamisli in mnenja, sklepanje kompromisov, spretnosti za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež, pogajanje in sodelovanje, sprejemanje različnosti ter prevzemanje odgovornosti zase in za druge; občutljivost za druge ljudi, zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč sodelovati v javni sferi;

6. skrb zase (kuhanje, pospravljanje...), uveljavljanje in zastopanje svojega mnenja, pridobivanje učnih in delovnih navad; skupno reševanje problemov, navezovanje in ohranjanje stikov, upoštevanje drugih in okolja ter konstruktivno poslušanje; odprtost do tujega in drugega lastni kulturi, zavedanje, da lahko ima vpliv na svoj položaj v družbi preko civilnih in političnih organizacij, demokratično delovanje, občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu;
7. naučiti se novih veščin, pridobiti samozavest, izražati samega sebe, pridobiti znanja, ki jih posameznik lahko uporabi v odnosih, iskanje lastnih virov moči, iskanje rešitev, pozitivna povratna informacija, omogočanje svobode govora, učenje, kako ravnati, da ne odvezemo moči drugim, učenje zaupanja vase;
8. prenašanje izkušenj na ožje in širše okolje, učenje konsenza, skupnih pravil, učenje samostojnosti, življenje skupaj, spreminjanje lastnega položaja, ki privede do spremembe položaja drugih, pridobivanje informacij in izkušenj, poslušanje, pomoč, prenašanje znanja na druge situacije, učenje delovanja v skupini.

4.4. Metodologija izvajanja treningov socialnih veščin

1. Ker se treningi med sabo razlikujejo, ne moremo govoriti o enotni metodologiji. Raziskava je pokazala, da se najpogosteje izvajajo »kombinirani« treningi, ki se vršijo enkrat tedensko določen čas – od 10 do 15 srečanj in se dopolnjujejo s poletnimi ali zimskimi tabori ali pa s tabori ob koncu tedna.
2. Kadar se TSV izvaja daljše časovno obdobje ni dobro, da se delajo predolgi časovni presledki med posameznimi srečanji. Enkrat ali dvakrat na teden je ustrezna pogostost srečanj.
3. Dobre izkušnje imajo izvajalci s poletnimi tabori, ki so dalj časa trajajoči in omogočajo izkušnjo v prostoru, kjer so mladi skupaj 24 ur in so izpostavljeni različnim situacijam, ki jih morajo znati obvladovati. Takšen tabor lahko traja teden do dva.
4. Prav tako dobri so treningi, ki se odvijajo ob koncu tedna. Če se v kratkem času ne da izpeljati programa, so lahko ti treningi zelo dobro dopolnilo tedenskemu srečevanju.
5. Treningi se delijo na priprave, izvedbo in evalvacijo. Pomembno je uvodno srečanje pred začetkom treninga z vsemi udeleženci, kjer se trening predstavi, pregledajo želje in potrebe ter omogoči mladim aktivno vplivanje na potek. Nekatere organizacije z udeleženci opravljajo individualne pogovore, kar se je izkazalo za zelo učinkovito. Takšni pogovori bi bili pomembni za tiste mlade, ki so na TSV napoteni z ukrepom sodišča. Ti se namreč treninga ne udeležijo iz lastnega interesa. Pomembno je, da o treningu izvejo čimveč in se prepričajo o nerepresivni naravi ukrepa.

6. Pomembno je, da udeleženci sodelujejo pri evalviranju treninga in sicer ne le takoj po zaključku treninga temveč po daljšem časovnem presledku. Le tako je mogoče ugotoviti ali se se spretnosti zares naučili in jo znajo uporabljati v vsakdanjem življenju. Še posebno je to pomembno za mlade, ki so na trening prišli z ukrepom sodišča. Ustrezen časovni presledek je od 3 do 6 mesecev po zaključku treninga.

5. ZAKLJUČEK

Za začetek izvajanja treningov socialnih veščin za mlade, ki jim je bil izrečen ukrep udeležbe na socialnem treningu, ni nikakršnih ovir. Strokovni delavci na CSD lahko v začetni fazi izvajanje treninga zaupajo kolegom iz drugih CSD ali iz nevladnih organizacij, če za izvajanje sami niso usposobljeni. Čez čas si lahko tovrstno izobrazbo pridobijo in v svoje strokovno delo vnesejo novo metodo dela.

Tisti, ki treninge že izvajajo, vidijo v tej metodi kakovosten preskok v svojem delu. Ocenjujejo, da so treningi socialnih veščin zelo učinkovit ukrep za mlade, podobno kot to ocenjujejo za ukrep splošno koristnega dela. V obeh primerih gre za aktivno vlogo mladostnikov, ki morajo intenzivno delati na sebi ter sprejemati odgovornost za svoja dejanja. S treningom pridobivajo nove spretnosti, ki jih krepijo in omogočajo bolj učinkovito interakcijo z okoljem. Pri splošno koristnem delu pa imajo priložnost vstopati v drugo socialno okolje, kot so ga vajeni in to na način, ki je pozitivno vrednoten.

Ni potrebe po tem, da bi se sodniki izrekli tudi o organizaciji, kjer naj se ukrep izvaja ali pa o vrsti socialnega treninga, ki naj se ga mladostnik udeleži. Sami bodo namreč težko presojali o tem, kateri treningi ustrezajo ali katera od organizacij je dovolj kakovostna. Strokovni delavci na CSD bodo morali oceniti vrsto težave ter najti ustrezno vrsto treninga za mladostnika. Če specifični treningi ne bodo na voljo, še vedno lahko mladostnik obiše splošnega. Glede na potrebe se bodo čez čas razvijali tudi posebni treningi.

LITERATURA

1. Priestly, McGuire, Flagg, Hemsley in Welham (1978). *Social skills and personal problem solving*. Cambridge: University press
2. Rozman U. (2005) *Treningi socialnih veščin kot metoda dela z mladimi*. FDV: Magistrska naloga
3. Spence S., Shepard G. (ur.). *Children and teachers in schools*. London: Academic press

4. Ule M. (2004). *Socialna psihologija; Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: FDV

PRILOGA 1

VPRAŠALNIK

Ali poznate TSV in kaj vam predstavlja (prosiva, da na kratko opišete; pišete lahko v siv okvirček, ki se širi)?

Ali ste od leta 2000 do 2004 izvedli kakšen TSV?

DA NE

V primeru, da ste izvajali TSV, prosiva napišite skupno število izvedenih od 2000 - 2004 leta.

Ali imate pri vašem delu potrebo po delu z mladimi preko TSV?

DA NE

Kakšna je po vašem mnenju vloga socialne delavke oziroma delavca pri TSV?

Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.

- podajanje navodil
- praktična pomoč
- dajanje nasvetov
- usmerjanje na pravo pot
- poslušanje brez vnaprejšnjih sodb
- nemoraliziranje
- vzpostaviti sodelovanje
- iskanje dogovorov in njihovo preverjanje
- iskanje rešitev za mladostnike
- spodbujanje k iskanju lastnih rešitev
- ustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje
- pomoč pri vključevanju mladostnika v družbo
- drugo:

Kakšna je po vašem mnenju vloga mladostnika na TSV? Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.

- upoštevanje navodil socialnega delavca
- sodelovanje v dogovarjanju
- sodelovanje pri načrtovanju socialnega treninga
- sodelovanje pri pisanju poročila sodišču o izvršitvi navodila
- aktivno iskanje lastnih načinov delovanja
- izpolnjevanje dogovorjenega
- poslušanje idej in nasvetov socialnih delavk/cev
- redno obiskovanje socialnih delavk/cev
- trud mladostnika za spreminjanje
- samoreflektiranje in samoevalvacija svojega delovanja
- soustvarjanje okoliščin za izkustveno učenje
- drugo:

Katere socialne veščine lahko mladostnik razvija preko TSV?

a) za osebno rabo: *Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.*

- skrbeti za sebe (kuhanje, pospravljanje, ...)
- izražanje svojih zamisli in mnenj
- občutek, da je mladostnik na prvem mestu
- kako se vključiti v družbo in ostati vključen
- kako graditi in vzdrževati zaupanje vase in v druge
- odgovornega ravnanja v svojo korist
- uveljavljanje in zastopanje svojega mnenja
- reševanje lastnih težav
- delovne in učne navade
- drugo:

b) za rabo v odnosu do bližnjih (družina, prijatelji, šola): *Prosiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.*

- navezovanje in ohranjanje stikov
- pogajanje in sodelovanje
- sklepanje kompromisov
- upoštevanje drugih in okolja
- konstruktivno poslušanje
- za gradnjo in vzdrževanje lastnih socialnih mrež
- sprejemanje različnosti med ljudmi (glede spola, kulture, spolne identitete, nacionalnosti, rasne in verske pripadnosti)
- prevzemanje odgovornosti zase in za druge
- tekmovalnosti z drugimi
- skupno reševanje problemov
- zadovoljevanje svojih potreb, ne glede na potrebe drugih
- drugo:

c) za širšo rabo v odnosu do družbe, skupnosti, države, kulture, nacije: *Prošiva, da označite enega ali več odgovorov, vendar ne več kot 5. Izberite torej tiste, ki so za vas najpomembnejši.*

- občutek, da je delovanje za skupnost na prvem mestu
- odprtost do tujega in drugega lastni kulturi
- občutljivosti za druge ljudi
- pripadnosti slovenski kulturi in naciji
- zavedanje, da lahko vpliva na svoj položaj v družbi preko civilnih in političnih organizacij
- zavedanje, da je kot posameznik pomemben in ima moč prispevati k dobrobiti države in nacije
- vključevanje v razna delovanja, s katerimi lahko vpliva na politično situacijo
- vzdrževanje slovenske tradicije, kulture in identitete
- demokratičnega delovanja
- drugo:

Ali naj bo TSV namenjen le tistim mladostnikom, katerim je bilo izrečeno navodilo »udeležiti se socialnega treninga«?

DA

NE

Kako naj poteka oziroma naj bi potekal TSV?

- kot individualno delo
- kot skupinsko delo
- kot izkustveno učenje:
 - trening/tabor
 - delavnica
- ob pomoči prostovoljcev
- drugo:

Kaj od spodaj naštetega bi potrebovali več, za boljše izvajanje TSV oziroma da bi lahko začeli izvajati TSV?

- praktičnega znanja
- teoretičnega znanja
- prostori
- več časa namenjenega izvajanju TSV
- da bi sodišče večkrat izreklo ukrep TSV
- kader
- prostovoljci
- denar
- izobraževanja

- navodila
- strokovna literatura
- drugo:

Ali napotite mladostnike tudi v druge organizacije, ki izvajajo TSV?

DA

NE

Če poznate druge organizacije, ki izvajajo TSV jih naštejte (prosiva vas, če lahko pripišete tudi naslov):

Hvala.

TRENING SOCIALNIH VEŠČIN - PRIMERI DOBRE PRAKSE

1. ŠKRLOVEC - DNEVNI CENTER ZA MLADE IN DRUŽINE, CSD KRANJ - SKUPINSKO DELO Z MLADIMI PO PRINCIPIH TRENINGA SOCIALNIH VEŠČIN

V okviru raziskave, ki jo je vodil Inštitut za kriminologijo, so nam strokovni delavci Dnevnega centra za mlade in družine pri CSD Kranj posredovali opis njihove dejavnosti. Dejavnost je namenjena mladostnikom v starosti od 15 do 19 let z že zaznanimi težavami v vedenju. Mladostniki, ki se vključujejo v skupinsko delo, so se v preteklosti ali se še vedno vključujejo v katero izmed dejavnosti Dnevnega centra (individualno druženje, prostočasne in počitniške dejavnosti) ali pa so spremljani s strani strokovnih delavcev na CSD Kranj v okviru pooblastil in storitev socialnega varstva.

V tem primeru gre za populacijo mladostnikov, ki jih je okolje (šole, CSD, starši, itd.) zaznalo in ocenilo kot vzgojno ter vedenjsko težavne ali pa socialno manj vešče. Manjši del uporabnikov (eden do dva na skupino) predstavljajo mladoletni storilci kaznivih dejanj, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep - navodilo »udeležiti se programov socialnega treninga« ali pa vzgojni ukrep nadzorstva organa socialnega varstva.

Cilji skupinskega dela z mladimi:

a) primarni cilji:

ustvarjanje pogojev (prostor, čas, skupinske dinamike, itd.) za razvoj občutka varnosti, identitete, pripadnosti, miselnosti in sposobnosti (tovrstni cilji se prilagajajo potrebam skupine),
krepitev mladostnikove samopodobe,
povečevanje mladostnikove lastne aktivnosti pri doseganju postavljenih ciljev,
prevzemanje odgovornosti za svoja ravnanja,
prevzemanje učinkovitejših in sprejemljivejših vzorcev socialnega ravnanja,

b) sekundarni cilj:

ustvariti pogoje, da bo mladostnik lahko razvil boljši občutek lastne vrednosti, ki se nanaša na oceno o sebi, ki jo posameznik sprejme in ohranja,
ustvariti pogoje za vzpostavitev učinkovitejšega odnosa do sebe, svojih najbližjih in do okolice,
soočanje z lastnimi potrebami in omogočiti pogoje za razmišljanju o zadovoljivosti letih.

Dejavnost se izvaja v obliki tedenskih delavnic, vsako sredo od 17. do 19. ure v sejni sobi CSD Kranj (ker je trenutno najbolj primeren prostor do obnove hiše Škrlovec). V časovnem terminu od šestih do sedmih mesecev se izvede od 15 do 18

delavnic. Ob koncu dejavnosti je organizirana zaključna prireditev za vse udeležence dejavnosti. Osnovna metoda dela je delo z majhno skupino, od 6 do 10 aktivno vključenih uporabnikov.

Dejavnost v šolskem letu 2003/2004 in 2004/05 izvajajo tri zunanje pogodbene strokovne delavke (z uradno licenco pooblaščenega izvajalca), ki so med drugim zaposlene na CSD Kranj na področju dela z mladimi z že znanimi težavami in se jim izvajanje tovrstne dejavnosti ne šteje v njihov redni delavni čas. Izvajalke se pri izvajanju dejavnosti ciklično izmenjujejo, vedno sta prisotni po dve izvajalki na skupino. Poleg izvajalk je v letošnjem šolskem letu v skupini stalno prisotna tudi strokovna delavka – pripravnica Dnevnega centra.

Delavnice se sproti prilagajajo potrebam udeležencev-mladostnikov. Temeljijo na doktrini dr. Robert W. Reasonerja in Gail Dusa »Razvijanje pozitivnega samovrednotenja mladostnikov«, realitetne terapije in programa Mladinskih delavnic. V času izvajanja dejavnosti smo v obstoječe vsebine programa vpletali še elemente drugih metod dela s skupino oz. Posameznikom (socialne igre, pogovori) in se na ta način prilagajali dinamiki skupine in njihovim željam ter potrebam.

Tabela 1: Skupinsko delo z mladostniki v letu 2004

IZVAJALCI	STORITVE	ŠTEVILO
4 (3 pogodbene strokovne delavke; 1 strokovna delavka – pripravnica)	<i>Delavnice</i>	30
	<i>Uporabniki</i>	29
	<i>Ure</i>	79

Rezultati:

(1) Osnovni cilji, ki smo si jih zastavili na začetku izvajanja dejavnosti, so bili doseženi. V skupini je bilo vsega skupaj 29 mladostnikov (v šolskem letu 2003/2004 13 in v šolskem letu 2004/2005 16). V šolskem letu 2003/2004 je skupino redno obiskovalo od 6 do 10 mladostnikov, v šolskem letu 2004/2005 pa jih skupino redno obiskuje okoli 14 uporabnikov. Razloge za izostanke in osip izvajalke vidijo v dvoizmenskem pouku, odhodu nekaterih mladostnikov v vzgojni zavod, drugi so morali v popoldanskem času opravljati prakso ali vozniški izpit, eden izmed njih pa se je zaposlil. Izvajalke ocenjujejo, da je ravno fleksibilnost pri izvajanju dejavnosti pripomogla h kontinuirani udeležbi in aktivnemu sodelovanju mladostnikov v skupini.

(2) Mladostniki so v vsebine vnašali svoje izkušnje, mnenja in ideje ter jih v krogu sovrstnikov preskušali. Na ta način so se skozi vsebinsko pestre in različne

delavnice učili novih socialnih veščin ter različnih oblik vedenja, ki jih morda v preteklosti niso poznali (na kakšen način izbrati prijatelje, razreševanje konfliktov v odnosu z avtoriteto, aktivno iskanje osebnih ciljev, načrtovanje, dopuščanje, sprejemanje in spoštovanje drugačnosti, skupno oblikovanje pravil in njihovo izvajanje...).

(3) Ob zaključku dejavnosti je bila opravljena evalvacija, ki so jo izvajalke izvedle v obliki vprašalnika, v katerem so mladostniki ocenili skupino in delo v skupini ter podali oceno osebnih izkušenj, ki so jih pridobili v skupini. Mladostniki so po zaključku dejavnosti izrazili željo po nadaljevanju skupine tudi v prihodnjem šolskem letu.

(4) Pri načrtovanju in izvedbi so izvajalke dejavnosti ocenile kot pozitivne naslednje stvari:

- Mladostniki so v mesecu septembru sami iskali informacije o tem, kdaj se bo skupina začela (to so predvsem tisti, ki so bili v dejavnosti vključeni v lanskem šolskem letu).
- Izvajalke so dopolnjevale vsebino delavnic tudi z vsebinami iz teorije izbire, socialnih iger in programa Mladinskih delavnic, kar se je izkazalo za zelo dobro, saj so lahko vsebino sproti prilagajale željam in potrebam udeležencev. Izvajalke vidijo smisel delavnic v tem, da ni poudarek na učenju, ampak na pridobivanju izkušenj preko socialnih iger, pogovora, lastnega razmišljanja in predvsem v tem, da so bili udeleženci sami zelo aktivni (npr. pogovor o različnih praznovanjih udeležencev, ki so verovali v različne vere).
- Nekateri udeleženci so izražali stisko ob zaključku izvajanja dejavnosti. Eden izmed uporabnikov pred tem ni obiskoval šole, po koncu dejavnosti in v začetku naslednjega šolskega leta se je ponovno vpisal na šolo.

2. TRENINGI SOCIALNIH VEŠČIN NA DRUŠTVU CENTER ZA POMOČ MLADIM

2.1. Temeljne značilnosti TSV

V okviru dejavnosti Društva Center za pomoč mladim organizirajo in izvajajo treninge socialnih veščin v obliki taborov. Izvajajo jih v obliki vikend taborov in kot daljše poletne taborne. Tako začnejo vikend trening v petek popoldne s kosilom in ga zaključijo v nedeljo popoldne. Tedenski tabori pa trajajo en teden.

S takim načinom dela omogočijo mladim, da se preizkusijo na različnih nivojih življenja. S tem mislijo na sodelovanje na delavnicah, kuhanje in pripravljane obrokov, vzdrževanje reda, spoštovanje drugih, skratka sprejemanje vsega, kar se jim lahko zgodi med skupnim bivanjem. Z eno besedo bi lahko rekli, da gre za pripravo mladih na samostojno življenje.

Iz pogovorov in druženja z mladimi so ugotovili, kaj jih najbolj zanima in zaradi tega so za moto treninga izbrali naslednje principe:

Jaz sem jaz in sem OK, imam svoj image, svoje želje in strahove.

Ti si ti in si OK, imaš svoje želje in svoje strahove.

Skupaj lahko ustvariva »MIDVA«

in če nas je več, lahko ustvarimo »MI«

Program je namenjen mladim v starosti od 15 do 25 let. Oblika programa fleksibilno prilagajamo potrebam mladih. Na treningu mladi aktivno sodelujejo v programu, voditelji le koordinirajo vsebine pogovorov in ostale aktivnosti glede na potrebe skupine. Vikend tabora se lahko udeleži 15, poletnega pa 18 mladih.

Tabor se je pokazal kot dobro ogrodje za delo z mladimi. Treningi s posebno mladinsko atmosfero in ugodno skupinsko dinamiko, v kateri je možno in nujno sociabilno vedenje in eksperimentiranje s stališči, vlogami, mnenji, stili in ravnanji. Okvir tabora so delavnice z različnimi vsebinami. Pomemben delež pri učenju in spoznavanju sebe in drugih pa prinese dejstvo, da živijo skupaj. Delavnice izvajajo z različnimi tehnikami iz repertoarja dela z malo skupino kot so: vodene fantazije, igre vlog, igre odločanja, igre sproščanja, simulacijske igre na določene teme, ki so zelo pomembne. V popoldanskem času program spremljajo še druge kreativne aktivnosti (foto, gledališče, glasba...)

TSV je torej oblika dela z mladimi, kjer se ustvarjajo možnosti za učenje na podlagi lastnih poskusov, zmot in izkušenj v odnosu z drugimi, je možnost za gradnjo sociabilnosti, kjer si hkrati širimo tudi možnosti za uspešna ravnanja, večamo osebni repertoar odzivov za situacije, ki se še niso zgodile in ohranjamo odnos, da je v nove situacije vredno vstopati samostojno, odgovorno in s prevzemanjem odgovornosti za svoja ravnanja. Torej bi lahko rekli, da gre za učenje življenjskih veščin, ki so potrebne za to, da človek odgovorno skrbi zase in za svoje življenje ob upoštevanju drugih.

2.2. Potek vikend treninga socialnih veščin

Opis povzemamo po programu in poročilih Centra za pomoč mladim z njihovim dovoljenjem.

PETEK

16.00 –prihod udeležencev

Ko prispejo udeleženci, jih pogostimo z napitki, malico, jim razkažemo sobe, jim pustimo čas, da se razpakirajo in seznanijo s prostorom. Pozorni smo na to, če se kdo ne znajde najbolje. Prvi vtis je zelo pomemben, zato jim je potrebno prihod ustvariti kot čimbolj prijetno izkušnjo, glede na to, da smo mi v »prednosti«, ker se med seboj že poznamo, tudi

*hiša nam je že domača in zato teh strahov ne občutimo.
Nato jih povabimo na delavnico.*

16.30 – delavnica: SPOZNAVANJE 1

Pedagoška delavnica je kot posebna metoda dela z mladim v skupini že znan način dela, ima pa tolikšen maneverski prostor, da jo/jih lahko vsak moderator izvaja po svoje, drugače. Najpomembnejše je, da se ves čas zavedamo jasnih ciljev in namenov delavnic/e, saj le to vodi v kvalitetno izvedbo (torej, jasna rdeča nit). Seveda je pomemben tudi način vodenja, tema, smotrnost vsebin – da amplituda poteka ni sunkovita, temveč fluidna – motiviranost sodelujočih, izvedba po principu aktivnega sodelovanja, vključenosti,...

Konkretna delavnica (spoznavanje) je namenjena predvsem ustvarjanju varnega okolja v konkretni skupini in osvajanju imen – vse skozi igro in pogovor, seveda pa smo pozorni (ko delavnico pripravljamo) na to, da se tu še ne bomo dobro poznali, da je potrebno sem uvrstiti igre, kjer se posameznik ne izpostavlja preveč, vse mora biti pozitivno naravnano.

17.15 – filozofija TSV, raziskovanje pričakovanj, predstavitev dežurtev

Ko imena vsaj približno osvojim oin izvemo kakšno malenkost drug o drugem, je čas za predstavitev poteka tabora (urnik) ter predstavitev filozofije TSV, kar stori taborovodja, udeležencem skozi kakšno prijetno zgodbo predstavi koncept učenja socialnih veščin in jih vljudno povabi na skupno pot, kjer nas čaka skupen cilj. Filozofija mora biti resnično pazljivo interpretirana, jasna, ne predolga in efektiona. Nato sledi predstavitev dežurtev.

Dežurstvoa: za začetek dežurstva je dobro, da se dobi cela ekipa in si vzame čas, da se pogovorijo, kaj je za skuhati, kako si bodo razdelili vloge, kdo bo kaj naredil, kdaj se konča dežurstvo ipd. Na ta način mladi pridobijo izkušnjo vključenosti in odgovornosti. Zato je teh pet minut pred začetkom res pomembnih.

19.00 – večerja

Vse v zvezi z večerjo vodi dežurna ekipa. Dežurna ekipa je tista, ki kuhinjo pospravi tako, da je v stanju, kot je bila pred njihovim začetkom. Za TSV je pomembno, da se ekipa skupaj dogovori, kakšna bo strategija njihovega dela, zelo priporočljivo je, da se vnese malo zabave. Dežurstvo se konča, ko tim skupaj oceni, da so zadovoljni, da so vse naredili.

20.15 – petica

T.i. 'petica' je namenjena temu, da se nosilci tabora dobimo skupaj, si izmenjamo vtise, občutke, da pogledamo probleme in rešitve, tu je tudi čas za kratke »feedbacke« (na delavnice, vodenje, sodelovanje, angažiranost,...) Tu se dogovarjamo, če bomo vnesli kakšne spremembe, nepredvidene novosti glede na potrebe konkretne skupine.

20.30 – delavnica: SPOZNAVANJE 2

Delavnica »spoznavanje 2« je namenjena že nekoliko globljemu medsebojnemu

spoznavanju, bolj osebnemu. Tu je tudi čas, ko se lahko sprostimo v skupini v kateri smo se znašli. Pomembno je, da smo ves čas pozorni tudi na tiste, ki pa vseeno še ne čutijo tako.

23.00 – umirjanje

Dogajanja po 23.00 uri so prilagojena času za nočni počitek. Spoštujemo pravico vsakega do mirnega počitka. Po 23 uri velja še tiho šepetanje, oz. pogovori v sobah, v kuhinji, jedilnici, kadalnici in zunaj pa se glasnost (glasba, govorjenje) prav tako prilagodi nočnem času. Po 24 uri so spalnice posvečen prostor počitku, sicer pa se smatra, da smo vsi toliko odgovorni, da bomo znali in vedeli, koliko časa potrebujemo za počitek, da bomo jutri imeli dovolj moči in energije za nov aktivno preživet dan. Torej, če kdo presodi, da počitka ne potrebuje, to lahko stori, le da računa s tem, da bomo naslednji dan od nje/ga pričakovali polno participacijo.

SOBOTA

07.30 – zajtrk

Ta obed, tako kot vsi ostali, ni obvezen (seveda smo pozorni, če nekdo nič ne je); če posameznik presodi, da ga bo prespal, mu ni potrebno priti. Je pa res, da mora to zopet storiti s polno odgovornostjo, saj med npr. dopoldansko delavnico ne bo imel časa obedovati in bo zavoljo tega lahko lačen do malice ali kosila.

09.00 – plenum

Plenum je namenjen temu, da tabor skupaj začne dan. Tisti, ki ga vodi, pripravi kakšno uvodno igrico – icebreaker. Nato pa je čas, da si udeleženci tabora med seboj podajo kratke refleksije dogajanja, želje, preverjanje dogovorjenega, vprašanja, pohvale, na kratko se pove, kako bo danes potekal dan.

Principi: spoštljiv in naklonjen pogovor, pozorno prisluhujemo vsakomur, govori samo eden, naravnani smo predvsem na rešitve in ne na neplodno vrtanje in poudarjanje problemov. Rešitve morajo biti osmišljene in sprejemljive, če je le mogoče za vse taboreče. Hkrati morajo biti v skladu z vrednotami, okoli katerih skušamo organizirati svoje skupno bivanje na taboru.

09.30 – delavnica: KOMUNIKACIJA, ODNOSI, SOCIALNA BLIŽINA, OBLIKOVANJE SKUPINE

Ta delavnica (sestavljena iz več drugih) je zelo odprtega tipa in dopušča vodečima, da sledita željam in potrebam skupine. Njeni osnovni cilji pa so povezati se, začutiti skupino, dobro se počutiti v njej (sicer pa je tu prostor za to, da postorimo, kar je potrebno, da bi se dobro počutili), torej timsko delo, njegov smoter in prednosti ter jasna, kvalitetna, neposredna medsebojna komunikacija. Zopet preko skrbno pripravljenih in izbranih iger in debat.

13.00 – kosilo

15.00 – pohodniški izlet (pogovor o naravovarstvu) ali delavnica: TABU, ČUSTVA – odvisno od vremena

Izlet je pomemben, da se malce razgibamo in se počasi, v neplaniranih skupinicah povzpne proti vrhu. Tu je čas za individualne pogovore, za igro in mešanje v skupini. Na vrhu pa se lahko izvede debatna igra na temo naravovarstvenosti.

V primeru slabega vremena pa se v hiši, ki jo imamo na voljo, izvede delavnica na temo čustev in tabujev v današnji družbi oz. v mladostnikovem življenju, katere cilji so zavedati se sebe, svoje pomembnosti in nepogrešljivosti v mrežah, v katere so vpeti, ter zavedati se drugih, pa kakršnikoli so, jih sprejemati in spoštovati. Gre tudi za razbijanje tabujev o marginah, ki mladim pogosto predstavljajo predsodek oz. temo, o kateri se ne želijo pogovarjati.

19.00 – večerja

20.00 – petica

20.30 – delavnica: IMAGE IN INTERKULTURALNOST

Ta delavnica je tesno povezana s popoldansko, le da se tu osredotočamo na pomembnost izgleda, sporočilnost le-tega in posledice izstopanja iz okvirjev – tako v smislu stila, kot tudi navad, družinskih korenin, barvi kože, spolni naravnosti,...

Če ostane po končani delavnici še kaj časa, pa imamo s pomočjo palete materialov, ki jih imamo na voljo, možnost, da vsakdo izrazi svoja občutja ob koncu dneva. Umetnine, ki takrat nastanejo, lahko služijo kot spomin na tabor.

NEDELJA

07.30 – zajtrk

09.00 – plenum

09.15 – delavnica: JAZ SEM V REDU, TI SI V REDU

Že sam naziv delavnice pove, kakšni so cilji in nameni te delavnice. Cilj je spoznanje, da sem jaz v redu, da si ti v redu, če sva dva, skupaj tvoriva midva in sva oba v redu, če pa nas je več, skupaj tvorimo mi, in smo vsi v redu. Gre za opolnomočenje sebe in sebe v skupini ter skupine same.

11.00 – evalvacija

Evalvacija ali ovrednotenje je namenjeno pogledu nazaj, na celoten tabor in vpogledu v to,

če smo se česa novega naučili, spoznali, tu je prostor za pohvale in graje, iščejo se konstruktivne rešitve ter udeleženci povejo svoje mnenje o vodenju, izvedbi, hrani, prosti izbiri, namestitvi... Vsak pride na vrsto, da skozi svoje oči in svoje doživetje tabora ovrednoti, kaj je pridobil, česa se je naučil in kaj morda novega spoznal, ter kaj bo lahko vnaprej uporabil. V tem končnem delu se izdelajo tudi t.i. »zlate znamke«; vsak udeleženec dobi svojo knjižico, v katero mu vsi taboreči napišemo po eno pozitivno misel o njem/njej, kar po izkušnjah zelo pozitivno (pozneje, doma) vpliva na dobro samopodobo, samozavest. Ta del je emocionalno zelo intenziven, menim pa, da je zavoljo tega tudi tako učinkovit, skupaj z izkušnjo tabora, seveda.

12.00 – kosilo

14.00 – generalno čiščenje

Pri t.i. generalki je podobno kot pri dežurstvih; vzamemo si čas in se dogovorimo, kaj je potrebno storiti, kdo bi/bo kaj naredil ipd. Izogibamo se temu, da ukazujemo: ti naredi to... Vsekakor je tudi to zelo pomembno opravilo, saj gre za zadnje skupno opravilo, preden se razidemo. Tudi tu, pa čeprav smo vsi že malo utrujeni od pestrega vikenda, ne smemo pozabiti, zakaj smo tukaj, s kakšnimi cilji in nameni, in če nam uspe to vizijo ves čas obdržati v glavah, je uspeh skorajda zagotovljen.

15.00 – odhod udeležencev

16.30 – analiza TSV – (nekje v Ljubljani)

Analiza tabora poteka izven prostorov izvedbe tabora, nekje, kjer je komunikacija omogočena nemoteno (torej ne v lokalu) in je namenjena vpogledu na celoten tabor, priprave, izvedbo, vodenje, sodelovanje, druženje, lastni vložek, pričakovanja (če so se izpolnila ali ne)...

Poteka v krogu, vsak si najprej vzame nekaj minut za razmislek in z ocenami od 1 do 10 (1 = slabo, 10 = odlično) ocenimo sledeče kategorije:

Priprave,
lasten prispevek,
ocena celotnega tabora,
vsebine,
vloge,
vodenje.

V krogu povemo svoje ocene, jih komentiramo, nato sledi pregled vprašalnikov, ki so jih udeleženci izpolnjevali tik pred odhodom (kar predstavlja vsem snovalcem TSV-jev vnovičen in zelo pomemben – trajen feedback), potem pa sledi debata, iskanje konstruktivnih in kreativnih predlogov za prihodnje tabore, nove ideje, zaključki,... Navadno se ta debata zavleče pozno v popoldan, celo večer, saj je prav vsakič vzdušje, energija in doživljanje okolice tako intenzivno, da se burna debata ne more in ne more zaključiti. Ko je analiza zaključena, taborovodja napiše njene izsledke, jih vstavi v mapo v pisarni Centra za pomoč mladim (CPM) in s tem je konkretni tabor zaključen.

2.3. Dogodki po taboru²¹⁹

Ker se zavedamo, da izkušnja, katere so bili taboreči deležni, nekako »obvisi« v zraku, če se ne nadaljuje, smo že pred leti začeli razmišljati, kako jih po tej izkušnji naprej vključiti (tudi zavoljo tega, ker je z njihove strani večkrat prišel impulz po 'več'), smo zasnovali »srečanja«, ki naj bi služila nadaljevanju druženja po TSV-jih. In tako je stekla nova aktivnost v okvirih društva, tekom katere smo pred leti na Čopovi ulici v Ljubljani v Božičnem času brezplačno delili ročno izdelane novoletne voščilnice, opremljene z znamkami, za tiste mimoidoče, ki so si želeli še zadnji trenutek poslati kakšno pozornost svojem, prijateljem in drugim.

Dva tedna zapored smo se pred tem dobivali v prostorih društva, na voljo smo imeli precej sponzorskega materiala (papir, karton, barve, bleščice, ipd.) in smo združili prijetno s koristnim (izdelovali smo unikatne novoletne voščilnice. Prišli so nas tudi posnet s komercialne televizije (Kanal A) in akcija je bila precej odmevna.

Prav tu pa se odpre novo poglavje, morda nadaljevanje, ki je zainteresiranim omogočeno; če obstaja interes oz. želja s strani udeležencev po vnovičnih snidenjih, si le-te lahko omogočijo skozi t.i. »srečanja« Zanje ni predpisane oblike, temveč se njihova oblika in vsebina prilagajata potrebam in željam udeležencem za vnovična srečanja po TSV-ju. Pozneje se lahko skupine združijo, in se imajo bivši udeleženci TSV-jev možnost spoznati, pa čeprav se niso udeležili istega tabora. Konec koncev je ta želja po srečanjih želja po konstruktivnem druženju mladih in po spoznavanju novih vrstnikov, s katerimi se pozneje lahko spletejo prava prijateljstva.

V tem študijskem letu so »srečanja« po TSV-jih potekala takole: po taboru so na CPM poklicali trije udeleženci in izrazili željo po vnovičnih snidenjih. Dogovorili smo se za srečanje v prostorih CPM, pred tem pa so vsem trem poslali podatke (telefonske številke) ostalih udeležencev po elektronski pošti, da naj se pokličejo med seboj in se obvestijo o datumu in uri srečanja. Na dogovorjeni dan jih je prišlo 7 (od 15 udeleženi) in odločili smo se, da gremo na sprehod v Tivoli, kjer smo se (sicer na mrazu) pogovarjali, obujali spomine na tabor in se dogovorili o nadaljnih snidenjih. Potem pa smo se šli pogret na topel čaj.

Tako smo sprva postavili 'stalni' urnik za srečanja, in sicer dvakrat mesečno - vsak prvi in zadnji četrtek v mesecu. Odločila sem se, da ne bom posrednik med udeleženci, temveč jim bom nudila le mojo prisotnost (če bodo to seveda želeli), dostop do informacij ter morda kakšno idejo, kaj lahko vse počnemo skupaj, saj žal ugotavljam, da mladi ne poznajo večine aktivnosti, ki se tudi zaradi njih odvijajo v okvirih raznih vladnih in nevladnih organizacij, mladinskih centrov, ipd.

²¹⁹ opis je prispevala Urša Rozman, nosilka srečanj

Tako so se srečanja začela in še vedno trajajo. Žal ni vsakič tolikšne udeležbe, saj nismo vsi iz Ljubljane, kjer navadno srečanja potekajo, zato se jih tisti udeleženci iz bolj oddaljenih krajev le redko udeležujejo, jim pa redno pošiljamo elektronsko pošto o dogajanju na kranjskogorski in mariborski izpostavi CPM (projekt playwork – deloigra, delavnice in drugi TSV-ji, osredotočeni na njihovo regijo, ipd.). Sicer pa so vse te informacije dostopne tudi na uradni internetni strani društva.

Sama se namenoma enkrat Srečanja nisem udeležila, saj sem želela videti, če se bodo sami zorganizirali. In so se. Šli so v kino. In so o tem z veseljem poročali na nasem naslednjem srečanju. Skupaj smo si šli ogledati tudi Mladinski center Jarše, Produkcijško šolo ter PUM, prav tako v Jaršah in bili so očitno presenečeni, koliko aktivnosti za mlade obstaja.

Na četrtem srečanju mi je ena izmed udeleženk marčevskega tabora potarnala, da ima učne težave, zato smo se v konkretni skupini organizirali; vsak je pomagal po svojih močeh (dva fanta sta jo inštruirala matematiko, jaz pa angleščino) in deklica sedaj čaka na maturitetne rezultate. (Mi pa držimo pesti!!!)

Na zadnjem Srečanju sem predlagala, da bi se srečali skupaj z drugo že obstoječo skupino (ki jo »vodi« druga prostovoljka) in bili so kar zainteresirani. Bomo videli, kaj se bo spletlo v nadaljevanju.

IMENSKO KAZALO

STVARNO KAZALO

